



Analiza stanja, razvojnih teženj ter usmeritev za strateški prostorski razvoj Slovenije

CRP "Konkurenčnost Slovenije 2006-2013" v letu 2010

Projekt št. V5-1092

Zaključno poročilo

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*



in soizvajalci:

Inštitut za prostorski razvoj
Univerza v Mariboru - Fakulteta za gradbeništvo
Univerza v Ljubljani - Ekonomska fakulteta

Analiza stanja, razvojnih teženj ter usmeritev za strateški prostorski razvoj Slovenije

CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013« v letu 2010

Projekt št. V5-1092

Zaključno poročilo

Ljubljana, oktober 2011

CRP program: **Konkurenčnost Slovenije 2006 - 2013**
Težišče: Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja
Projekt: Analiza stanja, razvojnih teženj ter usmeritev za strateški prostorski razvoj Slovenije
Št. projekta: V5-1092

Naročniki: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS)
Ministrstvo za okolje in prostor (MOP), Direktorat za prostor
Pogodba št.: 1000–10–281092
Predstavnice naročnika: Ernesta Mlakar za ARRS
mag. Blanka Bartol za MOP

Izvajalec:

Univerza v Ljubljani - Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo - Katedra za prostorsko planiranje, Jamova 2, Ljubljana
prof. dr. Andrej Pogačnik - odgovorni nosilec projekta

mag. Mojca Foški
mag. Samo Drobne
Miha Konjar
Konstanca Soss
dr. Peter Lipar
dr. Mitja Brilly
mag. Andrej Vidmar
dr. Marijan Žura (UL FGG - Prometnotehnični inštitut) s sodelavci:
dr. Alojz Juvanc
dr. Tomaž Maher
dr. Peter Lipar
mag. Rok Marsetič
Simon Detellbach
Irena Strnad
Darja Šemrov

Soizvajalci:

Inštitut za prostorski razvoj, Verovškova 64, Ljubljana
dr. Metka Gorišek
Karolina Jankovič
Marko Fatur

Univerza v Mariboru - Fakulteta za gradbeništvo, Smetanova 17, Maribor
dr. Metka Sitar

Univerza v Ljubljani - Ekonomska fakulteta, Kardeljeva ploščad 17, Ljubljana
dr. Ivo Lavrač

Odgovorni nosilec naloge
prof. dr. Andrej Pogačnik

Dekan UL FGG
prof. dr. Matjaž Mikoš

Kazalo

Uvod	3
Ocena stanja in teženj v prostoru RS (2002).....	4
 I Doseganje ciljev prostorskega razvoja Slovenije kot primerjava ocene stanja in teženj v prostoru RS 2002 in sedanjega stanja	5
 II Analiza prostorskega razvoja Slovenije v obdobju 2004–2011, njenih prioritet ter uresničevanje ciljev in usmeritev	16
1 ENAKOVREDNA VKLJUČENOST SLOVENIJE V EVROPSKI PROSTOR.....	16
2. POLICENTRIČNI URBANI SISTEM IN REGIONALNI PROSTORSKI RAZVOJ	16
3 VITALNA IN UREJENA MESTA, USKLAJEN RAZVOJ ŠIRŠIH MESTNIH OBMOČIJ.....	18
4 SKLADEN RAZVOJ OBMOČIJ S SKUPNIMI ZNAČILNOSTMI IN DOPOLNJEVANJE FUNKCIJ PODEŽELSKIH IN URBANIH OBMOČIJ	19
6 VITALNOST IN PRIVLAČNOST PODEŽELJA	20
7 RAZVOJ IN POVEZANOST INFRASTRUKTURNIH OMREŽIJ	21
 III Razvoj prostorskih sistemov z usmeritvami za razvoj na regionalni in lokalni ravni	
1 RAZVOJ POSELITVE	22
1.1. RAZVOJ MEST IN DRUGIH NASELIJ.....	26
1.1.1 Notranji razvoj naselij.....	38
1.1.2 Širitev naselij	42
1.1.3 Gradnja zunaj poselitvenih območij	42
1.1.6 Območja počitniških hiš	63
1.2. RACIONALNA RABA ZEMLJIŠČ IN OBJEKTOV V NASELIH	65
1.2.1 Stanovanjska območja	65
1.2.2 Območja centralnih dejavnosti	71
1.2.3 Območja proizvodnih dejavnosti	91
1.3 KOMUNALNO OPREMLJANJE ZEMLJIŠČ.....	102
 2 RAZVOJ GOSPODARSKE JAVNE INFRASTRUKTURE	105
2.1 RAZVOJ PROMETNE INFRASTRUKTURE	105
2.1.1 Cestno omrežje	105
2.1.2 Železniško omrežje.....	114
2.1.3 Pristanišča.....	128
2.1.4 Letališča in heliporti.....	130

2.1.6	Javni potniški promet in prometna vozlišča za JPP	132
2.1.7	Žičniški promet	138
2.1.8	Kolesarsko omrežje in omrežje pešpoti	139
2.2	RAZVOJ TELEKOMUNIKACIJSKE INFRASTRUKTURE.....	143
2.3	RAZVOJ ENERGETSKE INFRASTRUKTURE	147
2.3.2	Obnovljivi viri energije in učinkovita raba energije.....	149
2.3.3	Elektroenergetski sistem.....	155
2.3.4	Plinovodni sistem	160
2.3.5	Naftno gospodarstvo	164
2.3.6	Komunalna energetika - oskrba s toploto in plinom.....	166
2.4	OSKRBA Z VODO TER ODVAJANJE IN ČIŠČENJE ODPADNE IN PADAVINSKE VODE.....	171
2.4.1	Oskrba s pitno vodo.....	173
2.4.2	Odvajanje in čiščenje komunalne odpadne in padavinske vode	180
2.5	RAVNANJE Z ODPADKI.....	181
3	RAZVOJ KRAJINE	191
3.1	PREPOZNAVNOST SLOVENIJE Z VIDIKA KULTURNEGA IN SIMBOLNEGA POMENA KRAJINE	191
3.2	NARAVNE KAKOVOSTI KRAJINE	194
3.2.1	Ohranjanje narave.....	195
3.3	RABA NARAVNIH VIROV	202
3.3.1	Pridelovalni potencial tal za kmetijsko rabo (kmetijstvo)	203
3.3.2	Povečana sonaravna lesna proizvodnja (gozdarstvo).....	210
3.3.4	Samooskrba z mineralnimi surovinami	212
3.3.5	Razvoj turizma in pristočasnih dejavnosti.....	214
3.4	OBRAMBNE DEJAVNOSTI	230
3.5	PROSTORSKE OMEJITVE ZA RAZVOJ NA OBMOČJIH POTENCIALNIH NARAVNIH ALI DRUGIH NESREČ IN NA VODODEFICITARNIH OBMOČJIH	232
IV	<i>Ukrepi za izvajanje prostorske strategije</i>	234
3	ZAGOTAVLJANJE SKLADNOSTI RAZVOJNIH DOKUMENTOV IN PROSTORSKIH AKTOV S PROSTORSKO STRATEGIJO	238
3.1	USMERITVE ZA USKLAJEVANJE RAZVOJNIH POTREB IN VARSTVENIH ZAHTEV	241
3.2	NAČINI UGOTAVLJANJA SKLADNOSTI PROSTORSKIH AKTOV S SPRS.....	242
4	SPREMLJANJE IZVAJANJA PROSTORSKE STRATEGIJE.....	243
	<i>Zaključek</i>	244
	<i>Literatura in spletni viri.....</i>	245

Uvod

Predstavljena raziskava »Analiza stanja, razvojnih teženj ter usmeritev za strateški prostorski razvoj Slovenije« je vključena v ciljni raziskovalni program »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«. Naročnika sta bila Agencija RS za raziskovalno dejavnost (ARRS) in Ministrstvo za okolje in prostor (MOP), izvajalka pa Katedra za prostorsko planiranje s Fakultete za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani.

Delo je zasnovano po istih poglavjih kot Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004), kar omogoča vzporejanje tako celote kot posameznih segmentov urejanja prostora. V vsakem poglavju je podana kratka analiza s ključnimi podatki o procesih v prostoru med leti 2004 in 2010 (oziroma tem letnicam najbližje dosegljivih podatkih). Sledi ocena stanja, še zlasti v kolikšni meri so bili cilji iz SPRS doseženi, zakaj so nastali odmiki od načrtovanega ter pretnje, ki iz tega sledijo. V zaključku vsakega poglavja so podane usmeritve, ki naj se, po mnenju izdelovalcev naloge, vključijo v nov strateški prostorski načrt države.

Posebej poudarjamo dejstvo, da za mnoge sektorje obstajajo veljavni (ali v sprejemanju) strateški dokumenti (strategije, razvojni programi ipd.). Avtorji niso enostavno »prepisovali« cilje iz teh dokumentov, temveč so razvijali lastne zamisli, ki so bolj »prostorizirane«, bolj celostne in ki presegajo sektorski pogled. Zato v delu najdemo celo zelo drugačne vizije od uradnih. Sedanje kritične gospodarske, politične, socialne, okoljske in druge razmere v Sloveniji, v EU in svetu povsem opravičujejo iskanje novih usmeritev, ne pa ponavljanje tistih iz gospodarsko uspešnih, mirnih časov vsestranskega optimizma – pred nastopom gospodarsko-finančne krize.

Delo je nastajalo v več fazah. Predmet začetne faze ciljnega raziskovalnega projekta je bilo zbiranje in predstavitev podatkov o prostoru. Analiza stanja naj bi predvsem prikazala stanje leta 2010 oz. stanje po zadnjih še razpoložljivih podatkih, po drugi strani pa tudi spremembe v prostoru, ki so nastale po sprejetju SPRS leta 2004.

Pri tem so se mnogi podatki izkazali za neažurne in neusklajene, pa čeprav pridobljene iz uradnih družbenih evidenc. Tako se statistični podatki slabo ujemajo s podatki, kot izhajajo iz sprejetih prostorskih aktov občin. Sektorski podatki "strižejo" s splošnimi. Dodaten problem so prostorski akti, saj so ti v večini še vedno iz 80-ih let, novi OPN pa veljajo le v manjšem številu občin. Rabe tal po obeh metodologijah niso usklajene, zlasti netransparentne so mešane rabe in splošne urbane rabe v prostorskih planih občin. Zato je bilo treba poiskati najmanjši skupni imenovalec med rabami, pa čeprav na račun natančnosti analiz.

V osrednji delavni fazi je raziskovalni tim sicer uspel zadovoljivo obdelati večino pomembnejših tem. Obdelani so bili predvsem urbani sistem, naselitev in stanovanjski sektor, industrijska oz. gospodarska območja, centralne funkcije analize dostopnosti, promet, energetika, vodno gospodarstvo, komunalna in okoljevarstvena infrastruktura, krajina, kmetijstvo, gozdarstvo in turizem.

Po opravljenih analizah stanja so sledile ocene, ugotavljanje vzročno-posledičnih zvez med posameznimi podatki in trendi. Zadnja Raziskovalci so skušali ugotoviti, kje so konkurenčne prednosti Slovenije, kje smo in kam gremo pri urejanju našega prostora. Kako moramo spremeniti trende, okrepiti naše napore za bolj vzdržen, pa tudi v tekmovalno uspešnost naravnani razvoj v prostoru.

V tukaj predstavljeni delovni fazi so s svojimi strokovnimi prispevki sodelovali: Prometni tehnični inštitut FGG za področje prometa, prof. M. Brilly s FGG za vodno gospodarstvo; K. Jankovič iz Inštituta za prostorski razvoj za krajino; prof. M. Sitar iz UM za energetske učinkovitost; ter raziskovalci in osrednjega tima prof. A. Pogačnik, mag. M. Foški, ing. K. Soss ter drugi. Drugi sodelavci se bodo vključili v naslednji delovni fazi.

Osrednja raziskovalna skupina (prof. Andrej Pogačnik kot nosilec, viš. pred. Mojca Foški kot specialistka za prostorsko informatiko, ing. Konstanca Soss in mladi raziskovalec ing. Miha Konjar za računalniške obdelave in grafiko) je obdelala problematiko urbanizacije, stanovanjskega gospodarstva, proizvodnih, centralnih dejavnosti, turizma, ter ruralnega načrtovanja. Strokovnjaki Prometno tehničnega inštituta FGG so obdelali področje prometa, strokovnjaki Inštituta za prostor so bili zadolženi za krajino, okolje in komunalno urejanje naselij, Hidrotehnični inštitut FGG za vodno gospodarstvo, doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek pa je prispevala poglavje o telekomunikacijah. Fakulteta za gradbeništvo Univerze v Mariboru s prof. dr. Metko Sitar je prispevala poglavje o energetske trajnosti. Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani s prof. Ivom Lavračem je sodelovala z gospodarskimi ocenami in pregledi splošno družbenih razvojnih dogajanj. Vsem zunanjim sodelavcem se za tvorne prispevke zahvaljujemo spričo skromnih finančnih sredstev raziskave in časovnega okvira, ki je bil za kompleksne analize razmeroma kratek. Hvala tudi mag. Blanki Bartol in drugim sodelavcem Direktorata za prostor MOP za koristne nasvete na delovnih sestankih.

I

Doseganje ciljev prostorskega razvoja Slovenije kot primerjava ocene stanja in teženj v prostoru RS 2002 in sedanjega stanja

Ocena stanja in teženj v prostoru RS (Vlada RS, 2001), je bila pripravljena kot pomemben strokovni dokument in podlaga za pripravo Politik urejanja prostorskega razvoja Slovenije (Vlada RS, 2001) in zakonodaje na področju urejanja prostora (ZUreP-1, 2002) ter Strategije prostorskega razvoja Slovenije (2004). Nabor področij s kazalci in pokazatelji stanja v prostoru smo kot izhodišče analize SPRS obravnavali tudi v tej nalogi.

Stanje in podatke iz Ocene stanja in teženj v prostoru smo v preglednici 1 prikazali po obravnavanih področjih in poskušali poiskati primerljive podatke v sedanjem času, najpogosteje v obdobju 2008–2010, oz. 2011. Podatki Statističnega urada RS so na mnogih področjih primerljivi, upoštevati je potrebno spremenjene metodologije zbiranja podatkov, pa tudi spremembe pri ustanavljanju novih občin in oblikovanju naselij. Večje težave smo imeli pri iskanju primerljivih podatkov, kadar je bil vir podatkov iz leta 2000 strokovna študija izvedena v okviru strokovne inštitucije (inštituti, oddelki, zavodi, ...). Nekatera polja v tabeli zato niso izpolnjena s popolnoma primerljivimi podatki. Ker so v preglednici povzeti le nekateri podatki navedeni v Oceni stanja in teženj v prostoru (2001) je interpretacija podatkov mogoča le sočasno s tekstom iz Ocene stanja. Prav tako smo pri obravnavi nekaterih vsebinskih področjih iz leta 2010/11, podali povezavo na poglavje ali podpoglavje v katerem je v raziskavi podana podrobnejša ocena stanja prostora.

Preglednica pridobljenih podatkov nam je služila kot delovni okvir za primerjavo s cilji in usmeritvami SPRS, ki jih po posameznih področjih obravnavamo podrobneje v nadaljevanju. Tako kot v Oceni stanja smo tudi sedanje podatke agregirali na raven Slovenije, regije ali občine.

Preglednica 1: Izvleček kazalcev in kazalnikov iz Ocene stanja in teženj v prostoru RS in primerljivi novejši podatki

Kazalci kazalniki	Podatki iz Ocene stanja prostora	VIR	Primerljivi novejši podatki (2008/2010)	VIR
II GLAVNI DEJAVNIKI PROSTORSKEGA RAZVOJA				
DEMOGRAFSKI RAZVOJ				
Starostna struktura	10,9% starejših od 65 let		2.046.976 prebivalcev (1.jan. 2010)	SURS, 2010
Indeks staranja prebivalcev	Slovenija ima indeks staranja prebivalstva 84, jugovzhodna Slovenija 70, obalnoкраška 104.		Povprečni indeks staranja 117,7 najnižji indeks staranja JVS (104), Najvišji obalnoкраška (143,6). Indeks staranja se je povečal v 112 občinah, znižal pa v 98 občinah. Delež oseb, starih 65 ali več let – ta je v začetku osemdesetih let 20. stoletja obsegal 10 % – se od leta 1987 stalno povečuje, in leta 2004 je že presegel 15 %.	SURS, 2008
Rast prebivalstva	1964036 prebivalcev	Popis 2002	Se rahlo povečuje, 2.046.976 prebivalcev. Ni večjih sprememb v gibanju prebivalstva. PROJEKCIJA: Prebivalstvo Slovenije se bo predvidoma precej hitro povečevalo do približno leta 2025 (na okrog 2.155.000), nato pa bo število	SURS, 2011

			<i>prebivalcev pričelo počasi padati. 1. januarja 2060 bo imela Slovenija 2.057.964 prebivalcev, kar je 0,5 % več kot v začetnem letu projekcij (2010).</i>	
Poseljenost	do 400 mnv je 50% vseh naselij in v njih prebiva 2/3 prebivalstva, 5% prebivalstva živi v 900 naseljih nad 600nmv		61 naselij je brez prebivalcev, v naseljih do 50 stanovalcev živi 2% prebivalcev. Največji delež prebivalcev živi v naseljih do 5000 prebivalcev (45%). Število naselij nad 20.000 se ni spremenilo. 300 naselij ima manj kot 10 prebivalcev. Absolutno se število prebivalcev najbolj povečuje v naseljih v bližini Ljubljane (Lavrica (34%), Log pri Brezovici, Kamnik, Mengeš, Vodice...). V bližini Maribora (Rače, Fram, Rogoza,...), v zaledju primorskih krajev in v bližini Kranja (Šenčur, Britof,...). Večja regionalna središča ne beležijo bistvenega porasta, mnoga med njimi celo upad (Celje, Trbovlje, Murska Sobota).	SURS, 2010
Gospodinjstva	Povprečno število članov gospodinjstva je bilo leta 1991 3,1, iz podatkov je razviden trend manjšanja velikosti gospodinjstva.	SURS, 2000	Trend je v povečevanju manjših družinskih skupnosti in gospodinjstev z enim članom. V zadnjem desetletnem obdobju se je zvečal odstotek za 8,3% gospodinjstev zmanjšala pa povprečna velikost gospodinjstva iz 3, 0 na 2,8 članov . Prevladujejo samske osebe (266.489), dvočlanskih skupnosti je 199.875 in le 149.144 tričlanskih družin. Štiričlanskih družin je 127.376 in večjih 70.647.	SURS, 2010, 2011
Gostota poseljenosti in delež prebivalcev po statističnih regijah	Gostota poseljenosti po statističnih regijah.	SURS, 2001	Trend rasti števila prebivalcev in posledično gostote prebivalcev je opazen v statističnih regiji osrednjeslovenska, obalnodraška in gorenjska, padec gostote prebivalstva pa predvsem v zasavski, pomurski in spodnjeposavski regiji	SURS, 2010
Izobrazbena struktura	74% visoko in višje izobraženih prebivalcev Slovenije živi v naseljih in mestih in predstavlja 14% mestne populacije.		Narašča delež prebivalcev, ki se vključuje v izobraževanje. V letu 2008 smo tako imeli med odraslim prebivalstvom v starosti 25 do 64 let že 82 % prebivalcev z dokončano najmanj srednješolsko izobrazbo, med temi pa 23 % z dokončano višjo ali visoko izobrazbo	SURS, 2008
	94% vseh kmetov. in 66% s pomanjkljivo izobrazbo živi v podeželskih naseljih. 22% prebivalcev podeželskih naselij ima nepopolno osnovno šolo. Le 5% visoko izobraženih prebivalcev Slovenije živi v podeželskih naseljih.		Kar 57 odstotkov gospodarjev na družinskih kmetijah je starih 55 let ali več. Izobrazbena sestava gospodarjev na družinskih kmetijah v Sloveniji je še vedno neugodna, saj ima po podatkih vzorčnega popisa strukture kmetijskih gospodarstev, ki je bil opravljen v letu 2007, še vedno kar dve tretjini nosilcev gospodarstev le praktične izkušnje v kmetijstvu. Splošna izobrazbena raven se razmeroma hitro izboljšuje – v obdobju 2000-2007 se je delež formalno izobraženih gospodarjev na družinskih kmetijah povečal za dobrih 20 %	SURS, 2008
Trajne migracije	Po letu 1990 negativen migracijski saldo.		V prvem četrtletju 2011 se je v državo priselilo 998 prebivalcev več, kot se jih je iz države odselilo: priselilo se jih je 4.107, odselilo pa se jih je 3.109. Pozitivna sta bila tako selitveni prirast tujih državljanov (teh se je priselilo 723 več, kot se jih je odselilo) kot tudi selitveni prirast državljanov Slovenije (teh se je priselilo 275 več, kot se jih je odselilo). V primerjavi z enakim obdobjem leta 2010 pa se je v prvem četrtletju 2011 priselilo v državo in odselilo iz države manj oseb: priselilo se jih je za skoraj 10 % manj, odselilo pa za 18 % manj. Na račun meddržavnih selitev je največ pridobila Pomurska regija in najmanj zasavska. 15% priseljenih v pomursko regijo ima univerzitetno izobrazbo.	SURS, 2011
Starostna struktura	10,9% starejših od 65 let		2.046.976 prebivalcev (1.jan. 2010)	SURS, 2010
Indeks staranja prebivalcev	Slovenija ima indeks staranja prebivalstva 84, jugovzhodna Slovenija 70, obalnodraška 104.		Povprečni indeks staranja 117,7 najnižji indeks staranja JVS (104), Najvišji obalnodraška (143,6). Indeks staranja se je povečal v 112 občinah, znižal pa v 98 občinah. Delež oseb, starih 65 ali več let – ta je v začetku osemdesetih let 20. stoletja obsegal 10 % – se od leta 1987 stalno povečuje, in leta 2004 je že presegel 15 %.	SURS, 2008

GOSPODARSKI RAZVOJ				
Investicijska vlaganja	največ na finančnem in gradbenem področju		Bruto dodana vrednost se je najbolj povečala v prometu (za 11,1 %) in predelovalni dejavnosti (za 7, 4 %) v gradbeništvu (za 19,9 %) in kmetijstvu (za 4,6 %) pa se je zmanjšala. BDP je leta 2010 znašal 0,3 % več kot leta 2009. Vrednost BDP v letih 2007 do 2010 se niso bistveno spremenile. Gospodarska rast je bila leta 2010 1,4 %	SURS, 2011
Delež BDP po sektorjih	rast BDP po sektorjih	UMAR, 1999	Glede na leto 2000 se je zmanjšala deležv nacionalnem BDP na področju kmetijstva iz 2,9% na 2,2%, v industriji iz 24,4% na 20,5% in gradbeništvu iz 5,8% na 5,6%. Strukturni delež v nacionalnem BDP pa so povečale dejavnosti (GHI) Trgovina, gostinstvo promet, Finančna in zavarovalniška dejavnost (F), strokovna, znanstvena in tehnična dejavnost (MN) ter Uprava, zdravstvo in socialno varstvo (OPQ). Bruto investicije v osnovna sredstva so se v letu 2009 zmanjšale za 23%, Tako izvoz kot uvoz sta bila negativna (-18%). V letu 2009 in 2010 je zmanjšana osebna potrošnja za 10% točk.	SURS, 2010
Brezposelnost	prostorska razporeditev po regijah	ZZZRS, 2000	Visoki 12% brezposelnosti leta 2000 smo priča tudi leta 2010, četudi se je v vmesnem obdobju (presek leta 2005) stanje izboljševalo. Trenutno beležijo najvišjo stopnjo brezposelnosti prekmurska, koroška in podravska regija. Trend zmanjševanja brezposelnosti je opaziti v zasavski regiji. (tabela). Stopnja registrirane brezposelnosti se je glede na leto 2000 zmanjšala v podravske, savinjske, zasavske, jugovzhodni Sloveniji, gorenjski in notranjski regiji, v ostalih povečala.	SURS, 2010
Ustanavljanje podjetij	1500/ na leto (povprečno) 53.199 podjetnikov, zaposlovalo 63.202 delavca		Število gospodarskih družb se je od leta 2005 (43.711) povečalo na 53.897 leta 2009. 69.982 podjetnikov, zaposlovalo 57504 delavce. Stopnja rasti podjetnikov je približno 4% letno.	SURS, 2010
Razporeditev dejavnosti	Predelovalna dejavnost (zasebni sektor) kar v 67% naselij Prevozi (kopenski, vodni, zračni) 84% so v zasebnih rokah, sedež v več kot polovici naselji Slovenije.		Analiza razporeditve dejavnosti predvsem za centralne in storitvene funkcije je posebej opravljena v poglavju 1.2 , kjer je prikazana razmestitev glavnih centralnih dejavnosti po naseljih v Sloveniji.	SURS, 2010
Osnovne šole	93% lokalnih središč ima svojo osnovno šolo.	1986	Leta 2010 je bilo v Sloveniji 355 vrtcev (959 enot), 451 osnovnih šol (787 s podružničnimi enotami), 158 javnih srednjih šol (5 zasebnih), 69 višjih strokovnih šol in 40 dijaških domov. 24.962 učencev je bilo vpisanih v redno osnovnošolsko izobraževanje (od tega 11.362 v podružnične šole) in 82.263 v srednje izobraževanje.	MŠŠ, 2010
Vrtci	793 vrtcev	2006	Kapaciteta in število vrtcev sta se povečala. V vrtce je vključenih 92% vseh 5-letnikov in 87% vseh 4-letnikov. Delež vključenih otrok se je v prvi starostni skupini povečal iz 29% leta 2000 na 53% leta 2010, v drugi iz 68% (let 2000) na 87% (leta 2010) in v tretji iz 56,6% na 73,9 odstotkov. Število vrtcev leta 2010 je bilo 959 vrtcev (skupaj z enotami).	MŠŠ 2010
Domovi za starejše občane			Število sob v domovih za starejše občane se je od leta 2006, ko smo imeli v domovih 7465 sob povečalo na 9345 (leto 2010), število oskrbovancev pa naraslo iz 13.699 (2006) na 16.192 (leta 2010). V domovih za ostarele je kar trikrat več predstavnic ženskega kot moškega spola.	SURS, 2010
Demografsko ogrožena območja	Ob meji s Hrvaško ogroženih 60% katastrskih občin ob meji z Madžarsko 87% katastrskih občin.		Po indeksu regionalne ogroženosti (IRO) ,ki je podlaga za dodeljevanje regionalnih pomoči je na prvem mestu od leta 2000 do 2005 Pomurska regija, sledi ji Podravska, nato pa Spodnjeopavska in Zasavska regija. Najmanj ogrožene so Osrednjeslovenska, Obalno-kraška in Gorenjska regija. .	Inštitut za ekonomske raziskave Ljubljana, 2005
Investicijska vlaganja	največ na finančnem in gradbenem področju		Bruto dodana vrednost se je najbolj povečala v prometu (za 11,1 %) in predelovalni dejavnosti (za 7, 4 %) v gradbeništvu (za 19,9 %) in kmetijstvu (za	SURS, 2011

			4,6 %) pa se je zmanjšala. BDP je leta 2010 znašal 0,3 % več kot leta 2009. Vrednost BDP v letih 2007 do 2010 se niso bistveno spremenile. Gospodarska rast je bila leta 2010 1,4 %	
IV RAZVOJ OMREŽJA MEST IN DRUGIH NASELJI				
Rast urbanizacije na treh najpomembnejših urbanih območjih Slovenije (LJ, MB, KP)		Inštitut za geografijo, 1995	Rast urbanizacije na treh najpomembnejših urbanih območjih Slovenije (LJ, MB, KP) se še vedno nadaljuje. Bistveno bolj kot sama središča rastejo po številu prebivalcev kraji v suburbanih regiji (Vodice, Kamnik, Grosuplje, Ankaran, Rače,...) Podobno se krepijo tudi naselja v zaledju ostalih večjih mest . Podrobneje glej poglavje 1.2	SURS, 2010, lastni prikazi
Gostota prebivalcev suburbanih regijah	279 preb/km2, nekatera zaledja tudi do 500 preb/m2		Število prebivalcev v mestih se povečuje, narašča tudi število prebivalcev in gostota poseljenosti suburbanih območij. Praviloma gre za preseljevanje v bližino zaposlitvenih središč, posledično za praznjenje podeželja. Podrobneje glej poglavje 1.2	Gostota prebivalcev suburbanih regijah
Oblikovanje urbanih somestij in aglomeracij	večina delovnih mest je v 500 naselij (85% vseh naselij) v njih dela 94% vseh zaposlenih. Ljubljana največje zaposlitveno središče. Saj je v njej 22% vseh zaposlenih v Sloveniji.		Obalno somestje je v celoti doseglo kriterij nacionalnega somestja. Aglomeracija je rasla od leta 2002 do 2010 (Koper 5,18 %, Izola 8,4 %, Portorož 5,8 %, manj Piran le 2,01 %. Somestje Slovenj Gradec-Ravne-Dravograd dosega raven 10.000 prebivalcev, somestje Krško-Brežice-Sevnica ne dosega praga 10.000 prebivalcev. Distribucija delovnih mest se ni bistveno spremenila. Podrobneje glej poglavje 1.2	Oblikovanje urbanih somestij in aglomeracij
Delovne migracije	58% vseh zaposlenih se dnevno vozi v drugo naselje na delo.		48,9 % delavno aktivnega prebivalstva je migrantov. Zaposlitveno najprivlačnejša je bila občina Trzin. Delovno aktivnih prebivalcev, ki imajo delovno mesto v občini, v kateri imajo tudi prebivališče, je iz leta v leto manjše.	Delovne migracije
Dejavnosti	55% vseh dejavnosti je v urbanih naseljih. 45% dejavnosti razpršenih v 98% naselij		Razmestitev centralnih dejavnosti je podrobneje prikazana v poglavju 1.2.2. Analize razmestitve dejavnosti kažejo zgoščevanje dejavnosti v regionalnih središčih in občinskih središčih, v naseljih nižjega ranga se velikokrat izgubljajo osnovne oskrbne funkcije predvsem zaradi boljše dostopnosti večjih naselij.	Dejavnosti
Povprečno število osebnih avtov na 1000 prebivalcev	Za Ljubljana, Koper, MB, Slovenijo.	SURS, 2000	Delež avtomobilov v Sloveniji se je iz 400/1000 prebivalcev zvišal na 517 osebnih vozil /1000 prebivalcev (2009), kar pomeni 25% zvišanje. Zaradi naprednejše tehnologije avtomobilov in racionalnejše potrošnje je poraba bencina (-8%) in dizelskega goriv (-16%) se poraba energije ni bistveno povečala.	Povprečno število osebnih avtov na 1000 prebivalcev
Degradirana urbana območja	delež DUO v odstotkih glede na površino naselja	Koželj DUO, 1997	Spremembe deleža DUO bi bilo ugotoviti z izdelavo primerljivo študije kot leta 1999. Sistematično ugotavljanje iz OPN občin ni možno, saj ni kategorije »degredirano«. Četudi ima notranji razvoj z aktivacijo DUO prednost pred odpiranjem novih površin, ocenjujemo, da se ponekod kljub degradiranim površinam v naseljih odpirajo nove zazidljive površine. Zaradi propada mnogih podjetij pa je tudi pričakovati, da se bo ponekod delež degradiranih površin povečal. V primeru degradiranih urbanih zemljišč gre pogosto za večje sklenjene površine, zato se gradijo zaključene stanovanjske soseske v obliki organizirane stanovanjske gradnje (zlasti v večjih mestih, npr. v Ljubljani in Mariboru), večja nakupovalna središča ali poslovne cone.	Degradirana urbana območja
	Mesta se razvijajo funkcijsko enostransko. So velik porabnih prostora, energije, surovine, emisij in vode.		Podrobnejša analiza je izvedena v poglavju 1.2	
Število gospodinjstev, število stanovanj	Obstaja stanovanjski primanjkljaj . Neenakomerna razporeditev primanjkljaja med mesti in podeželjem in znotraj mest.	SURS, 1991	Število gospodinjstev narašča, velikost gospodinjstev se je zmanjšala (2002-2,8 člana) in je trenutno 2,5 člana na gospodinjstvo. Povečalo se je število enostarševskih družin, ki predstavljajo kar 25% družin. 2/3 prebivalcev živi v enodružinskem gospodinjstvu. Število stanovanj seje od leta 2002 do 2008 povečalo, zato je zabeležen tudi porast	Število gospodinjstev, število stanovanj

			enodružinskih gospodinjstev in večji delež mladih samostojnih družin. Vendar je še vedno čutiti stanovanjski primanjkljaj, neusklajena je prostorska razporejenost povpraševanja po stanovanjih z njihovo ponudbo.	
			Obstaja presežek tržnih stanovanj (10.000 neprodanih stanovanj), vendar so zaradi previsokih cen nedostopna in zato še vedno del prebivalstva nima rešenega stanovanjskega problema. Neustrezna je prostorske razporejenost stanovanj. 2008 se je zgradilo manj kot 5000 stanovanj. 4300 stanovanj so zgradile fizične osebe, 1160 pravne. 20% stanovanj se gradi v Osrednjeslovenski regiji, 14% v Gorenjski, 13% v Podravske, kar predstavlja 45% vseh zgrajenih stanovanj. Najmanj stanovanj je v Koroški regiji.	
Gradnja stanovanj na leto	10.000 na leto do leta 1985 5.000 stanovanj na leto po letu 1985		Leta 2009 je bilo v gradnji 19.700 stanovanj. Leta 2009 so zgradili 8.500 stanovanj, 4.440 v pravni in 4.161 v zasebni lasti. 11.000 stanovanj je še v gradnji. Leta 2010 je bilo izdanih 4.000 gradbenih dovoljenj, pretežno za nove stavbe.	Gradnja stanovanj na leto
Najemna in socialna stanovanja	6900 socialnih in 4000 neprofitnih najemnih stanovanj	2001	Delež najemnih in neprofitnih stanovanj se je nekoliko povečal, predvsem v večjih mestih, vendar še ne zadostuje povpraševanju. Nepremičninski najemni sklad stanovanj primernih za upokojece, upravlja nekaj manj kot 3000 stanovanj lociranih v 119 krajih v Sloveniji. Gradnja in razpolaganje z najemnimi in socialnimi stanovanji je v pristojnosti občin.	Najemna in socialna stanovanja
V PRESTRUKTURIRANJE PODEŽELJA				
OBLIKE POSELITVE NA PODEŽELJU				
	Podeželska območja v bližini gosto urbaniziranih krajev; Podeželska turistična območja; Podeželje z mešanimi dejavnostmi; Kmetijska podeželska območja; Težko dostopna podeželska območja		Po definiciji OECD tvori večina slovenskih občin redko poseljena območja (137 občin ali 71 %), saj sodita med gosto poseljena območja le občini Ljubljana in Maribor (1 %). K vmesnim območjem se uvršča preostalih 54 občin. Nekatera vmesna območja se navezujejo na največji urbani središči, Ljubljano in Maribor, večinoma pa so vmesna območja posamične prostorske enote. Poleg občine Celje in Koper spadajo v to kategorijo tudi nekatere manjše občine, npr. Veržej, in celo najmanjša slovenska občina, Odranci. Za uvrstitev med vmesna območja morata biti izpolnjeni obe merili: merilo gostote naseljenosti nad 100 preb./km ² in merilo lege v nizu občin, katerih skupno število presega 50.000 prebivalcev. Razvrstitev občin po stopnji urbanizacije temelji na podatkih iz Popisa prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.	SURS
Število kmetij v Sloveniji	155.500-142.114, od teh 19% čistih kmetij, 64% na območjih s težjim pridelovalnim potencialom		Imamo 74,432 kmetijskih gospodarstev. V letu 2010 imamo 14% manj kmetijskih gospodarstev kot leta 2000. Povečala se je stopnja specializacije kmetij. Kmetijska gospodarstva so se povečala iz 5,6 ha (leta 2000) na 6,4 ha (leta 2010), trend koncentracije se še vedno nadaljuje, povečuj se število kmetij nad 20 ha. Povečala se je tudi koncentracija glav živine na kmetijsko gospodarstvo. Ugodnejši trendi so posledica programov MKGP, kot so zgodnje upokojevanje kmetov, spodbude za mlade prevzemnike, itd.	Poročilo o stanju kmetijstva in gozdarstva v letu 2010 (Poročilo, 2010)
EKONOMSKO SOCIALNE SPREMENE				
Zmanjšanje števila kmečkega prebivalstva in slabšanje demografske strukture			Delež kmečkega prebivalstva pada. Demografska slika se izboljšuje, saj se je velik del kmetijskih gospodarstev prenesel na mlajše upravljavce.	Poročilo, 2010
Drobitev posestne strukture			Posestna struktura se več ne drobi. Povečuje se količina najema ali zakupa zemljišč. Leta 2000 je bilo zakupljenih manj kot 51000 ha zemljišč, leta 2010 pa 52.300 ha, večinoma v zasebnem sektorju. Večajo se kmetijska gospodarstva. Lastniško so kmetijska zemljišča še vedno razdrobljena.	Poročilo, 2010

Prevrednotenje in preobrazba podeželskih naselij			Preobrazba podeželskih naselij se nadaljuje. Bivanjska funkcija in hiter dostop do zaposlitvenih centrov, vnašanje mestne arhitekture, drugačnih življenjskih navad, itd...	Poročilo, 2010
KMETIJSTVO IN PREOBRAZBA PODEŽELJA				
Delež kmetijskih zemljišč	785.000 ha ali 39% kmetijskih zemljišč, od tega 60% nad 600 mnv.		V primerjavi z evidenco kmetijskih zemljišč 2006 se struktura rabe ni pomembneje spremenila, podobna pa je ostala tudi skupna površina kmetijskih zemljišč. 57% imamo travniških površin, 27 % njiv. Najbolj so se povečale površine travniških sadovnjakov in oljčnikov, zmanjšale pa površine trajnih sadovnjakov in vinogradov. . Kar za 12,7 % so se povečale površine v zaraščanju.	Poročilo, 2010
Spreminjanje zemljiških kategorij v Sloveniji		IG, UIRS, 1997	Od leta 1990 do leta 2009 se je delež kmetijskih zemljišč v uporabi zmanjšal iz 561.294 ha na 468.496 ha (na ravni Slovenije) (-14%).	Poročilo, 2010
Razmerja med kmetijskimi in gozdnimi zemljišči po posameznih regijah	Delež gozda je leta 2000 predstavljal 55,9%.		Delež gozda leta 2008 predstavlja 58,5% ozemlja Slovenije.	ZZGRS, 2010, SURS, 2008
Povprečna velikost kmetijskih posestev	5,9 ha (skupaj z gozdom) in 3,2 ha samo kmetijskih površin.		74.432 kmetijskih gospodarstev, povprečno kmetijsko gospodarstvo ima v lasti 6,3 ha kmetijskih zemljišč in 5,4 GŽ. Velikost kmetijskih gospodarstev se povečuje. Glede na leto 2000 je premik v strukturi kmetijskih gospodarstev glede na velikost kmetijskih zemljišč. 4% gospodarstev obdeluje 20ha ali več kmetijskih zemljišč, vendar to predstavlja skoraj 1/3 vseh kmetijskih zemljišč. 10% gospodarstev ima v lasti do 3ha in obdeluje 10% kmetijskih zemljišč, predstavljajo pa kar 41% vseh KG	SURS, 2010 Poročilo, 2010
Lega kmetijskih zemljišč	72% kmetijskih zemljišč je v območjih z omejitvenimi dejavniki za kmetijstvo	RC za posp. kme., 1994	Približno 25% kmetijskih zemljišč je vključenih v vsa varovana območja narave. V letu 2007 je bilo v varovanih območjih 152.441 ha kmetijskih zemljišč, kar je okoli 10.000 ha manj kot leta 2004. Zmanjšana površina je predvsem posledica izključitve vplivnega območja Regijskega parka Škocjanske jame iz zavarovanih območij. Kmetijski prostor je zaradi prevladujoče rabe travinja in naravnih danosti še posebno ugoden za ohranjanje bioloških vrst in habitatov. Večina kmetijskih območij z visoko naravno vrednostjo je v zahodni in južni Sloveniji, pri čemer so v ospredju zlasti območja v gričevnatem, hribovskem in gorskem svetu. Po grobi oceni glede na podatke o rabi zemljišč je v Sloveniji na območjih z visoko naravno vrednostjo med 60% in 80 % kmetijskih zemljišč v uporabi. Zelo pomembno vpliva na kakovostno naravno vrednost tudi izrazita razdrobljenost in pestra raba tal.	MKGP, KIS, 2007
Struktura kmetijskih zemljišč	60% travinja, 31% njive, 8% trajni nasadi		6,5% kmetijskih zemljišč je neobdelanih ali v zaraščanju. Delež travinje je 57%, njiv skupaj z drevesnicami in trsnicami skupaj 37%, trajni nasadi predstavljajo 6%. Struktura rabe kmetijskih zemljišč se v zadnjih desetih letih ni bistveno spremenila. Od leta 2000 raste delež zemljišč z ekološko pridelavo hrane (iz 0,5% leta 1999 se je ta delež povečal na 6,1%), pri čemer so se za ekološko kmetovanje odločili predvsem kmetje usmerjeni v živinorejo.	SURS, 2010 Poročilo, 2010
Sprememba rabe kmetijskih zemljišč	1200 ha / leto (K1)		Podatki iz baze Raba zemljišč Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano kažejo, da se je v Sloveniji med leti 2002 in 2007 zmanjšal predvsem skupni obseg njiv in vrtov za 15,4 %, hmeljišč za 16,3 %, zemljišč v zaraščanju za 12,9 %, vinogradov za 12,4 % ter druge rabe za 20 %. Skupni obseg gozdov se je povečal za 1,5 %, oljčnih nasadov za 41,7 %, travnikov za 6,9 % ter ekstenzivnih sadovnjakov za 2,2 %. Natančnejša analiza sprememb rabe zemljišč, ki je zajela vse površine, ki so iz drugih kategorij prešle v kategorijo pozidana in sorodna zemljišča (tokovi sprememb) pokaže, da je bilo v obdobju 2002–2007 pozidanih oziroma urbaniziranih skupno 19.712 ha,	SURS, 2010 Poročilo, 2010

			kar predstavlja 22,5 % povečanje urbanih površin. V tem obdobju so bila v Sloveniji najbolj urbanizirana kmetijska zemljišča (65,2 %) in gozdovi (24,4 %).	
RAZVOJ TURIZMA IN REKREACIJE				
Pomembna turistična središča in območja za rekreacijo	FF OG, SURS, 1996	Stanje je podrobneje analizirano v poglavju 3.3.5	SURS, 2008, 2010	
Turisti in njihove prenočitve po vrstah krajev (kartografski prikaz)	SURS, 2000	Stanje je podrobneje analizirano v poglavju 3.3.5. Leta 2010 je v Sloveniji letovalo okoli 3 mio. Turistov, z najvišjim deležem v zdraviliškem turizmu. Vse oblike turizma so bile od leta 2001 do leta 2010 v porastu. Med urbanim turizmom je precej napredovala Ljubljana.	SURS, 2008, 2010	
VI INFRASTRUKTURNA OPREMLJENOST				
PROMETNE POVEZAVE				
Zasnova cestnega in železniškega prometa	Kartografski prikaz iz Prostorskih sestavin družbenega plana RS	DSP RS, 1999	V osnovi cestnega in železniškega prometa so se ohranili ključni poudarki. Analiza stanja je podrobneje obdelana v poglavju 2.1.1 za cestno omrežje in v poglavju 2.1.2 za železniško omrežje.	PTI, 2010
Uporaba prevoznih sredstev	3/4 notranjega prometa se opravlja z osebnim avtomobilom, 25% z javnim prevozom (od tega 91% avtobus, 9% železnica). 400 avtov/1000 preb 90% tovornega prometa po cestah, 10% po železnici 15% potniškega prometa je letalskega.	SURS, 2000	517 osebnih vozil /1000 prebivalcev (2009), kar pomeni 25% povečanje. Dolžina državnih cest se je od leta 2000 do 2010 povečala za 382 km, dolžina občinskih cest pa za 88 km na ravni Slovenije.	PTI, 2010
Tovorni promet	Primerjava opravljenega dela tovornega prometa na slovenskih železnicah (preglednica str. 26).	SŽ, 2001	Mednarodni tovorni promet upada, notranji promet ostaja na isti ravni kot leta 2001. Analiza stanja je podrobneje obdelana v poglavju 2.1.2.	PTI, 2010
TELEKOMUNIKACIJE				
Telefonsko omrežje v Sloveniji	fiksna telefonija/ mobilna telefonija	SURS, 2000	Fiksna telefonija se le rahlo povečuje (od 808.000 leta 2000 na 925. 000 leta 2009). Mobilna telefonija se je od leta 2000 do leta 2010 skoraj potrojila (305% povečanje). Leta 2009 imamo 1.431.829 mobilnih priključkov, polovica v predplačniškem razmerju.	SURS, 2009
Kabelska televizija	300 000 priključkov (15% vseh telekomunikacijskih priključkov)			
Internet			Število uporabnikov interneta je poraslo iz 63 na 73 na 100 prebivalcev. Doma jih uporablja internet kar 92%, e-nakupovanje pa uporablja 45 od 100 uporabnikov. Delež se nanaša na populacijo med 10 in 74 letom starosti.	SURS, 2010
OSKRBA Z ENERGIJO				
Delež energije, ki jo Slovenija uvaža	79% (predvsem nafta in plin) 20% domače energije predstavljajo predvsem je predvsem premog, lignit in vodna energija.		Slovenija uvaža leta 2009 6.156 GWH, izvaža pa 9.222 GWH. Zmanjšala se je poraba električne energije v prometu, povečala poraba el energije v gospodinjstvih (iz 2601 GWH leta 2000 na 3173 GWH leta 2009). Delež električne energije iz OVE se je od leta 2000 do 2010 povečal iz 29% na 30%. Poraba El en/BDP se je od leta 2000 do leta 2009 zmanjšala iz 577 na 499 MWh/mio EUR. Poraba na prebivalca pa nekoliko povečala.	SURS, 2010
	delež lignita (premoga se zmanjšuje (0,76mio ton leta 1999		Delež trdih goriv je leta 2010 predstavljal 19,6% odstotka v celotni energetske bilanci in se od leta 2000 ni spremenil.	SURS, 2010
	JEK je dobavljal 35,4% energije	1999	JEK je v letu 2010 dobavljal 20,1 % energije, kar je manj kot leta 2000.	SURS, 2010
OSKRBA S PITNO VODO				
Stanje voda v Sloveniji	7000 izvirov pitne vode		Na oskrbovalnih območjih, ki so bila v obdobju 2004-2007 vključena v monitoring pitne vode se je oskrbovalo približno 91 % (oz. 1.840.000) prebivalcev Slovenije. Razlike med leti so zanemarljive in se gibljejo med 0,2 in 0,7 odstotne točke. V obdobju 2004-2007 je bilo 8-9 % (oz. 156.000-175.000) prebivalcev oskrbovanih s pitno vodo iz sistemov, ki so oskrbovali manj kot 50 oseb ali zaradi nepopolnega zajema niso bili vključeni v strokovni	IVZRS, 2009
	63m ³ /s je skupna izdatnost vseh virov			
	4/5 vodnih vode je zmerno onesnažene, 1/5 čiste			
	4,5 m ³ /s je dnevna potreba vode v Sloveniji, načrpati mora 8,5m ³ /s. Izgube so 41%.			

Oskrba z vodo	78% prebivalcev se oskrbuje iz javnih vodovodov, 20% pa iz krajevnih-lokalnih vodovodov.		nadzor (predvsem v velikostnem razredu 50–500 prebivalcev) in s tem v strokovno nadzorovan monitoring. Večina prebivalcev Slovenije je vezana na oskrbovalne sisteme, ki oskrbujejo 20.000-50.000 ljudi	
	53% črpanja iz podtalnice, 44% iz izvirov, 3% površinsko			
	Zavarovanost vodnih virov ni zadovoljiva			
Poraba vode po panogah na leto		MOP,UVN, 1996	V letu 2009 je bilo načrpane za 0,9 % manj vode kot v letu 2008, poraba vode iz javnega vodovoda pa je bila za 3,2 % manjša kot v letu 2008. Poraba vode gospodarskih panogah se je od leta 2002 zmanjšala iz 73 mio m ³ leta 2002 na 70 mio m ³ leta 2007	SUSR, 2010
Izgradnja vodovodnega sistema	3983 km vodovoda (primarnega in terciarnega) do leta 1997 110 čistilnih naprav (skupaj imamo 130 čistilnih naprav)		Količina dobavljene vode preko javnega vodovodnega sistema se je od leta 2002-2009 zmanjšala prav v vseh statističnih regijah.	SUSR, 2010
	3000 naselij ima vodovod		Leta 2003 je bilo skoraj 92 % prebivalcev vključenih v sistem javne oskrbe s pitno vodo v letu 2008 pa je delež narasel na 93,5% Poraba vode je stabilna in ne narašča. Slovenija je v letu 2009 porabila 81 m3 vode na prebivalca, kar jo uvršča v gornjo polovico po porabi v Evropi	Operativni program razvoja prometne in okoljske infrastrukture, 2010
Čiščenje voda	51% vse odpadne vode se prečisti (40% mehansko, 7% biološko, 40% kombinirano) 36% tistih ki imajo vodovod imajo tudi kanalizacijo	1996	238 komunalnih čistilnih naprav v Sloveniji. Skupna velikost čistilnih naprav je od leta 2000 (1 400 000 PE) narasla na 2 300 000 PE. Komunalne čistilne naprave so v Sloveniji večinoma že zgrajene ali so v postopku gradnje v vseh večjih naseljih.	MOP ARSO 2011
Stanje voda v Sloveniji	7000 izvirov pitne vode		Na oskrbovalnih območjih, ki so bila v obdobju 2004-2007 vključena v monitoring pitne vode se je oskrbovalo pribl. 91 % (oz. 1.840.000) prebivalcev Slovenije. Razlike med leti so zanemarljive in se gibljejo med 0,2 in 0,7 odstotne točke. V obdobju 2004-2007 je bilo 8-9 % (oz. 156.000-175.000) prebivalcev oskrbovanih s pitno vodo iz sistemov, ki so oskrbovali manj kot 50 oseb ali zaradi nepopolnega zajema niso bili vključeni v strokovni nadzor (predvsem v velikostnem razredu 50–500 prebivalcev) in s tem v strokovno nadzorovan monitoring. Večina prebivalcev Slovenije je vezana na oskrbovalne sisteme, ki oskrbujejo 20.000-50.000 ljudi	IVZRS, 2009
RAVNANJE Z ODPADKI				
Zbiranje odpadkov	850 000 ton /leto	1996	V letu 2009 je v Sloveniji nastalo 6% manj odpadkov v proizvodnih in storitvenih dejavnostih. 70% vseh nastalih in uvoženih odpadkov se predela, kar je več kot v preteklih letih. Količina nastalih industrijskih odpadkov se od leta 2002 do 2010 povečuje od 4. mio ton leta 2002 do 5,5 mio ton leta 2010. Povečuje pa se tudi odstotek predelave.	SUSR, 2010
	426 kg/preb in 59 kg na 1000USD BDP		449 kg komunalnih odpadkov / preb (2009) oz 1,2 kg na prebivalca na dan. Vseh odpadkov pa 2890 kg/preb.	
	88% prebivalcev ima redni odvoz odpadkov		79,7 % komunalnih odpadkov je zbranih. Delež zbranih odpadkov se je povečal iz 756,846 ton/leto leta 2002 na 825,747ton/letni leta 2009	
	60 odlagališč, 50.000 do 60.000 divjih odlagališč.		Količina vseh odpadkov se je od leta 2004 do 2008 Sloveniji zmanjšala. Zmanjšala se je količina odloženih odpadkov, vendar ta še vedno predstavlja 69 % vseh odpadkov, to je 309 kg na prebivalca. Stanje na področju ravnanja z odpadki je obdelano v poglavju 2.5.	SURS, 2010
Nastanek odpadkov glede na vrsto	Tabelaričen prikaz	1994	Podatki kažejo, da je v Sloveniji v letu 2010 v proizvodnih in storitvenih dejavnostih nastalo skoraj 5,4 milijona ton odpadkov (skupaj z zalogami iz preteklih let okoli 5,7 milijona ton) ali za 3 % manj kot v letu 2009.	SUSR, 2010
	1/3 odlagališč nima možnosti nadaljnega prostorskega razvoja.		Pomanjkljiva je mreža medobčinskih oz. regijskih centrov za zbiranje in recikliranje odpadkov. Težava	

			odlagališč je prepuščena občinam. Problem z odlagališči odpadkov je obdelan v poglavju 2.5.	
VII NARAVNE IN KULTURNE DOBRINE				
OBMOČJA NARAVNIH VIROV				
Površine in vrste gozda v ha	(rezervati, varovalni gozd)	SURS, 2000	58,5 % leta 2008, delež gozda se še povečuje. V prihodnje bi se naj površina gozda ustalila pri 60 % ozemlja Slovenije. Varovalni gozdovi obsegajo 99.247 ha gozdov. Gozdovi s posebnim namenom 9.600 ha, kar 157.051 ha gozdov pa je v območju požarne ogroženosti.	Karta, ZZG RS, 2010 Kazalci okolja, SURS, 2009
Pokrovnost gozda	56,6% gozdov		Delež gozda se povečuje, praviloma v krajinskih območjih, kjer je že sedaj velik delež gozdov. Na območju intenzivnega kmetijstva in v primestnih predelih, kjer je delež gozda manjši, pa so pritiski na gozdni prostor veliki.	Kazalci okolja, SURS, 2009
požarna ogroženost	809 km ² je izpostavljeno najvišji stopnji ogroženosti zaradi požarov, v tem območju je 217 naselij 1920 km ² predstavlja drugo stopnjo požarne ogroženosti, na tem območju je 373 naselij.		157.051 ha gozdov je v območju požarne ogroženosti. Izstopajo območja Krasi in JZ Slovenije, predvsem občine Nova Gorica, Sežana, Koper, Ajdovščina, Divača, ... 50% površine v območju požarne ogroženosti imajo 304 naselja, s skupnim številom prebivalcev 57.578. Največje naselje med temi je Sežana s 5501 preb.	Karta, ZZG RS, 2010, lastni izračun
Kmetijska zemljišča	785000 ali 39% kmetijskih zemljišč 427500 ha je najboljših kmetijskih zemljišč		Po podatkih SURS (2010) je v Sloveniji 27,8 % kmetijskih površin ali 562.853 ha. Po podatkih MKGP (2010) 32,9 % kmetijskih površin ali 666.705 ha. Po evidenci dejanske rabe kmetijskih zemljišč je v Sloveniji največ travniških površin. Trajni travniki, skupaj z barjanskimi travniki in kmetijskimi zemljišči, poraslimi z gozdnim drevjem, zavzemajo 57,3% vseh kmetijskih zemljišč (2010). Njiv je nekaj več kot 27%, ekstenzivnih sadovnjakov 3,5%, vinogradov 3,2%. V primerjavi z evidenco kmetijskih zemljišč 2006 se struktura rabe ni pomembneje spremenila, podobna pa je ostala tudi skupna površina kmetijskih zemljišč.	SURS, 2010 MKGP, 2010 Poročilo, 2010
Erozija	43,5% celotne Slovenije		Površina erozije se praktično ni spremenila. Erozija se odvija na 44 % območja Slovenije kar zavzame 9000 km ²	NPVNDN, 2002
	1500 zemeljskih plazov		Število zemeljskih plazov je bistveno večje in je danes ocenjeno med 7000 in 10000.	NPVNDN, 2002
Voda	27205 ha vodnih površin		Glede na vzrok elementarnih nesreč v Sloveniji največ škode povzročajo suša, toča in neurja in nato z 19 % poplave. Glede na delež letnega BDP pa je delež škod po letu 2003 upadel.	ARSO, KOS, 2008
	55.284 ha poplavno ogroženih območij		V Sloveniji je ogroženih 300 000 ha površin, večji obseg poplav lahko pričakujemo na 94 000 ha površin. Poplavljenih je lahko več kot 25000 ha urbanih površin. Na območjih kjer so možne katastrofalne poplave živi četrtnina prebivalstva Slovenije. Ogroženost zaradi poplav se ne izboljšuje.	NPVNDN, 2002
Mineralne surovine	10 mio ton na leto		V Sloveniji imamo 200 nahajališč kovinskih mineralnih surovin, od tega 10 rudišč, ostalo so pojavi. Prihodnost je v nekovinskih mineralnih surovinah primernih za uporabo v gradbeništvu (Površinski kopi).	Državni program gospodarjenja z mineralnimi surovinami (2009)
	150 gospodarskih družb se je ukvarjalo z rudarstvom (200 nahajališč)	2000	Rudarsko pravico ima pridobljeno trenutno 245 rudnih nahajališč. Problem je število nelegalnih kopov predvsem kamenih agregatov, ki se povečuje in jih je lahko tudi do 6000.	GZ RS, 2010
Ohranjanje naravnih virov	50% ozemlja Slovenije	DPRS 1997	56% Slovenije je v območju narave (EPO; NATURA, Posebna varstvena območja...)	ARSO, 2010
Značilni krajinski vzorci Slovenije	Prikazana karta krajinskih vzorcev	UL, BF, 1995	Klasifikacija krajinskih vzorcev se ni spremenila, oz. ni bila izvedena študija, ki bi na novo določila krajinske vzorce.	

Površine in vrste gozda v ha	(rezervati, varovalni gozd)	SURS, 2000	58,5 % leta 2008, delež gozda se še povečuje. V prihodnje bi se naj površina gozda ustalila pri 60 % ozemlja Slovenije. Varovalni gozdovi obsegajo 99.247 ha gozdov. Gozdovi s posebnim namenom 9.600 ha, kar 157.051 ha gozdov pa je v območju požarne ogroženosti.	Karta, ZZG RS, 2010 Kazalci okolja, SURS, 2009
Pokrovnost gozda	56,6% gozdov		Delež gozda se povečuje, praviloma v krajinskih območjih, kjer je že sedaj velik delež gozdov. Na območju intenzivnega kmetijstva in v primestnih predelih, kjer je delež gozda manjši, pa so pritiski na gozdni prostor veliki.	Kazalci okolja, SURS, 2009
KRAJINSKE ZNAČILNOSTI PROSTORA				
ZAVAROVANE NARAVNE VREDNOTE TER VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE				
			V območju Nature 2000 je približno 71% gozdov, 2% pozidanih zemljišč, 20 % kmetijskih zemljišč.	ARSO, KOS, 2010
Stanje zavarovanih območij naravnih parkov	Glede na varstveni status (število, velikost)	MOP UVN, 2000	V letih 2002 in 2003 se je delež zavarovanih območij povečal za 3,4 % zaradi ustanovitve Notranjskega regijskega parka in Krajinskega parka Goričko, leta 2008 pa za 0,7 % zaradi ustanovitve Krajinskega parka Ljubljansko barje. Zavarovana območja obsegajo dobrih 13 % površine Slovenije. Glede na leto 2002 se je delež povečal iz 9,07% Slovenije na 13,21% Slovenije. Po podatkih MOP sta v zaključni fazi ustanovitve še Regijski park Kamniško-Savinjske Alpe in Krajinski park Radensko polje. Z razglasitvijo dveh novih parkov se bi površina zavarovanih območij v Sloveniji povečala še za dober odstotek in predstavljala 14,5% Slovenije	ARSO, 2009
Delež območij naravne dediščine (plansko varovanih območij)	39% površine Slovenije		Območja Nature 2000 predstavljajo skoraj 7203 km ² ali 35,5 % ozemlja Republike Slovenije. Dodatno so bila v maju 2008 določena še območja, ki izpolnjujejo pogoje za posebna varstvena območja, t. i. SPA dodatki in predstavljajo dodatnih 1,7 % površine Slovenije. Natura 2000 območja so sestavni del ekološko pomembnih območij (EPO). Ekološko pomembna območja pokrivajo 52,2 % Republike Slovenije	ARSO, KOS, 2010
14,9% območij kulturne dediščine			Območja varstva kulturne dediščine so se povečala približno za 4000 ha na ravni države.	MK, 2010, lastni prikaz
Zasnova varstva naravnih vrednot		DP RS, 1999	14970 enot ima status vreden del narave. Med naravnimi vrednotami je tudi 9083 podzemnih jam. Gostota naravnih vrednot za celo Slovenijo znaša 0,29 na km ² , oziroma ena naravna vrednota na 3,23 km ² . Med naravnimi vrednotami je 3066 objektov (52,1 %), ki so v prostoru prikazani kot točke, 2821 (47,9 %) pa jih ima poleg točke, ki je nosilka identitete, še poligon, ki omejuje območje naravne vrednote. Skupna površina vseh poligonov znaša 2463,91 km ² , kar znaša 12,15 % površine države. Prevladujejo manjši poligoni, saj jih je večjih od 1 km ² le 347. Površinsko največji sta geomorfološki naravni vrednoti planota Pokljuka in planota Jelovica, sledijo pa narivna struktura Nanos in Kraški rob.	ARSO, KOS, 2010
Zasnova varstva kulturne dediščine Register kulturne dediščine	14628 enot KD, 7407 enot je bilo razglašanih za dediščino (118 državnih in 1102 še ovrednotenih za razglasitev).	DP RS, 1999	Register kulturne dediščine šteje 15.096 enot. Po podatkih leta 2004 je bilo razglašanih 15096 (7617 državnega pomena) enot RKD, leta 2010 pa 28198, od tega 8179 enot državnega pomena. Povečana rast je EKD je predvsem zaradi polnjenja registra. Karta 57, prikazana v poglavju 3.3.5 prikazuje povečan obseg vnesenih enot v register kulturne dediščine.	MK, 2010, lastni prikaz
			V območju Nature 2000 je približno 71% gozdov, 2% pozidanih zemljišč, 20 % kmetijskih zemljišč.	ARSO, KOS, 2010
VIII PROSTORSKO PLANIRANJE IN INSTITUCIONALNI RAZVOJ				
SISTEM PLANIRANJA				

število izdanih dovoljenj	6915, 88% zavzemajo nove stavbe, 66% od teh stavb so stanovanjske, 240 gradbenih dovoljenj za rekonstrukcijo stavb.	1999	Leta 2010 je bilo izdanih 4000 gradbenih dovoljenj, pretežno za nove stavbe. Za podrobnejše podatke glej preglednico 19, v poglavju 1.2. Spremila se je prostorska zakonodaja (ZUreP-1, ZPNačrt), le redke občine so pripravile prostorske akte v skladu z veljavno zakonodajo (26 občin ima OPN, junij, 2010). Postopki pridobivanja gradbenega dovoljenja se niso skrajšali in olajšali.	SURS, 2010
REGIONALNA ČLENITEV				
število občin je 192		1998	Število občin leta 2011 je 210. Prostorsko planskih regij še vedno nimamo, Regionalnih prostorskih načrtov nimamo. Regionalni razvojni programi (RRP) se pripravljajo v razvojnih regijah, prostorska komponenta v regionalnih razvojnih programov je šibka.	SURS, 2011
ZEMLIŠKA POLITIKA				
			Nadomestilo za spremembo namembnosti zemljišč se je ponovno uvedlo (ZKZ, 2011). Obdavčitev nepremičnin še ni realizirana. Obdavčitev nezazidanih stavbnih zemljišč je prepuščena občinam (nekateri ga uvajajo) Komasačije stavbnih zemljišč (ZUreP-1) se izvajajo v manjšem obsegu kot je bilo pričakovati. Do leta 2008 se je izvedlo 29 komasacij in oblikovalo 813 gradbenih parcel.	ZKZ, 2011
STANOVANJSKA POLITIKA				
Nacionalni stanovanjski program			Nacionalni stanovanjski program se od leta 2000 ni spremenil.	
DECENTRALIZACIJA IN KREPITEV LOKALNIH SKUPNOSTI				
			Krepitev lokalnih skupnosti in predvsem lokalnih iniciativ se nekoliko krepi. Predvsem so se okrepile iniciative županov in občinskih svetov v razvoju prostora. Pogosto so v ospredju politične in ne strokovne odločitve	
SODELOVANJE JAVNOSTI				
			Nova prostorska zakonodaja (ZPNačrt) je ukinil prvo prostorsko konferenco, javnost je vključena šele v razgrnitev osnutkov prostorskih aktov. Okrepile so se civilne iniciative.	ZPNačrt, 2007

//

Analiza prostorskega razvoja Slovenije v obdobju 2004–2011, njenih prioritet ter uresničevanje ciljev in usmeritev

1. ENAKOVREDNA VKLJUČENOST SLOVENIJE V EVROPSKI PROSTOR

Vključevanje Slovenije v evropske regionalne integracije je potekalo zlasti na politični in znanstveno raziskovalni ravni, skoraj pa ne beležimo realnega dogajanja v prostoru. Država je sicer vseskozi partner v različnih asociacijah (npr. delovna skupnost Alpe-Jadran, prostor Alpske konvencije, programi INTERREG in programi evropskega teritorialnega sodelovanja, Jadransko-Jonska pobuda, regija podonavskih držav, itd.), vendar brez konkretnih rezultatov. Tudi nedavno še obetavna sodelovanja (os Gradec-Maribor, Trilateral, kvadriterala ...) so se bolj osredotočila na projektno raven. Nedavno je vzpostavljeno sodelovanje obmejnih občin na širšem območju Gorica – Nova Gorica.

Slovenija naj bolj ambiciozno, predvsem pa prostorsko konkretno uveljavlja svoje interese v čezmejnem sodelovanju. Zlasti bodo perspektivne čezmejne demonstracijske regije. Zaradi vstopanja Hrvaške v EU bodo le-te na primer Obkolpje, Haloze – Kozjansko – Hrvaško Zagorje; Notranjska - Gorski Kotar; Piranski zaliv idr. Perspektivni bodo projekti partnerskih mest (Trst – Koper – Reka; Lendava – Lenty, obe Radgoni, Nova Gorica – Gorica itd.), skupni projekti obrambe pred poplavami itd.

2 POLICENTRIČNI URBANI SISTEM IN REGIONALNI PROSTORSKI RAZVOJ

Trendi spreminjanja urbanega sistema sledijo tistim v Evropi in kažejo na odmike od zasnove, ki je bila predvidena v SPRS. Močno se povečuje urbana regija Ljubljane, kar velja v svetu na splošno za metropolitanske regije okoli državnih središč. V širši Ljubljani živi okoli sedmina Slovencev, kar demografsko še ni pretirana velikost metropolitanskega območja. Ob nadaljnji širitvi pa bi Ljubljana že resno erodirala policentrično zasnovo, še zlasti ker bi priselitve šle na račun nerazvitega obrobja Slovenije.

Ker je v zadnjem času zelo aktualna razprava o drugi stopnji lokalne samouprave, si pogledjmo število prebivalstva statističnih regij. Le-to je tudi eden pomembnih razlogov za oblikovanje pokrajin. Če smo v SPRS definirali funkcijske regije kot tiste z vsaj 150.000 prebivalci, so temu kriteriju zadostile (leta 2010) sledeče statistične regije:

- osrednjeslovenska: 529.646 prebivalcev

- podravska: 323.343 prebivalcev
- savinjska: 260.025 prebivalcev
- gorenjska: 202.903 prebivalcev
- potencialno in le skupaj s še nekaterimi občinami (npr. spodnjega Posavja) pa še jugovzhodna Slovenija z 142.092 prebivalci.

Preglednica 2: Število prebivalcev po regijah. Vir: SURS, 2010.

	Število prebivalcev	Gostota poseljenosti (št. preb/km ²)	Število prebivalcev	Gostota poseljenosti (št. preb/km ²)
Regija	1990	1990	2010	2010
SLOVENIJA	1.996.377	98,47	2.046.976	100,97
Pomurska	131.646	98,46	119.548	89,42
Podravska	327.849	151,08	323.343	149,01
Koroška	74.325	71,40	72.812	69,94
Savinjska	257.591	108,05	260.025	109,07
Zasavska	47.807	181,09	44.706	169,34
Spodnje-posavska	73.198	82,71	70.192	79,31
JV Slovenija	135.367	50,45	142.092	52,96
Osrednjeslovenska	482.315	189,37	529.646	207,95
Gorenjska	193.365	90,48	202.903	94,95
Notranjsko-kraška	50.436	34,64	52.217	35,86
Goriška	120.924	52,01	119.080	51,22
Obalno-kraška	101.554	97,27	110.412	105,76

Kriterijem za lastno pokrajino ne zadoščajo: goriška, obalno-kraška in pomurska regija; daleč pod pragom pa so koroška, spodnje-posavska, notranjsko-kraška in zasavska statistična regija. V Sloveniji se oblikuje metropolitansko območje velike Ljubljane (t.im. šibka "mega"), ki je tudi nesporno nacionalno središče mednarodnega pomena. Le-tej pripada 521.965 prebivalcev regije osrednje Slovenije in 44.750 prebivalcev zasavske regije, zagotovo pa še deli notranjsko-kraške (severno od Postojne), del jugovzhodne Slovenije (do vključno Ivančne Gorice), ter del gorenjske (do Kranja) regije ali skupaj okoli 630.000 prebivalcev.

Precej so se povečala večja mesta – središča izrazitih pokrajinskih celot. Maribor, obalna aglomeracija, Celje in Novo mesto tvorijo okoli sebe že razpoznavno urbano regijo, medtem ko je za Novo Gorico to manj izrazito. V SPRS-ju zasnovana somestja se niso dovolj funkcijsko povezala (razen na Obali) in so ostala med seboj tekmujoča, v veliki meri samozadostna naselja. Zato ne morejo nadomestiti večjega regijskega središča.

Druga subregionalna in medobčinska središča imajo različen položaj. Nekatera so razvojno dinamična, gospodarsko uspešna, druga nazadujejo in komaj še opravičujejo vlogo v urbanem sistemu (npr. notranjska in belokranjska mesta). Središča, ki so sedeži upravnih enot, so zadržala svojo vlogo v omrežju naselij. Ne moremo pa mimo dejstva, da so se zaradi decentralizacije odločanja in javnih sredstev na 212 občin relativno okrepila občinska središča. V manjših, podeželskih in perifernih občinah bi mnoga naselja, če ne bi bila središča občin, močno nazadovala. Urbani sistem v grobem teži k shemi 1–5–206. V bolj podrobni razdelitvi pa k shemi 1–6–7 (vključno s somestji)–51–147. Urbanemu sistemu je v posebnem poglavju posvečen obsežen del raziskave. Nov strateški prostorski načrt Slovenije bo moral koncept omrežja naselij ponovno definirati.

V obravnavanem obdobju regije niso bile ustanovljene. Rezultati raziskav in strokovna javnost se strinjajo, da je najbolj ustrezno število regij med šest in osem. Institucije Evropske unije težijo k večjim in manj številnim regijam, med eno in tremi. Del politike zagovarja sedanje statistične regije (12) z dvema dodatnima subregijama (Ptuj, Velenje), torej do 14. Še nadaljnja (nesmiselna) delitev Ljubljanske regije nas privede do 15 regij. Pri večjih regijah (3 ali 6 do 8) bi bile potrebne še subregije ali institucionalizirana območja medobčinskega sodelovanja, npr. Bela krajina, Kočevska itd. Avtor te raziskave predlaga model sedmih regij.

V raziskavi smo upoštevali regionalno razsežnost, ki jo terjajo številni prostorski sistemi, in naloge, kot na primer čezmejno mednarodno sodelovanje, obramba pred poplavami, regionalna oskrba z vodo, ravnanje z odpadki, regijski nivo prometnic ter javnih servisov ali specifične regionalizacije (naravne geografske celote, regionalni trgi dela, turistične regije itd.). Dokončna opredelitev regij bi morala biti ključna noviteta novega SPN Slovenije.

3 VITALNA IN UREJENA MESTA, USKLAJEN RAZVOJ ŠIRŠIH MESTNIH OBMOČIJ

Renesansa mest je v Sloveniji zajela le največja mesta, kjer so njihove središčne lokacije izrazito tržno zanimive (Ljubljana, Maribor, Koper, Celje). V drugih večjih mestih je revitalizacija zajela le polepšanje mestnih trgov in ulic, urejanje območij za pešce – brez ponovne oživitve urbanih funkcij in korenite prenove stavbnega fonda. V mestih, kjer so posledice gospodarske krize najtežje, se že javlja slumizacija (getoizacija) starega mestnega jedra, pa tudi propadanje "delavskih" blokov, saj so se premožnejši prebivalci preselili v zelena predmestja enodružinskih hiš (primeri so stara jedra Kranja, Škofje Loke, Jesenic, Ptuja, Pirana itd.).

Liberalna, tržna ekonomija teži k čim večjemu profitu tudi pri rekonstrukcijah in zgostitvah urbanega tkiva. Zato prihaja v večjih mestih (zlasti Ljubljani) do velikih višin in gostot nove pozidave, ki rušijo obstoječa arhitekturna razmerja in na dolgi rok povzročajo slaba bivalna okolja. Draga in pravno zapletena prenova pa odvrača investitorje in velik del starega, do sedaj naseljenega fonda propada.

Socialna segregacija v mestih in drugih naseljih še ni zavzela večjega obsega, čeprav živi večina mlajših, bolj premožnih in izobraženih v zelenih predmestjih. Kakovost bivalnega okolja je v Sloveniji v primerjavi s tujino na splošno visoka (čisto okolje, veliko zelenih površin, nizke gostote, dobra dostopnost, ustrezna komunalna infrastruktura) in so naša mesta v tem pogledu dovolj privlačna. Vlaganje v kakovost bivalnega okolja oz. stanovanjski standard je tudi odraz teženj ljudi, da izboljšujejo svoj osebni standard, pa tudi splošne usmeritve Slovenije v potrošništvo in socialo, ne pa v gospodarsko uspešnost in ustvarjanje "nove vrednosti". Temu modelu je sledila tudi gradnja številnih objektov javnih servisov in trgovinskih centrov, hkrati pa zaostajanje investicij v proizvodnjo in druge dejavnosti, ki pomenile dvig gospodarske moči naših mest.

Industrijske in druge gospodarske cone so bile zlasti v večjih mestih zapravljenе za trgovske centre, gostinstvo, prostočasne dejavnosti, stanovanjsko gradnjo ali v najboljšem primeru za mala podjetja. S tem so lokacijsko najbolj zanimiva območja za proizvodnjo marsikje

zmanjšana in se ponudba parcel za nova podjetja še zdaleč (tudi cenovno) ne more kosati s tistimi v sosednjih državah. Po drugi strani pa manj privlačne podjetniške cone v manjših, podeželskih občinah ostajajo prazne.

Kulturna dediščina je na splošno premalo izkoriščena kot razvojna priložnost naših mest, tako za bivalno okolje kot tudi za območja centralnih dejavnosti, za turizem in druge dejavnosti.

Nadaljuje se suburbanizacija okoli večjih slovenskih mest, hkrati z njo pa upadanje prebivalstva starih mestnih središč ter selitve z obrobja v območja koncentracij. Gre za premeščanje prebivalstva, ki ni v skladu z želeno policentrično organizacijo prostora.

Gradnjo enodružinskih hiš je nekoliko zavrla gospodarska kriza hkrati pa mu botruje tudi precejšnja saturacija potreb (velike, slabo izkoriščene hiše na podeželju, ki omogočajo bivanje dveh družin). Želje po zazidljivosti kmetijskih in drugih ne-urbaniziranih zemljišč se nadaljujejo, zlasti za gradnjo na lastni parceli (socialni vidik), ali pa gre za špekulativni pritisk, povečanja vrednosti zemljišč, ki bi postala stavbna. Po drugi strani pa ostajajo obsežna nezazidana zemljišča znotraj naselij (ki so stavbna!), ker ne pridejo na trg ali pa so predraga. Aktivna zemljiška politika ni vzpostavljena v obliki in na način, ki bi od lastnikov terjal prodajo, gradnjo ali pa visoke dajatve. Že večkrat je bilo na osnovi testnih primerov (nekateri so tudi v tej raziskavi) ugotovljeno, da je v Sloveniji zazidljivih površin dovolj tudi za prihodnje generacije, a so prostorsko neustrezno razporejene oz. bi trg terjal drugačno ponudbo. Pomanjkljiva zemljiška politika, neravnovesja na trgu stavbnih zemljišč in posledično pozidava kmetijskih zemljišč, so negativna dejstva, ki močno odstopajo od ciljev, zapisanih v SPRS.

4 SKLADEN RAZVOJ OBMOČIJ S SKUPNIMI ZNAČILNOSTMI IN DOPOLNJEVANJE FUNKCIJ PODEŽELSKIH IN URBANIH OBMOČIJ

Cilji na tem področju v veliki meri niso doseženi. Razlike v regionalni razvitosti so se v času recesije še bolj poglobile: Pomurje, Bela Krajina, slovenska Koroška, Kočevska...). Regionalni razvojni programi niso dovolj upoštevali prostorske komponente razvoja.

Prostorski razvoj ni dovolj izhajal iz skupnih značilnosti pokrajin, temveč bolj po shemi "urbana središča – obmestja – podeželje". Razvoj v prihodnje bi moral bolj izkoriščati skupne potenciale neke pokrajine: kmetijstvo (npr. Pomurje), gozdarstvo (npr. Kočevsko), turizem (alpski svet, obala). Zato naj bodo bodoče regije v veliki meri tudi fizično geografsko homogene, torej fiziognomične, klimatske, hidrološke, da bodo lahko razreševale probleme v prostoru, ki bo imel podobne značilnosti.

Dostopnost podeželja do javnih servisov v mestih je na splošno dobra, razen nekaterih delov izrazite slabe povezanosti (Pokolpje, Loška dolina, Goričko, Kobansko, Cerkljansko, zgornje Posočje). Partnerstvo mest in podeželja je vzpostavljeno zlasti v širši okolici večjih mest, ne pa na obrobju Slovenije (izjeme so Obala, Goriška in spodnje Posavje). Proizvodnja hrane je

nasploh zapostavljen cilj v SPRS, kar posledično pomeni tudi zapostavljanje kmetijske funkcije prostora – kar je obravnavano v posebnem poglavju.

6 VITALNOST IN PRIVLAČNOST PODEŽELJA

Razvoju podeželja kot celote krajinskih značilnosti, kmetijstva, gozdarstva, turizma, poselitve in ekoloških funkcij SPRS ne namenja posebnega poglavja, pač pa podaja splošne usmeritve za vitalnost in privlačnost podeželja.

V obravnavanem obdobju se je nadaljevala preobrazba podeželja. Posamezne značilnosti teh sprememb smo podrobneje obdelali v poglavjih o kmetijstvu, gozdarstvu, krajini, poselitvi in drugih, še podrobnejših delih te raziskave. V nadaljevanju ugotavljamo nekaj sinteznih procesov, stanj in trendov v podeželskem prostoru.

Nadaljuje se suburbanizacija oz. latentna urbanizacija podeželja, ki se manifestira kot gradnja novih enodružinskih hiš v vaseh, na robu naselij ali v okviru že obstoječe razpršene poselitve (ki jih po novi zakonodaji označujemo s površinami "A"). Gradenj na povsem izoliranih lokacijah je bistveno manj. Procesi urbanizacije so močnejši v bližini večjih mest, v okviru urbanih somestij in v glavnih razvojnih koridorjih. Šibkejši pa so v odročnih, hribovitih naseljih. Na splošno se je dinamika novogradenj na podeželju upočasnila, še zlasti z nastopom gospodarske krize.

Nekatere perspektivne kmetije se večajo, kar rezultira tudi v bistveno večje parcele njiv, travnikov in trajnih nasadov, gradnjo novih hlevov, silosov, garaž za mehanizacijo ipd. Značilne, arhaične strukture na vasi s tem izginjajo (drobna, jermenasta parcelacija, obmejki, živice, kozolci, seniki), spremenjen je vaški rob, povečalo se je merilo stavb. Avtohtona arhitektura izginja in jo nadomeščajo "globalizirani" objekti postmodernega videza. Stara vaška središča samevajo, novi prostori družbenih stikov se selijo ob rob naselja, kjer so trgovina, pošta, avtobusna postaja in druge ureditve, ki jih terja sodoben čas. V vitalnih vaseh tako bivajo povsem urbani prebivalci (dnevni delovni migranti), polkmetije (z manjšimi kmetijskimi površinami), "veliki" kmetije, pa tudi obrtniki (z obratovalnicami, skladišči, parkirišči). Na ta način je nastala mešanica različnih vrst prebivalcev in njihovih načinov življenja, ki povzroča konflikte in prostorske probleme. Stroka ni pristopila k načrtom za prenovu vasi, ki bi bili realni in izvedljivi. Projekti – ali bolje rečeno študije – so se bolj omejevali na idealizirano, celo naivno reševanje tradicionalne vaške podobe in na turistični razvoj vasi ter niso odgovarjali na pereča vprašanja današnje vasi. Nova generacija OPPN za vasi bi morala vsebovati tudi komasacije, agro-operacije, ureditve namakanja, prometa, komunalno-okoljske sanacije in poselitve za razne vrste vaških gospodinjstev. Vas bi morali obravnavati v okviru vaškega teritorija in celostnih programov prenove in razvoja vasi in njenega agrarnega zaledja.

Poleg vitalnih vasi pa imamo v Sloveniji še obsežna podeželska območja relativne stagnacije, kjer se istočasno pojavljajo novogradnje, pa tudi opuščanje kmetovanja na legah s slabšimi pogoji za kmetovanje (strme, senčne lege, zelo oddaljene parcele). Najslabše pa je stanje v zelo oddaljenih naseljih, daleč od zaposlitvenih in oskrbnih središč, z zelo razgibanim reliefom, slabo dostopnostjo, slabšo rodovitnostjo ipd. Tu je proces praznjenja naselij in

ogozdovanja najbolj pereč (Kočevsko, Loška dolina, Haloze, Kozjansko, Cerkljansko, Zgornje Posočje idr.). V prostor se sicer vrača narava (gozd), vendar na račun kulturne krajine, vizualne pestrosti in biotske raznovrstnosti. Tam, kjer so reliefne, pedološke, klimatske in druge razmere resnično težavne, je proces ireverzibilen. Kjer pa so pogoji relativno ugodni (vsaj za živinorejo in tržno uspešno gozdarstvo), je potrebno podpirati težkim pogojem prilagojeno modernizacijo kmetijstva (nove živinorejske farme, krčitve gozda, nove prometnice. Značilen primer bi bile opuščene "nemške" vasi in zaselki na Kočevskem.

Okoljska sanacija na vasi postopno poteka, zlasti ker to terjajo direktive EU (kanalizacija, čistilne naprave, urejena gnojišča in hlevi). Tak proces pa je hitrejši in bolj temeljit na območjih vitalnih vasi, počasnejši pa na območjih praznjenja, zlasti na gorskih kmetijah.

7 RAZVOJ IN POVEZANOST INFRASTRUKTURNIH OMREŽIJ

Razvoju infrastrukturnih omrežij so namenjena posebna poglavja te študije. Če povzamemo, so glavne značilnosti sledeče:

Najbolj viden uspeh slovenskega prostorskega načrtovanja je skorajšnja dograditev avtocestnega križa, ki je povezal Slovenijo z omrežji evropskih avtocest. Dokončanje odseka Ptuj – Gruškovje ter izgradnja novih odsekov proti Reki ter izgradnja tretje prometne osi so najbolj nujni. Cilj posodobitve železnic ni dosežen, kar je eden največjih zaostankov v razvoju prometne infrastrukture. Daleč preveč tovora v tranzitu se prevaža po cestah, javni promet zaostaja. Cilji Slovenije kot pomorske države se počasi uresničujejo s številnimi lokalnimi zavorami (razvoj Luke Koper bi bil lahko hitrejši, nimamo potniškega terminala, vojne luke, ribolov stagnirata, ladjedelništva ni). Na obali je zelo veliko zavarovanih območij, kar še dodatno krči možnosti za razvoj pristanišč in plovnega prometa. Javni letalski promet poteka v evropski razsežnosti le na letališču Jožeta Pučnika (Ljubljana) in skoraj zanemarljivo v Portorožu. Mariborsko letališče se sicer posodablja, a brez pravih perspektiv.

Cilji v razvoju energetske infrastrukture se le počasi uresničujejo, zlasti na področju "zelene energije". Izgradnja vodnih elektrarn je prepočasna. Počasi se gradijo nove proizvodne kapacitete in prenova omrežja, ki bi Slovenijo bolj povezala z evropskimi sistemi. Podobno velja za plinovode (Obala nima priključka na glavo plinovodno žilo).

Usklajenost infrastrukturnih omrežij s poselitvenim sistemom je razmeroma dobra vzdolž obeh glavnih razvojnih osi (E-5 in E-10) in na sekundarnih smereh Razdrto - Vrtojba in Šentilj - Gruškovje. Vzdolž naštetih smeri in na območjih urbanih zgostitev daje povezanost poselitve in infrastrukture tudi sinergijske gospodarske in socialne učinke. V veliki meri je vzpostavljeno tudi povezano omrežje naselij in linij javnega potniškega prometa.

Slabe prometnice pa močno zavirajo razvoj ob (nezgrajeni) 3. prometni osi Dravograd – Vinica ter Postojna – Jelšane.

Povezanost poselitve z infrastrukturo je izrazito slaba v pokrajinah, ki so "med" naštetimi urbanizacijskimi in infrastrukturnimi koridorji. Ti so: Idrijsko-cerkljansko, Loška dolina, Kočevsko, zgornja Savinjska dolina, Kozjansko, Goričko itd. Z izboljšavo ali novo izgradnjo sekundarnih prometnic (IV. prometna os, kočevska cesta idr.) bi se stanje bistveno izboljšalo.

III

Razvoj prostorskih sistemov z usmeritvami za razvoj na regionalni in lokalni ravni

1 RAZVOJ POSELITVE

Splošno: demografska gibanja, dinamika gradnje, regionalni razvoj

Poselitvene spremembe so neposredni odraz demografskih gibanj. Njihova gonilna sila so tudi ekonomski razlogi.

Število prebivalcev Slovenije se je med leti 2004 in 2008 nekoliko povečalo. Razlogi so priselitve, pridobitve državljanstva v državi že živečih oseb, podaljšanje življenjske dobe itd. Prebivalstvo je naraslo od 1.997.590 na 2.046.976, s čimer se je gostota poselitve povečala od 99'2 preb./km² na 100'2 preb./km², kar je značilna gostota v srednji Evropi. Podatek za leto 2008 nam, recimo, kaže, da je bil prirast prebivalstva 10'9/1000 preb., od tega le 1'7 kot naravni prirast in 9'2 kot selitveni prirast.

Prebivalstvo se je absolutno in relativno najbolj povečalo v velikih urbanih središčih oz. zgostitvenih regijah z visokim BDP-jem. Ostale (statistične) regije so rasle bistveno manj, zopet v povezavi z BDP.

Preglednica 3: Rast prebivalstva po regijah in indeks BDP

Regija	Št. preb. 2004	Št. preb. 2010	BDP indeks	Komentar
Osrednjeslovenska regija	496.675	529.646	144	precejšnja porast in naivši
Obalnodkraška regija	105.029	110.412	103 - 104	precej visok BDP
Podravska regija	319.114	323.343	83 - 85	skromna rast in nižji BDP
Pomurska regija	122.770	119.548	68'5 na 65'2	nizek in še padajoč BDP
Koroška regija	73.839	72.812	78 na 76'9	padec št. preb. in BDP
Zasavska regija	45.547	44.706	71,7-66,1	padec št. preb. in BDP
Goriška regija	119.622	119.080	95'4 na 96'4	padec št. preb. ob šibkem
Slovenija	1.997.590	2.046.976	100	šibka rast

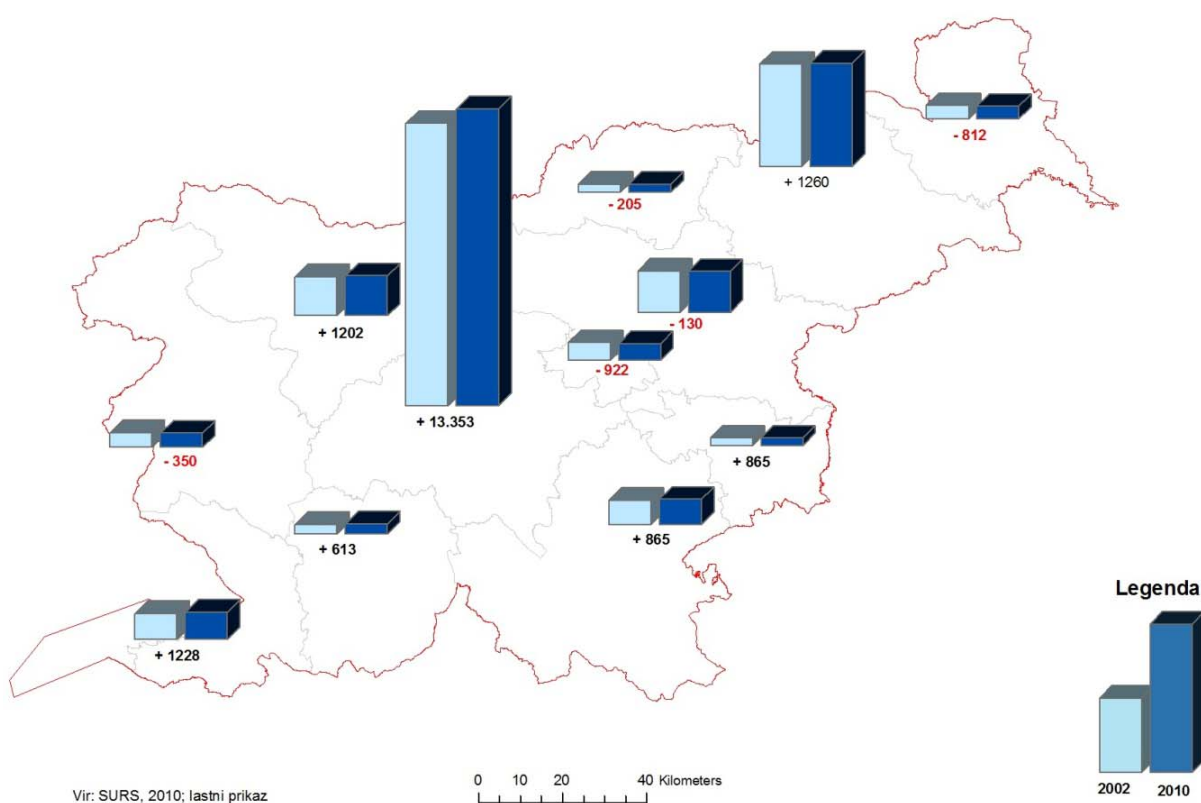
Analiza kaže, da je rast prebivalstva v večjih mestih v povezavi in odvisnosti od ekonomskih možnosti v krajih priselitev. Obstaja tudi kar vidna korelacija med velikostjo populacije regij, BDP-jem v teh regijah ter rastjo prebivalstva.

Po podatkih Eurostat-a za leto 2000 delež umetnih, ne-naravnih (angl. *built environment*) površin ni velik (2'7 %), je manjši od tistih na Hrvaškem (2'9 %), v Avstriji (4'2 %), Italiji (4'7 %) ali na Madžarskem (5'7 %). Tudi urbanih površin je bilo odstotkovno manj (2'1 % v Sloveniji, 2'4 % na Madžarskem, 3'6 % v Italiji, 3'8 % v Avstriji in 4'5 % na Madžarskem). Povprečje izgrajenosti slovenskega prostora je primerljivo z evropskim, problem pa je v veliki koncentraciji v kotlinah in dolinah, kjer so tudi najboljša kmetijska zemljišča.

Posledica sprememb stalnega bivališča (relokacije) prebivalstva so tudi spremembe v naselitvenih gostotah – seveda v odvisnosti od velikosti teritorija, ki pa lahko vključuje tudi pogorja, gozdove itd. V Osrednjeslovenski regiji je gostota najvišja in se je še povečala (od 195 na 204 preb./km²). Precej visoka je v Zasavski regiji (3 mesta na razmeroma majhnem teritoriju), vendar je upadla od 173 na 169 preb./km². Visoka je v Podravski regiji (148 preb./km²), najnižje gostote pa so v Notranjsko-Kraški regiji (35'6 preb./km²), v Goriški regiji (51 preb./km² - vpliv alpskega pogorja) in v jugovzhodni Sloveniji (okoli 52 preb./km² – vpliv pogorja, gozdnate Kočevske).

Kazalci staranja prebivalstva so slabi in se še poslabšujejo. Indeks staranja je bil konec leta 2008 118 in povprečna starost prebivalcev 41'3 let.

Drugo zgostitveno območje predstavlja "veliki Maribor", ki je hkrati nacionalno središče mednarodnega pomena, ki obsega podravsko in pomursko regijo s skupno 442.437 prebivalci. Edino Kopru bi lahko glede na populacijski potencial oporekali vlogo nacionalnega središča mednarodnega pomena, saj v njegovo gravitacijo lahko vključimo le obalno-kraško in – pogojno celo notranjsko-kraško regijo.



Slika 1: Sprememba gibanja prebivalcev v regionalnih središčih glede na leto 2000.

Vir: SURS, lasten prikaz.

Ugotovimo lahko, da se v SPRS deklarirani policentrični sistem ni razvijal v skladu s cilji. Nova Gorica, Murska Sobota, Postojna, Ptuj, Velenje in somestja Gorenjske, Kroške, spodnjega Posavja ter Zasavja ne dosegajo kriterijev nacionalnih središč. Zelo močna je vloga Ljubljane oz. njene regije ter Maribora z SV Slovenijo, Koper pa populacijsko ostaja šibak. Pri tem je treba ugotoviti, da so vsa slovenska mesta z izjemo Ljubljane majhna. ESPON 2005 navaja samo ljubljansko metropolitansko regijo, hkrati z zagrebško, budimpeštansko in beneško – v

naši sosesčini. Velika mesta naj bi imela (OECD, 2008) vsaj 300.000 prebivalcev in aglomeracija, vsaj 500.000 prebivalcev, kar Ljubljana dosega.

Večina naših mest, ki so opredeljena kot nacionalna središča, pa ustreza kriteriju funkcionalnih urbanih območij – FUA (ESPON, 2005). Kriterij 50.000 prebivalcev zaledja izpolnjujejo vsa mesta, ki so regionalna središča, razen zasavskega somestja. SPRS je opredelil (poglavje 2 (4) str. 21) tudi naselja regionalnega pomena z vsaj 5.000 prebivalci in zaledjem zlasti na odmaknjenih, hribovitih, obmejnih območjih. Med regionalnimi in občinskimi središči so medobčinska središča (kot vmesna stopnja med regionalnimi in pomembnejšimi lokalnimi središči). Pomembna lokalna središča naj bi imela gravitacijo vsaj 5.000 prebivalcev, kar lahko aproksimiramo s številom prebivalcev občine in pogojno tistih sosednjih občin, ki nimajo naselja, ki bi bilo lahko pomembnejše lokalno središče.

Tako kot v drugih razvitih državah EU se je nadaljeval tudi v Sloveniji proces suburbanizacije v obliki priselitev iz zaledja na obrobja večjih mest, v manjši meri pa tudi iz osrednjih delov mest v primestna naselja. Število prebivalcev v središčih mest (Ljubljane, Maribora, Kranja) že opazno upada, v manjših mestih pa je ta pojav komaj zaznaven. Selitev iz centrov na obrobje mest pomeni hkrati proces citizacije, t.j. spreminjanje stanovanjske rabe v poslovno, trgovsko, gostinsko, kulturno in drugo dejavnost. Hkrati pa v starejših delih mest nastajajo sive cone. Število prebivalcev največjih mestnih naselij se je nekoliko zmanjšalo in je za leto 2010 prikazano v preglednici 4.

Preglednica 4: Število prebivalcev v največjih mestnih naseljih leta 2010.

Mesto	Št. preb. 2010	Regija	Št. preb. 2010
Ljubljana	271.885	osrednjeslovenska	521.965
Maribor	95.787	podravska	322.900
Celje	37.777	savinjska	258.845
Kranj	36.781	gorenjska	201.779
Velenje	25.834	-	-
Koper/Capodistria	24.854	obalno-kraška	108.778
Novo mesto	23.158	jugovzhodna Slovenija	141.166

Če prebivalstvo statistične regije štejemo kot zadovoljivo aproksimacijo gravitacijskega območja, ki pripada zadevnemu urbanemu središču, so kriterij 150.000 prebivalcev za središča nacionalnega pomena in kriterij vsaj 10.000 prebivalcev mesta (SPRS, poglavje 2(7), str. 21) izpolnili: Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj.

Novo mesto je z 141.166 prebivalci na meji kriterija, če pa v gravitacijo štejemo še spodnje-posavsko regijo z 69.000 prebivalci, ga nesporno dosega (skoraj 210.166 preb.), prav tako izpolnjuje kriterij 10.000 prebivalcev mesta in je zato nacionalno središče.

Koper, ki naj bi bil celo nacionalno središče mednarodnega pomena, kriterija zgolj z gravitacijo obalno-kraške regije ne doseže, pač pa skupaj z notranjsko-kraško regijo z 51.788 prebivalci (skupaj 160.566). Izpolnjuje kriterij vsaj 10.000 prebivalcev in se zato lahko uvršča med nacionalna središča.

Nova Gorica z gravitacijo 118.533 v regiji kriterija iz SPRS ne dosega, kar velja tudi za Mursko Soboto (119.537 v regiji) in zlasti ne za Postojno (51.788 preb. v regiji). Kriterija ne izpolnjujejo somestja Jesenice-Radovljica (saj gravitacija gorenjske "zadošča" le za ustrezno vlogo Kranja v urbanem sistemu, ne pa tudi za gornje-gorenjsko somestje), Brežice-Krško-

Sevnica (s skromno gravitacijo 69.900 preb., ki jo lahko vključimo le v Novo mesto), koroško somestje z Dravogradom, Slovenj Gradcem in Ravnami (s samo 72.481 preb. v gravitacijskem območju, ki ga delno lahko pripišemo Mariboru in delno Celju) ter zasavsko somestje Zagorje-Trbovlje-Hrastnik z gravitacijo 44.750 prebivalci.

Ptuj in Velenje nimata "svojih" statističnih regij in je zato gravitacijo težko oceniti. Ptuj od podravske regije gotove ne "pripada" 150.000 prebivalcev, čeprav bi računsko SV Slovenija lahko imela dve nacionalni središči s skupnim populacijskim bazenom podravske in pomurske regije s 442.437 prebivalci. Velenje nima dovolj gravitacije, tudi če gravitacijo savinjske regije prepolovimo. Dovolj populacije pa bi – čeprav samo računsko – imelo, če bi sešteli približno 100.000 prebivalcev iz savinjske regije (ki vključuje šaleško in gornje-savinjsko območje) in okoli 50.000 iz koroške regije, če ta ne bi bila samostojna. Kriterij vsaj 10.000 prebivalcev dosegajo mesta v preglednici 5, ne dosegajo pa mesta v preglednici 6.

Preglednica 5: Število prebivalcev naselij z vsaj 10.000. Vir: SURS, 2010.

Naselje	2010	2002	Odstotek spremembe prebivalstva
Ljubljana	272.226	258.873	5,16 %
Maribor	95.107	93.847	1,34 %
Celje	37.704	37.834	-0,34 %
Kranj	36.789	35.587	3,38 %
Velenje	25.690	26.742	-3,93 %
Koper/Capodistria	24.954	23.726	5,18 %
Novo mesto	23.280	22.415	3,86 %
Ptuj	18.262	18.339	-0,42 %
Trbovlje	15.368	16.290	-5,66 %
Kamnik	13.647	12.197	11,89 %
Jesenice	13.422	13.429	-0,05 %
Nova Gorica	13.141	13.491	-2,59 %
Domžale	12.376	11.582	6,86 %
Škofja Loka	11.980	12.289	-2,51 %
Murska Sobota	11.625	12.437	-6,53 %
Izola/Isola	11.216	10.381	8,04 %

Preglednica 6: Število prebivalcev naselij med 5.000 in 10.000. Vir: SURS, 2010).

Naselje	2010	2002	Odstotek spremembe prebivalstva
Postojna	9.161	8.548	7,17 %
Logatec	8.901	7.616	16,87 %
Kočevje	8.696	9.027	-3,67 %
Vrhnika	8.351	7.520	11,05 %
Slovenj Gradec	7.507	7.712	-2,66 %
Slovenska Bistrica	7.369	6.591	11,80 %
Grosuplje	7.104	6.050	17,42 %
Ravne na Koroškem	7.061	7.797	-9,44 %
Krško	7.053	6.994	0,84 %
Ajdovščina	6.608	6.373	3,69 %
Brežice	6.562	6.510	0,80 %
Zagorje ob Savi	6.471	6.893	-6,12 %
Litija	6.427	6.420	0,11 %
Mengeš	6.121	5.557	10,15 %
Radovljica	6.016	5.937	1,33 %
Idrija	6.001	5.878	2,09 %
Lucija/Lucia	5.918	5.792	2,18 %
Črnomelj	5.791	5.854	-1,08 %
Hrastnik	5.655	5.865	-3,58 %
Sežana	5.501	4.876	12,82 %
Bled	5.187	5.252	-1,24 %
Rogaška Slatina	5.150	4.801	7,27 %
Medvode	5.149	4.951	4,00 %

1.1 RAZVOJ MEST IN DRUGIH NASELIJ

Ljubljana v celoti dosega kriterije nacionalnega središča mednarodnega pomena. Samo naselje je od leta 2002 do 2010 sicer zrastle le za 5'15 % (od 258.873 na 272.226 preb.), središče mesta pa je številčno celo upadlo. Istočasno pa se je bistveno povečala suburbanizacija in zajela tudi naselja v 20 in več kilometrski razdalji. Primestna naselja Ljubljane (Trzin, Lavrica, Ig, Škofljica ...) in satelitska urbana naselja v urbani regiji (Grosuplje, Kamnik, Mengeš, Vrhnika, Vnanje Gorice, Vodice ...) beležijo najvišje odstotke rasti (nad 10 %) naselij v Sloveniji. Vse bolj lahko govorimo o metroregiji Ljubljane (slovenski metropolitanski regiji), ki sega od Kamnika do Logatca, do Škofje Loke, Medvod, Kranja, Litije, Grosuplje, Iga in Borovnice..

Maribor se sicer bliža 100.000 prebivalcem, toda raste počasneje od Ljubljane (1'34 % ali od 93.847 na 95.107 preb.). Je nacionalno središče, težko pa bi potrdili, da ima mednarodni pomen, kot ga označuje SPRS. Tudi okoli Maribora se tvori pas suburbanih naselij z močno rastjo (Spodnje Hoče, Rače, Fram ...). Tudi močno rast Slovenske Bistrice (kar 11'8 %) lahko pripišemo vplivu mariborske urbane regije. Isto velja za Šentilj, ki pa dolguje razvoj tudi obmejnemu položaju in panevropski prometni smeri.

Obalno somestje Koper–Izola–Piran/Portorož kot celota dosega kriterije nacionalno pomembnega somestja, mednarodni pomen pa ima znotraj aglomeracije pogojno le Koper. Aglomeracija je rasla (med 2002 in 2010) razmeroma hitro: Koper 5'18 %, Izola 8'4 %, Portorož 5'79 %, manj pa "stari" Piran z 2'08 %. Močna je suburbanizacija, kar dokazuje nagla rast Ankarana z 10'69 %, Jagodja s 5'71 %, Hrvatnov z 9'06 %, Dekanov z 11'78 %, manj pa Lucije z 2'18 %. Aglomeracija je precej presegla prag 10.000 prebivalcev, ne pa tudi pragu 150.000 za gravitacijsko območje. Na splošno lahko ugotovimo, da je tudi v Sloveniji prisotna močna litorizacija urbanizacije ter da so bližina morja, ugodna klima, bližina Italije in Hrvaške faktorji velike privlačnosti.

Središča nacionalnega pomena naj bi imela po SPRS 10.000 prebivalcev. To število krepko presegajo: **Celje** (37.704 prebivalcev, mesto številčno rahlo upada), **Kranj** (36.789 preb.), **Velenje** (25.690 preb. z izrazitim upadanjem), **Novo mesto** (23.280 preb.), **Ptuj** (18.262 preb. z rahlim upadanjem), **Trbovlje** (15.368 preb. z izrazitejšim upadanjem), **Jesenice** (13.422 preb. s stagnacijo prebivalstva), **Murska Sobota** (11.625 z izrazito negativnim trendom). Prag 10.000 prebivalcev presegajo tudi **Kamnik**, **Domžale** in **Škofja Loka**, ki pa so v sestavi metroregije (osrednje Slovenije) in nimajo vidnejše vloge v urbanem sistemu Slovenije.

Somestje **Slovenj Gradec–Ravne na Koroškem–Dravograd** (7.507 + 7.061 + 3.323 preb.) dosega velikostni prag 10.000 prebivalcev, vendar ob izrazitem upadanju prebivalstva (Ravne na Koroškem celo za 9'44 %). Gravitacija iz okolice (slovenske Koroške) pa je premajhna, da bi se aglomeracija lahko uvrstila med nacionalno pomembna somestja.

Somestje **Krško–Brežice–Sevnica** (7.053 + 6.562 + 4.662 preb.) dosega velikostni prag, pri čemer Krško in Brežice rahlo raste, Sevnica pa izrazito demografsko upada (-5'49 %). Gravitacija spodnjega Posavja je premajhna in pod vplivom Novega mesta, tako da aglomeracije ne moremo uvrstiti med nacionalno pomembna somestja.

Naslednja stopnja v urbanem sistemu po SPRS so **središča regionalnega pomena**, ki naj bi dosegala prag vsaj 5.000 prebivalcev. Ta prag dosegajo **Sežana** (5.501 preb. ob izraziti rasti za 12'82 %), **Idrija** (6.001 preb. in s šibko rastjo), **Kočevje** (8.696 preb., vendar z občutnim upadanjem za 3'67 %), **Črnomelj** (5.792 preb. in z rahlim upadanjem), **Rogaška Slatina** (5.150 preb. in z občutno rastjo 7'27 %). Praga 5.000 prebivalcev pa ne dosegajo Tržič, Tolmin, Ilirska Bistrica, Gornja Radgona, Ljutomer, Lendava in Ormož, ki jih je opredelila SPRS kot pokrajinska središča. Nekatera od teh mest tudi nimajo kake izrazite centralne lege in je bil rang regionalnega središča zanje neupravičen (Tržič, Ljutomer, Ormož, Gornja Radgona). Bolj ustrezno, centralno, subregionalno vlogo pa imajo Lendava, Ilirska Bistrica in Tolmin.

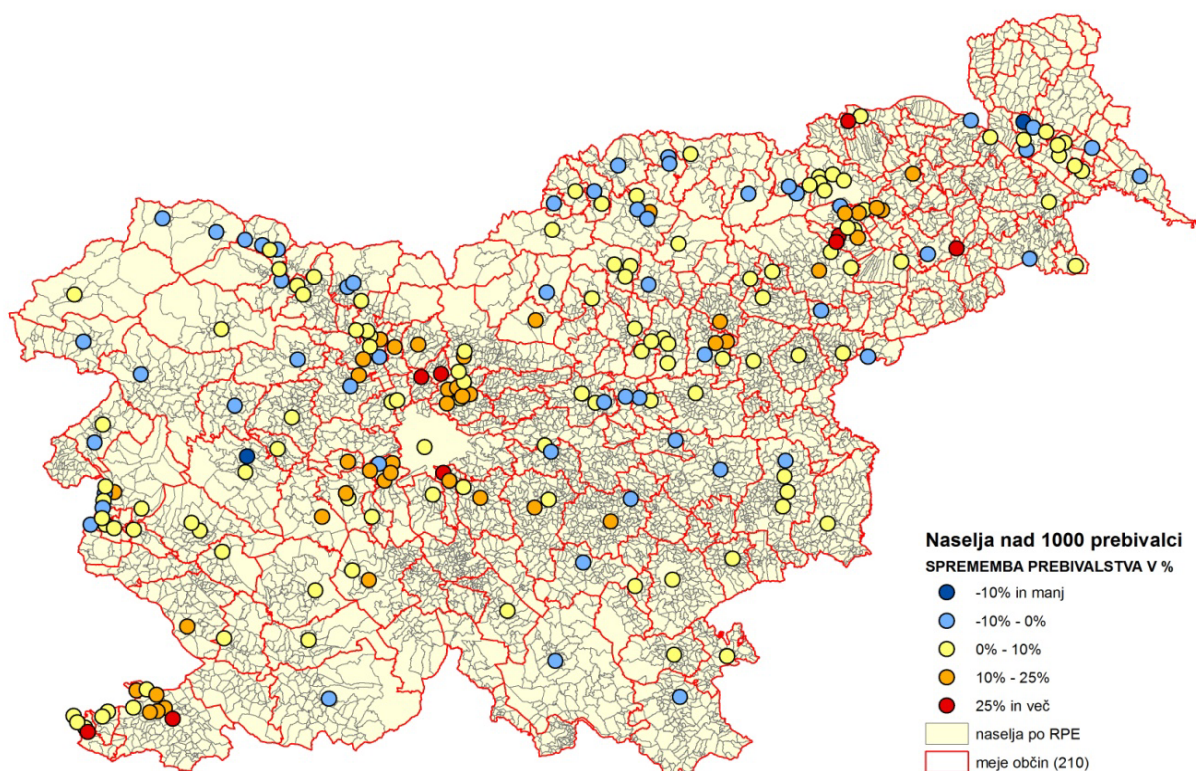
Naslednjo stopnjo v urbanem sistemu predstavljajo **medobčinska središča**. Ta skupina je zelo heterogena. V njej najdemo naselja z veliko vitalnostjo in rastjo (Trebnje, Idrija, Ribnica, Gornji Grad). Druga stagnirajo ali populacijsko upadajo (Cerkno, Gornji Petrovci).

V nadaljevanju analizirajmo manjša naselja glede na rast, stagnacijo ali padec prebivalstva med leti 2002 in 2010. Podatki kažejo na dolgoročne trende v preobražanju urbanega sistema. Slika 4 kaže na postopno koncentracijo prebivalstva v osrednjeslovenski regiji, deloma v mariborsko-ptujski in izraziteje tudi v obalni urbani regiji. Tako imajo **najvišjo rast primestna naselja ali satelitska mesta v ljubljanski regiji**: Ig, Vnanje in Notranje Gorice, Log pri Brezovici, Horjul, Brezovica pri Ljubljani, Šmarje Sap, Šentvid pri Stični, Preserje pri Radomljah, Radomlje, Trzin, Vodice, Medvode, Vir pri Domžalah. Izjema je "industrijska" Škofja Loka z upadanjem prebivalstva. Tudi v **mariborski urbani regiji** so naselja z visoko rastjo: **Slovenska Bistrica, Fram, Rogoza, Dornava, Spodnje Hoče, Zgornji Duplek**. Ob **obalni konurbaciji Koper – Izola - Piran** rastejo bližnja, suburbana naselja, kot so **Seča, Ankaran, Hrvatini, Spodnje Škofije, Prade, Jagodje, Portorož, Dekani**. Kot suburbanizacija Kranja rastejo **Šenčur, Cerklje na Gorenjskem, Zgornje Bitnje, Naklo**. Ta rast pa je delno pogojena tudi s splošno rastjo v ljubljanski metropolitanski regiji. Kot suburbanizacija Celja rastejo **Žalec, Šentjur, Trnovlje in Štore pri Celju**. Suburbanizacija **Nove Gorice** pa se kaže v nagli rasti **Kromberka** in **Prvačine**. Aglomeracija gornje Gorenjske povzroča zgoščanje vmesnih, za poselitev posebej ugodnih prostorov, kot so **Moste**.

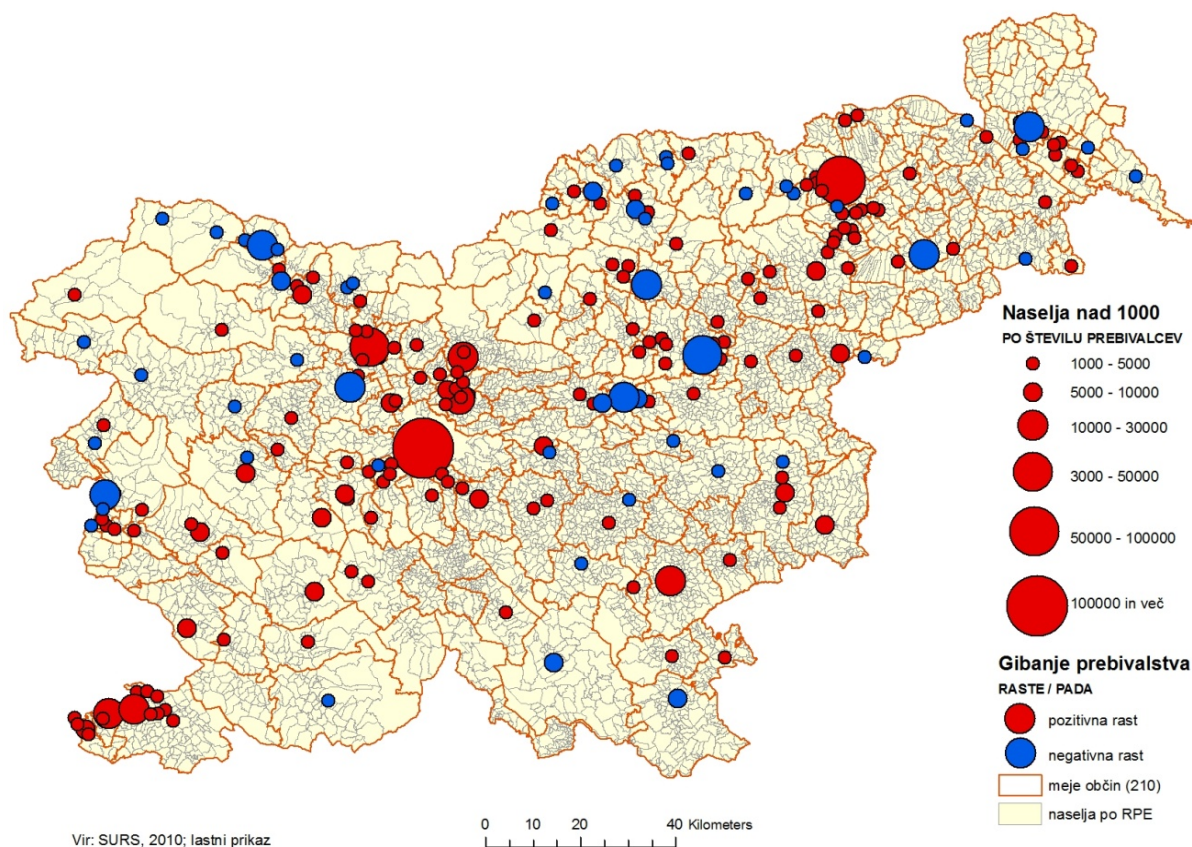
Nekatera naselja so vitalna, rastejo kljub temu, da niso deli večje urbane regije ali da ležijo v razvojno zelo problematični pokrajini (**Cerknica, Ribnica na Dolenjskem, Trebnje**). Nekatera svoj nadpovprečni razvoj dolgujejo obmejnemu položaju ali turizmu (**Rogaška Slatina, Šentilj**).

Izven urbanih zgostitvenih regij pa mnoga naselja stagnirajo ali pa se populacijsko zmanjšujejo. Močno upadanje opazamo v starih industrijskih in rudarskih naseljih, še bolj če gre tudi za monofunkcionalni značaj, in za splošno depresivno regijo. Tako imajo močno upadanje **Ravne na Koroškem, Trbovlje, Zagorje ob Savi, Sevnica, Ruše, Mežica, Velenje, Senovo, Muta, Radeče, Deskle, Tržič, Železniki**.

Med izrazito industrijsko-rudarskimi kraji pa so tudi svetle izjeme, kot so **Idrija, Zreče, Črna na Koroškem, Prevalje**, kjer beležimo rast prebivalcev.



Slika 2: Odstotek spremembe prebivalstva v naseljih nad 1000 prebivalcev v obdobju 2000-2010.
 Vir: SURS.



Slika 3: Velikost naselij (nad 1.000 prebivalcev) in gibanje števila prebivalcev.
 Vir: SURS

Naselja, ki upadajo zaradi splošnega razvojnega zaostajanja pokrajine, so v pomurski regiji (**Murska Sobota, Lendava, Bakovci, Černelavci, Turnišče** idr.), v gornjem Posočju (**Kobarid, Tolmin**, delno **Bovec**), na Kočevskem (**Kočevje**), v Beli Krajini (**Črnomelj, Metlika**), na osrednjem dolenskem in v Suhi Krajini (**Mirna, Žužemberk**), na Cerkljanskem (**Cerkno**), v gornji Savinjski dolini (**Ljubno ob Savinji, Solčava**), na Notranjskem (**Ilirska Bistrica**).

Razmeroma ugodno rast v Vipavski dolini beležita **Ajdovščina** (in njeno satelitsko naselje **Lokavec**) in **Vipava**, medtem ko Nova Gorica rahlo upada.

Zanimiv je podatek, da se mnogi, izrazito turistični kraji populacijsko niso bistveno razvijali, čeprav bi to glede na njihov sicer uspešen razvoj lahko sodili (**Kranjska Gora, Bovec, Bled**).

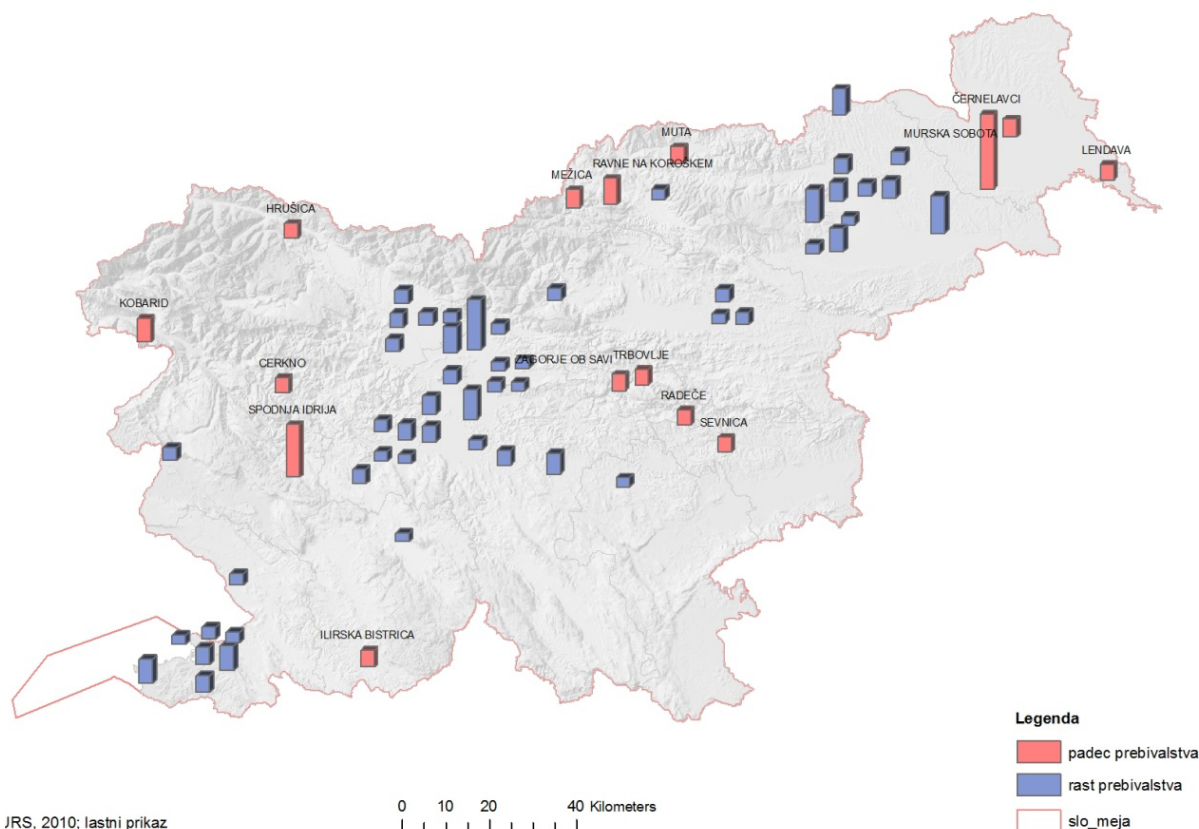
Seveda pa imajo gornje, splošne ugotovitve tudi izjeme, ki so posledica specifičnih okoliščin, kot so lokalno uspešno gospodarstvo, razpoložljivost stavbnih zemljišč itd. Tako v Pomurju rastejo **Beltinci** (5'13 %) kljub splošnim negativnim trendom v pokrajini. V splošno depresivnem Zasavju zmerno raste naselje **Kisovec**, v Beli Krajini **Semič**. Obratno pa tudi v urbanih zgostitvenih regijah najdemo naselja z upadanjem prebivalstva. V mariborski regiji, na primer, upada prebivalstvo v **Razvanju**.

In kje so zabeležene absolutno največje rasti ali padci prebivalstva naselij (v odstotkih) med leti 2001 in 2010? Najvišjo rast (od 775 na 1.222 ali 57'68 %) so imele **Moste** zaradi ugodne lege v urbani zgostitveni regiji. Na drugem mestu je **Dornava** (od 885 na 1.267 ali 43'16 %) v urbani regiji Ptuja oz. zgostitveni regiji SV Slovenije. Tretje so **Vodice** (od 1.216 na 1.588 ali 30'59 %) v ljubljanski metropolitanski regiji in z zelo dobrimi bivalnimi pogoji. Sledi **Šentilj v Slovenskih Goricah** z ugodno lego ob meji, ob avtocesti in v širši mariborski regiji. Povečave večjih naselij (med 3.000 in 5.000 prebivalci) so manjše in redko presegajo 10 %, v večini največjih mest pa je ta odstotek še manjši.

Največji odstotek padca imajo **Černelavci** (od 1.741 na 1.269 ali -27'11 %) v razvojno depresivnem Pomurju. Drugi največji padec beleži **Spodnja Idrija** (od 1.860 na 1.507 ali -18'98 %) kot monofunkcionalno industrijsko naselje z velikimi prostorskimi omejitvami in slabo dostopnostjo. Od večjih naselij imajo velik padec industrijske **Ravne na Koroškem** (od 7.797 na 7.061 ali -9'44 %), sicer pa v vseh drugih naseljih redko beležimo padce večje od 6 % populacije (Murska Sobota, Ilirska Bistrica, Zagorje ob Savi). Na splošno imajo večja mesta manjši odstotek padca populacije.

Med mesti, ki imajo preko 10.000 prebivalcev, najbolj raste **Kamnik** (11'89 %) in najbolj upada **Murska Sobota** (-6'53 %). Med mesti z med 5.000 in 10.000 prebivalci najbolj rastejo **Grosuplje** (17'42 %), nazadujejo pa **Ravne na Koroškem** (-9'44 %). Med medobčinskimi središči s prebivalci od 3.000 do 5.000 najbolj raste **Šenčur** (14.59 %), najmanj pa Ilirska Bistrica (-6'10 %). Med občinski središči in drugimi urbani naselji z vsaj 1.000 prebivalci (in do 3.000) pa najbolj rastejo že omenjene **Moste**, najbolj upadajo pa **Černelavci**.

Analiza urbanega sistema kot celote in posameznih naselij pa je lahko popolna le, če jo dopolnimo s podatki o delavnih mestih. Ti nam kažejo, katere občine imajo velike zaposlitvene potencialne in katere ne, ter katera mesta so izrazita zgostitvena središča in katera so predvsem spalna naselja. V nadaljevanju torej proučujemo hkrati delovna mesta po občinah in po naseljih.



Slika 4: Prikaz naselij z največjim pozitivnim ali negativnim gibanjem prebivalstva. Zajeta so naselja s spremembo vsaj $\pm 7\%$. Vir: SURS, lasten prikaz.

Do podatkov o delovnih mestih, ki bi bili relevantni za prostorsko načrtovanje, je težko priti. Uporabili bomo podatke o delovno aktivnem prebivalstvu po občinah delovnega mesta za leta 2005, 2008 in 2011. Gre torej za zasedena delovna mesta po kraju sedeža podjetja. Ti podatki kažejo ponor delovne sile, torej zaposlitvena središča. Na voljo so tudi podatki o zaposlenih po domicilnem principu, torej o številu delovno aktivnih prebivalcev po občinah prebivanja ne glede na to, kje so zaposleni (za leto 2008). Ta podatek nam bolj kaže zaposlitveni potencial, izvor delovne sile.

Problem se pojavi zlasti v občinah, kjer so spalna naselja in prebivalstvo migrira v sosednja večja zaposlitvena središča. Občina Škofljica je imela (po prebivališču) leta 2008 2.734 delovno aktivnih prebivalcev, zasedenih delovnih mest pa približno pol manj, t.j. 1.824. Sveti Tomaž je imel istega leta 927 delovno aktivnih prebivalcev (od teh 205 kmetov), vendar le 290 zasedenih delovnih mest, od teh izven kmetijstva samo 64 (in še ti so samozaposlene osebe.).

V analizi moramo upoštevati različne podatke (o potencialu delovne sile, o ponudbi in zasedenosti delovnih mest) in si ustvariti sliko o trgu dela v Sloveniji. Za lažjo analizo bomo občine ločili v tiste z nad 20.000 delovno aktivnih prebivalcev (po lokaciji delovnega mesta brez upoštevanja, od kod delavci prihajajo), med 10.000 in 20.000, med 5.000 in 10.000, med 4.000 in 5.000, med 3.000 in 4.000. Pod 3.000 delovnih mest se uvrščajo občine brez mestnih naselij in je njihovo število zelo veliko.

Največje zaposlitveno središče je **Ljubljana** z 202.041 del. mesti (občina), ki raste po številu delovnih mest (kljub padcu leta 2008 za cca 2.000 zaposlenih). Delovna sila prihaja iz številnih urbanih središč v okolici. Omenili smo Škofljico; Ig ima npr. 2.951 zaposlenih, vendar je v sami občini le 1.141 zasedenih delovnih mest. Res pa je, da so v okolici Ljubljane tudi močna zaposlitvena središča, ki so hkrati ponor in hkrati ponudba delovne sile tudi za delovna mesta v Ljubljani. Najbolj izrazit primer so **Domžale** z 10.719 delovnimi mesti in z ok. 10-im mestom na lestvici zaposlitvenih središč. Po letu 2005 se zaposlenost v Domžalah ni povečala in se je po dvigu do leta 2008 (11.288!) vrnila na isto raven. Tudi **Škofja Loka** je močno zaposlitveno središče z okoli 7.900 delovnimi mesti in upadanjem le-teh glede na leti 2005 in 2008. Uvršča se okoli 11. mesta med zaposlitvenimi središči. **Vrhnika** ima okoli 4.000 delovnih mest, s krepkim padcem od leta 2005 (za okoli 500 delovnih mest). Uvršča se na približno 40. mesto med zaposlitvenimi središči. Izrazito rast delovnih mest v bližini Ljubljane beleži **Trzin** z nad 6.000 delovnimi mesti, ki stalno raste, celo v času gospodarske krize (celo po letu 2008 je pridobil 200 delovnih mest). Uvršča se na 19.-20. mesto med zaposlitvenimi središči. Podobno, vendar na nižji ravni, velja za **Medvode** z okoli 3.500 delovnimi mesti, katerih število kljub krizi raste. Tudi **Logatec** s cca. 3.700 delovnimi mesti (vendar s stagnacijo glede na leto 2005) je še v okviru ljubljanskega metropolitanskega zaposlitvenega omrežja. Močno je tudi **Grosuplje** z ok. 2.900 delovnimi mesti (in rastjo glede na leto 2008), kar ga uvršča na 21.-22. mesto med zaposlitvenimi središči. K naštetim lahko prištejemo še manjša zaposlitvena središča, kot so **Brezovica**, **Dol pri Ljubljani**, **Horjul**, **Ig**, **Litija**, **Mengeš**, **Vodice**, **Dobrova-Polhov Gradec** idr.

Drugo največje zaposlitveno središče Slovenije je nedvomno **Maribor** s pribl. 60.400 delovnimi mesti, katerih število je glede na leto 2005 rahlo naraslo (od 59.800), vendar po letu 2008 (62.850) močno upadlo. K omrežju zaposlitvenih središč mariborske urbane regije pa prištevamo še **Ruše**, **Pesnico**, **Rače-Fram**, **Selnico ob Dravi**, **Šentilj** (slednji z nad 2.100 delovnimi mesti), **Duplek** in druge občine. Vendar so zaposlitvena središča okoli Maribora bistveno manjša od tistih okoli Ljubljane. Izjemi sta **Ptuj** in **Slovenska Bistrica**, ki pa sta že relativno samostojni mesti in sta le delno v polju trga dela mariborske aglomeracije. Podobno velja za **Lenart v Slovenskih Goricah** z nad 4.600 delovnimi mesti (okoli 28. mesta v sistemu zaposlitvenih središč).

Tretja zaposlitvena koncentracija je **obalna**. Čeprav Celje in Kranj prehitevata Koper po številu delovnih mest, pa obalna aglomeracija prednjači kot celota povezanega trga delovne sile. **Koper** ima ok. 23.900 delovnih mest, katerih število ves čas raste, celo v obdobju krize. **Izola** ima okoli 5.600 delovnih mest, ki precej stagnira. Je na pribl. 25. mestu po velikosti zaposlitvenih središč. Še močnejše zaposlitveno območje je občina **Piran** z ok. 6.850 delovnimi mesti (16. mesto v Sloveniji) in z izrazito rastjo delovnih mest, celo v času krize. Obalno aglomeracijo pogojno dopolnjujeta še **Divača** (1.400 del. mest) in **Kozina-Hrpelje** (1.500 del. mest).

Sledijo regionalna središča nacionalnega pomena, ki so hkrati tudi močna zaposlitvena središča. Med njimi je vodilno **Celje** z nizom sosednjih občin, s katerimi tvori povezan trg dela. Celje ima okoli 30.000 delovnih mest (občina), z istim številom kot leta 2005. V savinjskem zaposlitvenem bazenu so tudi: **Žalec**, ki je izrazito zaposlitveno središče s 7.700 del. mesti, **Laško** z ok. 4.400, **Šentjur pri Celju** s 4.800. **Velenje** in **Mozirje** sta s Celjskim povezana glede delovnih migracij, vendar sta tudi razmeroma samostojna in z lastno gravitacijo.

Kranj je po vrsti 5. zaposlitveno središče z 23.900 del. mesti (v občini), vendar z znatnim padcem glede na leto 2005 (za 2.000 del. mest). V njegovo gravitacijo trga delovne sile sodijo tudi **Šenčur** (2.250 del. mest), **Cerklje na Gorenjskem** (2.800 del. mest) in **Naklo** (2.000 del. mest).

Novo mesto je po vrsti 6. zaposlitveno središče, kjer je v občini 22.500 del. mest, katerih število je stabilno. V gravitacijo delovnih mest Novega mesta sodijo tudi **Dolenjske Toplice**, **Kostanjevica na Krki**, **Šentjernej**, **Mirna peč**, **Straža** idr.

V sistemu zaposlitvenih središč močno izstopa **Velenje**, sedmo po velikosti s skoraj 17.000 del. mesti in izrazitim padcem od leta 2005 (za 2.500 del. mest). V njegovo gravitacijo trga dela sodijo **Mozirje**, sosednji **Šoštanj**, **Topolšnica** in druga manjša naselja.

Nova Gorica ima kot osma po velikosti okoli 15.000 del. mest s precejšnjim padcem od leta 2005 (za okoli 1.500). Šibkost Nove Gorice pa uravnavajo sosednja središča, kot so **Šempeter-Vrtojba** (4.650 del. mest, število upada), **Miren-Kostanjevica**, **Renče-Vogrsko** idr.

Murska Sobota je šibkejše regionalno zaposlitveno središče, 9. po velikosti in s 13.000 del. mesti, katerega število je izrazito upadlo (za 2.000). Tudi sosednja zaposlitvena središča so šibka. Murska Sobota težko opravičuje svojo vlogo v urbanem sistemu kot središče nacionalnega pomena glede na svojo ponudbo delovnih mest.

Sledijo aglomeracije, v katerih posamezna mesta ne zadoščajo kriterijem regionalnih zaposlitvenih središč nacionalnega pomena, pač pa imajo to vlogo kot omrežje več sosednjih mest. **Aglomeracija zgornje Gorenjske** ima kot najmočnejše zaposlitveno središče **Jesenice** (s 7.000 del. mesti, kar jih uvršča na 15. mesto). Število del mest upada. Močna je tudi bližnja **Radovljica** (6.500 del. mest), manjši središči pa sta še **Bled** in **Žirovnica**.

Tudi **zasavsko somestje** tvori povezan trg dela. **Trbovlje** imajo okoli 4.600 del. mest (pribl. 38 mesto po številu del. mest), **Zagorje ob Savi** 4.800, **Hrastnik** 2.300.

Somestje slovenske **Koroške** je glede delovnih mest razmeroma šibko. **Slovenj Gradec** ima 7.700 del. mest in je na pribl. 13. mestu ter z izrazitim upadanjem. **Ravne na Koroškem** imajo 4.900 del. mest z upadanjem, **Dravograd** pa okoli 2.900 del. mest. Aglomeracija je torej regionalno zaposlitveno središče.

Spodnje-posavska aglomeracija ima kot največje zaposlitveno središče **Krško** z dobrimi 9.000 del. mesti (11. mesto, število upada), **Brežice** 7.500 ter **Sevnica** 5.600. Povezanost te aglomeracije v enoten trg dela brez upoštevanja Novega mesta pa je vprašljiva.

V sistemu zaposlitvenih središč izraziteje izstopa še **Ptuj** z 11.500 del. mesti, ki ga uvršča na 8.-9. mesto. Število del. mest je razmeroma stabilno. Ptuj je vse bolj (po izgradnji avtoceste) povezan z Mariborom tudi glede delovnih migracij, kar velja tudi za **Slovensko Bistrico** (z okoli 7.600 del. mesti).

Postojna je kot regijsko zaposlitveno središče prešibka (5.800 del. mest, število upada) in ne opravičuje vloge središča nacionalnega pomena.

Naslednjo skupino zaposlitvenih središč tvorijo subregionalna in medobčinska središča, ki so razmeroma daleč od večjih trgov dela in so pomembna za zaposlitev ljudi v praviloma odmaknjenih podeželskih pokrajinah. Precej delovnih mest ima **Idrija** (5.300, število je konstantno), kot središče Idrijsko-Cerkljanske regije. Sledi **Črnomelj** (4.700 del. mest, število upada), z bližnjim **Semičem** (izrazit padec del. mest!), **Metlika** pa ima manj del. mest (3.000), katerih število še pada. **Ilirska Bistrica** je kot regionalno notranjsko zaposlitveno središče šibka (3.700 del. mest z rahlim upadanjem), še zlasti ker v širši okolici ni večjih zaposlitvenih možnosti (razen **Pivke** z 2.200 del. mesti). Močna in razvijajoča se je **Sežana** s 5.700 del. mesti, ki so v porastu.

Na severovzhodu Slovenije imata poleg vodilne **Murske Sobote** kot zaposlitveni središči pomembno vlogo **Lendava** (3.700 del. mest, vendar s precejšnjim upadanjem) in **Ljutomer** (4.200 del. mest, tudi z upadanjem).

Tolmin igra pomembno vlogo zaposlitvenega središča Gornjega Posočja s 4.300 del. mesti (število je precej konstantno), dopolnjujeta ga **Kobarid** in **Bovec**. Na Goriškem je zelo pomembno zaposlitveno središče **Ajdovščina** (6.500 del. mest z rahlim upadanjem), ki jo dopolnjuje še **Vipava** kot zaposlitveno središče z 1.400 del. mesti. Prostor Vipavske doline in obrobja, torej od Vipave do Nove Gorice, pa tvori precej povezan trg dela.

Na skrajnem vzhodu Slovenije je glede zaposlitev pomembna **Rogaška Slatina** s 4.300 del. mesti, ki tvori s **Šmarjami pri Jelšah**, **Rogatcem** in drugimi bližnjimi naselji izrazitejši lokalni trg dela.

V medprostorih med pokrajinami so pomembna manjša zaposlitvena središča **Cerkno** (1.700 del. mest) **Cerknica** (3.500 del. mest), **Ribnica na Dolenjskem** (3.200 del. mest), **Trebnje** (zelo močno središče s skoraj 5.000 del. mesti, čeprav število upada) ter **Slovenske Konjice** z **Zrečami** (5.000 del. in 2.000 del. mesti) in nazadnje **Radlje ob Dravi** (1.800 del. mest).

Poglejmo si še obratno sliko – subregij in občin, kjer delovnih mest skoraj ni. Njihovi prebivalci migrirajo v razmeroma oddaljena zaposlitvena središča, kar na daljši rok pomeni izseljevanje mlajših prebivalcev, praznjenje, staranje in gospodarski zlom. Tako imamo v Loški dolini z Blokami, izjemno malo zaposlitvenih možnosti (**Bloke** 550, **Loški potok** 240). Še slabše je v Obkolpu (**Kostel** 150, **Osilnica** 70), na severnem delu Goriškega (**Gornji Petrovci** 500, **Hodoš** 50, **Grad** 380, **Kuzma** 260) ter na Primorskem v Brkinih s Čičarijo (**Podgrad**, **Obrov**). Treba se je zavedati, da je v naštetih občinah večina zaposlitev servisnih (trgovina, vrtci, šole, gostišča, lokalna uprava ...). Res pa je, da so nekatere občine populacijsko zelo šibke in da sicer majhno število delovnih mest v njih zadošča ali celo priteguje delovno silo od drugod. Haloze, Pohorje, Kobansko, Obsotelsko, Gornja Savinjska dolina, Brda, Breginjski kot in podobni "žepi" sicer nimajo dovolj delovnih mest, a so razmeroma blizu večjih zaposlitvenih središč in zato problematika pomanjkanja delovnih mest ni tako pereča.

Vrstni red občin po številu zasedenih delovnih mest (v gospodarskih družbah in kot samozaposlene osebe, razen kmetov) je prikazan v preglednici 7.

Preglednica 7: Vrstni red občin glede na število zasedenih delovnih mest – največ

število zasedenih delovnih mest	občina
nad 20.000	Ljubljana Maribor Celje Kranj Koper Novo mesto
10.000 - 20.000	Nova Gorica Murska Sobota Ptuj Domžale
5.000 - 10.000	Krško Žalec Slovenska Bistrica Slovenske Konjice Jesenice Kamnik Brežice Piran Škofja Loka Radovljica Trzin Ajdovščina Izola Grosuplja Postojna Sevnica Sežana Slovenj Gradec

Ostale občine imajo manj kot 5.000 del. mest in jih zaradi velikega števila ne navajamo. Najmanj del. mest v Sloveniji pa imajo občine, prikazane v spodnji preglednici.

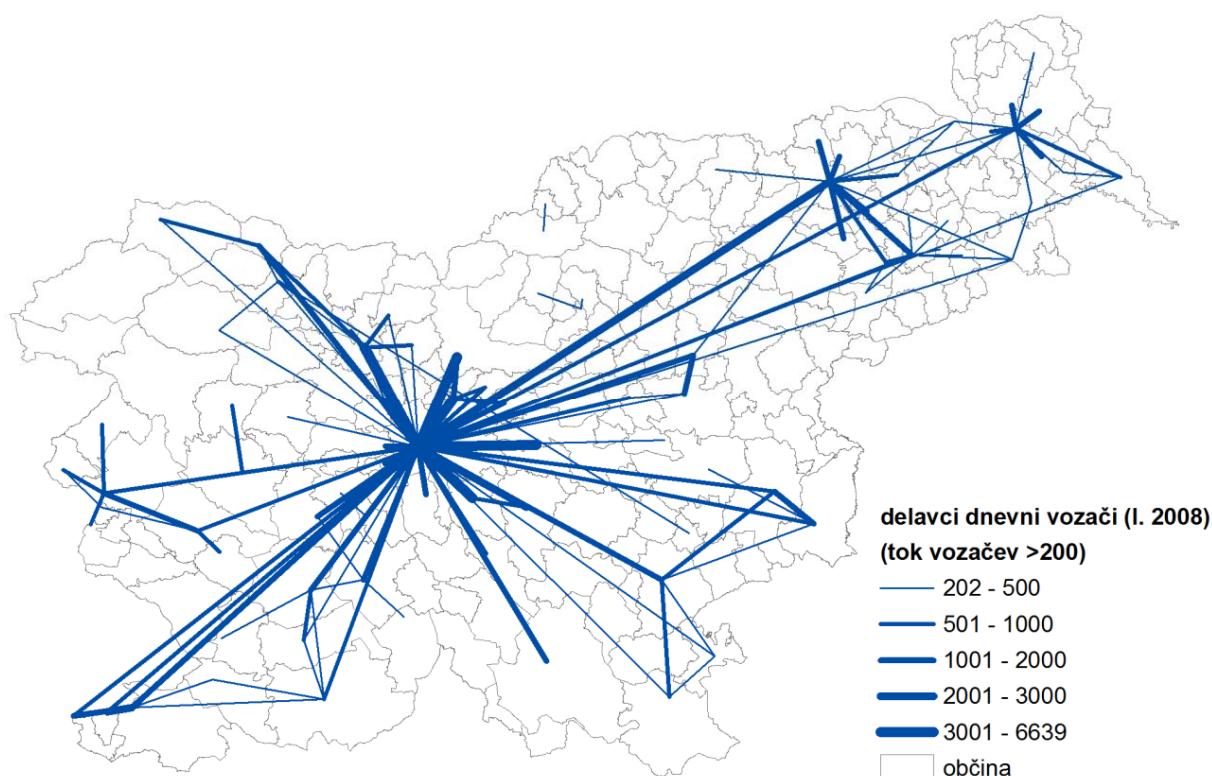
Preglednica 8: Vrstni red občin glede na število zasedenih delovnih mest – najmanj

število zasedenih delovnih mest	občina
pod 100	Hodoš Kobilje Osilnica
100 - 200	Jezersko Kostel Razkrižje Ribnica na Pohorju Solčava Velika Polana Tabor Trnovska vas Žetale

Analizo razporeditve del. mest (po njihovi lokaciji) pa moramo dopolniti z razporeditvijo delovne sile – ne glede na to, kam zaposleni migrirajo na delo. Slika občin, s tem pa tudi mest in drugih naselij je v marsičem podobna, so pa tudi znatne razlike.

V splošnem so prebivalstveno velika mesta Slovenije tudi večja zaposlitvena središča. Okoli njih nastajajo večinoma spalna naselja. Vendar pa na tem suburbanem območju najdemo tudi močna zaposlitvena središča, ki skupaj z glavnim mestom tvorijo "mrežo" tako naselitvenih kot tudi gospodarskih con. V osrednji Sloveniji so ta Trzin, Domžale, Medvode, Vrhnika, Grosuplje, Komenda, Šenčur, Naklo, Vodice okoli Ljubljane; v mariborski aglomeraciji Ruše, Hoče, Slivnica; na Koprskem so ta Dekani, turistični Portorož; v Celju Štore in Žalec. V Novem mestu, Novi Gorci, Kranju, Murski Soboti, na Ptuj, v Velenju s Šoštanjem pa je pojav dekoncentracije delovnih mest manj izrazit.

Za mesta srednje velikosti (regionalna in medobčinska središča) je značilna precejšnja izenačenost števila delovnih mest in domicilnega aktivnega prebivalstva, čeprav mnoga pritegujejo delovno silo iz širše okolice (Idrija, Ajdovščina, Rogaška Slatina) ali pa se delavci vozijo na delo drugam (npr. iz Ajdovščine v Novo Gorico). Čim manjši so kraji, večji je primanjkljaj delovnih mest glede domačega delazmožnega prebivalstva in vsaj del le-tega dnevno migrira v večja središča. V najtežjem položaju so majhna, odmaknjena naselja na obrobju Slovenije, kjer je število aktivnega domačega prebivalstva celo do 3x večje od zaposlitvenih možnosti v domačem kraju.

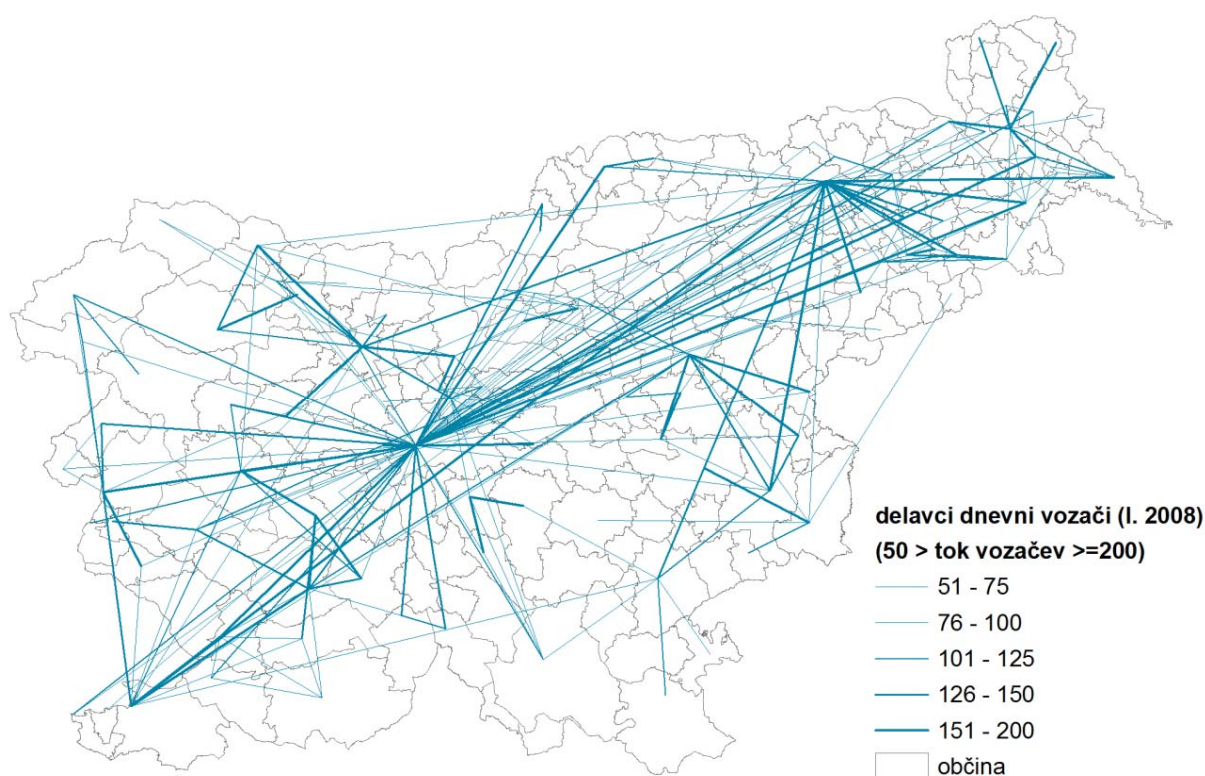


Slika 5: Tokovi delavcev - vozačev med občinami v Sloveniji leta 2008 (samo tokovi z več kot 200 delavcev vozačev).

Analiza je bila opravljena na osnovi podatkov za občine. Rang lestvice mest in drugih občinskih središč zato lahko niso povsem točne, čeprav so razlike majhne (zlasti v mestnih občinah). Res pa je, da smo s tem zajeli kot trg dela tudi povsem vaško zaledje tako glede lokacije delovnih mest (lokalne zaposlitve na podeželju, razen kmečkih) kot glede kraja prebivanja aktivnega prebivalstva.

Slika trga dela predvsem v zadnjih letih močno izkrivlja nezaposleno prebivalstvo. Delovnih mest je vse manj ob približno istem številu delazmožnega prebivalstva. Ponudba delovne sile mora zajemati tudi nezaposlene, kar položaj odmaknjenih malih naselij še poslabša. Ostaja tudi nekaj nezasedenih delovnih mest, vendar je njihov velikostni red na ravni Slovenije zanemarljiv.

V prihodnje pa moramo računati tudi z zmanjšanjem "ponudbe" delovne sile. Zaradi staranja in nizke rodnosti bo kontingent delazmožnega prebivalstva manjši. Nadomesti ga lahko priliv delovne sile izven Slovenije, sicer bi se moralo število delovnih mest in s tem slovensko gospodarstvo krčiti.



Slika 6: Tokovi delavcev - vozačev med občinami v Sloveniji leta 2008 (samo tokovi z več kot 50 in do 200 delavcev vozačev).

Stanje urbanega sistema leta 2010 in trendi so torej sledeči:

- Formira se metropolitanska zgostitvena regija v osrednjeslovenski regiji, ki se ob avtocestnem križu podaljšuje do Kranja, Logatca, Trebnjega in Trojan. V manjši meri je pojav urbane zgostitvene regije Maribora prisoten tudi v SV Sloveniji od Šentilja do Ptuja in Slovenske Bistrice. Občutna je tudi koncentracija urbanizacije ob obali (t.im. litorizacija, ki sega od Ankarana preko Kopra, Izole in Pirana do Sečovelj.
- Ugodno se razvijajo nekatera večja in vitalna regionalnih središča, ki so tudi ob avtocestah, zlasti Celje in Novo mesto, Nova Gorica pa znatno manj. Našteta središča so tudi jedra, okoli katerih se tvori obroč suburbanih naselij.
- Regionalna središča, ki izrazito zaostajajo in število njihovih prebivalcev upada, pa so zlasti Murska Sobota, Ptuj, Velenje, šibka so tudi vsa slovenska somestja razen obalnega. Slednja se v glavnem niso funkcijsko ustrezno povezala in organizirala, kar velja za koroško, zasavsko, spodnje-posavsko in zgornje-gorenjsko somestje. "Samostojnost" urbanih regij Kranja, Velenja in Krškega z Brežicami je še vedno vprašljiva.

- Na ravni medobčinskih središč se kažejo različne silnice. Tista, ki so središča vitalnih mikroregij in ki ležijo na avtocestnem križu ali imajo ugodno obmejno lego, se izrazito razvijajo in konkurirajo marsikateremu subregionalnemu središču. Primeri so Sežana, Trebnje, Rogaška Slatina, Vipava idr.
- V ostalih delih Slovenije pa beležimo krčenje naselij, hkrati z razvojnim zaostajanjem regij, slabo dostopnostjo oz. periferno lego. Opisano velja za Prekmurje, Belo Krajino, Kočevsko, zgornje Posočje, zgornjo Savinjsko dolino, Prlekijo idr.
- Med manjšimi naselji so občinska središča v glavnem zadržala svojo populacijo, saj jim razvojne spodbude in odlivanje sredstev države v občine to omogoča. Urbana naselja, ki niso občinska središča in so hkrati majhna, periferna, slabo dostopna, pa praviloma izgubljajo populacijo.

Usmeritve za razvoj urbanega sistema

- Ohranjati in razvijati policentrični urbani sistem. Poleg Ljubljane kot glavnega mesta države, sekundarnega središča - Maribora ter pomembnega vhodnega mesta Evrope – Kopra, razvijati zlasti velika regionalna središča: Celje, Novo mesto, Novo Gorico in Kranj. V ta mesta usmerjati razvoj visoke ravni javnih servisov z dostopnostjo 30 minut.
- Vsem urbanim naseljem dati možnosti za razvoj in uresničevanje partnerstva s podeželjem in za izkoriščanje regionalnih in lokalnih razvojnih potencialov. Še zlasti je pomembna mreža pomožnih, subregionalnih središč, kot so Murska Sobota, Slovenj Gradec (z delitvijo funkcij z Ravnami na Koroškem in Dravogradom), Jesenice (z delitvijo funkcij z Radovljico, Lescami in Bledom), Trbovlje (z delitvijo funkcij z Zagorjem ob Savi in Hrastnikom), Ptuj (z dopolnjevanjem funkcij z Mariborom), Brežice (z delitvijo funkcij s Krškimi) in Postojna. V ta mesta usmerjati razvoj višje ravni javnih servisov z dostopnostjo iz subregionalnih območij do 20 minut.
- Od ostalih naselij razvijati zlasti medobčinska in občinska središča, kamor se usmerja razvoj osnovne ravni urbanih funkcij, ki so potrebne vsakodnevno in naj bodo dostopne v izohroni do 15 minut.
- Okoli večjih mest organizirati suburbana naselja v mrežo, kjer se naselja funkcijsko dopolnjujejo in tvorijo urbano regijo (Ljubljansko, Mariborsko, Obalno in druge).
- Sistem centralnih naselij dopolnjevati s središči s specifičnimi funkcijami in lokacijskimi prednostmi (turistična, zdraviliška, obmejna mesta, naselja ob križiščih avtocest).
- Krepi vlogo Ljubljane tako, da postane enakovredna, razpoznavna v sistemu evropskih prestolnic in da doseže rang »mega« (metropolitansko gravitacijsko območje) in ne (kot sedaj) »šibek mega«. Ker ne more tekmovali z velikostnimi merili, naj razvija zlasti v mednarodnem merilu konkurenčne dejavnosti, kot so poslovne, univerzitetne, kulturne, znanstvene, turistične, sejemske, diplomatske dejavnosti, sedeži mednarodnih institucij itd.
- Tudi Maribor in Koper sta mesti, ki sta mednarodno pomembni in se uvrščata med FUA (funkcionalna urbana območja). Razvijata naj mednarodno pomembne funkcije na področjih luških storitev, turizma, kulture, visokega šolstva in poslovnih storitev.
- Spodbujati sodelovanje obmejnih mest – dvojčkov (angl. *twin cities*), vendar izrazito na temelju vzajemnega interesa ter koristi in ne na račun praviloma šibkejših slovenskih strani. Usklajen urbani razvoj lahko zajema prostorske, gospodarske, okoljske, prometne, komunalne in druge vidike. Opisano velja za sodelovanje Nove Gorice z Gorico, Kopra s Trstom, Gornje Radgone z Bad Radkensburgom, deloma tudi Maribora z Gradcem, Brežic in Obrežja (Bregane) glede na Zagreb.

- Kljub funkcionalnemu in celo fizičnemu zlivanju naselij v območjih urbane zgoščitve in suburbanizacije naj naselja ohranjajo svojo lokalno identiteto in *genius loci* – s poudarjanjem specifičnih zgodovinskih, arhitekturnih in naravnih krajevnih posebnosti.

1.1.1 Notranji razvoj naselij

1.1.1.1 Prenova naselij kot prednostna razvojna usmeritev

Za analizo obsega prenove v obravnavanem obdobju ni ustreznih podatkov. Pridobiti bi jih bilo možno z proučevanjem gradbenih dovoljenj za rekonstrukcije, spremembe namembnosti, nadalje rušitvenih dovoljenj, z analizo soglasij ministrstva za kulturo it. Zgolj empirično pa lahko trdimo, da je bil obseg prenove – v vseh njenih oblikah – skromen. Prevladovala je »točkovna prenova«, to je posameznega objekta, izjemoma večjega kareja. Investitorji niso dovolj finančno stimulirani in profiti, ki nastajajo z »green field« razvojem niso, vsaj deloma preliti v sofinansiranje prenove. Večji investitorji se srečujejo s številnimi zahtevami varstva kulturne dediščine, zapletenimi postopki, neredko nasprotovanji civilnih iniciativ (V Ljubljani so znani primeri Kolizeja, Plečnikovega stadiona, garažne hiše pod tržnico). Partnerstvo javnega in zasebnega sektorja je omejeno na gradnjo komunalne infrastrukture s strani zasebnega sektorja s kasnejšo kompenzacijo. Skoraj pa ne beležimo oblik dogovornega urbanizma, ki bi omogočal odpiranje zasebnih prostorov javnosti (atrijev, pasaj, priobalnih zemljišč...) v zameno za možnost večje izrabe, gostote, bolj komercialne rabe.

Večina starih jeder naselij je zato v slabem stanju, ne prenavlja se obroč predmestij okoli naselbinskih središč. Prisotne so le parcialne prenove stanovanjskih zgradb zlasti s subvencijami za energetska varčnost ali pa gostinskih stavb ali lokalov, kjer se prenovljen videz zgradb tudi trži.

1.1.1.2 Prenova kulturne dediščine in druge stavbne dediščine v naseljih

Celovite prenove historičnih delov mest in drugih naselij je bilo premalo in je bila ta najbolj pogosto omejena na posamezno zgradbo. Res pa je, da se je – tudi s pomočjo skladov EU – precej razmahnila preureditev trgov in ulic v območja za pešce ali v cone umirjanja prometa, pa tudi prenova komunalnih vodov, ureditev krožišč, nabrežij ipd. Nekateri primeri so prav vzorčni (trgi v Ljutomeru, Idriji, Piranu, osrednje ulice v Slovenskih Konjicah, Tržiču, Kamniku, Lendavi, Mozirju, Slovenjem Gradcu, Rogatcu, obvodnih prostorov v Radečah itd.).

Vendar mala slovenska naselja ne zmorejo dovolj gospodarske, kupne oz. demografske moči, da bi našteje olepšave za seboj potegnile večjo revitalizacijo središč. Ostajajo v glavnem všečna kuliserija, najbolj vitalni deli naselij pa so se premaknili k nakupovalnim središčem, avtobusnim postajam, lokalom pošt, bank ipd.

Le v večjih mestih je polepšanje mestnih središč pomenilo začetek renesanse mest in so se ob ulice in trge pričeli vračati privlačni lokali, kulturne institucije, poslovni in turistični utrip. Tak proces je najbolj očiten v Stari Ljubljani, mariborskem Lentu, ob obalnih promenadah Kopra, v manjši meri tudi v ožjem središču Celja in Novega mesta. Isto seveda velja tudi za turistična središča (osrednji prostor Rogaške Slatine, Kranjske Gore, Postojne ipd.) Stara idustrijska ali rudarska mesta so preveč obremenjena s problemi gospodarskega

nazadovanja , getoizacije in staranja prebivalstva, da bi zmogla revitalizacijo historyčnih središč (Kranj, Jesenice, Trbovlje)

Mnoga naša mesta, ki so izjemno bogata s kulturno dediščino in lepoto mestne slike, so le deloma

prenovljena in so številni deli povsem zanemarjeni (v starem Ptuj pas ob Dravi, staro jedro Višnje Gore). Nekatere še vedno hromi tranzitni promet, ki razvrednoti osrednje trge ali ulice (Dravograd, Radlje na Koroškem, Črnomelj, Slovenska Bistrica, Pivka, Ilirska Bistrica, Kanal, Bled , Kostanjevica na Krki, Železniki, Škofja Loka.

Najbolj nujni primeri, kjer je treba čimprej zgraditi ali dokončati izgradnjo obvoznic so Bled, Škofja Loka, Radlje ob Dravi, Kostanjevica na Krki, če naštejemo samo nekatere.

„ V nekaterih naseljih kljub obvoznim cestam niso ustrezno preuredili historyčnih delov (Ajdovščina, Jesenice , Trebnje , Izola)

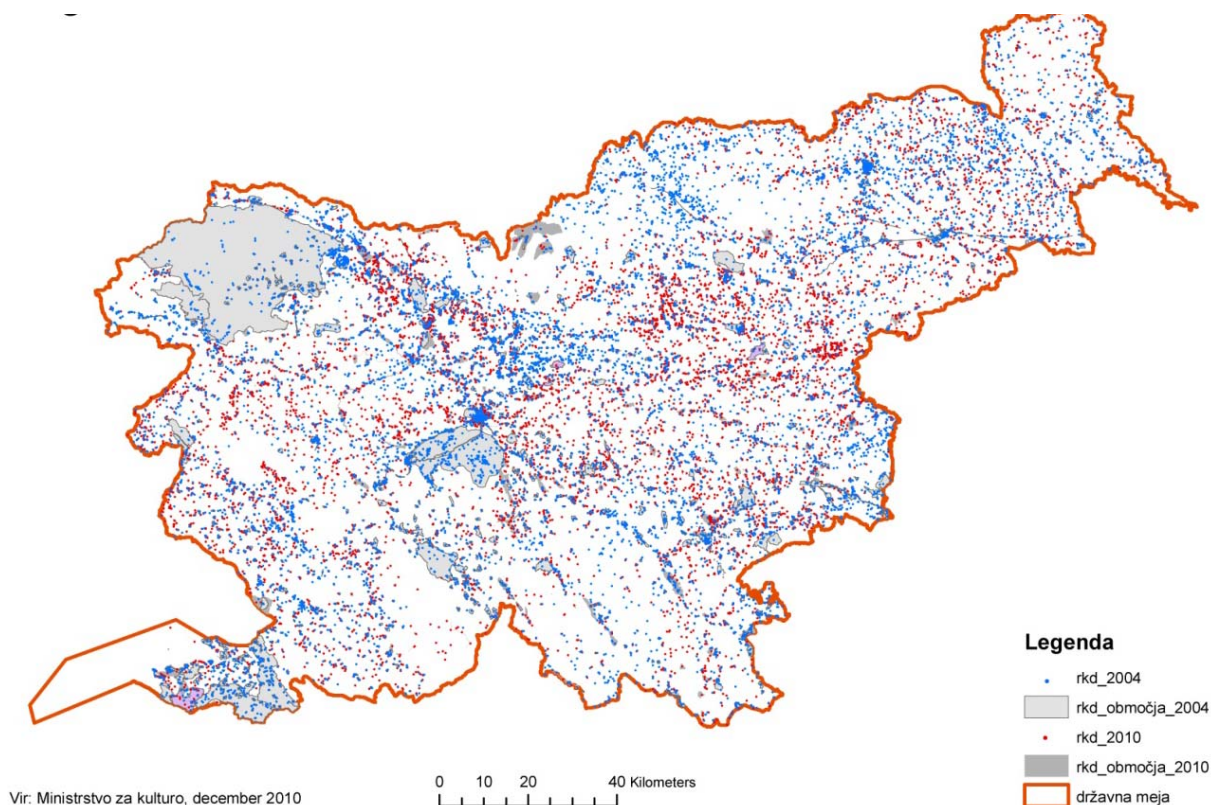
V zadnjih letih je bilo precej vlaganj v prenavo manjših občinskih središč zaradi sorazmerno velikih sredstev za občinsko samoupravo in skladov EU. Prenova ponavadi vključuje stavbo občine, ureditev kakega muzeja, turistično informativnega središča, manjšega parka , trga , krožišča. Marsikje ob tem ohranjajo značilnosti kraja (genius loci), sicer bi naselja izgubila identiteto v globalizacijskih procesih. Primeri dobre prakse so Muta, Rogatec, Ig, Velike Lašče, Gornji Grad, Luče.

Prenova gradbene substance iz obdobja med obema svetovnima vojnima močno zaostaja in bi bila nujna v smislu protipotresne zaščite, izolacij, prenove komunalnih vodov, zagotovitve zadostnih parkirišč ipd. Značilnih gabaritov in robne pozidave karejev urbanistična stroka ne spoštuje dovolj in ta, za Slovenijo redka, urbana morfologija postaja fragmentirana ali razvrednotena (v Ljubljani, Mariboru, Celju). Prenova tudi še ni zajela »delavskih« blokov, stolpičev in stolpnih iz 60tih in 70tih let, kot tudi večjih ansamblov iz tistega časa. Večjih potreb po sanaciji stavb še ni, problematično pa je zgoščanje parterjev nekdanjih »vrtnih mest«, s čemer se izgublja njihova glavna kvaliteta (Nova Gorica, Velenje ali velike soseske iz tistega časa v Ljubljani, Mariboru, Celju). Prvotne zasnove se spreminjajo zaradi potreb po parkiranju, zaradi prilaščanja zelenic s strani stanovalcev in podobno. Postopno se izgubljajo tudi značilnosti Kidričevega, ki je prav poseben primer delavskega »mesta« iz časa socializma.

Šibek gospodarski razvoj in dosedanja odsotnost prenoviteljskih posegov sta povzročili, da je mnogo naših zgodovinskih delov naselij še skoraj nedotaknjenih in bodo lahko prenavljana po najsodobnejših načelih. Zaostanek je torej lahko tudi svojevrstna prednost. Primeri so stara jedra Cerknice, Polhovega Gradca, Moravč, Vojnika, celo Vipavskega Križa...). Nekateri odmaknjeni kraji v razvojno problematičnih občinah nimajo niti volje niti sredstev za prenavo svojih zgodovinskih nukleusov (Cerkno, Solčava, Jezersko, Preddvor) celo če gre za turistično zanimiva naselja.

Še bolj pa zaostaja prenova podeželskih naselij, vasi in je daleč za , recimo dosežki Avstrije, Severne Italije, Bavarske. Kmečke hiše, ki so kulturna dediščina , obnavljajo posamezniki - , ljubitelji, pogosto za potrebe vikendaštva, gostinstva, kmečkega turizma. Tak trend je močnejši v vinorodnih območjih Slovenskih Goric, Brd, v TNP in njegovih obrobjih. Prenova vasi je, skratka, povsem izostala. Hkrati pa poteka proces propadanja dediščine . Tako da bi bilo potrebno številne vasi ali posamezne stavbe izločiti iz spomeniškovarstvenih registrov. Tudi pomembno študijo prof. Fistra o ohranjenih arhitekturnih regijah bi bilo potrebno temeljito revidirati. Naše podeželje je zajel proces globalne urbanizacije in slogovne neenotnosti . Stavbe , ki so zgodovinsko izročilo , so ohranjene le še v fragmentih. Načrtovanje vasi tudi ne poteka v skladu z sodobnimi potrebami urbanega bivanja, polkmečkega gospodarjenja in tržnega , intenzivnega kmetijstva na velikih

gospodarstvih. Študije in projekti skušajo restavrirati nekako staro, idealizirano vaško idilo, kar ne more uspeti.



Slika 7: Register kulturne dediščine 2004 in 2010 (MK, 2010) OP: prikaz ne pomeni nujno povečanje števila objektov temveč je lahko tudi posledica polnjenja registra.

1.1.1.3 Prenova degradiranih urbanih območij

V tem poglavju analiziramo tista degradirana območja, ki niso v režimih varstva kulturne dediščine, in ki niso stara industrijska ali rudniška območja. Gre za starejša predmestja, barakarska naselja, območja nekdanjih vojašnic, tirnih naprav opuščenih železnic, za nekdanja območja komunalnih dejavnosti in podobno. Na splošno takih površin v Sloveniji ni veliko in slumizacija (getoizacija) ni večji problem, razen na obrobjih Ljubljane (Rakova Jelša, Sibirija) ali pa v primerih romskih naselij (okolica Novega Mesta).

Prenova, recikliranje, zgoščanje degradiranih območij poteka počasi (ali sploh ne) iz istih razlogov kot pri prenovi kulturne dediščine: visoki stroški, nujnost nadomestnih stanovanj, površine niso na trgu, revnejši prebivalci, ki ne zmorejo stroškov komunalne sanacije ipd. Nekaj uspehov beleži v zadnjih letih Ljubljana (odstranitve barakarskih naselij Tomačevo, nelegalnih vrtičkarskih naselij, komunalna sanacija naselij na Barju). Svetla izjema, kjer je razvoj potekal tudi v zadnjih letih pozitivno, je romska Pušča pri Murski Soboti.

Posege v degradirano mestno tkivo beležimo samo tam, kjer investitor lahko bistveno poveča izrabo prostora (in višino stavb) in kjer so tudi tržni pogoji za uspeh naložbe (na primer Celovski Dvori, Župančičeva Jama, Stara Šiška v Ljubljani). Številna degradirana predmestja v manjših mestih pa lastniki prenavljajo sami (svojo stanovanjsko hišo, lokal, obratovalnico) zaradi česar nastaja neurejen konglomerat starega in novega tkiva z majhnimi urbaniimi kvalitetami (Primeri Sevnice, Krškega v smeri priključka na avtocesto,

južnih predmestij Maribora , vzhodnih predmestij Ptuja, primeri Tržaške, Dolenjske in Celovške ceste v Ljubljani).

V Sloveniji imamo precej opuščenih gramoznic, glinokopov in kamnolomov. Le malo smo jih uspeli sanirati za urbane potrebe, kar je značilno v bolj razvitih državah (ojezeritve z kopališči in rekreacijskimi conami , športnimi tereni. V nekaterih smo uredili kamionska parkirišča ali obrtne cone(npr. pri Krškem), velika izjema s športnim centrom so ljubljanske Stožice.

Območja opuščenih vojašnic ali nekdanjih železniških tirov se kar prepogosto uporabi za izgradnjo nakupovalnih središč brez da bi izkoristili dragoceno infrastrukturo.

Med degradirane površine prištevamo tudi številne zapuščene bregove rek in drugih voda v mestih, ki bi bile lahko najbolj privlačni ambienti (Maribor – desni breg Drave, ljubljanska južno od Špice v Ljubljani, Sava skozi Jesenice, Radovljico in Kranj, Kamniška Bistrica skozi Kamnik in Domžale, morska obala med Ankaranom in luko Koper).

Sedanji trend upočasnitve gospodarskega razvoja v Evropi in pri nas grozi, da bo razvoj mest degradirana območja še bolj zaobšel in »preskočil«, kar lahko vodi v slumizacijo in socialno razslojevanje mestnih predelov (naselja revežev, priseljencev, neslovencev). Osupljiv je primer propadanja starega jedra Pirana, pa čeprav gre za izjemno spomeniško substanco in turistični potencial.

1.1.1.4 Prenova starih industrijskih in rudarskih območij naselij

V Sloveniji nismo imeli in še sedaj nimamo obsežnih območij stare industrije in rudarjenja, kar je bila po drugi svetovni vojni značilnost Anglije, Nemčije , po razpadu socialističnega bloka pa Rusije, Poljske. Nekatera pereča območja degradacije smo pravočasno sanirali (Idrijo, s pomočjo Zasavskega zakona zagorki Ruardi in Kisovec, trboveljska in hrastniška rudniška oziroma deponijska območja). Podobni problemi se urejajo tudi v Mežiški dolini, razrešen je problem gudronske jame in celjske stare cinkarne, kjer raste tehnološki park.

Ob gospodarski krizi so propadla številna industrijska podjetja in so razmeroma solidne hale ostale prazne. Problem je zlasti v prestrukturiranju starih industrijskih kompleksov za potrebe manjših podjetij in v boljšem izkoriščanju praznih notranjih prostorov nekdanjih tovarn. Sprememba namembnosti nekdanjih industrijskih območij je umestna , če se ta nahajajo blizu mestnih središč (primeri so ljubljanska tobačna tovarna , projekt Partnerstvo za Šmartinsko, Jesenice , bivša tovarna Arigoni v Izoli itd. Žal pa je tudi prisotni trend spreminjanja industrijskih parcel v nakupovalna središča, torej iz sfere proizvodnje v sfero potrošnje (Kamnik, Tržič). Z opustitvijo ladjedelnice v Izoli je propadel ta vidik »pomorske orientacije Slovenije«, ki na obalo vsekakor sodi , pa čeprav na drugi lokaciji.

V splošnem lahko ugotovimo, da reciklaža stare ali propadle novejši industrije in gradbeništva poteka počasi in da je gospodarska kriza povzročila skorajšen zastoj tega procesa. Če pa se pojavljajo nova podjetja, se raje odločajo za nove, »neobremenjene« lokacije (primer gospodarske cone Moste pri Žirovnici) ali pa celo skušajo doseči spremembo rabe kmetijskih zemljišč v proizvodno rabo.

V obravnavanem obdobju je bilo saniranih tudi več starih deponijskih prostorov industrije in rudarstva kot platoji za obrtne dejavnosti (Trbovlje), z renaturacijo ali celo sajenjem kulturnih rastlin (Hrastnik). Še vedno pa čakajo obsežna območja za ustrezno novo izrabo (npr. za sončne elektrarne na pobočjih deponij).

1.1.2 Širitev naselij

1.1.3 Gradnja zunaj poselitvenih območij

SPRS se ni posebej ukvarjala z bilanco rabe tal za celo Slovenijo. Zato tudi ni mogoče podati ocene, ali so bili cilji v razmerjih rabe tal uresničeni, ker tudi niso bili postavljeni. Vemo pa, da gre za spremljanje ključnih dogajanj v prostoru, ki mu v tej raziskavi posvečamo obširnejše poglavje.

Spreminjanje rabe prostora je naraven, nenehno prisoten proces odvisen od naravnih pojavov (erozija, zaraščanje, poplavljanje ...) kakor tudi posledica človekovega delovanja (poseljevanje prostora, urejanje vodnih režimov, sečnja gozda ...). Procese spreminjanja rabe prostora lahko ugotovimo, če primerjamo različne, dovolj odmaknjene časovne horizonte v katerih imamo na razpolago primerljive podatke. Primerjave lahko delamo po posameznih kategorijah rabe, pri čemer moramo ločevati med dejansko rabo prostora in namensko rabo prostora, opredeljeno v prostorskih dokumentih. Dejanska raba se vodi in vzdržuje v zemljiškem katastru (Zakon o evidentiranju nepremičnin, 2006) po sledečih kategorijah: kmetijska zemljišča, gozdna zemljišča, vodna zemljišča, neplodna zemljišča in pozidana zemljišča. V evidence zemljiškega katastra se rabe prevzemajo iz drugih evidenc ali jih ugotavlja geodetska uprava Slovenije v skladu z letnim programom del državne geodetske službe. Prvi prevzem podatkov o vseh vrstah dejanske rabe zemljišč je v skladu s Pravilnikom o vsebini in načinu vodenja zbirke podatkov o dejanski rabi prostora (Uradni list RS št. 9/04) izvedla geodetska uprava Republike Slovenije od Ministrstva za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano do konca leta 2005.

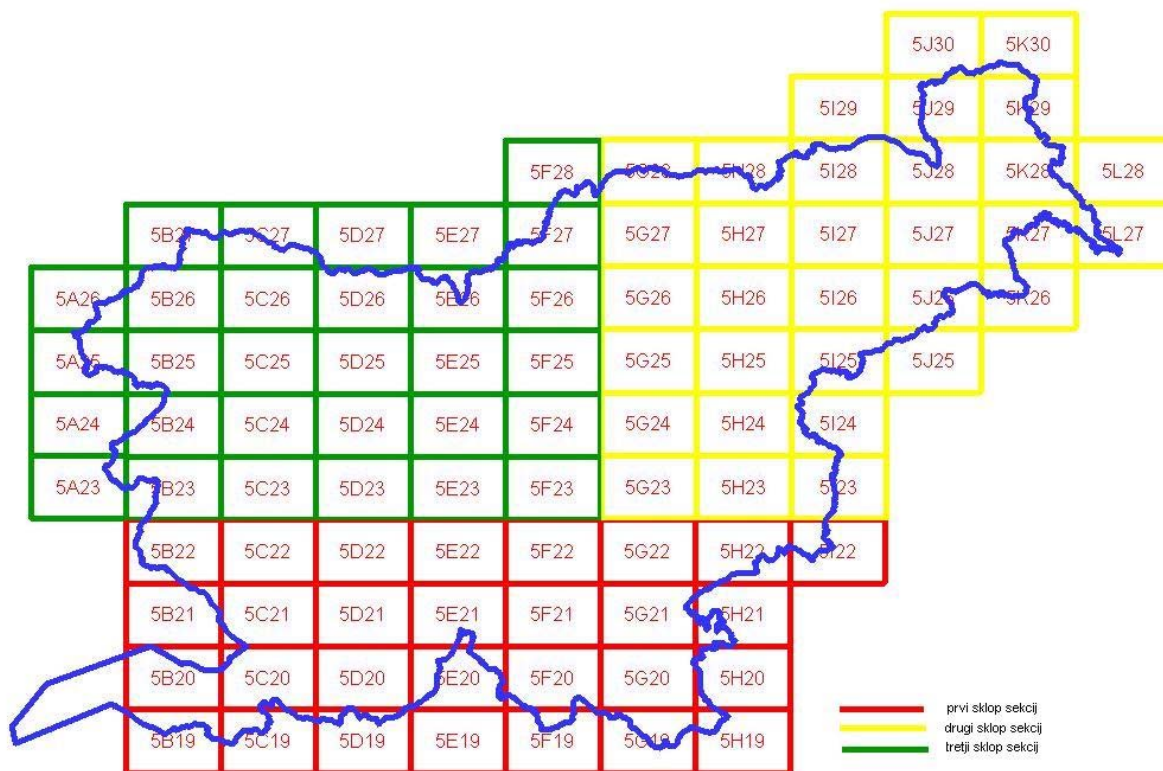
Zajem dejanske rabe zemljišč je predvsem za svoje potrebe (kmetijske subvencije) izvedlo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP). V skladu s Pravilnikom o prikazu stanja prostora (2008) pa uporabljajo podatke dejanske rabe zemljišč (MKGP) občine za Prikaza stanja prostora, ki je obvezna priloga Občinskega prostorskega načrta.

Spreminjanje dejanske rabe prostora na podlagi podatkov MKGP

Podatki (Corine Land Cover in podatki StatGIS-SURS) so zaradi premajhne natančnosti zajema za natančne analize manj primerni. Predpostavili smo, da je evidenca dejanske rabe prostora, ki jo vodi in vzdržuje MKGP in je izdelana na osnovi ekranske digitalizacije orto-foto posnetkov (DOF5,) v natančnosti merila 1 : 5.000, najustreznejši podatek o dejanskem stanju prostora. Podatke smo uporabili tudi zato, ker jih Ministrstvo za okolje in prostor posreduje občinam, ki jih nato uporabijo (skupaj z drugimi podatkovnimi viri) kot podlago za prikaz stanja prostora. Podatke smo pridobili s spletne strani <http://rkg.gov.si/GERK>. Prvič se je dejanska raba za območje celotne Slovenije zajela leta 2002. Obnova rabe se je izvedla leta 2005 in nadalje leta 2009 iz DOF-ov, posnetih leta 2006. Leta 2010 se je zajemala raba južnega dela Slovenije, do konca februarja 2011 pa je bil zajet še SV del Slovenije. Preostali del Slovenije (SZ) bo ponovno zajet do konca leta 2011. Tako naj bi bila letos že četrtič obnovljena raba za celotno Slovenijo.

Ker celotno območje Slovenije še ni prekrito z zadnjim zajemom leta 2011 (slika 8), smo naredili analizo spreminjanja rabe prostora na izbranem delu SV Slovenije. Primerjali smo

podatke leta 2002, 2006, 2009 in 2011. Temeljni namen je bil ugotoviti spreminjanje deleža pozidanih zemljišč, ki so zajeta v rabi s številko 3000. MKGP je sicer pristojno le za vzdrževanje rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč, ostali podatki (npr. vodna in pozidana zemljišča) niso v pristojnosti ministrstva. Pri rabi 3000, ki predstavlja stavbna zemljišča je potrebno poudariti, da so to vsa zemljišča, ki niso rodovitna, druga ali vodna, kar predstavlja vsa stavbna zemljišča pod objekti, ceste, parkirišča, degradirana območja, nekultivirana območja, peskokope, itd.



Slika 8: Sekcije, obarvane po času zajema dejanske rabe prostora leta 2010-2011 (internetni vir).

Šifrant rabe zemljišč se je med letom 2002 in letom 2011 nekoliko spremenil. Uskladili smo šifranke in predpostavili, da spremembe šifranta ne bodo bistveno vplivale na realen prikaz spreminjanje stanja prostora, saj so bile spremembe predvsem pri kategorijah, ki ne predstavljajo večjega površinskega deleža v Sloveniji (npr. rastlinjaki, trajne rastline na njivskih površinah ...). Kategorije smo združili po osnovnih kategorijah (njive in vrtovi, trajni nasadi, travniške površine, druge kmetijske površine, gozd, ostala nekmetijska zemljišča in pozidane površine) in jih za območje SV Slovenije prikazali v preglednici 1.

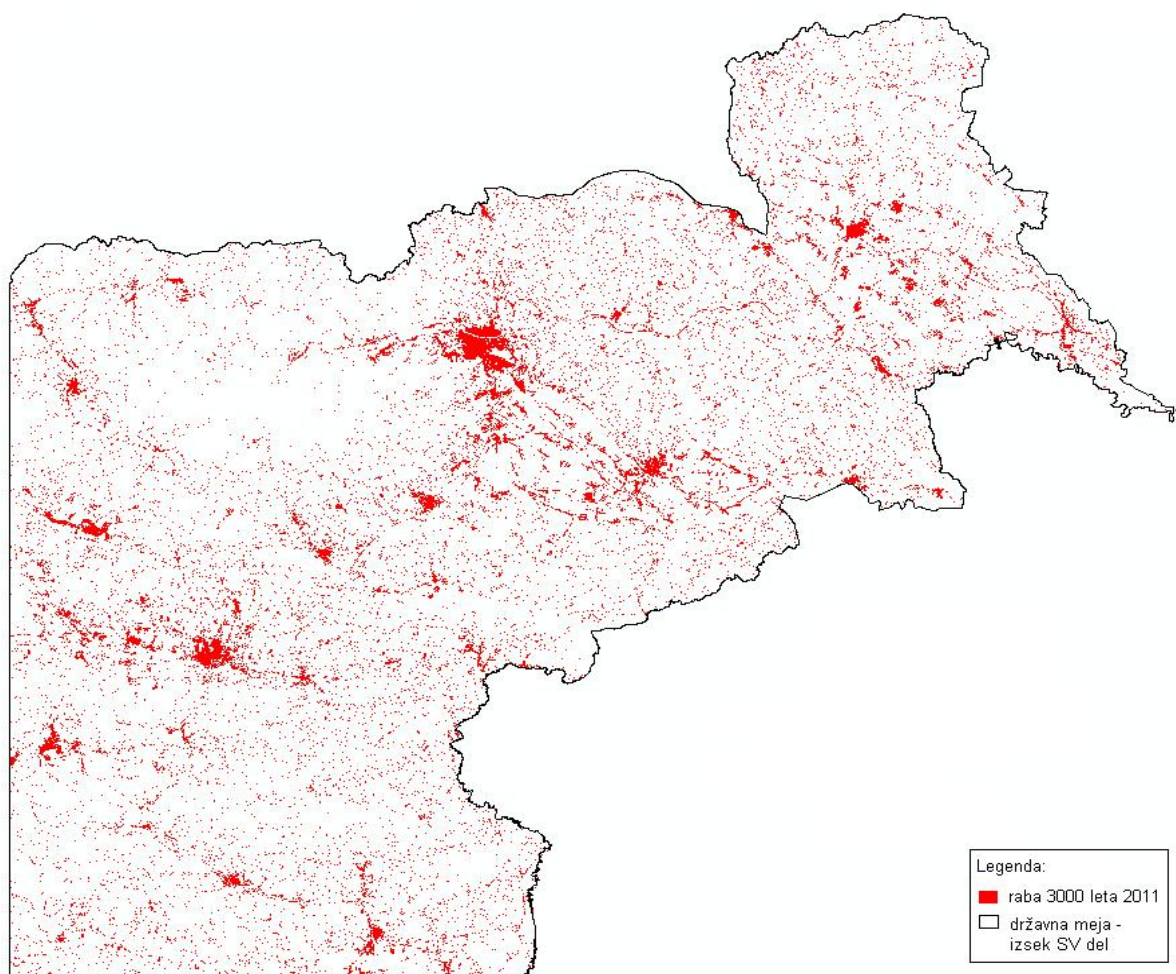
Primerjava podatkov med leti 2002 in 2011 je dala presenetljive rezultate. Naša pozornost je bila usmerjena predvsem v kategorijo 6 (raba 3000), kjer smo ugotovili, da po podatkih MKGP obseg pozidanih površin upada, kar pa vemo, da ne drži. Podatki so za SV Slovenijo presenetljivi še toliko bolj, ker vemo, da se je na tem območju prav v zadnjih desetih letih dogradila AC Maribor-Pince. Območje AC je v letu 2005 predstavljalo 75,6 ha površin, leta 2009 198 ha površin in leta 2011 465,4 ha površin.

Preglednica 9: Prikaz spreminjanja rabe prostora na primeru SV Slovenije po osnovnih kategorijah rabe prostora v obdobju 2002 do 2011 (podatki MKGP, internetni vir).

Skupine dejanskih rab / leto	1–njive in vrtovi [ha]	2–trajni nasadi [ha]	3–travniške površine [ha]	4–druge kmetijske površine [ha]	5– gozd [ha]	6–pozidano [ha]	7– nekmetijska zemljišča [ha]
2002	145.587,00	30.185,93	132.715,52	12.269,04	326.836,84	50.943,54	7.551,62
2005	139.881,24	29.980,92	136.498,89	11.737,43	327.830,13	52.672,08	7.693,88
2009	131.783,48	27.232,36	146.561,85	15.531,59	328.905,64	48.160,40	7.684,31
2011	132.395,89	28.099,26	143.649,14	20.173,97	325.906,30	47.918,79	7.752,12

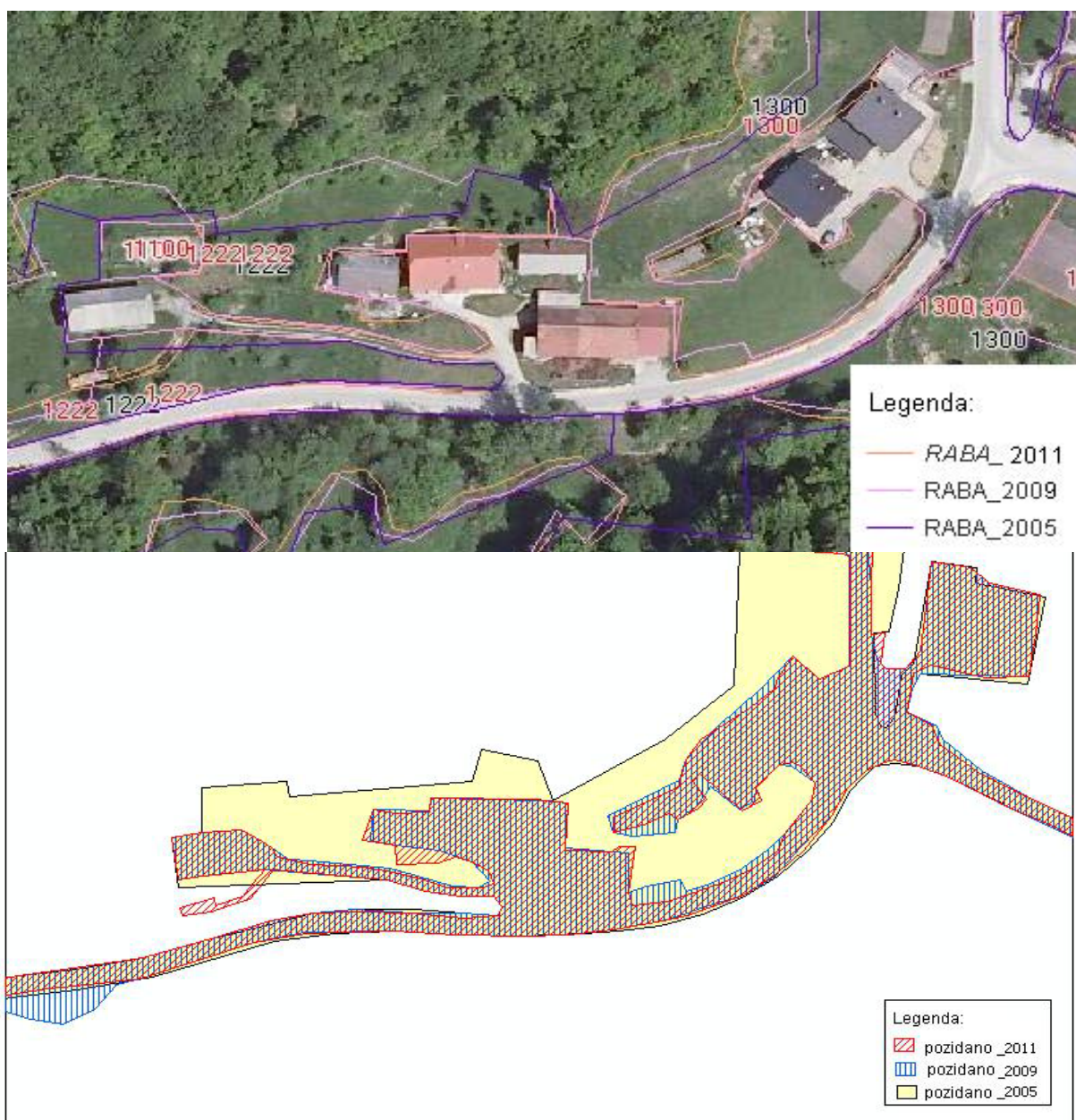
Preglednica 10: Prikaz pozidanih površin na območju SV Slovenije, z upoštevanjem površin na območju AC Maribor-Pince.

Leto	Skupaj pozidano SV Slo [ha]	Pozidano AC [ha]	Pozidano SV Slovenija brez AC [ha]
2002	50.943,54	0	50.943,54
2005	52.672,08	75,65	52.596,43
2009	48.160,40	198	47.962,40
2011	47.918,79	465,40	47.453,29



Slika 9: Pozidane površine SV Slovenije leta 2011 po podatkih MKGP.

Spremembe rabe površin smo želeli prikazati tudi grafično, vendar so spremembe v tako drobnem rastru, da niso vidne iz grafičnega prikaza za območje SV Slovenije, zato smo v nadaljevanju prikazali le primere zajema rabe 3000 na izbranih območjih. Na sliki 10 je prikazan primer različnega zajema rabe pozidanih zemljišč (raba 3000) na izbranem območju iz katerega je vidno, da se je predvsem zaradi metodologije zajema območje pozidanega vsako leto zmanjšalo, četudi v obravnavanem območju nismo zasledili v naravi nobene spremembe (odstranitve, rušitve, dograditve ...).



Slika 10: Zajem rabe 3000 za izbrano območje na DOF podlagi (zgoraj) in čistoris (spodaj) od leta 2005 do 2011.

Četudi v naravi niso bili posegi, ki bi vplivali na spremembo rabe 3000 (pozidana zemljišča), so se podatki za rabo 3000 od leta 2002 do leta 2011 spremenili skoraj za 40 % (preglednica 11).

Preglednica 11: Prikaz zajema rabe pozidanih zemljišč (raba 3000) na izbranem območju prikazanem na sliki 9.

Leto	Pozidano [m^2]
2002	13.613
2005	13.613
2009	8.335
2011	7.819

Podobno detajlno analizo zajema rabe 3000 smo naredili tudi za območje razpršene gradnje v delu Slovenskih goric. Drobni poselitveni vzorec je izredno zahteven za zajem rabe, zato so bila odstopanja za rabo 3000 še večja, četudi bistvene spremembe v prostoru niso bile zaznane. Raba 3000 se je leta 2011 zajela praktično do roba objekta, medtem ko je bila leta 2002 vanjo vključeno tudi funkcionalno zemljišče objekta. Tako je bilo na testnem območju razpršene poselitve v zadnjem zajemu skoraj 8,5 % manj površin z rabo 3000 kot leta 2002. Nekoliko manjša odstopanja so se pojavila na območjih večjih strnjenih naselij, kjer je interpretacija zaradi strnjene poselitve lažja. Na območju mesta Celje pa podatki med leti 2002 in 2011, izkazujejo povečanje rabe 3000 za 1 %.

Očitno je, da ima metodologije zajema podatkov večji vpliv pri bolj drobnih in razpršenih poselitvenih vzorcih in manjšega pri strnjenih naseljih.

Z gotovostjo lahko trdimo, da podatki o dejanski rabi prostora MKGP ne odražajo dejanskega stanja v prostoru. Vpliv na kakovost tovrstnih podatkov imajo spreminjajoča se navodila o zajemu podatkov, izkušnost interpretov, ki izvajajo ekransko digitalizacijo in predvsem usmeritev MKGP, da se območja pozidanega zajemajo čim bolj ob robu objektov, cest, ipd. Težko je oceniti, kolikšen je vpliv metodologije zajema podatkov na določanje posameznih rab (predvsem stavbnih zemljišč), saj so se očitne razlike v pristopu zajema pokazale tudi na različnih poselitvenih vzorcih. Menimo, da podatkov ne moremo uporabiti za analizo spreminjanja rabe prostora (predvsem pozidanega) za potrebe prostorskega načrtovanja.

Zelo vprašljiva je uporaba tovrstnih podatkov tudi v Prikazih stanja prostora, ki so obvezna priloga Občinskega prostorskega načrta. Pregled elaboratov stanja prostora šestnajstih sprejetih OPN je pokazal, da so prav vse občine uporabljale za prikaz stanja prostora podatke MKGP (nekateri iz leta 2002, nekateri leta 2005) in na njihovi podlagi izračunavale in podajale bilance površin za spremembe rabe prostora glede na kategorije namenske rabe prostora v veljavnih prostorskih aktih. V prikazu stanja prostora je potrebno prikazati vse površine, kjer je razhajanje med dejanskim stanjem in namensko rabo prostora večje od 5.000 m^2 , kar pa je, glede na kakovost razpoložljivega podatkovnega vira, zelo vprašljivo. Površine razhajanja so odvisne predvsem časovnega obdobja zajema rabe prostora in četudi se v prostoru ni nič spremenilo bi uporaba podatkov iz dveh različnih časovnih obdobj izkazovala različno stanje prostora. Prikazovanje podatkov na tako neustreznih podatkovnih osnovah pa je nezanesljivo, če že ne sporno.

Usmeritve

Spreminjanje dejanske rabe prostora je eden ključnih pokazateljev prostorskega razvoja. V Sloveniji ne spremljamo sistematično spreminjanja rabe prostora, še posebej pa smo šibki na področju pozidanih zemljišč. Pri ocenah se bolj ali manj opiramo na podatke MKGP, ki pa so

se za tovrstne resne analize izkazali za zelo problematični. Za spremljanje procesov na področju spreminjanja (povečevanja) pozidanih zemljišč je nujno vzpostaviti evidenco, ki bi neodvisno od metodologije zajema v časovnih presekih (5 ali 10 let) ponudila ustrezne podatke o dejanskem stanju pozidanih zemljišč v Sloveniji. Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano je pristojno le za kmetijska in gozdna zemljišča. Ministrstvo za okolje in prostor pa bi moralo poskrbeti za ustrežnejši pristop pri zajemu pozidanih zemljišč.

Šele na podlagi kakovostnih podatkov z možnostjo interpretacije na ravni merila 1 : 5.000 bi lahko spremljali dogajanje v prostoru in procese analizirali, utemeljevali in uporabili za prostorsko načrtovanje. Hkrati bi pridobili ustrezno podlago za prikaz stanja prostora, država (ministrstvo) pa bi lahko bolj argumentirano nastopala v odnosu do drugih resorjev, ki nenehno izpostavljajo pretirano pozidavo in interpretirajo prostorske procese le z enega zornega kota.

Spreminjanje planske rabe prostora na podlagi primerjave prostorskih sestavin planskih aktov občin in sprejetih občinskih prostorskih načrtov (OPN) v letu 2010

Med cilji te raziskave je tudi ugotoviti, v kolikšni meri so prostorski načrtovalci v obdobju od SPRS do danes "povečali" površino naselij in kakšne so rezerve dejansko nepozidanih površin. Čas, obseg raziskave, pa tudi razpoložljivost podatkov nam niso omogočali, da bi na ta vprašanja odgovorili suvereno za celo Slovenijo, pač pa le indikativno na temelju vzorca izbranih občin.

Namenska raba prostora je po Zakonu o prostorskem načrtovanju (2007) s prostorskimi akti določena raba zemljišč in objektov. Osnovna namenska raba zaobjema stavbna zemljišča, kmetijska zemljišča, gozdna zemljišča, vodna zemljišča in druga zemljišča. Nadaljnja razdelitev je opredeljena v Pravilniku o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta ter pogojih za določitev območij sanacij razpršene gradnje in območij za razvoj in širitev naselij (2007).

Spremljanje spreminjanja namenske rabe prostora je možno na podlagi primerjave občinskih prostorskih aktov v različnih časovnih obdobjih. Ker je primerjavo prostorskih aktov najlažje opraviti s pomočjo GIS orodij, smo vezani na dostopnost planskih aktov v digitalni obliki, kar pomeni primerjavo digitaliziranih prostorskih sestavin planskih aktov občin (digitalizacija opravljena po letu 2003 na podlagi Pravilnika o pripravi prostorskih sestavin dolgoročni in srednjeročnih družbenih planov občin v digitalni obliki (Ur.l. RS 20/2003)) in prostorskih aktov sprejetih na podlagi Zakonom o prostorskem načrtovanju (2007). Po podatkih marca 2011 je trenutno sprejetih 16 občinskih prostorskih načrtov (OPN). Za vseh šestnajst smo pridobili »stare« digitalizirane prostorske akte. Da bi se izognili časovni determiniranosti prostorskih sestavin planskih aktov občin, smo pri vseh uporabili letnico 2000, četudi so bili v veljavi vse do sprejetega OPN-ja. Zaradi različnega poimenovanja pa bomo uporabili kar terminologijo »stari prostorski akti« in »novi« akti oz. OPN.

Kakovost in podrobnost prikaza starih aktov je zelo različna. Nekatere občine imajo prikazano namensko rabo prostora po osnovnih kategorijah, nekatere pa imajo prikazano podrobno namensko rabo na urbanističnih zasnovah. Zaradi različne podrobnosti prikaza,

predvsem pa zaradi osnovnega namena ugotavljanja le obsega spreminjanja zazidljivih zemljišč, smo pri starih aktih zazidljiva območja prikazali v enotni kategoriji (črtkano) in to primerjali z namensko rabo v sprejetih OPN. Hkrati moramo tudi poudariti, da so po starih prostorskih aktih zelene površine znotraj naselij niso uvrščale v kategorijo zazidljivih, kar pa ne drži pri OPN. Zato se je v mnogih analiziranih primerih zazidljivost povečala tudi na račun zelenih površin. Na podobno težavo naletimo pri območjih razpršene poselitve (zidanice, vikendi, ipd), ki v starih aktih niso imele določenega stavbnega zemljišča, kar pa je potrebno urediti v novih aktih. Zato je pri interpretaciji razlik v spremembi rabe zazidljivih zemljišč potreben kritičen pristop.

S pomočjo prekrivanja slojev smo v izbranih občinah ugotavljali spreminjanje obosega zazidljivih zemljišč, to prikazali grafično in tabelarično, ter dodali tudi nekatera pojasnila, zakaj je v izbranih občinah prišlo do večjih sprememb območij zazidljivosti.

V prvi fazi smo opravili analizo na izbranih petih občinah:

- občina Novo mesto z Novim mestom, razvijajočim regionalnim središčem;
- občina Bovec z Bovcem, tipičnim alpskim turističnim krajem;
- občina Prebold s Preboldom, razvijajočim naseljem ob AC in v urbanizirajoči Celjski kotlini;
- občina Turnišče z naseljem Turnišče, strnjenim podeželskim naseljem na izrazito kmetijskem območju Slovenije;
- občina Pivka s Pivko ob prometni vpadnici in na razgibanem kraškem območju.

Občino Novo mesto jemljemo kot razvito, gospodarsko uspešno občino, kjer je glavno mesto tudi regionalno središče nacionalnega pomena in ki leži ob 10. razvojnem koridorju.

Občina Novo mesto

Občina Novo mesto je ob Ljubljani edina občina z regionalnim središčem, ki ima sprejet OPN. Zato je bila izbira Novega mesta med regionalnimi naselji edina možnost.

Preglednica 12: Primerjava namenske rabe prostora med »starimi« in »novimi« prostorskimi akti v občini Novo mesto.

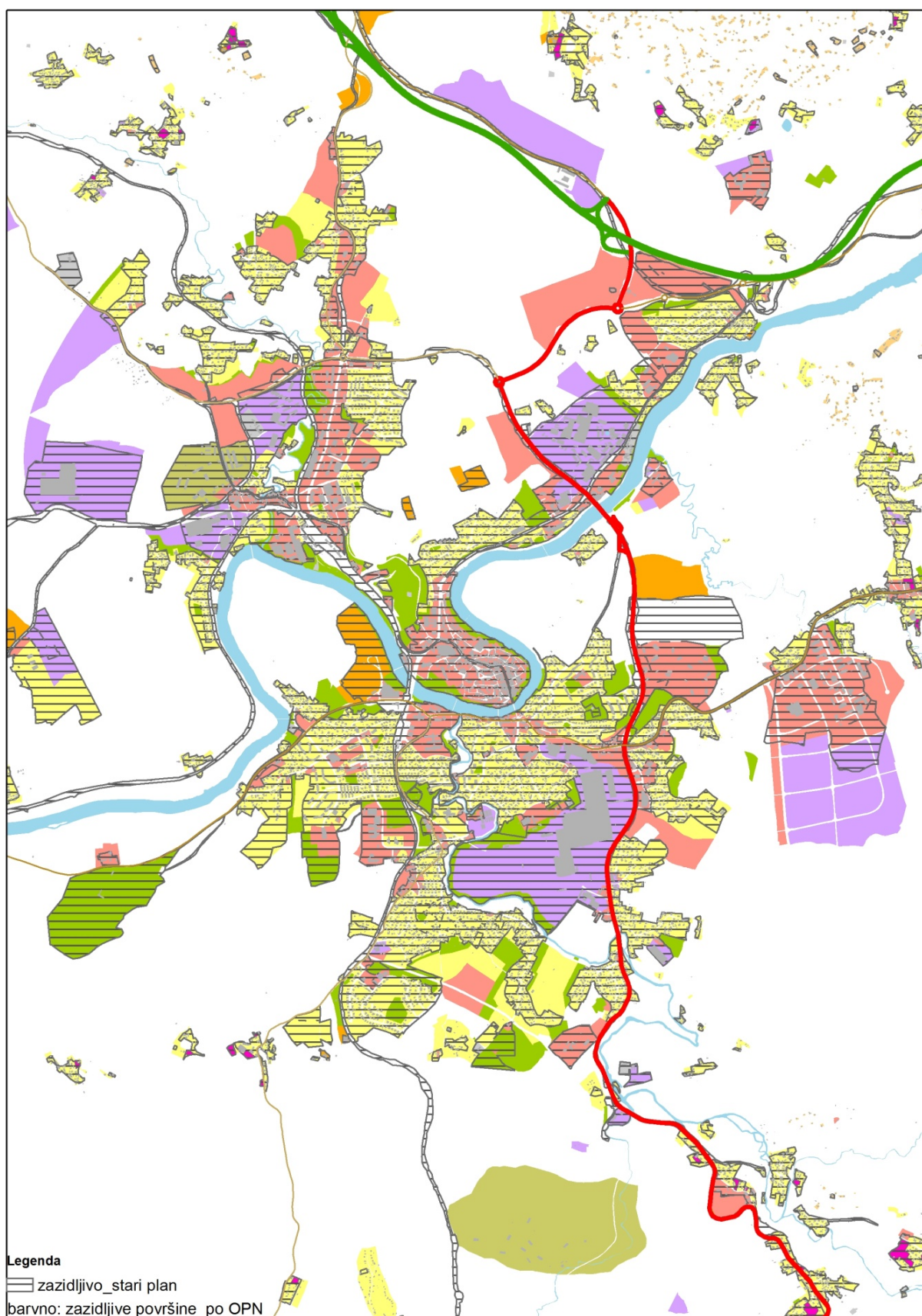
Namenska raba prostora	oznaka	Stari plan (2000)		OPN (2011)		Sprememba	
		Površina [ha]	Delež v občini [%]	Površina [ha]	Delež v občini [%]	Sprememba v deležu [%]	Sprememba v površini [ha]
Območje stavbnih zemljišč		1.803,1	7,65	2.884,0	12,23	+ 4,58	+1.081,0
Območje kmetijskih zemljišč	K	8.748,0	37,11	7.511,0	31,86	-5,25	-1.237,0
Območje gozdnih zemljišč	G	12.860,4	54,5	13.016,0	55,20	+0,70	+155,0
Območje vodnih zemljišč	V	163,7	0,69	164,0	0,69	0,00	0,0
Skupaj		23.574,9	100,00	23.575,0	100,00	0,00	0,0

Namenska raba zemljišč, ki spadajo v kategorijo zazidljivih se je v občini Novo mesto povečala za 1.081 ha, pretežni del teh zemljišč gre na račun kmetijskih zemljišč (384 ha), na račun gozda (31 ha) in na račun že obstoječih pozidanih površin, pretežno zidanic, ki v prejšnjih prostorskih aktih niso bile zavedene kot stavbna zemljišča (316,6 ha). Tako lahko ugotovimo, da gre v tretjini primerov za ažuriranje stanja prostorskih sestavin, saj območja razpršene poselitve v teh dokumentih ni bilo opredeljeno kot zazidljive površine kar je razvidno iz slike 10.

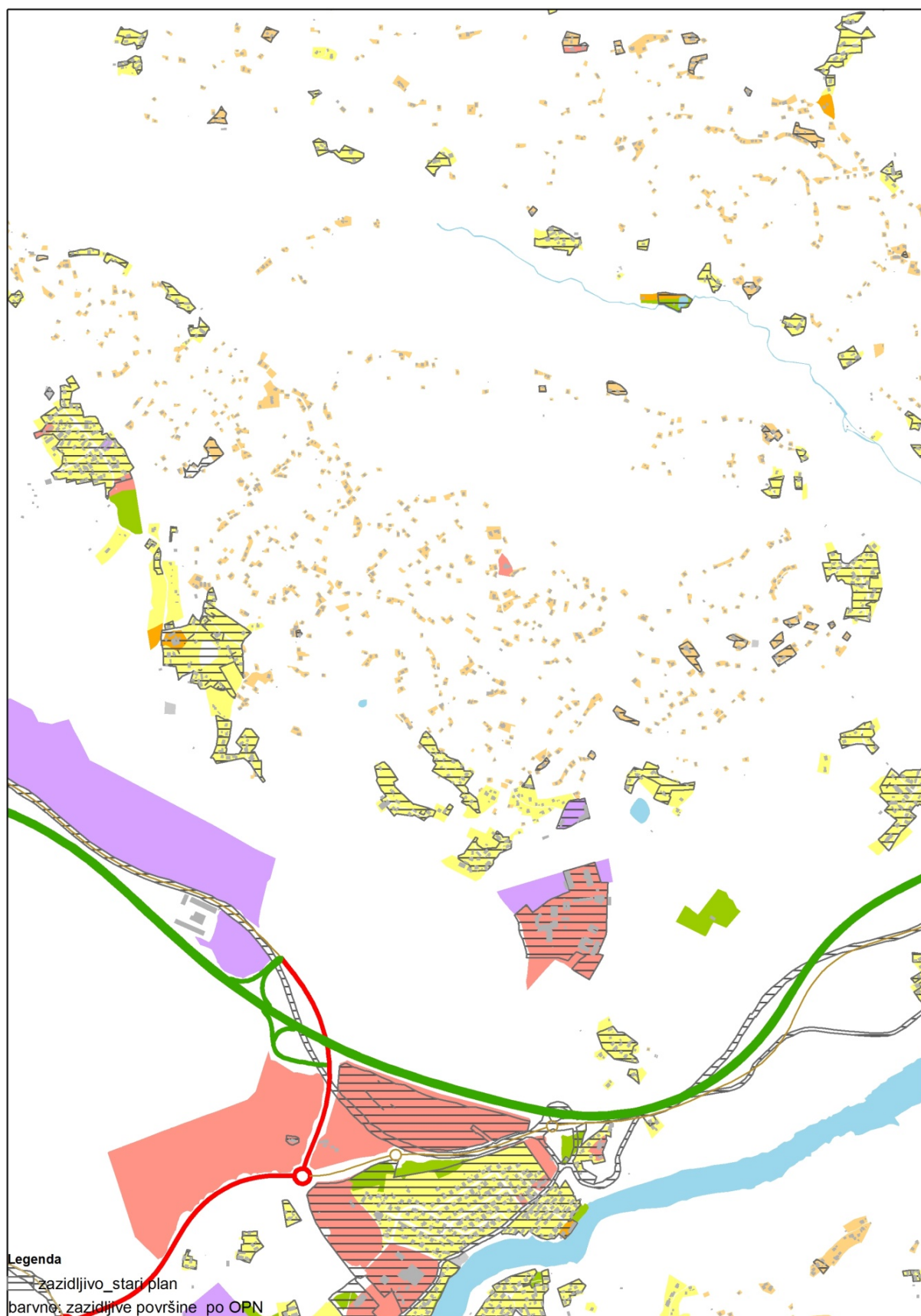
Pretežni del povečanja v občini je na območju Novega mesta in za namen razvoja turistične dejavnosti na Otočcu ter v naseljih Birčna vas, Velike Brusnice, Gabrje in Sopiče.

Nove zazidljive površine so določene v bližini avtocestnega priključka in pretežno namenjene proizvodnim, industrijskim in centralnim dejavnostim. Sorazmerno z rastjo mesta se povečuje tudi delež stanovanjskih površin. Le-te so glede na širitev mesta umeščene radialno in kontinuirano. Velik del zazidljivih površin predstavljajo tudi zelene in rekreacijske površine, del pa tudi območje namenjeno obrambi.

Območja manjših naselij v bližini Novega mesta se zmerno povečujejo in to v smeri zvezne širitve. Naselja nimajo več notranjih rezervnih prostih površin, zato širitve predstavljajo le nujno potrebne površine za razvoj stanovanjske gradnje, kar je razvidno iz slike 12.



Slika 11: Primerjava območja zazidljivosti po starem planu (črtkano) s sprejetim OPN s podrobno namensko rabo (2011) na delu občine Novo mesto, ki zajema mesto (Novo mesto).



Slika 12: Primerjava stanja rabe prostora med starimi in novimi plani na primeru razpršene poselitve in v manjših naseljih na območju občine Novo mesto.

Občina Bovec

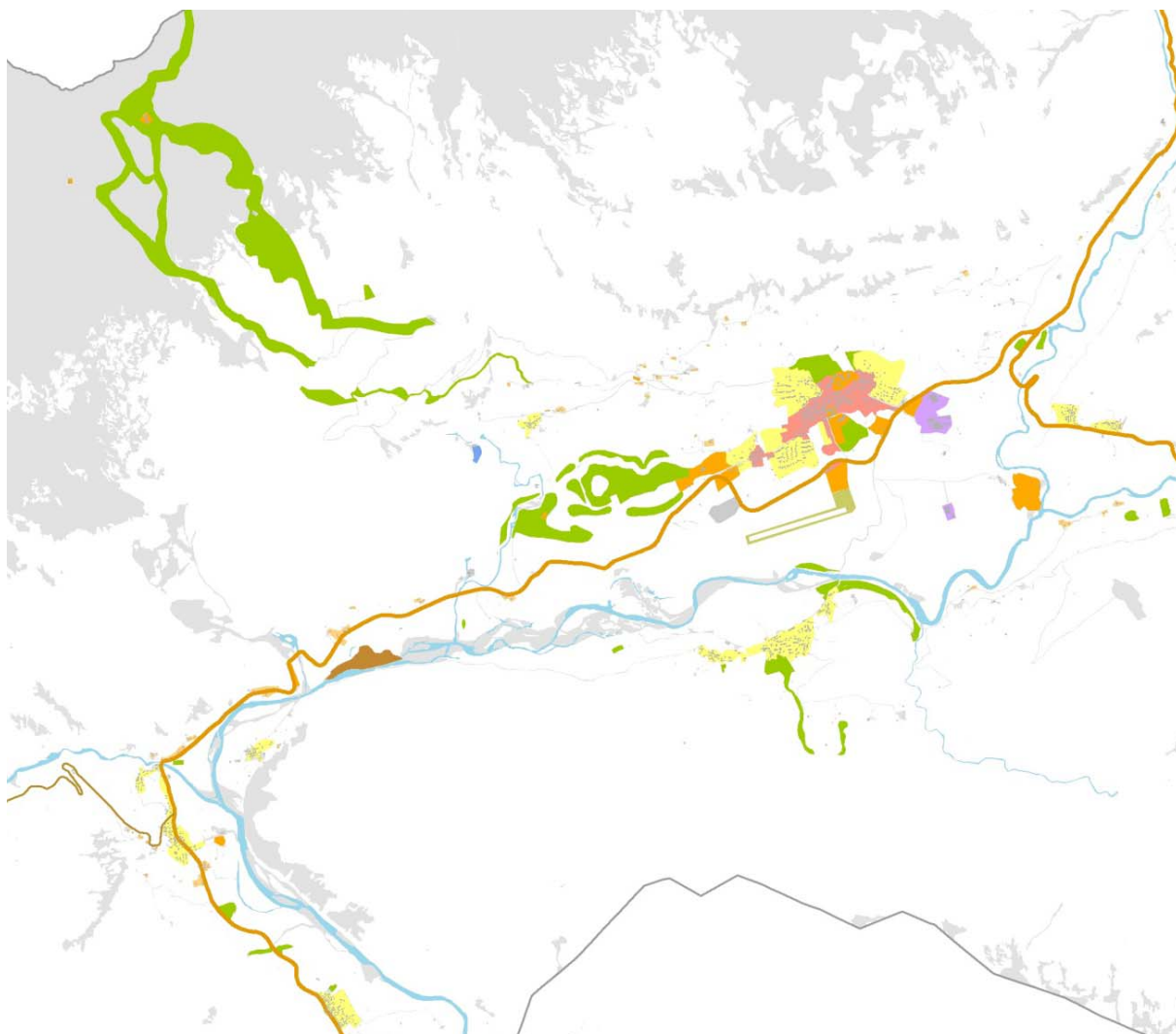
Občina Bovec je bila obravnavana kot izrazit primer odmaknjene podeželske občine, ki pa je po zaslugi turizma razvojno uspešna. Hkrati je sedež občine urbano središče, ki je pomemben turističen kraj.

Preglednica 13: Primerjava namenske rabe prostora med »starimi« in »novimi« prostorskimi akti v občini Bovec.

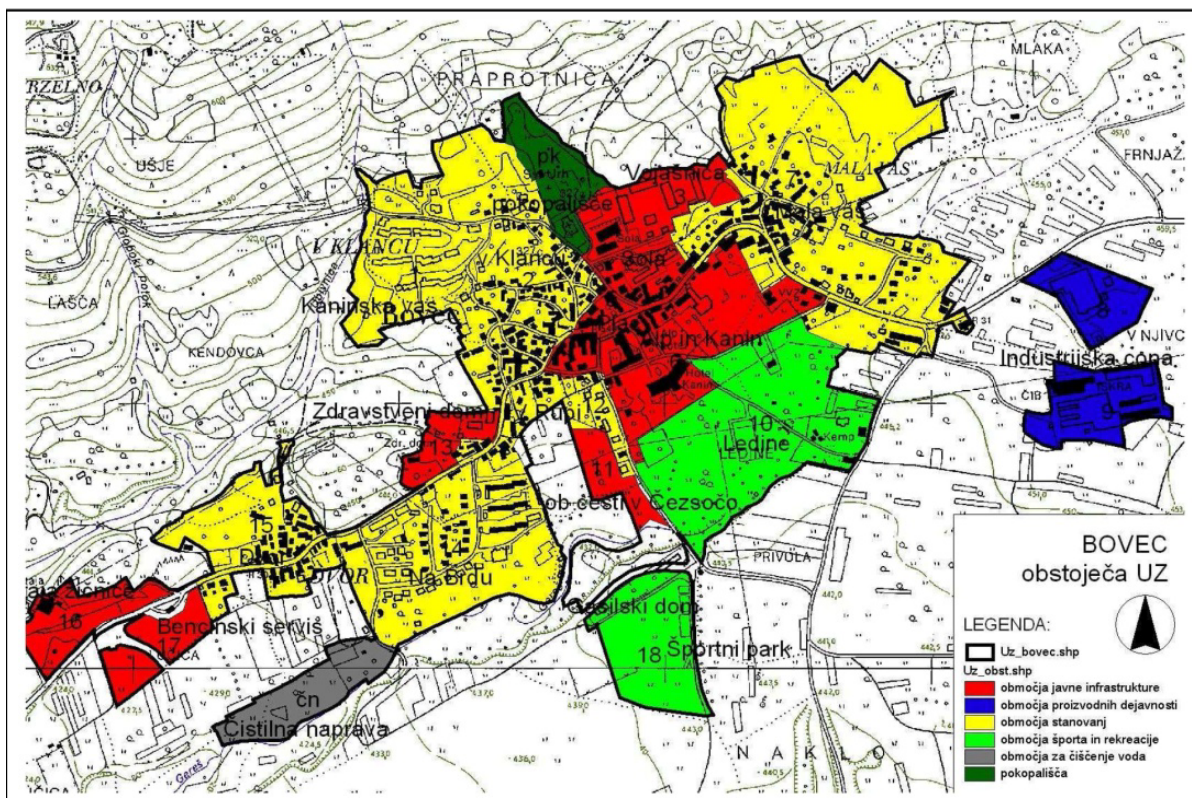
Namenska raba prostora	oznaka	Stari plan (2000)		OPN (2011)		Sprememba	
		Površina [ha]	Delež v občini [%]	Površina [ha]	Delež v občini [%]	Sprememba v deležu [%]	Sprememba v površini [ha]
Območje stavbnih zemljišč	S	361,0	1,00	478,3	1,30	+117,00	+0,3
Območje kmetijskih zemljišč	K	5.520,0	15,00	4.102,1	11,10	-1.418,00	- 3,9
Območje gozdnih zemljišč	G	17.039,0	46,40	22.440,1	61,60	+5.401,00	+15,2
Območje vodnih zemljišč	V	370,0	1,00	170,7	0,04	-200,00	- 0,9
Druga zemljišča	D	13.435,0	36,60	9.538,6	25,97	-3.879,00	-10,6
Skupaj		36.725,0	100,00	36.725,0	100,00	0,00	0,0

Delež zazidljivih površin v občini Bovec je izredno majhen (približno 1 % vseh površin v občini) in se tudi bistveno ne povečuje. V povečanju so zajete tudi zelene površine, ki zajemajo celotno območje smučišč na Kaninu in območje na vzhodnem robu Bovca ob reki Soči. Urbanistična zasnova Bovca ne povečuje območja zazidljivosti, razvoj je usmerjen v notranji razvoj in revitalizacijo obstoječih delov mesta. V večji meri gre za spremembo vrst rabe, večja območja so namenjena le razvoju turističnih območij, v območje urbanistične zasnove (slika 14 in slika 15) pa se je vključilo tudi športno letališče.

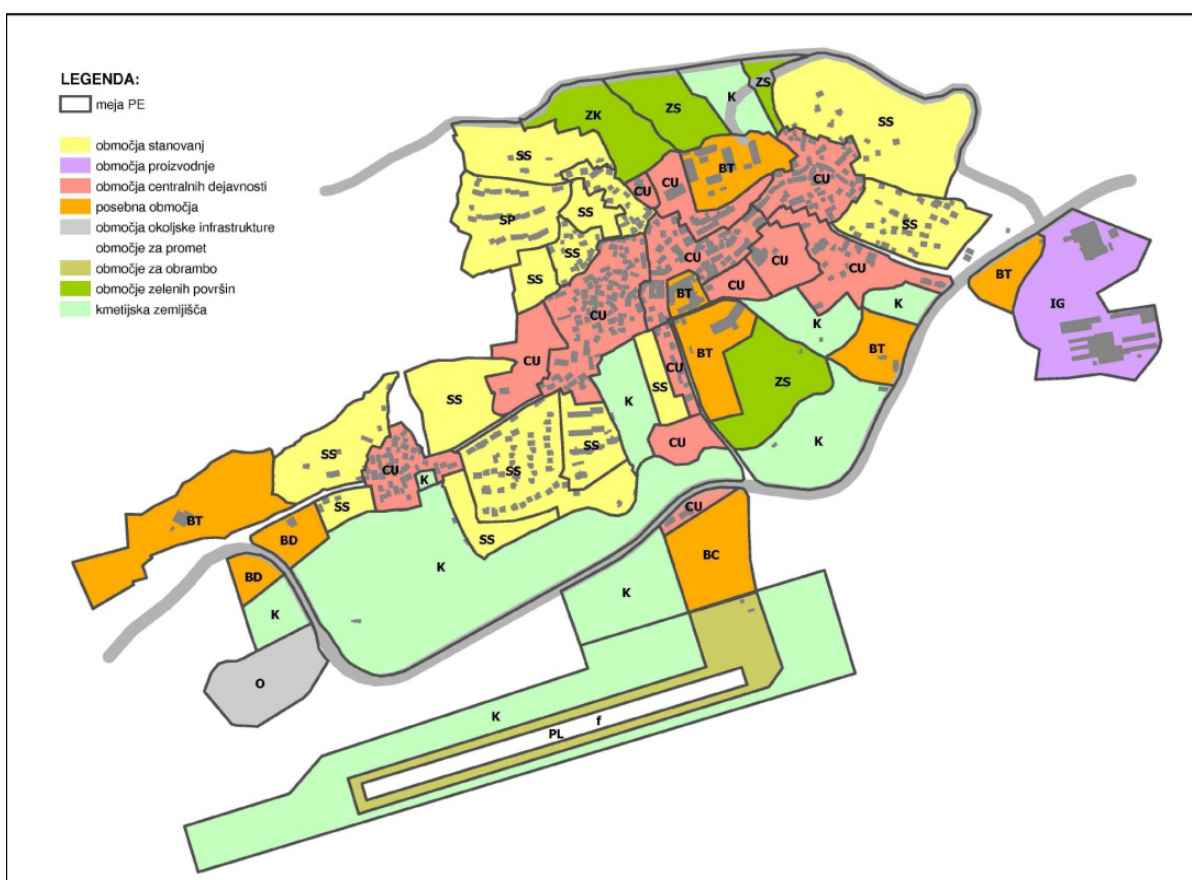
Območje zelenih površin izven urbanistične zasnove Bovca predstavlja 173,8 ha površin (slika 13). V kolikor zmanjšamo skupne zazidljive površine za delež zelenih površin ugotovimo, da je gradnji namenjeno 375 ha, kar pomeni, da se je v OPN območje zazidljivosti povečalo le za 14 ha.



Slika 13: Na podrobni namenski rabi prostora občine Bovec (OPN) je viden velik delež zelenih površin.



BOVEC - UZ obstoječa

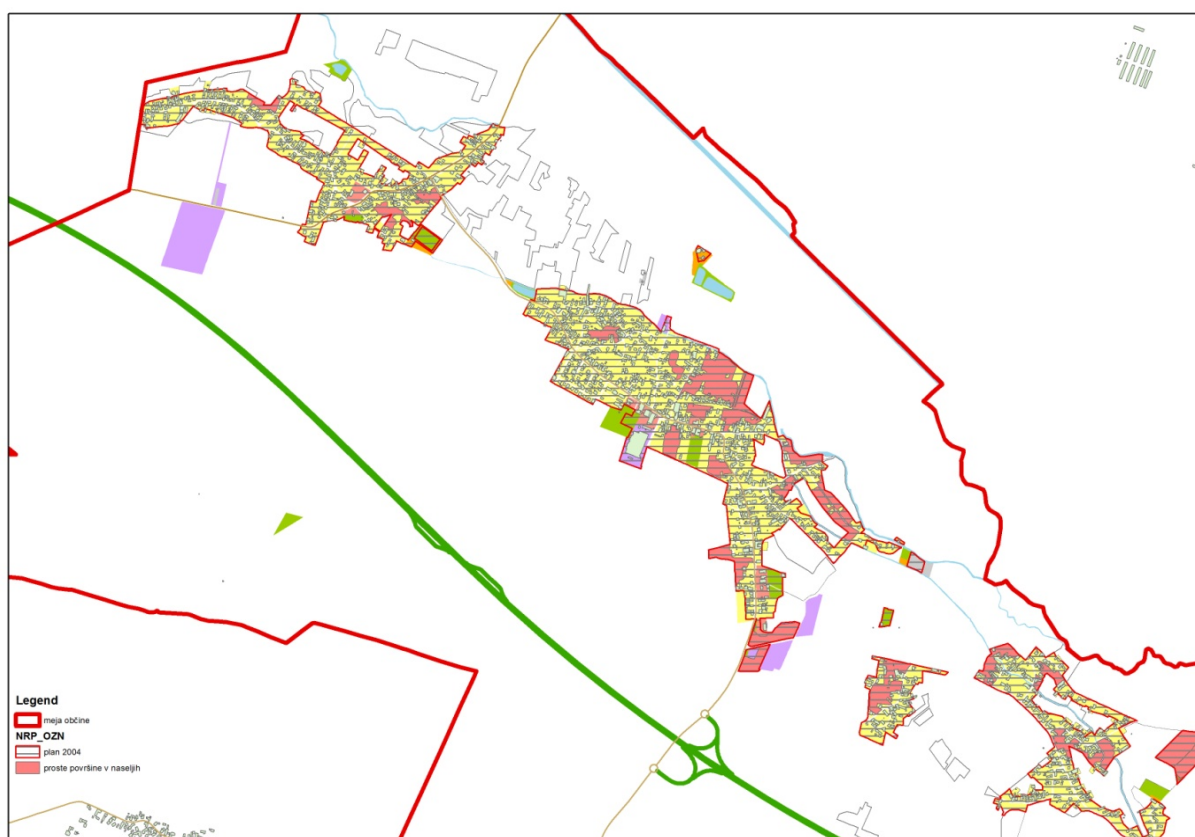


Sliki 14 in 15: Primerjava namenske rabe prostora za mesto Bovec. Slika 14 (zgoraj): stari urbanistični načrt, slika 15 (spodaj): novi urbanistični načrt (vir: Prikaz stanja prostora občine Bovec).

Občina Turnišče

Občino Turnišče smo obravnavali kot primer izrazito podeželske, manjše občine, ki leži ob avtocesti proti Madžarski in ki nima večjega urbanega središča (ki bi bilo središče občine) in ki leži na območju kmetijskih zemljišč.

Občina Turnišče in njeno največje istoimensko naselje se nahajata v SV Sloveniji, na kmetijskem območju (velik delež kmetijskih površin), z značilno subpanonsko strnjeno, obcestno poselitvijo. Nova dejstva v prostor (AC Maribor – Pince) niso bistveno spremenila orientiranosti prostorskega razvoja, ki je usmerjeno k zgoščevanju poselitve in varstvu kmetijskih zemljišč.



Slika 16: Primerjava namenske rabe prostora iz »starega plana in površin v OPN (2010) na delu občine Turnišče (naselje Turnišče z okolico).

Preglednica 14: Primerjava namenske rabe prostora med »starimi« in »novimi« prostorskimi akti v občini Turnišče.

Namenska raba prostora	oznaka	Stari plan (2000)		OPN (2011)		Sprememba	
		Površina [ha]	Delež v občini [%]	Površina [ha]	Delež v občini [%]	Sprememba v deležu [%]	Sprememba v površini [ha]
Območje stavbnih zemljišč	S	214,5	9,00	327,7	13,8	+113,20	+4,8
Območje kmetijskih zemljišč	K	1.892,7	79,43	1.780,1	74,7	-112,60	- 4,7
Območje gozdnih zemljišč	G	267,7	11,24	252,5	10,6	-15,20	-0,6
Območje vodnih zemljišč	V	4,5	0,19	19,1	0,8	-14,90	0,6
Druga zemljišča	D	3,5	0,15	3,5	0,15	0,00	0,0
Skupaj		2.382,9	100,00	2.382,9	100,00	0,00	0,0

Spremembe deleža zazidljivih površin v občini Turnišče se zdijo velike, vendar je potrebno poudariti, da je v območju stavbnih zemljišč zajetih tudi 71,4 ha območja novo izgrajene AC Maribor – Pince, ki v starih planskih dokumentih še ni bila evidentirana.

V kolikor upoštevamo to dejstvo, je sprememba zazidljivih zemljiščih velika 41,8 ha, pretežni del tega območja pa je na področju IK (rastlinjaki). Stanovanjska gradnja je usmerjena v razvoj prostih površin znotraj naselja.

Občina Prebold

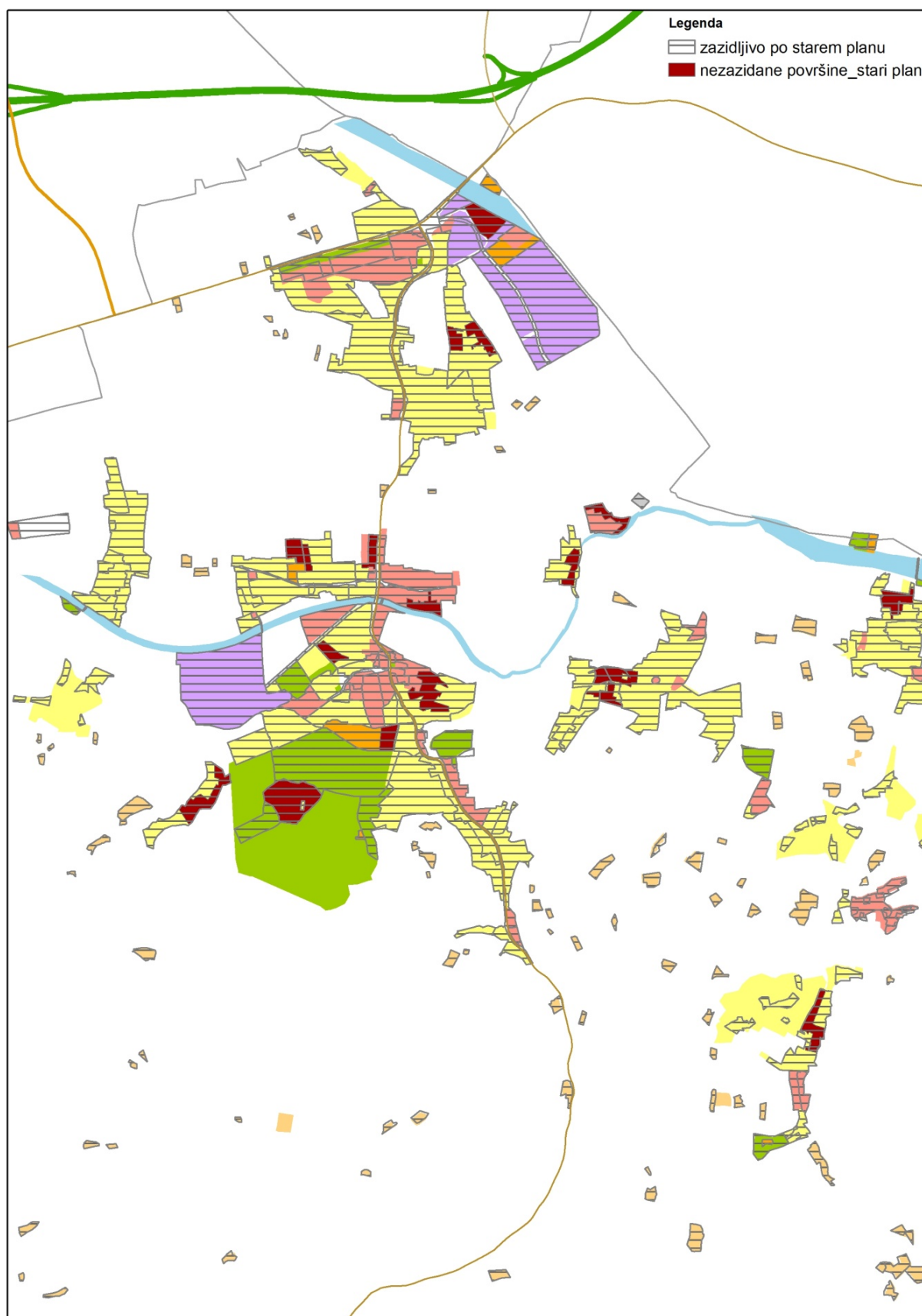
Občina Prebold se nahaja južno od avtoceste A1 Ljubljana-Maribor in ob prometni povezavi proti Zasavju. S poselitvenega vidika je lokacije občine atraktivna zaradi hitrega dostopa do prometnih komunikacij, hkrati pa je dovolj odmaknjena od mestnega in prometnega vrveža in tako predstavlja poselitveni potencial za celotno celjsko kotlino in tudi širše. Občino jemljemo kot primer urbanizirane občine, ki pa je še precej podeželska in z manjšim urbanim središčem (kot središčem občine).

Preglednica 15: Primerjava namenske rabe prostora med »starimi« in »novimi« prostorskimi akti v občini Prebold.

Namenska raba prostora	oznaka	Stari plan (2000)		OPN (2011)		Sprememba	
		Površina [ha]	Delež v občini [%]	Površina [ha]	Delež v občini [%]	Sprememba v deležu [%]	Sprememba v površini [ha]
Območje stavbnih zemljišč	S	311,6	8,00	366,2	9,03	+ 54,60	+ 1,0
Območje kmetijskih zemljišč	K	1.225,4	30,00	1.195,6	29,40	-29,80	-0,6
Območje gozdnih zemljišč	G	2.480,5	61,00	2.461,4	60,70	-19,10	-0,3
Območje vodnih zemljišč	V	31,6	1,00	31,4	1,00	-0,20	0,0
Druga zemljišča	D	6,2	0,00	0,0	0,00	-6,20	0,0
Skupaj		4.055,2	100,00	4.055,2	100,00	0,00	0,0

Zazidljiva zemljišča so se povečala zaradi določenega večjega obsega zelenih površin v Preboldu, in določitve večjega obsega stanovanjskih površin kot zaokroževanja naselij.

V občini Prebold je v Prikazu stanja prostora tudi analiza nezazidanih stavbnih zemljišč (na sliki 17 so nezazidana stavbna zemljišča prikazane s temno rdečo barvo), ki predstavljajo 5,9 % od vseh stavbnih površin ali 20,4 ha površin v občini. Prav iz tega razloga ni predvideno večje širjenje poselitve, temveč zapolnjevanje obstoječih zazidljivih površin. Izdelava tovrstnih analiz bi bila nujna pred pripravo vsakega prostorskega akta in obvezna strokovna podlaga pri pripravi OPN.



Slika 17: Primerjava namenske rabe prostora iz »starega plana in površin v OPN (2010) na delu občine Prebold (prikaz Prebolda z okolico).

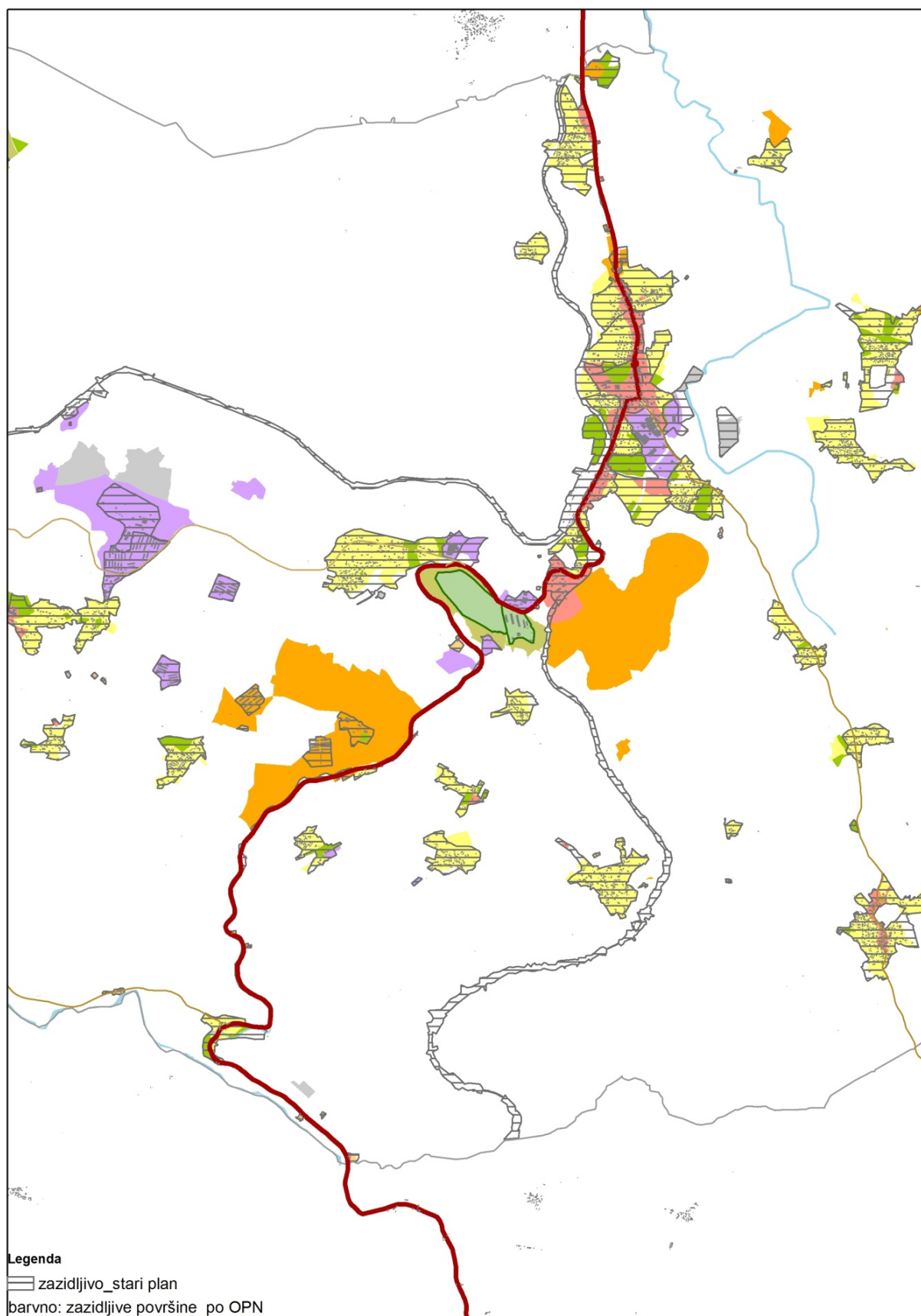
Občina Pivka

Občino Pivka smo vključili v analizo kot primer srednje velike občine z razmeroma močnim urbanim središčem medobčinskega pomena, kjer pa je zaledje še precej agrarno in kjer je razvoj vezan na prometni koridor Postojna – Ilirska Bistrica. Hkrati je občina specifična zaradi vpliva prisotnosti slovenske vojske (pred tem JLA) in vpliva prometnih povezav (železnica, cesta).

Preglednica 16: Primerjava namenske rabe prostora med »starimi » in »novimi« prostorskimi akti v občini Pivka.

Namenska raba prostora	oznaka	Stari plan (2000)		OPN (2011)		Sprememba	
		Površina [ha]	Delež v občini [%]	Površina [ha]	Delež v občini [%]	Sprememba v deležu [%]	Sprememba v površini [ha]
Območje stavbnih zemljišč	S	746,2	3,30	1.095,5	4,9	+ 349,30	+ 1,6
Območje kmetijskih zemljišč	K	7.278,4	32,60	6.583,9	29,48	- 694,50	-3,12
Območje gozdnih zemljišč	G	14.238,1	64,00	14.569,0	65,24	+ 330,90	+1,24
Območje vodnih zemljišč	V	70,6	0,00	84,2	0,6	+ 13,60	+0,6
Skupaj		22.332,8	100,00	22.332,8	100,00	0,00	0,0

V občini izstopa izrazito povečanje zazidljivih površin predvsem za namen industrijske cone Neverke (glej sliko 18), kjer je načrtovanih novih 68,2 ha zazidljivih površin. V občinskem središču Pivki se je območje stavbnih zemljišč povečalo za 133 ha, kar predstavlja 32,7 % povečanje. V pomembnem lokalnem središču Dolnja Košana se je območje stavbnih zemljišč povečalo za 12 % (3 ha) in v Zagorju (pomembno lokalno središče) za 2,9 ha ali 10,4 %. V občini prispeva večji delež novih zazidljivih površin preselitev in razširitev piščančje farme Pivka, za kar je predvideno 107,4 ha novih površin in umestitev novega razvojno turističnega projekta Ravne na obstoječem območju tovarne Pivka.



Slika 18: Primerjava namenske rabe prostora iz »starega plana in površin v OPN (2010) v občini Pivka (prikaz Pivke z zaledjem).

Primerjava razvoja zazidljivih površin v izbranih občinah

Kot vzorec občin smo namerno izbrali različne tipe občin glede svoje lege in predvsem glede tipa glavnega naselja: Novo mesto - regionalno središče, Bovec - razvojno-turistično središče, Prebold in Pivka - pomembni središči lokalnega pomena, Turnišče - agrarno središče lokalnega pomena z izrazito vaškim značajem. Naredili smo primerjavo deleža zazidljivih površin na število prebivalcev, na število delavno aktivnih prebivalcev in na število registriranih podjetij v občini. Rezultati so prikazani v preglednici 17. Žal občine nimajo izdelane bilance prostih zazidljivih površin, ki bi pokazale na predimezioniranost načrtovanega obsega urbanizacije.

Preglednica 17: Primerjava deleža zazidljivih zemljišč v odnosu do izbranih kazalcev v izbranih občinah.

	Zazidljive površine v OPN [ha]	Število delavno aktivnih prebivalcev v občini (2008)	Število podjetij v občini (2008)	Število prebivalcev v občini (2011)	Razmerje med zazidljivimi površinami in štev. preb. v občini [ha/preb.]	Razmerje med zazidljivimi površinami in delovno aktivnimi prebivalci v občini [ha/delavno aktivni preb.]	Razmerje med zazidljivimi površinami in štev. podjetij v občini [ha/podjetje]
Novo mesto	2.884,0	16.257	2.460	36.296	0,09	0,18	1,17
Bovec	478,3 (304,5)	1.349	291	3.256	0,14 (0,09)*	0,35 (0,22)	1,60 (1,04)
Prebold	366,2	1.995	310	4.916	0,07	0,18	1,18
Pivka	1.095,5 (948,5)	2.700	363	5.966	0,18 (0,15)**	0,40	3,02
Turnišče	223,2	1.409	106	3.380	0,06	0,15	2,10

* upoštevano zmanjšanje zazidljivih površin za delež zelenih površin izven urbanistične zasnove

** upoštevano zmanjšanje zaradi rezervacije površin za preselitev farme Pivka

Delež zazidljivih površin na prebivalca je v primerjanih občinah večji v Pivki in Bovcu. V Bovcu je ta delež večji zaradi vključenosti večjega območja zelenih površin (smučišče Kanin, območja ob Soči, glej slike 12, 13 in 14). Zelene površine izven urbanistične zasnove predstavljajo 173,8 ha. Če izvzamemo zelene površine izven urbanistične zasnove Bovca iz skupnih pozidanih površin, je razmerje zazidljivih površin na prebivalca občine primerljivo z ostalimi izbranimi občinami in predstavlja 0,09 ha/prebivalca (900 m² na prebivalca občine). Podobno smo popravili ostale izračunane koeficienti in jih zapisali v oklepaj (preglednica 18).

V občini Pivka je delež zazidljivih površin na prebivalca bistveno večji zaradi premestitve farme Pivka in preoblikovanja območja v turistične namene. Tovrstne površine predstavljajo približno 107 ha. Hkrati je v Pivki tudi 39,8 ha površin namenjeno obrambi. Kljub zmanjšanju zazidljivih površin za 140 ha, občina izstopa po visokem deležu zazidljivih površin na prebivalca občine, ki znaša 1.500 m² na prebivalca.

Poraba površin na število registriranih podjetij v občini je prav tako izjemno visoka v občini Pivka in znaša 3 ha na registrirano podjetje, kar je v primerjavi z Novim mestom (1,17 ha na podjetje), ki je mnogo bolj razvito in usmerjeno v gospodarstvo, izredno veliko. Povprečno zaseda podjetje (v primerjanih občinah) okoli 1'5 ha površine.

Za natančnejši pregled porabe prostora smo izračunali (iz grafičnih podatkov namenske rabe prostora OPN) porabo prostora na prebivalca občine po podrobni namenski rabi (preglednica 18). Žal ta in še mnogi drugi primerno standardizirani kazalniki niso praksa tekstualnih obrazložitvev OPN, zato jih ni mogoče enostavno pridobiti iz gradiv OPN-ov.

Najmanjša poraba stanovanjskih površin na prebivalca je v Novem mestu (290 m²), relativno visoka pa v Turnišču (540 m²) in Pivki (680 m²), kar je posledica prevladujoče enodružinske stanovanjske gradnje na podeželju. Zaradi mestnega značaja je logično največ površin centralnih dejavnosti na prebivalca v Novem mestu, presenetljivo veliko pa tudi v Pivki. Največji delež površin na prebivalca za namen proizvodnih dejavnosti izkazuje Pivka (dvakrat več od ostalih primerjanih občin), četudi v občini ni posebno velikega števila gospodarskih subjektov. Velik delež zelenih površin na prebivalca v občini Bovec ni presenetljiv.

Vse prikazane površine vključujejo tudi nezazidana zemljišča, torej rezervacijo površin za prihodnje. Ker nimamo podatka o razmerju pozidanih do nepozidanih površinah za posamezno namensko rabo, so lahko kazalci porabe prostora na prebivalca občine tudi zavajajoči.

Preglednica 18: Primerjava deleža zazidljivih zemljišč na prebivalca občine po podrobni namenski rabi.

Podrobna namenska raba v OPN	Oznaka	Poraba zazidljivih površin (ha) na prebivalca občine [ha/prebivalca občine]				
		Novo mesto	Bovec	Prebold	Pivka	Turnišče
Območje stanovanj	S	0,029	0,033	0,037	0,068	0,054
Površine za razpršeno poselitev	A	0,003	0,008	0,008	0,002	0,000
Območja centralnih dejavnosti	C	0,010	0,008	0,008	0,011	0,001
Območja proizvodnih dejavnosti	I	0,008	0,005	0,007	0,019	0,004
Območja površin za turizem	B	0,003	0,020	0,002	0,039	0,000
Območja zelenih površin	Z	0,008	0,064	0,010	0,009	0,003
Območja prometnih površin	P	0,017	0,001	0,002	0,005	0,033
Območja energetske infrastrukture	E	0,000	0,000	0,000	0,024	0,000
Območja izkopavanja rudnin	LN	0,000	0,003	0,000	0,004	0,001
Območja okoljske infrastrukture	O	0,001	0,002	0,000	0,000	0,000
Območja za potrebe obrambe v naselju	F	0,000	0,003	0,000	0,002	0,000
Skupaj (zazidljivo)		0,079	0,147	0,074	0,184	0,097

Namenska raba prostora kot je določena v prostorskih aktih občin, je pravna podlaga za možne spremembe dejanske rabe prostora. Refleksija načrtovane rabe v prostoru pa je odvisna od časovnega horizonta in od spreminjajočih socialnih, gospodarskih, okoljskih in političnih procesov. Podatki podrobne namenske rabe prostora primerjani z drugimi statističnimi podatki v občini/naselju (število prebivalcev, število delavnih mest, število zaposlenih, število registriranih podjetij, itd) pokažejo primerljivost med občinami in naselji istega oz. podobnega nivoja.

Poraba površin za stanovanjsko rabo na prebivalca v občinah je približno (povprečje) 350 m²/prebivalca, vendar moramo upoštevati, da so v te površine vključene tudi še nezazidane površine. Povprečna poraba vseh zazidljivih površin na prebivalca v občini znaša približno 800 m² na prebivalca (vključene vse nezazidane površine). Te porabe ne smemo več povečevati, temveč predvsem razvoj usmerjati na tovrstne površine.

Izbor šestih občin je premajhen za podajanje ocen posplošenih na območje cele Slovenije.

Usmeritve

- nujno je vzpostaviti enotno metodologijo za spremljanje spreminjanja namenske rabe prostora na ravni občine, ki omogoča agregiranje podatkov tudi na ravni regije in Slovenije
- Balance površin v OPN so zaradi nedorečene in neenotne metodologije precej neusklajene in kadar so narejene na ravni osnovne namenske rabe niso realni pokazatelj procesov v prostoru. Balance površin se morajo prikazovati po podrobni namenski rabi prostora.
- Pomanjkljiv je predvsem odnos med načrtovanimi, pozidanimi in razpoložljivimi površinami za posamezno podrobno rabo prostora kakor tudi prikaz tovrstnih površin v OPN.
- Stopnja pozidave bi se lahko spremljala tudi na podlagi izdanih gradbenih dovoljenj za nove objekte.
- Ključne analize bi morale vsebovati tudi sledeče izračune: deleže rabe tal v naselji; gostote poselitve; gostote delovnih mest; deleže zazidanih površin; faktorje izkoriščenosti; kazalnike stanovanjskih, zelenih in proizvodnih površin na prebivalca (naselja in v odnosu do povprečja za celo Slovenijo).

1.1.6 Območja počitniških hiš

Vikendaštvo, ki je bilo v največjem vzponu konce 60-ih let in v 70-ih letih 20. stoletja, je v upadanju. V vikendih iz tistega časa sedaj počitnikuje že druga ali tretja generacija z drugačnimi pristočnimi navadami. Manj je zanimanja za počitniške hiše v sredogorju in v vinogradniških območjih, mnogo hišic se prodaja. Še naprej pa je v porastu gradnja počitniških hiš na širšem območju večjih mest v razdalji, ki še omogoča dnevne migracije. Takšna naselja postanejo sčasoma kraji stalnega prebivanja, zlasti po upokojitvi lastnikov.

Precej vikendov je zaradi svoje vizualne izpostavljenosti in atraktivne lege degradiralo krajino, del njih pa predstavlja grožnjo okolju (varstvo virov pitne vode). Potrebne bodo sanacije stanja, celo z odstranitvami.

Klasične počitniške hiše pa so še vedno zelo iskane (oz. lokacije za gradnjo) v bližini morske obale, ob jezerih, ob zimskošportnih središčih ali termalnih zdraviliščih. Opazen je tudi premik od tipičnih vikend hiš k nakupu počitniškega stanovanja v apartmajskih hišah. Po vstopu Slovenije v EU in po skorajšnjem vstopu Hrvaške bo trg počitniških hiš in stanovanj še bolj internacionaliziran. Poleg že tradicionalnega zanimanja Slovencev za lokacije v Istri, Kvarnerju in na hrvaških otokih pričakujemo še več zanimanja Italijanov za gradnjo ali nakupe na Krasu, Goriškem in v Posočju. Večjih nakupov drugod (npr. v Prekmurju) ne pričakujemo zaradi dviga cen in velike ponudbe v vzhodni Evropi.

V zadnjem obdobju se je zmanjšalo število nelegalno zgrajenih počitniških hiš, kar je posledica manjšega obsega na splošno, strožje kaznovalne politike in večje osveščenosti. Še vedno pa je precej uzurpacij prostora, ki so posledice zatečenega stanja (preprečevanje dostopa do voda oz. v gozd, protipravno povečevanje hišic ipd.)

Precejšen segment trga počitniških bivalnih enot se je usmeril v nakupe počitniških apartmajev v apartmajskih naseljih. V teh oblikah počitniškega bivanja so okoljske škode in

vizualna degradacija prostora manjše, saj je dovoljevanje graditve bistveno bolj kontrolirano. Z gospodarsko krizo je del počitniških apartmajev ostal neprodan in beležimo zmanjšano dinamiko novih gradenj.

Manjši del med oblikami počitniškega bivališča so prenovljeni stari kmečki objekti: kmečke hiše, zidanice, seniki, pastirski stanovi, gozdarske hiše, dvojni kozolci, stari mlini in žage. Če se ob tem ohranja značilnosti stare arhitekture in prepreči propadanje – celo zrušenje ob popolni opustitvi – je prenova v vikende pozitivna in jo je potrebno podpirati.

Na splošno še vedno primanjkuje atraktivnih lokacij za strnjena, komunalno urejena nova naselja počitniških hiš, ki lahko uspešno pripomorejo k razvoju turističnega kraja. Značilni, pozitivni primeri so Jasna pri Kranjski gori, Ambrož pod Krvavcem, Kurešček itd. Toda vikendi so daleč v največji meri oblika razpršene gradnje, ki jo je nujno sanirati z zgostitvami, komunalnimi opremljanjem itd. Potrebno bo načrtovati tudi nove, inovativne oblike, kot so vrtičarska območja hkrati z možnostjo kratkotrajnega prebivanja v počitniški hišici – v okolici večjih mest.

Usmeritve

Območja počitniških hiš je potrebno načrtovati kot strnjena komunalno opremljena naselja zlasti v gozdnem okolju na privlačnih naravnih legah v bližini turističnih središč, naravnih zdravilišč ali v specifičnih naravnih okoljih (npr. vinogradniških območjih). Potrebno je najti tudi posebne lokacije in oblike gradnje za območja počitniških hiš v bližini velikih mest, za katero vemo, da bodo sčasoma postala kraj stalnega prebivanja. Takšno ukrepanje je bolj smiselno, kot pa izdajanje gradbenih dovoljenj za počitniške hiše in kasneje dovoljevanje prijave stalnega prebivališča v njih. Preprečevati škode in sanirati stanje je potrebno povsod tam, kjer počitniške hiše ogrožajo okolje, degradirajo krajino, zmanjšujejo dostopnost javnosti do pomembnih naravnih ali grajenih dobrin. Vztrajati je potrebno pri odstranjevanju in preprečevanju nedovoljene gradnje vikendov, pri nedovoljenih adaptacijah ter drugih uzurpacijah prostora. Omogočiti in podpirati je potrebno tiste oblike vikendaštva, ki prenavlja, sanira in ohranja kulturno dediščino v naseljih ali v kulturni krajini.

Prostorska politika naj bolj favorizira gradnjo apartmajskih naselij (ki zadosti del potreb po počitniških stanovanjih), manj pa prostostojećih hiš (manjša poraba prostora, boljša komunalna urejenost, lega) je lahko znotraj turističnih naselij oz. mest).

1.2 RACIONALNA RABA ZEMLJIŠČ IN OBJEKTOV V NASELJIH

1.2.1 Stanovanjska območja

V začetku tega poglavja analiziramo dinamiko gradnje na splošno, torej stanovanjskih in nestanovanjskih objektov, in iz te analize izvedemo ocene stanja in trende. V nadaljevanju pa se osredotočimo samo na stanovanjski sektor.

O obsegu grajenega okolja nam dajejo določene indikativne rezultate podatki o številu stavb, ki so bile zgrajene letno. Število vseh novih stavb je bilo razmeroma stalno med leti 2000 in 2007, v prvi polovici leta 2007 je še naraščalo zaradi nepremičninske konjunktore, v tretjem četrtletju 2007 pa je začelo naglo upadati. Kasneje je enakomerno upadalo, najbolj v zadnjem, še zajetem letu – 2009. Število stanovanjskih stavb se je do leta 2006 povečevalo (letno od 3.650 na 4.643), potem pa je upadalo, najbolj v letu 2009 (3.534). Število novozgrajenih nestanovanjskih stavb pa je od leta 2000 stalno upadalo (od 2.450 leta 2000 na 1.036 leta 2009). Ta podatek posredno priča o pešajoči gospodarski aktivnosti, še zlasti v letih 2008 in 2009. Število novih nestanovanjskih stavb se je v zadnjih 10-ih letih prepolovilo, kar nam kaže tudi slika mnogih nezazidanih gospodarskih con po podežlju.

Velikanske so razlike med letno novozgrajenimi stavbami med občinami in regijami ter so odraz njihove velikosti, pa tudi gospodarskega stanja. Občine, kot so Bloke, Cankova, Dobrovnik, Kobilje, Ribnica na Pohorju, Rogašovci, Solčava, Veržej, Zavrč, Žetale idr. beležijo letno med 0 in 6 novih zgradb; srednje velike občine med 10 in 20; največje pa okoli 100 (Ljubljana med 150 in 200, Koper med 100 in 200, Maribor med 100 in 150).

Če v analizo vključimo še leto 2000, je bilo glede na leto 2009 zaznati še večji padec (okoli 17 % manj stavb oz. 13 % manj površin, stanovanj pa za 39 % manj). Razmerja v vrsti stavb so ostala v glavnem enaka: prevladujejo stanovanjske stavbe (in stanovanja), od katerih jih je okoli 67 % v enostanovanjskih hišah; od nestanovanjskih stavb jih je 30 % v industrijskih in skladiščnih stavbah ter 23 % v stavbah za trgovino in storitve. Podatki kažejo, da je kriza na področju gradnje stanovanj relativno najmanj prizadela Osrednjeslovensko regijo (18 % vseh novih stanovanj), Gorenjsko regijo (13 % vseh stanovanj), najbolj pa manj razvite regije (npr. Koroška z 2 % vseh novih stanovanj).

Konec leta 2008, tik pred gospodarsko krizo, je bilo v Sloveniji 830.047 stanovanj ali 408 stanovanj na 1.000 prebivalcev, kar priča o zadostnem številu stanovanj glede na število gospodinjstev.

Stanovanjska gradnja si je po izrazitem padcu ob osamosvojitvi Slovenije postopoma opomogla in se v obdobju 2005 – 2009 povečevala, čeprav še zdaleč ni dosegla obsega iz zadnjih let obstoja Jugoslavije. Število dokončanih stanovanj je raslo od pribl. 7.500 do skoraj 10.000 letno (tudi zaradi konjunktore na nepremičninskem trgu), v letu 2008 pa beležimo ponoven padec na začetku gospodarske krize, in sicer na 8.500.

Preglednica 19: Število zgrajenih objektov glede na vrsto gradnje leta 1999 in 2009. Vir: SURS, 2008.

Regija:	Oseba:	Stavbe:	1999			2009		
			Št. stanovanj v stavbah	Površina stanovanj v stavbah (m ²)	Površina poslovnih prostorov v stanov. stavbah (m ²)	Št. stanovanj v stavbah	Površina stanovanj v stavbah (m ²)	Površina poslovnih prostorov v stanov. stavbah (m ²)
SLOVENIJA	Pravna o.	Stanovanjske	761	63.070	9.388	2.546	203.735	3.558
		Nestanovanjske	29	2.448	0	23	3.179	0
	Fizična o.	Stanovanjske	4657	606.200	17.490	3.333	528.245	3.229
		Nestanovanjske	187	13.932	0	12	1.176	0
Pomurska	Pravna o.	Stanovanjske	1	65	0	36	3.031	0
		Nestanovanjske	0	0	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	332	48.345	805	245	39.505	341
		Nestanovanjske	2	140	0	1	35	0
Podravska	Pravna o.	Stanovanjske	177	11.435	1.810	223	22.964	236
		Nestanovanjske	7	656	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	782	105.332	2.763	575	87.523	971
		Nestanovanjske	30	2.737	0	2	371	0
Koroška	Pravna o.	Stanovanjske	28	2.351	857	101	5.820	0
		Nestanovanjske	2	217	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	190	19.856	748	73	12.419	25
		Nestanovanjske	4	594	0	1	334	0
Savinjska	Pravna o.	Stanovanjske	31	1.831	679	479	32.982	420
		Nestanovanjske	2	180	0	1	227	0
	Fizična o.	Stanovanjske	579	77.958	2.375	436	70.476	0
		Nestanovanjske	38	1.841	0	0	0	0
Zasavska	Pravna o.	Stanovanjske	0	0	0	0	0	0
		Nestanovanjske	0	0	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	66	8.949	100	26	4.177	0
		Nestanovanjske	3	308	0	0	0	0
Spodnjeposavska	Pravna o.	Stanovanjske	0	0	0	62	6.615	0
		Nestanovanjske	0	0	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	140	15.813	247	122	16.667	0
		Nestanovanjske	16	1.068	0	0	0	0
Jugovzhodna	Pravna o.	Stanovanjske	3	300	0	83	5.212	209
		Nestanovanjske	0	0	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	358	44.384	1.215	207	33.833	73
		Nestanovanjske	23	935	0	4	108	0
Osrednjeslovenska	Pravna o.	Stanovanjske	355	34.096	4.748	983	75.000	1.814
		Nestanovanjske	12	967	0	16	2456	0
	Fizična o.	Stanovanjske	1011	133.711	3.628	661	113.040	999
		Nestanovanjske	23	2.203	0	0	0	0
Gorenjska	Pravna o.	Stanovanjske	50	3.815	646	251	29.371	879
		Nestanovanjske	1	159	0	1	68	0
	Fizična .o	Stanovanjske	358	48.613	1.280	390	63.470	689
		Nestanovanjske	25	1.792	0	2	212	0
Notranjsko-kraška	Pravna o.	Stanovanjske	1	216	0	51	3.486	0
		Nestanovanjske	0	0	0	4	250	0
	Fizična o.	Stanovanjske	92	12.859	274	128	20.293	0
		Nestanovanjske	2	215	0	1	68	0
Goriška	Pravna o.	Stanovanjske	57	5.746	648	101	5.870	0
		Nestanovanjske	5	269	0	1	178	0
	Fizična o.	Stanovanjske	482	62.868	3504	275	39.342	85
		Nestanovanjske	16	1.524	0	1	48	0
Obalno-kraška	Pravna o.	Stanovanjske	58	3.215	0	176	13.384	0
		Nestanovanjske	0	0	0	0	0	0
	Fizična o.	Stanovanjske	267	27.512	551	195	27.500	46
		Nestanovanjske	5	575	0	0	0	0

Gradnja stanovanj realno ni osnovana na demografskih potrebah, izhajajočih iz naravne rasti, temveč iz trajnih migracij iz podeželja v mesta. Trajne migracije potekajo zlasti iz obmejnih, hribovitih, nerazvitih podeželskih območij v večja slovenska mesta, kar je v nasprotju s cilji o ohranjanju vitalnosti podeželja in – še zlasti obmejnih območij. Izkazan stanovanjskih primanjkljaj (v Ljubljani, Mariboru, na Obali idr.) torej izhaja iz že realiziranih ali zelenih priselitev, ali ker so mnogi (po diplomi, pridobitvi službe) želeli ostati v večjem mestu in se ne vrniti na podeželje.

Druga gonilna sila gradnje stanovanj je bila izrazito tržna, saj je bilo do nastopa gospodarske krize konec leta 2008 vlaganje v nepremičnine vse bolj donosna naložba zaradi visokih cen m^2 stanovanja ali visokih najemnin, hkrati pa tudi velikega povpraševanja. Ob nastopu krize pa se je pokazalo, da z velikim pomanjkanjem delovnih mest in ob upadu kupne moči tudi ni več toliko realnih potreb in možnosti za priselitev v mesta oz. nakup ali najem stanovanj. Posledica je veliko število neprodanih in nedograjenih stanovanj, čeprav proti pričakovanjem cena ni bistveno padla ter večina investorjev "čaka" na nov razvojni cikel.

Če pogledamo stanje pred izdelavo SPRS (za leto 2002) in za zadnje statistično obdelano leto 2009, dobimo sledečo sliko:

- Površina letno dokončanih stanovanj se je precej povečala.
- Pravne osebe so leta 2002 dokončale 143.715 m^2 stanovanjskih površin, fizične pa 680.893 m^2 .
- Individualni graditelji so torej zgradili okoli tri četrtine stanovanjskih površin, med katerimi prevladujejo enodružinske hiše.
- Leta 2009 pa so pravne osebe zgradile 334.825 m^2 in fizične 646.155 m^2 stanovanjskih površin, tako da je bilo razmerje torej približno 1 : 2.
- Pravne osebe so se v tem času, oz. že prej, odzivale na nepremičninsko konjunkturo.

Evidentirane povečave stanovanjskih površin v primerjanih letih so bistveno manjše od novogradenj. Za prostorski razvoj je zelo pomemben podatek o stanovanjih, pridobljenih s spremembo namembnosti. Teh je zelo malo in je njihovo število celo upadlo (leta 2002 4.088 m^2 s strani pravnih oseb in 20.147 m^2 s strani fizičnih oseb; leta 2009 s strani pravnih oseb 5.163 m^2 in s strani fizičnih oseb 12.218 m^2). Te številke so izjemno majhne, kar kaže na majhen delež prenove. Oziroma, že tudi sicer šibka prenova ni usmerjena v pridobivanje novih stanovanj.

Šokanten je podatek, da v zasavski regiji ni bilo niti leta 2002 niti leta 2009 zgrajenega niti 1 m^2 stanovanjske površine kot investicije pravnih oseb (leta 2002 tudi ne v jugovzhodni Sloveniji), kar priča o nezanimanju investorjev na trgu stanovanj v teh pokrajinah. Prav v vseh regijah pa je stanje "reševal" zasebni sektor.

Veliko več stanovanj je bilo v gradnji, ki se je zaradi krize podaljševala (nezgrajenih stanovanj je bilo v tem času od 11.700 do celo 16.203 letno). Konec leta 2009 je bilo v Sloveniji 838.252 stanovanj, od teh 432.085 v mestnih naseljih in 406.167 v drugih naseljih.

Zanimivi so podatki o velikosti, opremljenosti in zasedenosti stanovanj. Pričajo o razmeroma kakovostnem stanovanjskem fondu in o razmeroma dobrem bivalnem okolju. Stanovanjski sklad je izkazoval visok bivalni standard – vsaj po površini (55 % stanovanj je bilo 3 in več sobnih). Statistično gledano, je imel vsak Slovenec na razpolago približno eno sobo. Povprečna velikost stanovanj je bila konec leta 2009 77'3 m^2 , v mestih nekaj manjša (71'5

m²), na podeželju pa večja (83'5 m²). Novejša stanovanja so znatno večja. Površina dograjenega stanovanja leta 2009 je bila povprečno kar 115 m², v enostanovanjskih hišah kar 170 m². Te številke govorijo, da gradimo vsaj v zasebnem sektorju, prevelika stanovanja, kar vpliva na slabo mobilnost trga delovne sile, pozno osamosvajanje mladih itd.

Povprečno število oseb v stanovanju je bilo okoli 2'4. Da Slovenci pretežno živimo v stavbah z manj stanovanji, dokazuje podatek, da je bilo leta 2008 povprečno število stanovalcev na hišno številko le 3'9. Bloki, stolpnice, stare meščanske večstanovanjske hiše imajo torej razmeroma majhen delež v stanovanjskem skladu.

Daleč največ stanovanj je bilo pridobljenih z novogradnjo (leta 2009 kar 97 %), kar priča o premajhnem obsegu prenove. Res pa je, da v teh številkah niso zajeta prenovljena obstoječa stanovanja (temveč samo stanovanja pridobljena iz prostorov z drugimi namembnostmi).

Stanovanjski sklad je razmeroma nov in moderen, saj je bila več kot polovica (52 %) zgrajenega po letu 1971 (med 1971 do 2009). Najbolj intenzivna je bila, kot rečeno, gradnja med leti 1971 do 1980 (22 % celotnega stanovanjskega sklada). Ker so ta stanovanja stara med 30 in 40 let, bo v prihodnjih letih naraščala potreba po posodobitvi (inštalacij, izolacij, energetske učinkovitosti, streh itd.), sčasoma pa po koreniti prenovi. Stanovanjski sklad je dobro opremljen. Samo 7 % stanovanj je brez kopalnice in samo 20 % brez (ene od oblik) centralne kurjave.

Pomembni so podatki o prostorski distribuciji novo zgrajenih stanovanj. Le-ta odraža splošno razvitost v prostoru Slovenije: najmanj zgrajenih je bilo, na primer leta 2000, v zasavski regiji (0'5 % od vseh), največ pa v osrednjeslovenski (30 %); z znatnim zaostankom sledi podravska regija (17 %). Med občinami izstopata obe največji mestni občini (na primer Ljubljana z 830 novimi stanovanji v letu 2009 in Maribor z 378). Močno se kaže tudi trend suburbanizacije okoli večjih mest (Logatec z 395, Dol pri Ljubljani z 174, Slovenska Bistrica z 208 novimi stanovanji v letu 2009).

Če pogledamo razmerja novo zgrajenih stanovanj glede na prebivalstvo občin, jih je več kot pet na 1.000 prebivalcev zgrajenih v občinah okoli "velike Ljubljane" in Maribora ter v polmesecu od Obale do Nove Gorice (ne pa na Tržaško-komenskem krasu). Zelo malo novogradenj beležijo tradicionalno manj razvita območja, zlasti Kočevsko, Suha Krajina, Dolenjska na splošno, Zasavje, večji del savinjske regije, Haloze, Slovenske Gorice, občine na širšem območju Kamniško-Savinjskih Alp, Cerkljanskega in Idrijskega.

Statistika sicer kaže tudi ugodno sliko za Belo Krajino, Kranjsko goro, slovensko Koroško, kar pa je bolj posledica nizkega števila prebivalcev oz. gre za posebnost posameznih primerov.

V tipologiji večstanovanjskih stavb je opaziti premik visokih blokov, stolpičev in stolpnic k vila-blokom, verižnih hišah in hišah v gručah, torej h gosto-nizki zazidavi. Stanovanjske zgradbe visokih gostot in višin pa so se še vedno gradile znotraj mest kot zgostitev in zapolnitev, ter kjer so bile cene parcel zelo visoke (Ljubljana, Maribor, Koper, Celje, Novo mesto ...).

Preglednica 20: Gradnja stanovanj po regijah. Vir: SURS, 2009.

		stanovanja – skupaj	stanovanja – nova	stanovanja – povečava	stanovanja – sprem. namembn.	stanovanja – skupaj	stanovanja – nova	stanovanja – povečava	stanovanja – sprem. namembn.
Regija	Oseba	2002				2009			
SLOVENIJA	Pravna o.	143.715	136.672	2.955	4.088	334.825	324.407	5.255	5.163
	Fizična o.	680.893	560.728	100.018	20.147	646.155	586.062	47.875	12.218
Pomurska	Pravna o.	5.091	5.091	0	0	3.007	2.795	0	212
	Fizična o.	51.731	40.992	10.490	249	41.614	33.534	7.665	415
Podravska	Pravna o.	18.200	17.880	0	320	48.714	47.004	690	1.020
	Fizična o.	121.358	107.406	11.506	2.446	130.914	122.143	7.792	979
Koroška	Pravna o.	5.529	4.696	0	833	10.994	10.994	0	0
	Fizična o.	20.554	17.297	2.630	627	21.608	19.428	1.831	349
Savinjska	Pravna o.	5.440	2.995	2.445	0	25.025	23.641	549	835
	Fizična o.	88.847	76.612	9.986	2.249	76.816	71.260	4.048	1.508
Zasavska	Pravna o.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Fizična o.	9.688	7.958	1.730	0	7.983	7.328	492	163
Spodnjeposavska	Pravna o.	115	0	0	115	1.154	1.154	0	0
	Fizična o.	19.310	16.463	2.420	427	19.537	17.391	1.420	726
JV Slovenija	Pravna o.	0	0	0	0	1.770	1.770	0	0
	Fizična o.	46.479	39.762	6.097	620	41.946	37.657	2.892	1.397
Osrednjeslovenska	Pravna o.	100.738	99.264	510	964	128.793	125.946	912	1.935
	Fizična o.	144.131	131.437	10.487	2.207	145.434	137.221	7.391	822
Gorenjska	Pravna o.	3.146	2.192	0	954	37.062	36.151	0	911
	Fizična o.	69.417	50.569	15.025	3.823	72.107	63.003	5.701	3.403
Notranjsko-kraška	Pravna o.	3.692	3.104	0	588	4.542	4.292	0	250
	Fizična o.	15.284	12.460	2.086	738	19.286	16.817	1.825	644
Goriška	Pravna o.	714	400	0	314	31.246	30.785	461	0
	Fizična o.	61.984	37.859	20.158	3.967	33.408	28.402	3.717	1.289
Obalno-kraška	Pravna o.	1.050	1.050	0	0	42.518	39.875	2.643	0
	Fizična o.	32.110	21.913	7.403	2.794	35.502	31.878	3.101	523

Že v času spremembe političnega režima in prenehanja družbene gradnje stanovanj se niso več gradile velike stanovanjske soseske. Gradnja je postala omejena na en ali na nekaj objektov, kar pa je pomenilo, da za vrtce, zelenice, trgovino in druge javne servise ni skrbel nihče več. V letih konjunktore do let 2008/2009 se je gradnja večstanovanjskih hiš že toliko razmahnila, da so se gradila soseda z vsaj minimalnim javnim standardom. Imela so bistveno več notranjih pešcevih površin in podzemskih garaž.

V sektorju večstanovanjskih hiš pa je bilo več ta čas premalo socialnih / neprofitnih in nasploh najemnih stanovanj. Stanovanja (oz. m² zgrajenega stanovanja) so bila predraga, s tem pa težko dostopna za nakupe ali najem.

Segment enodružinskih (prostostoječih) hiše je bil manj podvržen gospodarskim nihanjem (oblika naložbe kapitala, postopna graditev, sosedska pomoč pri gradnji itd.) in je konstantno zadovoljeval večji del stanovanjskih potreb. V nasprotju z razširjenim mnenjem, da je delež enodružinske gradnje pretiran, je dejstvo, da je primerljiv z državami Zahodne in Srednje Evrope. Je višji od držav z velemesti in močno razvito industrijo (npr. Nemčija, Anglija, Italija) in nižji od držav, kot so Danska, Švedska, Avstrija, kaj šele ZDA. Tudi velikost parcel ni višja od primerljivih držav (med 700 in 800 m², v mestih okoli 600 m²). Problem je v večinoma nekompaktnih, nezaključenih aglomeracijah, v razpršeni gradnji, ki je nismo uspeli zajezi. Največji del enodružinskih hiš se še vedno gradi za lastne potrebe, na lastni parceli, s projektom po želji lastnika. Hiše so postale manjše, prevladuje tip postmodernistične rustikalne hiše ali meščanskega dvorca – brez povezave s tradicijo in značilnostmi naselja.

Uveljavlja se tudi del prosto stoječe enodružinske gradnje, ki se ravna po povsem tržnih načelih. Lastniki zemljišč tako pritiskajo na urbaniste za spremembo namembnosti, da bi jih s profitom prodali investitorjem – ti pa da bi poceni kupili parcele in drago prodali zgrajene hiše. Opisano močno ogroža kmetijska zemljišča, ob tem da velik del zazidljivih površin za enodružinsko gradnjo znotraj naselij ostaja nepozidan. Zemljiška in fiskalna politika tega pojava nista uspeli zaježiti, možnosti, ki jih ponuja urbana komasacija, pa so neizkoriščene.

Razveseljivo je, da se pojav nelegalne gradnje novih stanovanjskih hiš zmanjšuje (kaznovalna politika, manjše potrebe); še vedno pa je zelo razširjen pri povečavah, adaptacijah, gradnji gospodarskih poslopij, ograj ipd.

Na splošno je bivalni (stanovanjski) standard Slovencev visok in se zaradi ne-naraščanja prebivalstva ohranja oz. celo povečuje. Že sedaj je znaten del stanovanjskega fonda na podeželju premalo zaseden. Z upadanjem števila prebivalcev v prihodnje bo velik del stanovanj prazen (stari bloki, opuščene kmetije). S tem pojavom so se nekatere države že srečale (Nemčija v t.im. vzhodnih deželah). Možno pa je tudi, da stanovanja zasedejo ekonomski migranti iz tujine.

Velik del stanovanj zgrajenih po 2. svetovni vojni je na ogroženih območjih poplav, hudournikov, zemeljskih plazov in potresov. Ker ni realno pričakovati relokacij (rušitev, preselitev) bodo potrebni zaščitni ukrepi, zlasti pa ne poslabševanje razmer z njihovo opustitvijo (npr. hidrotehničnih del). Oziroma, nove pozidave ne smemo dovoljevati na ogroženih območjih, ali pa moramo striktno zahtevati ustrezne gradbene rešitve (nasutja, protipotresna gradnja ipd.).

Usmeritve

- Zmerno načrtovati nove stanovanjske površine v vseh naseljih, kar omogoča razvojno konkurenčnost naselij in policentrični razvoj.
- Obsežne nove stanovanjske površine niso potrebne zaradi demografskega nazadovanja in zasičenosti trga.
- Prednostna usmeritev je v notranje zgoščanje, prenovo in sanacijo degradiranih območij; na robu naselij ali izven njih pa zlasti širitev novih stanovanjskih površin v gozdne površine.
- Razvoj zelenega urbanizma tudi na področju stanovanj s čim večjo energetsko varčnostjo stanovanj in reciklažo – vode, odpadkov.
- Krepitev sektorja najemnih stanovanj in zmerna gradnja socialnih – neprofitnih stanovanj.
- V prenovi atraktivnih historičnih središč večjih mest prednostno urejati stanovanja visokega standarda in ne nizkocenovnih.
- Omogočiti gradnjo novih hiš ali prenovo na podeželju za izboljšanje življenjskih razmer na kmetih, olajšati prestroga spomeniško varstvena določila.

1.2.2 Območja centralnih dejavnosti

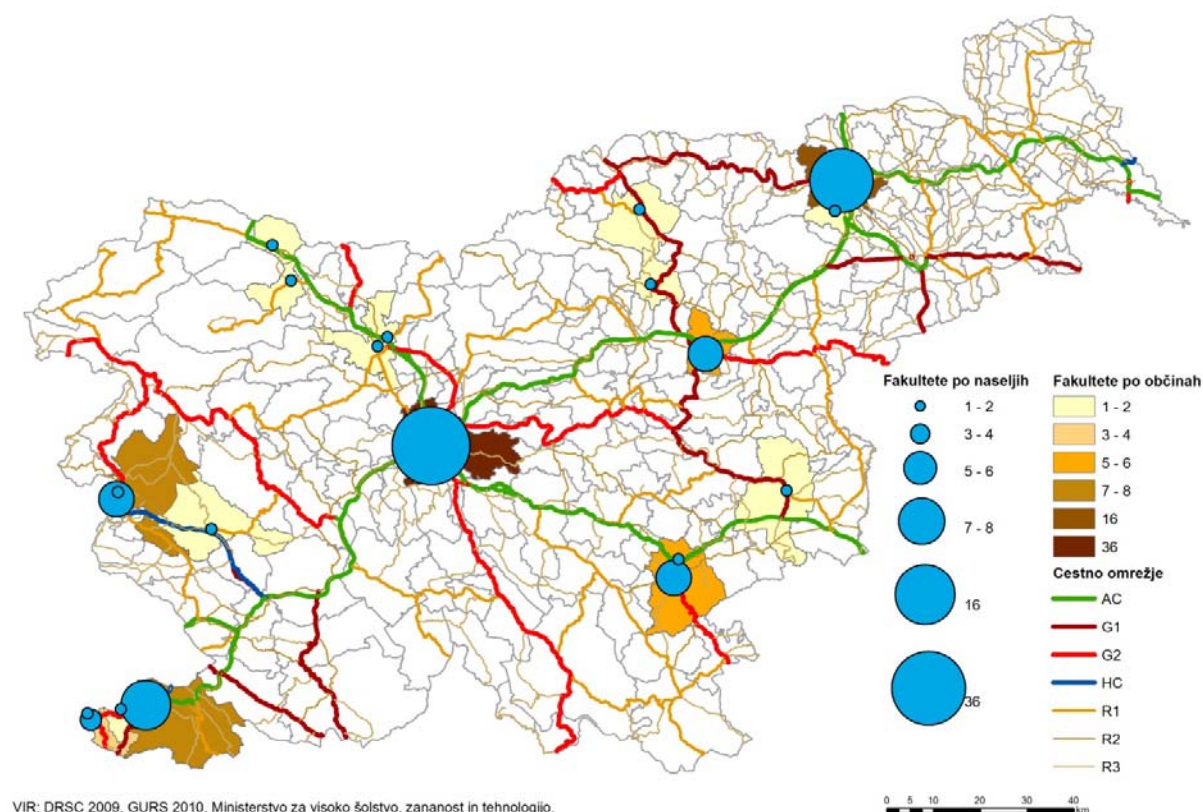
1.2.2.1 Izobraževanje

Univerze so ključna institucija za mesta nacionalnega pomena in za bodočo določitev pokrajin. So v Ljubljani, Mariboru, Kopru in Novi Gorici. Posamezne fakultete so v Kranju, Celju, na Jesenicah, Bledu, v Velenju, Slovenj Gradcu, Krškem, Ajdovščini (kot dislocirane enote).

Visoke šole so v sledečih mestih: Ljubljana, Maribor, Celje, Izola, Jesenice, Nova Gorica, Novo mesto, Portorož, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice.

Ugotavljamo šibko vlogo Celja in nesorazmerno veliko vlogo nekaterih manjših naselij (npr. Slovenskih Konjic). Visoko izobraževanje v nekaterih regijah podpira somestje oz. funkcijsko sodelovanje, npr. Koper – Portorož – Piran - Izola.

Vseh visokošolskih zavodov na ravni fakultet je v Sloveniji 93.



Slika 19: Fakultete po Sloveniji

Gimnazijsko izobraževanje je pomembno kot osnova za bodoči študij na univerzah in močno pogojuje centralnost naselij. Gimnazije so v naseljih (po abecedi):

Brežice, Celje, Črnomelj, Ilirska Bistrica, Idrija, Jesenice, Kočevje, Koper Kranj, Litija, Ljubljana, Ljutomer, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ormož, Piran, Postojna, Ptuj, Ravne na Koroškem, Ruše, Slovenj Gradec, Škofja Loka, Želimlje (občina Škofljica), Tolmin, Trbovlje, Velenje, Vipava, Radovljica. Večina gimnazij je torej v regionalnih središčih.

Glede na vlogo v urbanem sistemu so gimnazije tudi v naseljih, ki niso vsaj regionalna središča: Idrija, Ilirska Bistrica, Litija, Ljutomer, Ormož, Ruše, Škofja Loka, Vipava, Želimlje.

Pomembno je, da so gimnazije v tistih subregionalnih središčih, ki so oddaljena od večjih izobraževalnih središč, in sicer v Kočevju, Črnomlju, Ljutomeru, Ormožu, Tolminu, Vipavi.

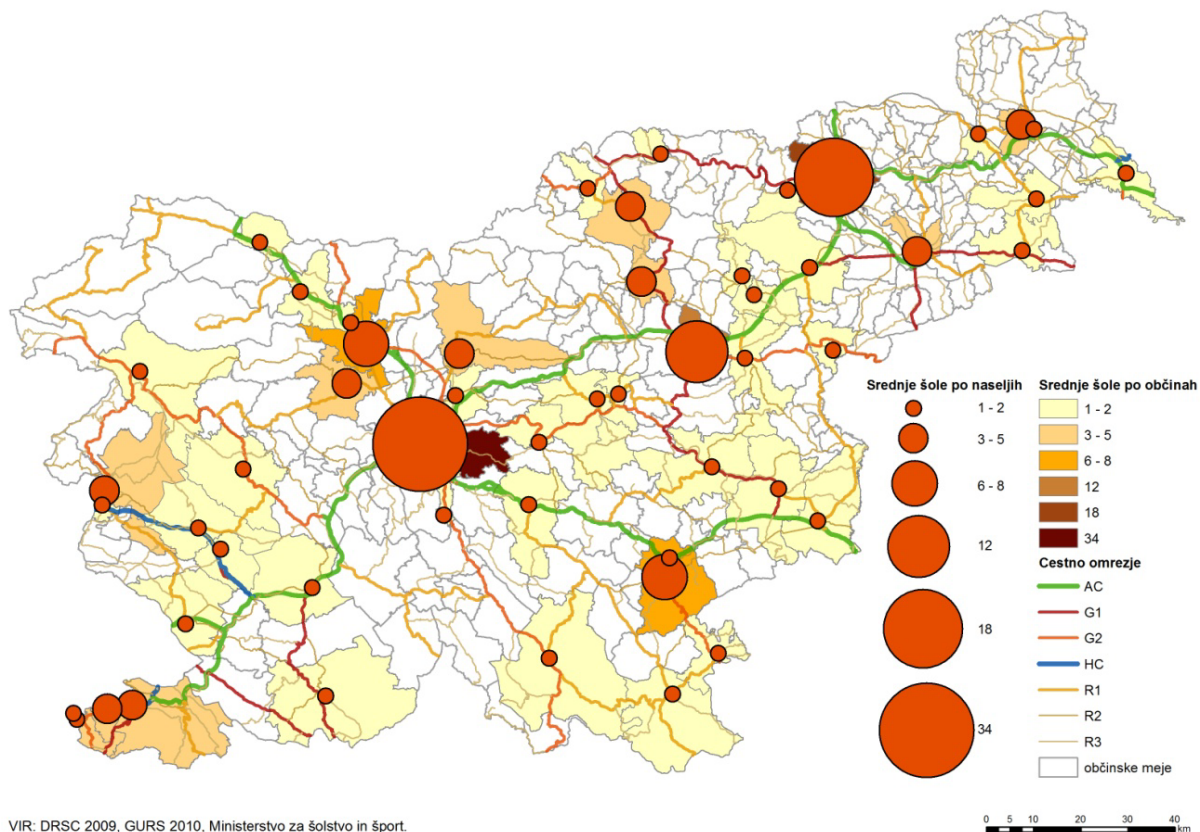
Gimnazije, kot sta v Rušah in Želimljah, so deli izobraževalnih ustanov širših urbanih regij.

Podvojitev gimnazij na slovenskem Koroškem je neracionalna.

Višje strokovne šole, predvsem pa **srednje strokovne šole**, so v glavnem razporejene v istih, že naštetih naseljih. Poleg njih pa so še v: Ajdovščini, na Bledu, v Domžalah, Ivančni Gorici, Kamniku, Krškem, Lenartu, Lendavi, Rogaški Slatini, Metliki, Muti, Naklem, Postojni, Radencih, Sevnici, Sežani, Zagorju ob Savi, Štorah, Cerkvenjaku in Šempetru. V nekaterih somestjih si naselja ustrezno delijo gimnazijsko in srednje strokovno izobraževanje (Brežice–Krško–Sevnica; Trbovlje–Zagorje ob Savi; Jesenice–Bled itd.). Ponekod srednje šole dopolnjujejo ponudbo v urbani regiji tako, da niso vse koncentrirane v glavnem središču (npr. v Štorah, v Lenartu, v Rušah, v Šempetru, Domžalah, Ivančni Gorici itd.

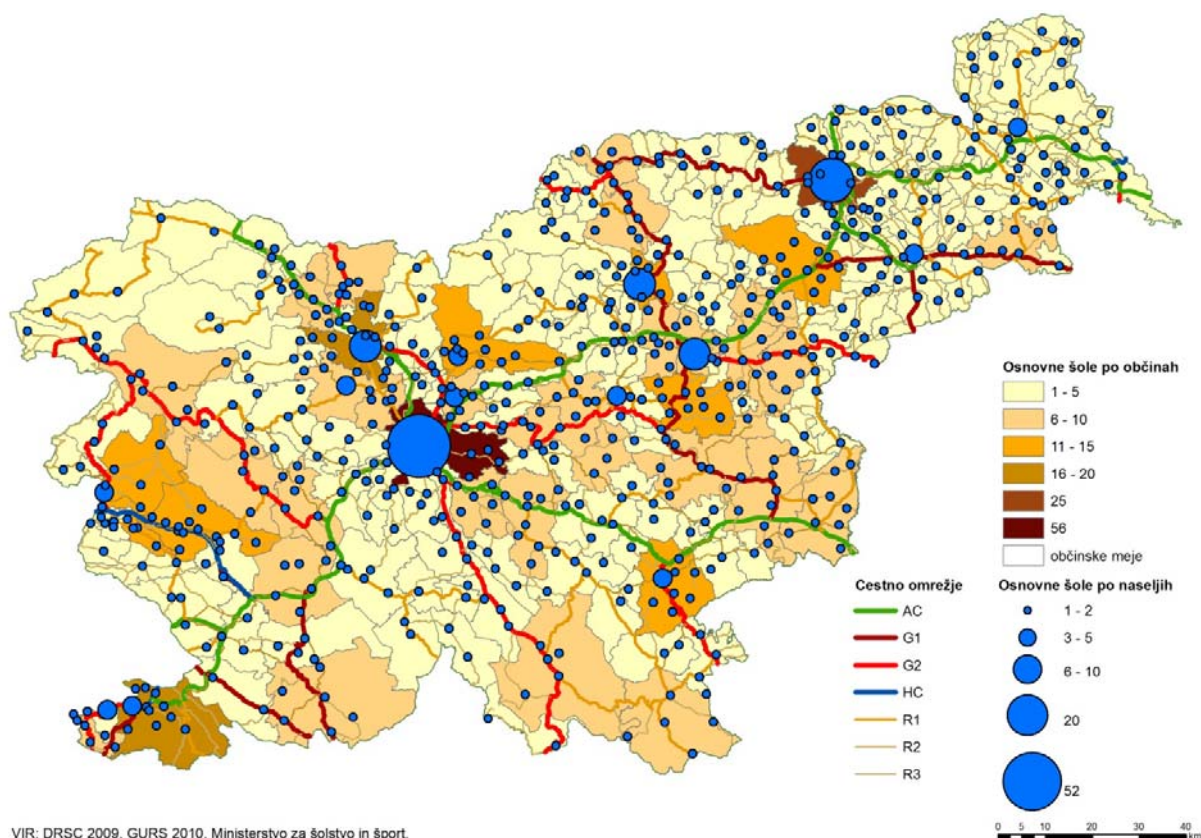
Pogrešamo pa srednje šole v naselju, kot je npr. Trebnje.

Vseh šol, ki so na ravni srednješolskega izobraževanja, je v Sloveniji 158.



Slika 20: Srednje šole po Sloveniji

Osnovne šole so temeljna javna funkcija, odvisna od števila šolo-obveznih otrok in dostopnosti. Ker so devetletke hkrati pogoj za samostojnost občin, so prisotne v skoraj vseh občinah (torej v vseh občinskih središčih). To dejstvo pa pomeni v zelo majhnih občinah izjemno majhno število otrok, neracionalnost, slabo opremljenost; so pa tudi občine brez devetletne osnovne šole (Solčava, Osilnica). Treba bi bilo razmisliti o varianti, da se šolarji vozijo s šolskimi avtobusi v večja središča, pa čeprav na račun ohranjanja identitete in vitalnosti nekaterih krajev (Goričko, Obsotelsko, Pokolpje, Kozjansko itd.). Ker tudi mreža osnovnih šol sledi splošnim trendom urbanizacije, je vidna velika koncentracija v urbanih in sploh v zgostitvenih regijah (v osrednji Sloveniji s Kranjem, v mariborski regiji, obalni regiji, med Celjem in Velenjem, v Vipavski dolini itd.), drugod pa so ti pojavi manj izraziti.

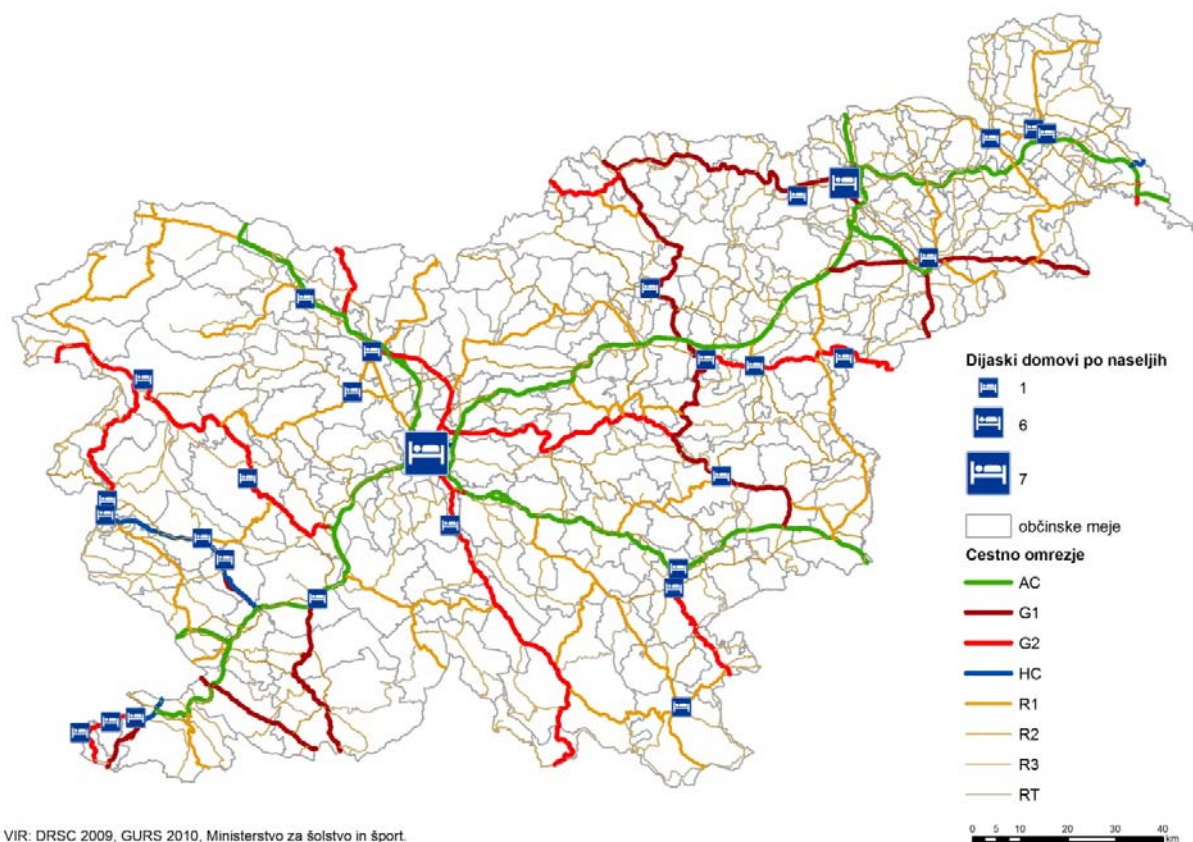


Slika 21: Osnovne šole po Sloveniji

Gravitacijo v srednje šole krepijo **dijaški domovi**, ki omogočajo šolanje dijakom iz bolj oddaljenih krajev, pa tudi šolanje v zelo specializiranih srednjih šolah, ki gravitacijsko pokrivajo velike dele Slovenije. Imamo številna naselja, kjer so srednje šole, a dijaških domov ni. Ta pojav pomeni pretnjo v razvoju zlasti na perifernih območjih s slabo dostopnostjo. npr. v Metliki, Ravnah na Koroškem, Muti, Ormožu, Lendavi, Kočevju, Ilirski Bistrici, Sežani, Divači, Zagorju, Hrastniku. Tudi z razporeditvijo dijaških domov so favorizirani večji centri (Ljubljana, Maribor, Nova Gorica, Obala, Novo mesto, Murska Sobota), periferija pa je zapostavljena (brez dijaških domov so zgornje Posočje, Loška dolina, Notranjska, Tržaško-komenski kras, Obsotelsko ...).

Problem ni tako pereč, ker se na podeželju dijaki večinoma dnevno vozijo v srednje šole, vendar se na ta način ne uresničuje dovolj načelo partnerstva mest in podeželja. Srednje šole

z zelo specializiranimi programi, ki zato pokrivajo velika ozemlja in velik del dijaške populacije, bi zato moral imeti tudi dijaške domove (npr. kmetijski, turistični, zdravstveni srednješolski programi).



Slika 22: Dijaski domovi po Sloveniji

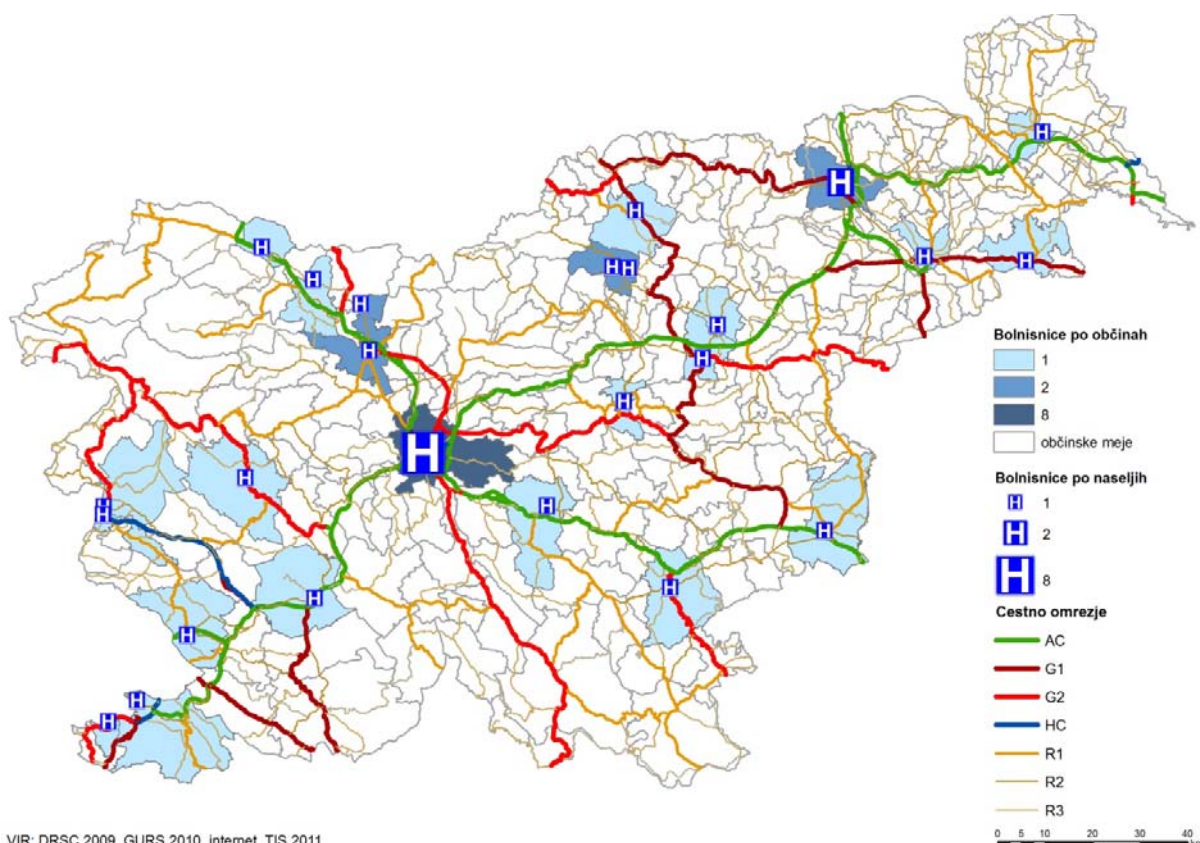
V Sloveniji je mreža izobraževalnih ustanov dobro in dovolj razvita in bistvenih novih površin za to dejavnost ne potrebujemo. Demografski trendi kažejo celo na določeno hipertrofiranost v območjih izseljevanja. Večja prostorska mobilnost dijakov in študentov bi morala v bodoče krepiti vlogo osrednjih izobraževalnih središč. Priporočljive bi bile nove lokacije za kampus univerze oz. visokošolske zavode (predvsem za tehnične visoke šole!) v Celju, Novem mestu in Ljubljani (kot konkurenca obstoječi univerzi). Za nove programe naj se sicer koristijo obstoječe lokacije kot zgostitve, prenova, posodabljanje zgradb. Izobraževalne ustanove so pomemben del vitalnosti mest in so zato njihove lokacije primerne v osrednjih delih mest, celo v zgodovinskih središčih.

1.2.2.2 Javno zdravstvo

Bolnišnice so v: Ljubljani (2 bolnici, vključno z UKC in Medicinsko fakulteto, inštituti, center za rehabilitacijo itd.), Mariboru (UKC), Celju, Novem mestu, Šempetru pri Novi Gorici, Izoli (za obalno somestje), Slovenj Gradcu (za koroško somestje), na Jesenicah (za gornje Gorenjsko somestje) v Trbovljah (za Zasavje) in v Brežicah (za spodnje Posavje). V sistemu centralnih krajev izstopata Ptuj in Rakičan pri Murski Soboti z bolnišnicama, medtem ko je v Kranju samo bolnišnica za ginekologijo in porodništvo.

Opisano mrežo bolnišnic podpirajo še specializirane bolnišnice v Idriji, Ormožu (Hrastovec), Begunjah na Gorenjskem, v Vojniku, Ravnah in Šoštanju – vse naštete za psihiatrijo, v Valdoltri za ortopedijo, na Golniku, v Sežani in na Slivniškem Pohorju za pljučne bolezni, manjše bolnišnice so tudi v Piranu, Topolšnici itd. Postojna ima samo bolnišnico za ginekologijo in porodništvo. Večja koncentracija zdravstvenih institucij je v okviru termalnih zdravilišč (Radenci, Rogaška Slatina).

Vseh bolnišnic, ki so registrirane v Sloveniji kot samostojni zavodi, je v Sloveniji 33. Mreža bolnišnic je preobsežna in neracionalna. Sodimo, da bi se morali specializirati na samo nekatera področja vsaj bolnišnici v Brežicah (bližina Novega mesta) in na Ptuj (bližina Maribora).

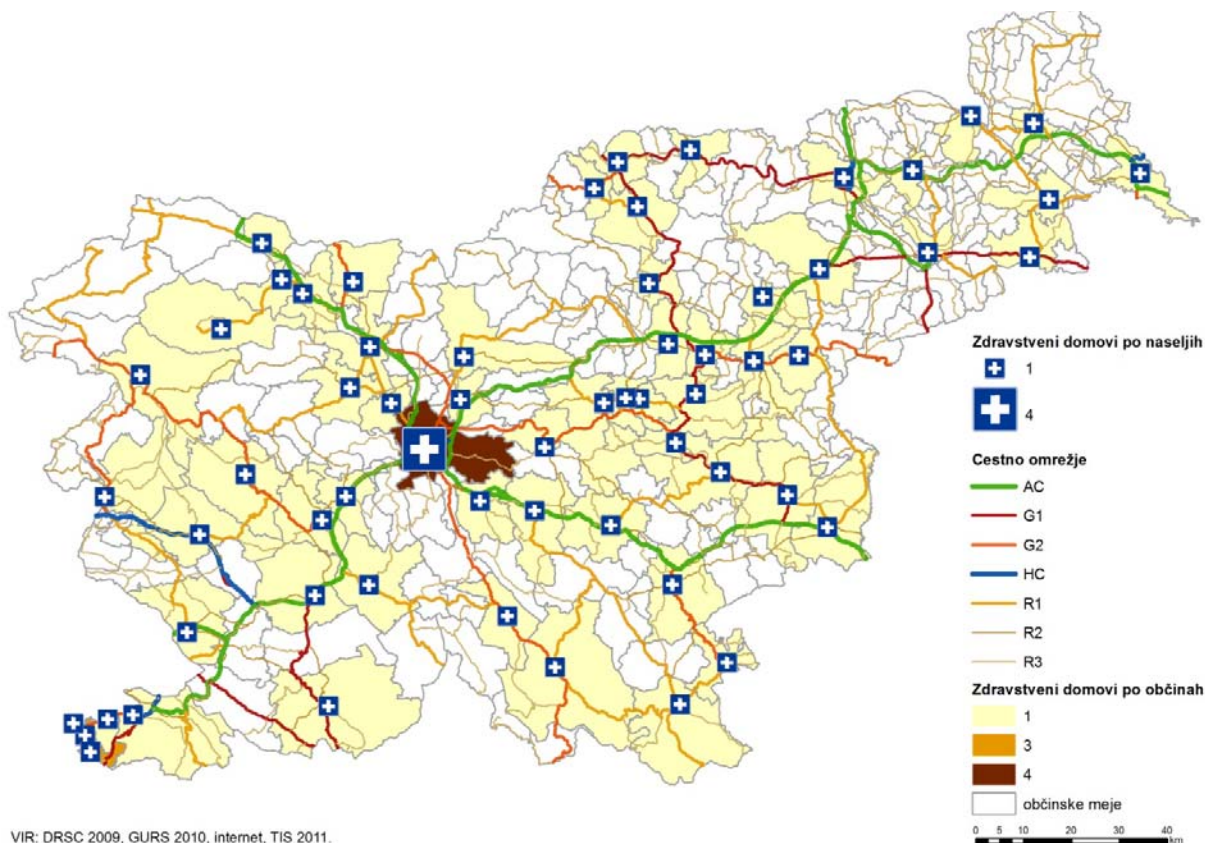


Slika 23: Mreža bolnic

Tudi v mreži zdravstvenih domov so nekatere lokacije nesorazmerne z vlogo kraja (po prebivalstvu, glede na bližino zdravstvenega doma v večjem kraju), in sicer: Knežak, Podgrad, Morsko, Kočevska Reka, Kozje, Hrib–Loški potok, Čepovan, Jareninski dol, Sečovelje, Strunjan,

Rogašovci, Krmelj, Dutovlje, Sladki vrh, Podbrdo, Zgornji Leskovec, Goričak, Andrenci, Sodražica, Sveta Ana v Slov. Goricah, Žetale.

Vseh samostojnih zdravstvenih domov je v Sloveniji 65, kar ustreza ravni naselij, kjer so tudi upravne enote oz. medobčinski ravni. V tem številu niso zajete dislocirane enote, našteje v prejšnjem odstavku.



Slika 24: Zdravstveni domovi po Sloveniji

Na področju javnega zdravstva se nadaljujejo sicer počasni, a zanesljivi trendi koncentracije v velikih mestih z večjimi regijskimi bolnišnicami ali v medobčinskih središčih z zdravstvenimi domovi. Po drugi strani pa je zdravstvena mreža preveč razvejana s prevelikim številom ustanov za šibko populacijsko zaledje. Zato gre trend k ukinjanju (ali vsaj specializaciji) manjših bolnišnic in manjših porodnišnic (npr. v Brežicah). Javne zdravstvene ustanove na ravni zdravstvenih domov pa se ukinjajo v manjših, šibkih občinah, kjer ostajajo le še ambulate (npr. v Cerknem). Tudi centri urgentne medicine se reducirajo le na nekaj ključnih in čim bolj dostopnih lokacij. Ukinjajo se tudi ambulate v manjših odročnih krajih ali pa delujejo le občasno (npr. Ribnica na Pohorju). Deloma tako nastalo vrzel zapolnjuje zasebni sektor v zdravstvu.

Opisani proces je boleč, a nujen, tudi v prostorskem pogledu. Izboljšanje dostopnosti, razvoj tele-medicine, vse večja zahtevnost zdravstvenih storitev tako glede strokovnosti osebja (tudi števila) kot tudi opreme terjajo koncentracijo v velika središča, ki jih bo manj kot 12 (6 – 8). Mreža zdravstvenih ustanov pa je tudi razmeroma toga, saj se ljudje močno upirajo ukinjanju še tako majhnih in neracionalnih ustanov v svojem kraju.

Slabitev javnega zdravstva na osnovni ravni v manjših krajih dopolnjuje zasebno zdravstvo, ki pa je spet locirano v večjih naseljih (občinskih središčih), v turističnih središčih ali zdraviliščih. Večjo koncentracijo zdravstvenih ustanov beležimo v turističnih krajih (Bled, Portorož), še zlasti ob termalnih vrelcih (Rogaška Slatina, Radenci), ob morju (Valdoltra), ali v alpskem predgorju (Golnik). Na splošno prostor ni ovira razvoju zdravstvenih ustanov, prej lahko trdimo, da gre za mnoge neizkoriščene možnosti (celo v krajih, ki so bili nekoč zdraviliški: Jezersko, Pokljuka). Beležimo že tudi pojave reciklaže – notranjega razvoja starih bolnišničnih površin (Klinični center v Ljubljani).

Mreža bolnišnic najbolj odraža centralnost naselij. Zdravstveni domovi so v vseh regijskih, subregijskih in medobčinskih središčih in nam zato analiza te ravni ne kaže razlik v opremljenosti naselij višjega ranga.

Zdravstvene dejavnosti ne potrebujejo bistveno novih površin in so le-te lahko v okviru širitve obstoječih institucij ali kot zapolnitve, zgostitve, prenove na sedanjih lokacijah. Staranje populacije bo zahtevalo več domov za ostarele, sanatorijev, geriatričnih ustanov, varovanih stanovanj in drugih oblik bivanja in nege starostnikov. Nove lokacije za zdravstvo (za sanatorije, zdravilišča) pa bi bile smiselne na Jezerskem, Pokljuki, v Predddvoru, na Primorskem in v drugih naravnih okoljih, ki so klimatsko, višinsko in glede ohranjenosti narev zelo primerna.

1.2.2.3 Javna uprava in diplomatska predstavništva

Dostopnost do institucij javne uprave je pomembna sestavina centralnosti naselij. V analizi bomo ugotavljali višje ravni opremljenosti, ne pa lokacij krajevnih uradov, sedežev občin in upravnih enot. Slednje sicer kažejo na razporeditev medobčinskih središč (in središč višjih ravni), vendar njihovo število okoli 60 že presega raven strateškega prostorskega načrtovanja.

V analizi močno izstopa **Ljubljana**, saj so v njej koncentrirane vse državne ustanove, ministrstva, agencije, vladne službe, uradi, sedež predsednika države, Državnega zbora in Sveta itd.

Sledijo mesta z visoko koncentracijo izpostav ministrstev (vsaj 7), in ki so hkrati tudi sedeži upravnih enot. Ta mesta so (po vrstnem redu): Novo mesto (10), Celje (9), Koper (9), Sežana (8), Postojna (7), Ptuj (7), Nova Gorica (7), Maribor (7), Murska Sobota (7).

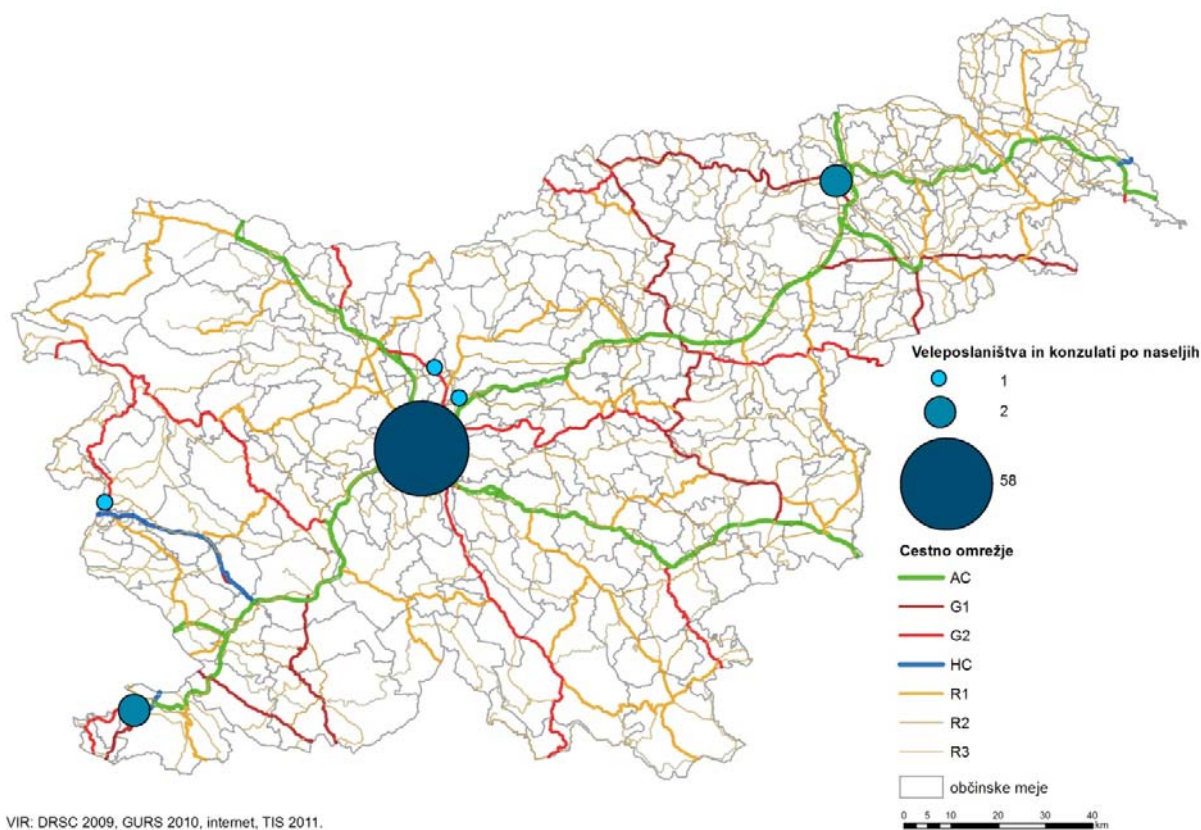
Mesta, ki imajo od 4 do 6 izpostav ministrstev, so preostala regionalna in subregionalna središča: Dravograd (6), Črnomelj (5), Domžale (5), Slovenska Bistrica (5), Slovenske Konjice (5), Šmarje pri Jelšah (5), Velenje (5), Ajdovščina (4), Bled (4), Tolmin (4), Šentjur pri Celju (4), Mozirje (4). Vsa naštetá mesta so tudi sedeži upravnih enot.

Subregionalna in medobčinska središča s tremi izpostavami ministrstev in s sedeži upravnih enot so: Brežice, Gornja Radgona, Izola, Jesenice, Laško, Lenart v Slovenskih Goricah, Lendava, Ormož, Radovljica, Trebnje, Žalec, Izola.

Po tri izpostave ministrstev, vendar brez sedeža UE, imajo naselja, ki so vstopne točke v Šengenski prostor: Obrežje, Zgornji Brnik, Jelšane. V bistvu gre za obmejne policijske, carinske, veterinarske in podobne službe.

Po dve izpostavi ministrstev in hkrati sedež UE imajo zlasti medobčinska središča, čeprav gre pri njih za manj jasno razvojno vlogo v urbanem sistemu. Ta naselja so: Cerknica, Grosuplje, Hrastnik, Litija, Ljutomer, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Ribnica, Sevnica, Slovenj Gradec, Škofja Loka, Trbovlje, Tržič, Vrhnika, Zagorje ob Savi.

Nekatera naselja imajo po eno do dve izpostavi ministrstev, vendar jih moramo obravnavati glede na bližnje, večje naselje in tako utrjujejo njegovo centralnost: Zgornje Gorje in Bohinjska Bela glede na Bled; Cerklje ob Krki glede na Krško; Obrežje glede na Brežice; Ig glede na Ljubljano; Ankaran, Hrvatini, Kolomban glede na Koper; Brezovica pri Metliki glede na Metliko; Rakičan glede na Mursko Soboto; Kromberk, Rožna dolina in Vrtojba glede na Novo Gorico; Dragonja in Lucija glede na Piran; Ruše, Pesnica in Šentilj glede na Maribor.



Slika 25: Veleposlaništva, konzulati

Iz analize izhaja, da ima glede uprave razmeroma majhno centralnost Kranj, preveliko pa Sežana, Postojna in Ptuj. Maribor nima dovolj upravnih funkcij glede na to, da je sekundarno državno središče. Med regionalnimi središči imajo preveliko centralnost Ajdovščina, Slovenske Konjice in Šmarje pri Jelšah. Ustrezno centralnost imajo somestja, če upoštevamo seštevke upravnih služb (Jesenice z Bledom in Radovljico; Krško z Brežicami in Obrežjem,

Slovenj Gradec z Dravogradom in Ravnami na Koroškem). Trbovlje z Zagorjem ob Savi in Hrastnikom je še vedno premalo opremljeno z upravnimi dejavnostmi.

Med subregionalnimi središči izstopajo nekatera, ki te vloge v urbanem sistemu nimajo – zelo izrazito Šentjur pri Celju in Mozirje, prav tako – čeprav manj izrazito – to velja tudi za Lenart v Slov. Goricah, Trebnje in Žalec. Medobčinska središča imajo razmeroma ustrezno opremljenost glede na število državnih upravnih služb.

Diplomatska predstavništva na simbolni ravni odražajo pomen nekega mesta za državo in za mednarodno okolje. Zato je daleč največja koncentracija veleposlaništev in konzulatov v Ljubljani (in dve dislocirani enoti v regiji, t.j. v Domžalah in Cerkljah na Gorenjskem). Druge lokacije so še v Mariboru, Novi Gorici, in Kopru – slednji dve tudi v povezavi z našo narodno manjšino v Italiji. Vseh veleposlaništev in konzulatov je v Sloveniji 65.

1.2.2.4 Sodišča in policijske uprave oz postaje

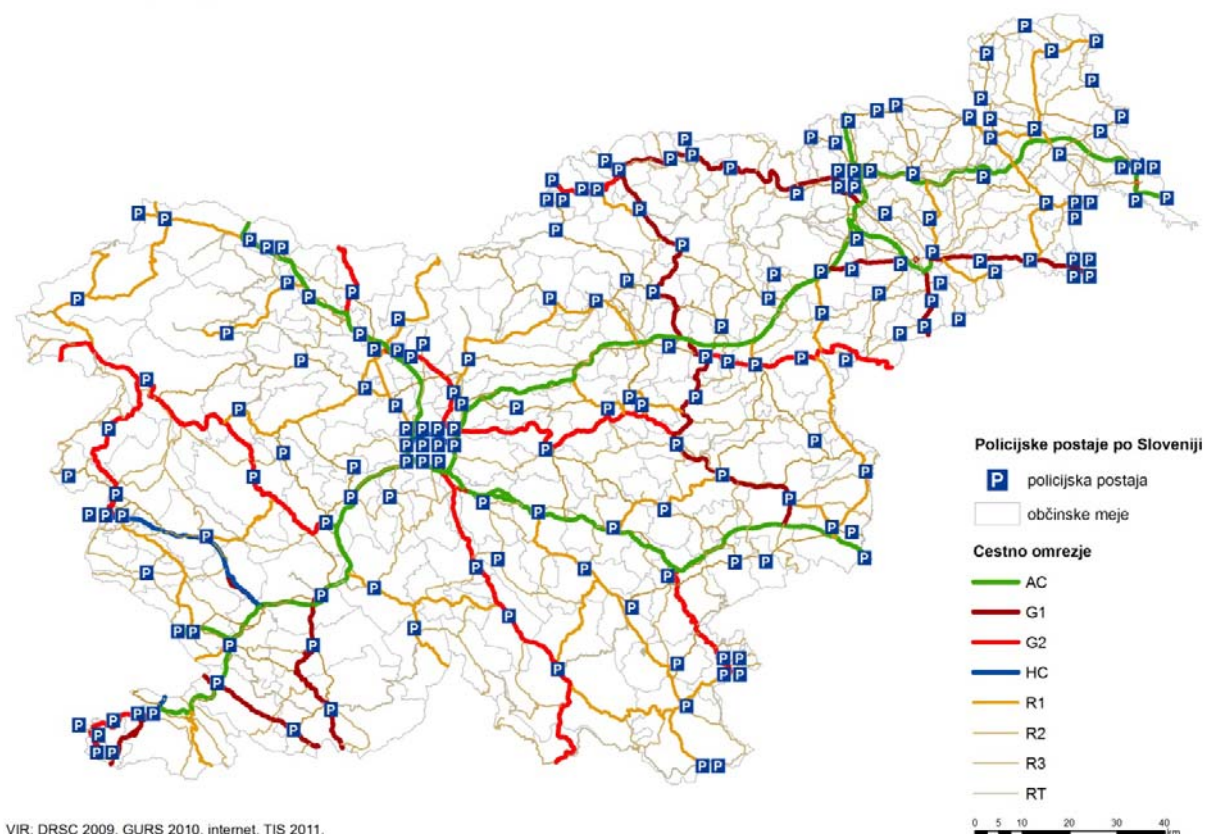
Izpostave sodne veje oblasti so ustrezno razporejene po mestih in regijah. Okrožno, višje, upravno ali / in delovno-socialno sodišče imajo Ljubljana, Koper, Celje, Maribor, Nova Gorica. Novo mesto in Kranj imata šibkejšo vlogo na področju sodstva (samo dve od navedenih sodišč), Murska Sobota in Postojna sta manj opremljeni glede na želeno vlogo v urbanem sistemu. Tudi seštevek sodnih ustanov nam da premajhno vlogo somestij Brežice - Krško, Trbovlje - Zagorje - Hrastnik, ter Jesenice - Radovljica (brez naštetih sodišč!), Slovenj Gradec – Ravne na Koroškem – Dravograd (samo po eno sodišče tega ranga). Vsa našeta mesta imajo okrajno sodišče, kar velja tudi za subregionalna središča. Izstopajo nekatera medobčinska središča (ki imajo okrajno sodišče): Litija, Lenart v Slov. Goricah, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Žalec.

Tudi v pogledu sodstva krepijo vlogo osrednjih mest nekatera sosednja mesta znotraj konurbacij Koper / Izola / Piran; Celje / Žalec / Šentjur pri Celju; Ljubljana / Domžale / Grosuplje / Vrhnika / Škofja Loka.

Razumljivo je največja koncentracija sodnih funkcij v Ljubljani, kjer so tudi vrhovno, ustavno, računsko, cerkveno sodišče, vrhovno tožilstvo itd. Večjo koncentracijo kot v drugih mestih izkazuje tudi Maribor (računsko, gospodarsko, cerkveno sodišče).

Policija je v prostoru locirana tako, da policijske postaje pokrivajo več sosednjih občin in so praviloma v medobčinskih središčih. V obmejnih občinah pa so tudi na mejnih prehodih, kar izboljšuje njihov položaj glede javnega reda in varnosti. Obmejne policijske postaje so po podatkih še vedno na vsej že ukinjeni šengenski meji, kar je anahronizem. Tako številne postaje beležimo na Kobanskem, Goriškem, Koroškem.

Sledeč hierarhiji naselij so policijske postaje v naseljih, kjer so upravne enote in v vseh regionalnih središčih. V območjih urbane zgoščitve jih je večje število (v Ljubljani 10, Mariboru 4, na Obali 7 – skupaj z obmejnimi, v Novi Gorici 3). Policijske postaje pa ni v Pokolpju (razen v Vinici).



Slika 26: Policijske postaje

Višja stopnja teritorialne organiziranosti Policije so uprave, ki jih je 8 (Ljubljana, Maribor, Koper, Celje, Kranj, Nova Gorica, Novo mesto, Murska Sobota), kar ustreza večjim regionalnim središčem. Vloge Slovenj Gradca, Krškega, Postojne, Trbovelj, Jesenic, Velenja ali Ptuja so torej manjše in kažejo na splošno centralizacijo javnih služb v večja regionalna središča, ne da bi bile pokrajine že ustanovljene.

1.2.2.5 Javni skladi, agencije, centri in uprave parkov

Državne in para-državne institucije so sestavina centralnih funkcij v naseljih in vplivajo na njihov vlogo v urbanem sistemu. Ker je območja, ki jih te institucije pokrivajo, težko opredeliti (v številu prebivalcev) ali se opreti na kak drug kazalec (npr. število zaposlenih občine, ki so vključene), smo v analizi sešteli vse te javne servise in napravili "lestvico" naselij. Podatki so za leto 2007.

Daleč največ upravnih servisov brez tistih, ki v sestavi ministrstev ali sodišč (47) ima Ljubljana – z bližnjimi naselji še več. Sledi Maribor s 17 servisi (z bližnjimi naselji 23). Skupina regionalnih središč nacionalnega pomena ima med 9 in 10 servisov: Celje 10, Koper 10, Kranj 9, Nova Gorica 9, Novo mesto 9, Murska Sobota 9. V tej skupini sta tudi mesti, ki sicer nista izraziti regionalni središči Krško in Ptuj, ki pa imata kar 9 oz. 8 servisov.

Sledi skupina subregionalnih in močnejših medobčinskih središč s štirimi do petimi servisi. Izjeme so Radlje ob Dravi z 8, Ormož z 6 ter Slovenska Bistrica, Žalec in Velenje s po 6 institucijami. Po pet institucij imajo Ajdovščina, Brežice, Črnomelj, Dravograd, Gornja Radgona, Idrija, Izola, Jesenice, Kočevje, Lenart v Slov. Goricah, Ljutomer, Postojna, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Trbovlje, Vrhnika, Ribnica.

Po štiri institucije imajo izrazito medobčinska središča: Cerknica, Domžale, Ilirska Bistrica, Kamnik, Laško, Litija, Metlika, Ruše, Radovljica, Sežana, Šentjur pri Celju, Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah, Trebnje, Tržič, Zagorje ob Savi.

Glede na svoj položaj v načrtovanem urbanem sistemu imajo nadpovprečno opremljenost navedenih servisov Krško, Ptuj, Radlje ob Dravi, Ormož, Lenart v Slov. Goricah, Slovenske Konjice, Vrhnika, Žalec, Litija, Ruše. Šibkejši glede opremljenosti sta Postojna in Velenje. Res pa je, da imajo Krško, Brežice, Sevnica skupaj skoraj 17 institucij; Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem in Dravograd skupaj 15 inštitucij; Jesenice, Bled in Radovljica 18 inštitucij; Koper, Piran in Izola 19 inštitucij; ter Trbovlje, Zagorje ob Savi in Hrastnik skupaj 12 inštitucij. Navedeno kaže na podporo funkcionalnih somestij vsaj v tem pogledu.

Druga urbana naselja medobčinskega tipa imajo po tri inštitucije. Ta so npr. Bled, Logatec, Mozirje, Pesnica pri Mariboru, Sevnica ... V manjših, odmaknjenih krajih, so zlasti Zavodi za gozdove (Podkraj, Cerkno, Bovec, Hrpelje, Knežak, Komen, Senovo, Laze, Luče, Moravče, Nazarje, Trnovo, Straža, Podvelka, Grčarica, Šentjernej, Zali Log, Sodražica idr.). Znotraj območij parkov narave pa so njihove uprave (Krnica, Stara Fužina, Trenta, Matavun, Bistrica ob Sotli, Podsreda). Nekateri kraji (ki niso naštet) imajo zelo specifične inštitucije (kot so Ajpes, centri za izobraževanje, posebni skladi): Potoče, Vir, Dvorje, Ivančna Gorica, Štanjel, Kamnica, Medvode, Nemčavci, Lesce, Šenčur, Zreče, Rogoza, Fijeroga.

Lokacije regionalnih razvojnih agencij naj bi krepile vlogo regionalnih središč. Imamo 12 statističnih regij in tem ustrezne lokacije: v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kopru, Kranju, Murski Soboti in Novem mestu. Odstopanja so v goriški regiji, kjer je sedež RRA v Novi Gorici (PRC Tolmin pa pokriva občine Bovec, Kobarid in Tolmin).ter Notranjski, kjer je sedež v Pivki. V somestjih, ki so opredeljena v SPRS, je na Koroškem sedež RRA v Dravogradu, v spodnjem Posavju v Krškem in v Zasavju v Zagorju ob Savi. Vloge Nove Gorice, Postojne, Trbovelj in Slovenj Gradca so torej glede na sedež RRA zmanjšane.

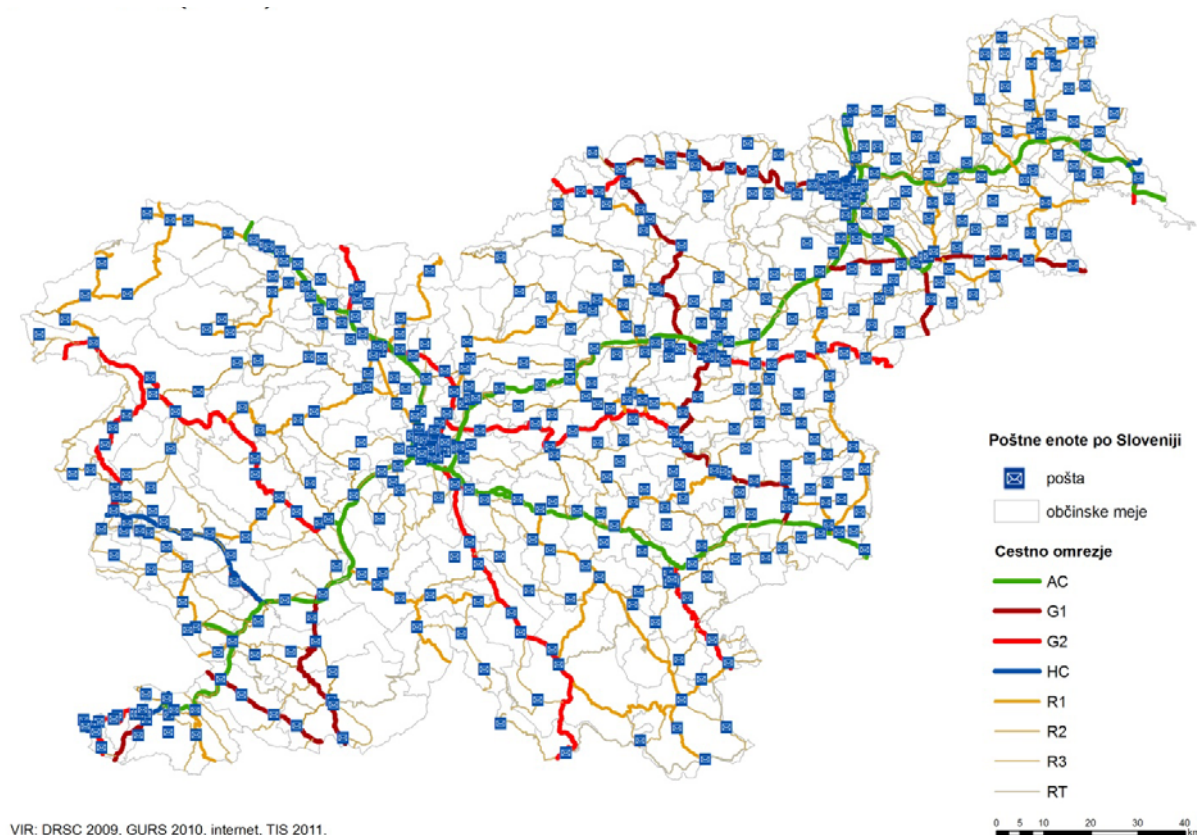
1.2.2.6 Pošte

Poštni uradi so ena od osnovnih javnih oz. centralnih funkcij naselij in določajo najnižji prag centralnih krajev (subcentralno, vicinalno urbano središče).

Poslovalnice (izpostave) pošte so razdrobljene v vseh občinah: v manjših, na podeželju je samo po ena, in sicer v občinskem središču, v večjih občinah pa so tudi v drugih urbanih naseljih. Opazna je velika koncentracija v velikih mestih, kjer je pošta del javnih servisov mestne stanovanjske soseske. Tako jih je v Ljubljani okoli 22, s primestnimi naselji 30; v Mariboru 12, s primestnimi naselji 19. V nekaterih mestih disperzija pošt ustreza policentrični urbani morfologiji (na primer v širšem območju Nove Gorice jih je 13, na Jesenicah, Bledu in v Radovljici skoraj 14 itd).

Vseh posamičnih poštних uradov (izpostav, podružnic) je v Sloveniji 538, kar je bistveno več od števila občin. To pomeni, da so pošte v vseh občinskih središčih, dodatno pa še v nekaterih pomembnejših urbanih naseljih občin (na primer v občini Ajdovščina tudi na Colu, v občini Kranjska gora tudi v Ratečah, Gozdu Martuljku in Mojstrani).

Razveseljivo je, da so izpostave pošt celo v najmanjših občinah v ogroženih območjih in so tako pomemben nosilec krajevne identitete (na primer na Goričkem, Kozjanskem, v Pokolpju, Gornjem Posočju, Breginju, na Jezerskem).

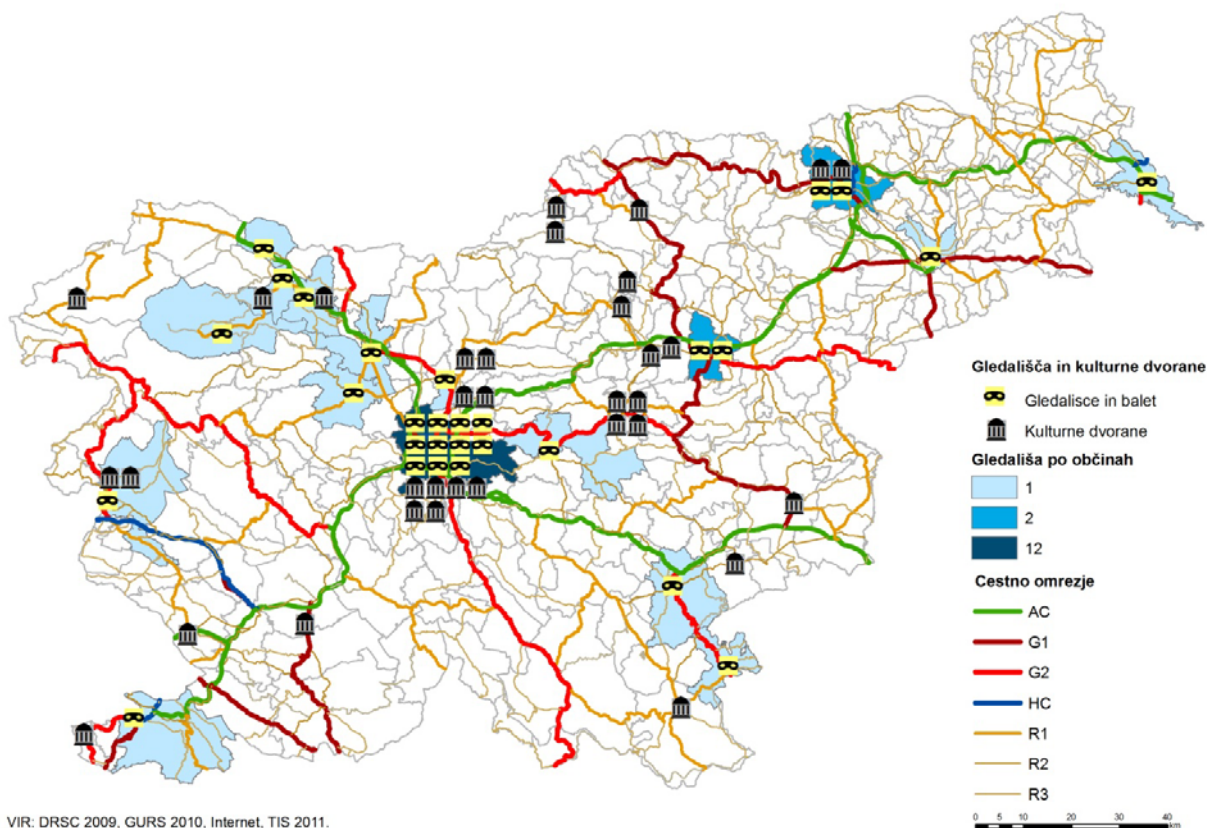


Slika 27: Razporeditev poštних uradov

1.2.2.7 Kultura

Slovenske vrhunske prireditve **uprizoritvene kulture** (angl. *performing arts*) in **prizorišča** so bolj nacionalnega kot pa mednarodnega pomena. Ne morejo se kosati s tistimi v Benetkah, Salzburgu, Zagrebu ali celo Gradcu. Še vedno primanjkuje prizorišče (dvorana, razstavišče), ki bi z drzno arhitekturo pritegnil pozornost umetnikov sveta (znani "Bilbao učinek"). Takšna zgradba ne more biti kjer koli, temveč na izjemni lokaciji (v državnem središču, na Bledu, na Obali ...). Zdi se, da so nekatere priložnosti v tej smeri zamujene (Maribor kot evropska prestolnica kulture, prenova ljubljanske opere). Gledališča, operne in koncertne dvorane so v Ljubljani (12), po dve v Mariboru, Kranju, Celju, po ena pa na Ptuj, v Kopru, Novi Gorici, Novem mestu. V nekaterih subregionalnih središčih so zgrajeni kulturni hrami kot "braniki" Slovenstva ob meji (npr. v Sežani) ali pa poudarjajo sodelovanje z manjšimi (primer Lendave). Po podatkih je v Sloveniji 30 gledaliških dvoran in 36 kulturnih domov (z večnamenskimi dvoranami).

Večina subregionalnih in medobčinskih središč ima dvorane za ljubiteljske kulturne prireditve in gostovanja, hkrati tudi za kino predstave itd. V manjših občinah je prostorska ponudba še bolj skromna in omejena na večnamensko dvorano. Turistični kraji so razvili bolj specifično ponudbo kulturnih storitev, kar omogočajo razne festivalne dvorane, dvorane v gradovih ipd. (Bled, Rogaška Slatina, Brežice, Radovljica itd.). Nekateri kraji so razvili neko specifično zvrst zlasti glasbenih prireditev in s tem zapolnili določeno tržno nišo (Tolmin, Cerkno, Otočec, ...).



Slika 28: Razporeditev dvoran za kulturne prireditve

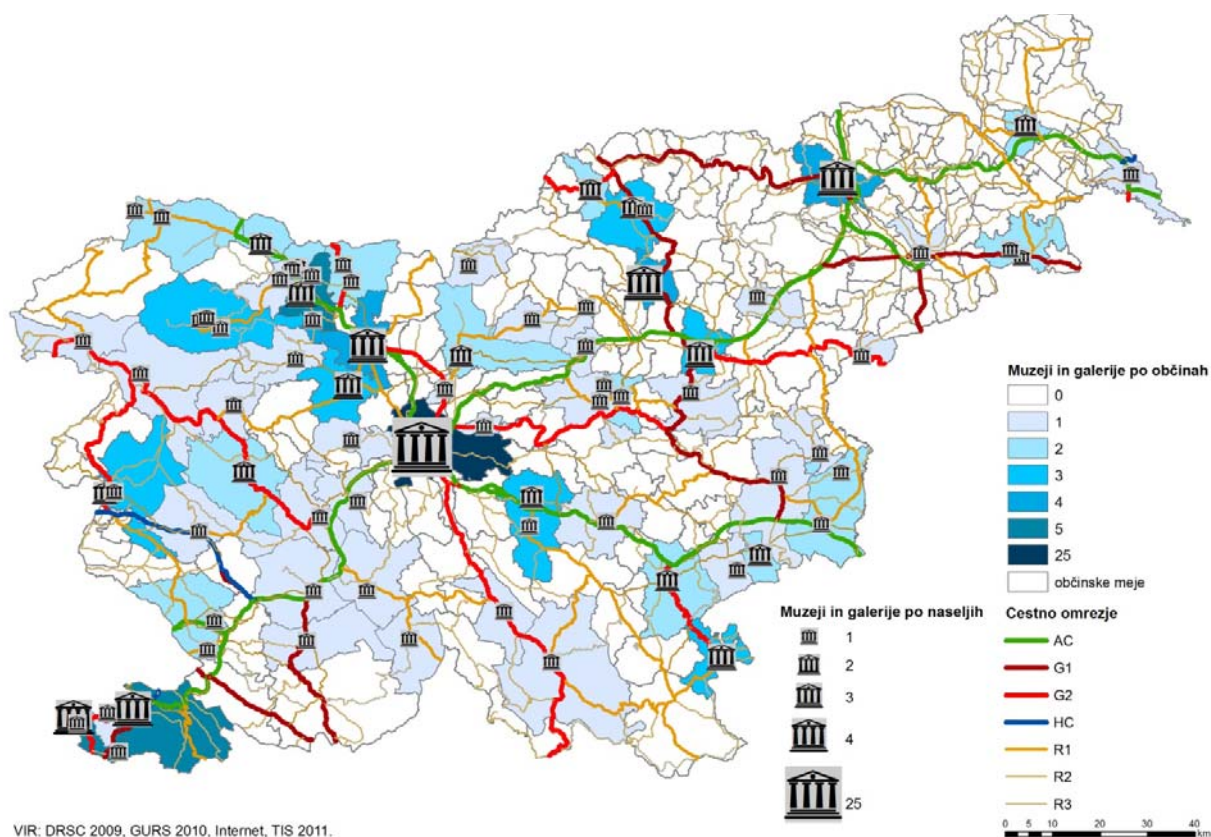
V segmentu uprizarjajočih umetnosti je na splošno opremljenost prostora zelo razvejana in razdrobljena. Primerna je zlasti za amaterske, folklorne in narodnozabavne prireditve, manj

pa za resno profesionalno kulturo. Velik, še neizkoriščen potencial so dvorane v gradovih, dvorcih in samostanih (npr. Dornava, Ptuj, grad na Goričkem ipd.).

Na področju **razstavnih dejavnosti** v Sloveniji je inventarizacija sledeča:

- 8 nacionalnih muzejev
- 43 drugih muzejev,
- 8 galerij (kot javnih zavodov),
- 1 narodna knjižnica,

Med muzeji in galerijami je še 200 muzejev in 59 galerij v zasebnem sektorju.



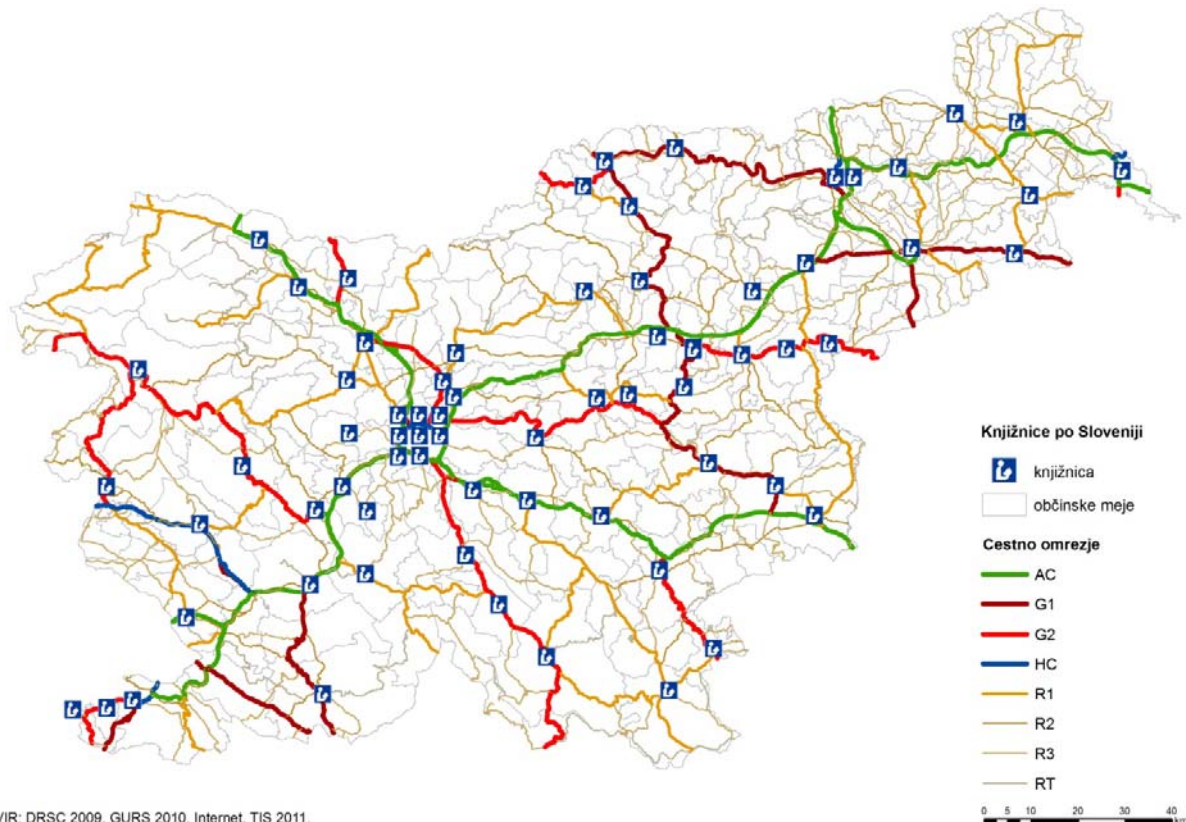
Slika 29: Razporeditev muzejev in galerij

Muzeji in galerije so policentrično razporejeni po prostoru. Največ (25) jih je v Ljubljani, vključno z nacionalnimi. V Mariboru, Velenju, Kranju, Kopru in Piranu so po štiri, v Metliki, Škofji Loki, Radovljici in Celju po tri. Ostala regionalna središča imajo po dve tovrstni instituciji, medobčinska praviloma po eno. Veliko obmejnih, majhnih in sicer ogroženih območij nima nobenega muzejskega ali galerijskega prostora (Goričko, Kobansko, Pohorje, Obkolpje, Gornje Posočje nad Kobaridom itd.). Med večjimi mesti so slabo opremljena Kočevje (1), Črnomelj (0!), Postojna (1). Nadpovprečna zastopanost je na Obali (7–10), Radovljici-Lescah-Bledu (7), Velenju (4), Metliki (3). Vseh evidentiranih muzejev in galerij nacionalnega, regionalnega in občinskega pomena je 133, vseh javnih, zasebnih, dostopnih zbirk ter galerij pa še mnogo več. Izrazito negativno izstopata Novo mesto (en zavod) in Nova Gorica (brez zavoda). Skromna je tudi prisotnost razstaviščnih dejavnosti v Brežicah, Trbovljah, Murski Soboti in Postojni (po ena).

Če pogledamo somestja, so najbolj opremljeni Zgornja Gorenjska z ok. 8 institucijami, Obala z ok. 7 institucijami, Koroška s tremi. Spodnje Posavsko in Zasavsko somestje imata samo po eno. Velenje ima razmeroma veliko muzejev in galerij, stari Ptuj samo enega. Obsotelsko, Bela Krajina (razen Metlike), Prelekija so brez javnih muzejev ali galerij. Po drugi strani pa nekateri manjši kraji izstopajo v pozitivnem smislu (Lendava, Ajdovščina, Tolmin, Kobarid, Kostanjevica na Krki, Idrija), tudi po zaslugi turizma (Mojstrana, Lipica).

V mnogih krajih, zlasti občinskih središčih, so manjši muzeji, galerije, kulturne dvorane in drugi prostori, ki imajo velik pomen za identiteto oz. socialno povezanost ljudi. Je pa njihov pomen zlasti lokalni in ne prinaša pomembnejših novih delovnih mest oz. dohodka.

Mreža **knjižnic** je ena od temeljnih dejavnosti kulture v družbenem okolju. Knjižnice bodo poleg osnovne izposoje knjig vse bolj izvajale elektronske storitve (spletne knjižnice), storitve vizualnih komunikacij, razne delavnice ipd. Mreža temeljnih knjižnic razmeroma ustrezno pokriva ozemlje Slovenije in so locirane v vseh urbanih središčih do vključno ravni medobčinskih središč. Daleč največ knjižnic je v Ljubljani (7), drugod praviloma po ena. V povezanih somestjih naštejemo več knjižnic (na Obali 3, na Celjskem 3, na Koroškem 2, v Zasavju 2, v spodnjem Posavju 3, v zgornji Gorenjski 2). Neugodno pa je, da so nekatera večja območja (z več občinami), kjer ni nobene knjižnice. Naštejmo nekaj primerov: zgornje Posočje (najbližja je v Tolminu): Bloke – Loška dolina; Pokolpje; Obsotelsko – Kozjansko (najbližji knjižnici sta v Brežicah in v Rogaški Slatini); na Goričkem; v zgornji Savinjski dolini (najbližja knjižnica je v Mozirju). V teh krajih bi morali odsotnost knjižnic zapolniti na ustrezen način glede na populacijsko zaledje in dostopnost (zlasti s potujočimi knjižnicami).



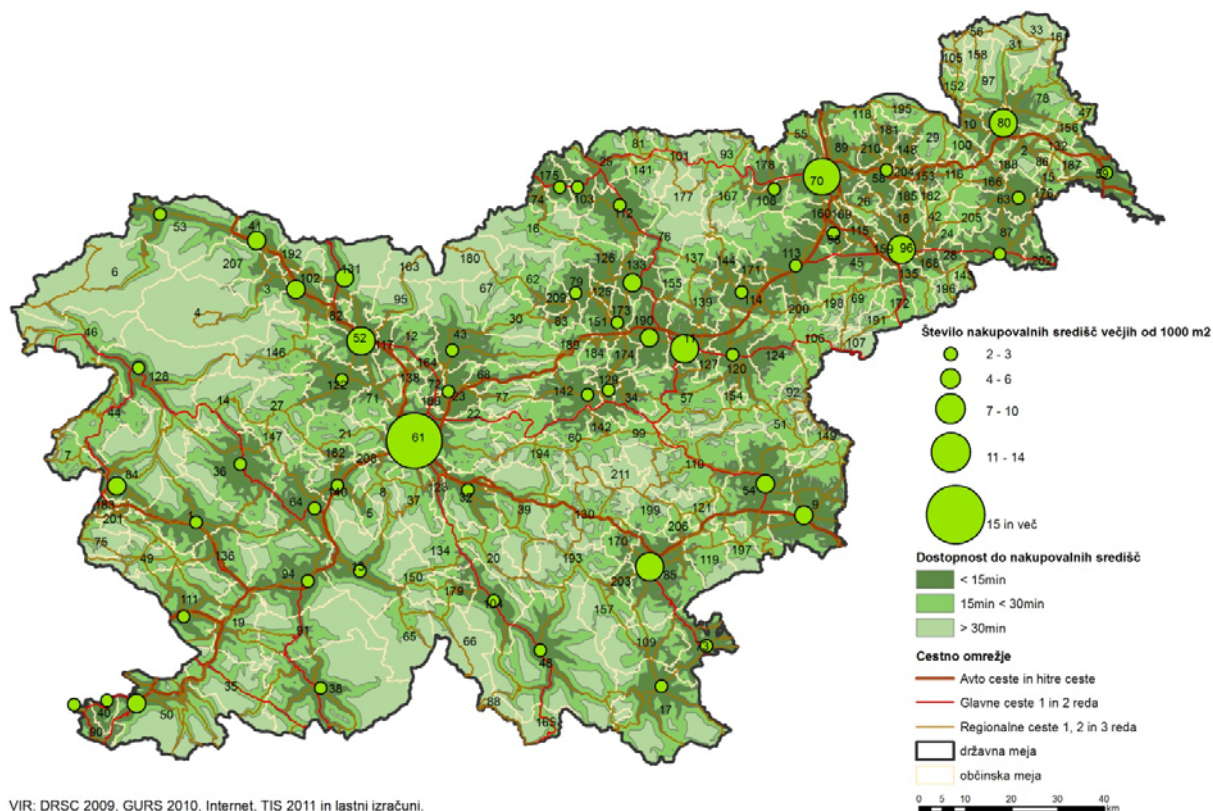
Slika 30: Razporeditev knjižnic po Sloveniji

Nacionalno pomembne knjižnice povsod po svetu obeležujejo državno središče. V Sloveniji še ni bila zgrajena nova, sodobna knjižnica NUK II, niti specializirana knjižnica CTK. Vloga Plečnikove knjižnice NUK I. pa dobiva vse bolj zgodovinski in arhitekturni umetniški pomen.

Mreža kulturnih dejavnosti v prostoru je na splošno ustrezno policentrično razporejena in so tudi v manjših občinah oz. krajih knjižnice, muzeji, dvorane za kulturne prireditve. Ob navedeni razpršenosti ponudbe pa marsikje pogrešamo prostore in prizorišča za vrhunske storitve kulture, ki bi bile tudi mednarodno prepoznavne in vpete v splošni gospodarski, družbeni in zlasti turistični razvoj.

1.2.2.8 Trgovina

Na področju trgovine so se nadaljevali trendi hipertrofiranega razvoja nakupovalnih središč, celo v srednje velikih mestih in na kratkih razdaljah do sosednjih trgovskih središč. Visoke marže, dvigovanje cen hrane in sinergije velikih koncentracij so se kazale tudi v gradnji razkošnih "nakupovalnih mest". Nakupovalni centri so najpogosteje zasedali kmetijska zemljišča ali pa še proste površine sicer namenjene industriji in drugim gospodarskim dejavnostim. Oba pojava sta slaba. Spreminjanje namenske rabe nekdanjih proizvodnih območij - pogosto z zelo dobro (celo železniško) infrastrukturo, dolgoročno zmanjšuje ponudbo gospodarskih con v večjih in infrastrukturo opremljenih kompleksih (npr. v Kamniku). Manj je primerov recikliranja degradiranih območij blizu mestnih središč, ki so ugodni pojavi (npr. na Jesenicah).



Slika 31: Dostopnost do lokacij nakupovalnih središč večjih od 1.000 m²

Ker se lokacija trgovin ravna povsem po tržnih načelih, je verna slika kupne moči, gravitacije in splošne dinamike naših mest in regij, ki pogosto ne sledi želeni policentrični shemi. Nekatera nakupovalna središča so v (med)občinskih središčih tudi manjših, vendar vitalnih občin.

Koncentracija velikih nakupovalnih središč in tamkajšnje nižje cene zaradi ekonomije obsega (tudi za potrošnike) je povzročila zapiranje številnih malih trgovin na podeželju, pa tudi v zgodovinskih jedrih mest in trgov. Posledice so zamiranje, propad historičnega tkiva.

Na področju trgovine še vedno ne beležimo lokacij nekaterih pomembnih multinacionalk, ki bi povečale konkurenco in zmanjšale naše nakupe v tujini (primer IKEA). Manjka tudi za investitorje privlačna ponudba lokacij za velike distribucijske centre velikih proizvajalcev (zlasti ob avtocestnih priključkih, v bližini "tromej", v zaledju Luke Koper ipd.).

Zaradi zasičenosti ponudbe na področju trgovine ni smotrno načrtovati novih trgovinskih središč na nepozidanih zemljiščih ob robu naselij. Morebitne potrebe po novih zgradbah je potrebno zadostiti v okviru sanacije degradiranih območij, kot zapolnitev in zgostitev znotraj obrisa urbanega tkiva. Velika distribucijska središča naj se lokacijsko umeščajo znotraj logističnih centrov. Trgovinska dejavnost naj se zlasti prostorsko načrtuje kot oblika mešane rabe. Z urbanističnim načrtovanjem je treba preprečevati longitudinalni razvoj trgovin vzdolž vpadnic v večja mesta ali ob cestah, ki povezujejo sosednja naselja. Smiselno pa je načrtovati trgovske dejavnosti med naseljem in njegovim priključkom na avtocesto oz. hitro cesto, kar omogoča dostopnost tako za zadevno naselje kot tudi za prebivalce sosednjih naselij in občin.

Potrebni so spodbujevalni ukrepi, da se majhne vaške trgovine ohranjajo na podeželju in da se specializirane trgovine razvijajo v starih jedrih mest in trgov, še zlasti na območjih za pešce. Spontani razvoj trgovske dejavnosti ne sme povzročati praznjenja zgodovinskih delov naselij.

Vnaprej in premišljeno je potrebno načrtovati nekatere nove oblike trgovine, ki v Sloveniji skoraj še niso prisotne (npr. *outlet*). V velikih mestih (Ljubljani, Mariboru) je treba pospeševati trend, da se nekatere trgovine že vračajo iz perifernih nakupovalnih centrov v stara mestna središča in je zato v njih smotrno načrtovati tudi večje gradnje ali rekonstrukcije, zlasti v obliki nakupovalnih galerij, mestnih veleblagovnic ipd.

Usmeritve

- Z razporejanjem javnih servisov in zagotavljanjem pogojev za razvoj zasebnih centralnih (servisnih) funkcij doseči racionalen in prožen sistem, ki zagotavlja zadostne populacijske prage in ustrezno dostopnost. Manjši odmik od teh načel predstavljajo zlasti naselja v razvojno ogroženih, hribovitih in obmejnih območjih ali tam, kjer ponudba funkcij služi tudi turistom, tranzitnim potnikom in drugim specifičnim skupinam.
- Značilne dejavnosti visoke ravni funkcij naj bodo regionalna uprava, bolnišnica, univerza, profesionalna kultura in šport, zimsko kopališče, znanstveni in tehnološki park, vodni

park, turistična četrt (ali itinerar), nakupovalno mesto, sejem, kongresni center, železniška in avtobusna postaja, priključek na avtocesto, vsaj športno letališče.

- Značilne dejavnosti višje ravni funkcij naj bodo zdravstveni dom, dom za starejše občane, visoka šola ali srednješolski center, kulturna dvorana, športni stadion in dvorana, sodišče, policijska postaja, letno kopališče, avtobusna postaja, denarne ustanove, nakupovalno središče.
- Značilne dejavnosti osnovne ravni funkcij naj bodo osnovna šola, vrtec, ambulanta, lekarna, knjižnica, večnamenska dvorana, trgovina z osnovnimi potrebščinami, občinska uprava, gostinski lokali, tržnica, podružnica pošte in banke, telovadnica, športna igrišča, zlasti za nogomet.
- Pomožna, sekundarna občinska središča zagotavljajo nekatere funkcije osnovne ravni na bolj oddaljenih, hribovitih območjih z redko poselitvijo. Te naj bodo zlasti nepopolna osnovna šola, vrtec, prostor krajevne skupnosti, gostinski obrat, manjša trgovina, manjša večnamenska dvorana, večnamensko športno igrišče.
- Centralne funkcije, ki zahtevajo specifične lokacijske pogoje in zadostno gravitacijo so lahko locirane ne glede na opisani sistem ter naj bodo tvorijo mrežo funkcionalne pokritosti dela Slovenije ali cele Slovenije (npr. kampus univerze, bolnišnični ali zdravstveni centri v okviru naravnih zdravilišč, obmejni trgovski, zabaviščni ali igralniški centri, tematski parki, športni centri, ki so vezani na specifična naravna okolja – smučarski, veslaški, avtomobilistični, adrenalinski.
- Zaradi že dosežene visoke ravni javnih storitev ter trgovske, gostinskih in drugih storitev bistveno večje nove površine za javne servise niso potrebne. Nove gradnje naj se izvajajo zlasti kot z gostitev in prenova v okviru obstoječih površin.
- Centralne dejavnosti naj se prednostno locirajo v starih jedrih mest in drugih urbanih naselij, kar naj omogočajo prenova, zapolnitev nezazidanih parcel prometna preureditev, obnova komunalne infrastrukture.
- Izjemoma in selektivno se nove površine določajo zlasti ob križiščih avtocest, ob železnicah in letališčih, ob mejnih prehodih, v zaledju pomembnih turističnih središč.
- Površine centralnih dejavnosti naj bodo praviloma večnamenske in naj omogočajo tudi lokacijo stanovanj. S prostorsko-urbanističnimi pogoji naj se omogoči vračanje trgovinske in druge ponudbe iz nakupovalnih središč v mestna jedra.
- Prostorsko načrtovanje naj omogoči razvoj, koncentracijo in večanje kapacitet ter nivoja storitev na isti lokaciji – zlasti zdravstva, univerzitetnega izobraževanja, poslovnih in denarnih ustanov, športne in zabavne ponudbe itd. Opisana usmeritev pomeni, da se novih centralnih dejavnosti ne drobi in disperzira v prostoru.
- Tudi na vasi in v drugih manjših naseljih naj centralne dejavnosti prispevajo k revitalizaciji in naj se locirajo v tradicionalnih središčih in ne na obrobju.
- Izogibati se načrtovanju novih nakupovalnih središč in drugih centralnih dejavnosti na robu ali izven naselij, ker s tem slabijo potrebe po prenovi in povzročajo propadanje starih jeder.
- Upoštevati realnosti, da se ob prometnicah v večjih mestih ali na obrobjih naselij razvijajo pasovi servisnih dejavnosti, ki so izrazito vezane na osebna vozila. Načrtovati takšne rabe na način, ki ne bi longitudinalno širil naselja ali jih združeval.
- S staranjem prebivalstva bodo naraščale potrebe po domovih za ostarele, varovanih stanovanjih, geriatričnih zdravstvenih ustanova, kar bo treba lokacijsko predvideti v prostoru. Del teh dejavnosti bo prevzel zasebni sektor.

1.2.2.9 Šport

Športni objekti in naprave so v Sloveniji v glavnem ustrezno locirani in z vsebinami, ki ustrezajo centralnosti naselij, njihovi dostopnosti in gravitaciji. Mrežo športnih objektov in naprav dopolnjujejo specializirani športno-rekreacijski centri, ki so vezani na specifična naravna okolja (npr. smučarski, jadralni, veslaški) ali pa na tradicije (npr. avto-moto športi, skoki na umetnih skakalnicah, balinanje, ipd.). Zasebni, izrazito komercialni športni objekti, dodatno dopolnjujejo ponudbo, ki je predvsem odvisna od gravitacije uporabnikov (npr. golf in teniška igrišča, jahalni športi, adrenalinski parki).

Na splošno je pretekla usmerjenost države v družbeni standard povzročila številnost in razdrobljenost športnih zgradb in površin, ki imajo pogosto premalo obiska, ki jih je težko vzdrževati in so marsikje že dotrajani ali opuščeni. Na splošno je v Sloveniji premalo letnih kopališč, v večjih mestih primanjkuje tudi zimskih. Še vedno je prešibko koriščenje obstoječih (ali načrtovanih) športnih objektov za več populacij – na primer šolskih telovadnic in igrišč za starejše, objektov za tekmovalne športe tudi za rekreacijo itd.

V zadnjih letih beležimo večjo koncentracijo, prenovo ali novogradnjo športnih stadionov in dvoran v večjih mestih – Ljubljani, Mariboru, Celju, Kopru itd., ki omogoča tudi mednarodne ali državne športne prireditve. Športni center Stožice v Ljubljani daje možnosti za vrhunska mednarodna tekmovanja v nogometu in dvoranskih športih.

Regionalna središča imajo v glavnem ustrezne terene oz. objekte: športno dvorano, atletsko-nogometni stadion, razna igrišča na prostem za rokomet, košarko, odbojko, tenis, zimski ali vsaj letni plavalni bazen itd.

Subregionalna in medobčinska središča imajo nogometni in atletski stadion, vendar večinoma brez zgradb (tribun, garderob), manjšo športno dvorano za košarko, odbojko ipd., druga športna igrišča na prostem, letni bazen itd. Nekatere od naštetih zgradb ali tekmovališč so v okviru športnih programov srednjih šol.

Občinska središča glede na velikost populacije in gospodarske potenciale lahko zelo odstopajo od normativov. V malih občinah na obrobju Slovenije in z malimi, podeželskimi občinskimi središči najdemo le programe, ki so vezani na osnovno šolstvo (telovadnica, večnamensko igrišče). V večjih občinskih središčih pa se običajno nahaja vsaj manjša športna dvorana, nogometno igrišče, ločena igrišča za košarko, rokomet. Pogosto v občinah pogrešamo kakršnokoli kopališče.

Veliko športnih objektov in naprav najdemo v turističnih krajih, ki so tudi del turistične ponudbe, hkrati služijo domačinom ali pripravam športnikom izven tekmovalne sezone itd. (npr. Bled z ledeno dvorano, Kranjska gora in Rogla s športno dvorano, Lipica s hipodromom ...). Opisane kombinacije so nadvse koristne. Precej se je razvilo kolesarjenje, tek v tekmovalni kot tudi rekreacijski obliki, urejenih je že precej kolesarskih poti.

Kot rečeno, so nekateri kraji razvili neko športno zvrst do vrhunske ravni in pomenijo specifično ponudbo za celo Slovenijo in za mednarodno okolje. Omenimo na primer teniški stadion v Domžalah, regatni center na Bledu, hipodrome v Prekmurju, stadion za speedway v

Krškem, velodrom v Novem mestu, bodoči skakalni in nordijski center v Planici, center za biatlon na Pokljuki. Zaradi majhnosti Slovenije in kratkih razdalj je opisana dekoncentracija smiselna.

Športni centri so se že v preteklosti in se bodo tudi v prihodnje razvijali spodbujeni od velikih športnih dogodkov: smučanje v Mariboru in Kranjski gori, Planici ali na Pokljuki, veslanje na divjih vodah v Tacnu, regate na Bledu itd. Zato je potrebno ustrezno izkoristiti bodočo Univerzijado, evropsko košarkarsko prvenstvo in druge prihodnje prireditve za smotrno razširitev, modernizacijo objektov za stalne športne in turistične potrebe.

Nekatere športne zvrsti se v Sloveniji niso dovolj razvile, hkrati pa tudi ni športnih objektov oz. prostorov zanje. Primeri so jahalni športi, sankanje, ledni športi razen hokeja, avto-moto dirke, moto-navtika, motorno športno letalstvo, strelski športi. Večje potrebe bodo vse bolj po napravah za športe za starejše, kot so golf igrišča, poti za nordijsko hojo, ogrevani bazeni. Igrišča za golf lahko sanirajo in popestrijo krajino in so sedanji predsodki pred njimi neustrezni.

Tudi Slovenija sledi trendom zelo agresivnih športov, za katera pa primanjkuje ustreznih poligonov in tako prihaja do nelegalnega vdiranja v naravo, poškodb okolja in konfliktov s krajani. Taki športi so moto kros, down-hill in gorsko kolesarjenje, soteskanje, zmajarstvo, avto-moto rally, smučanje izven prog, vožnja z motornimi sankami, adrenalinski parki, paintball itd. Bolje je, da se vsaj na ravni regij ali subregij za našete športe predvidijo ustrezne neproblematične lokacije, ki so izven Nature 2000, kulturnih krajin, ki so oddaljene od naselij, vidno in zvočno ločene, kot pa da prihaja do uzurpacij prostora ali vsiljevanja lokacij s strani investitorjev in interesnih skupin.

Usmeritve

- Potrebno je ohranjati že obstoječo raven športnih objektov in naprav v manjših krajih oz. na ravni občin. V večjih novih stanovanjskih naseljih je potrebno zagotoviti vsaj osnovno ponudbo športnih aktivnosti. V regijskih središčih je potrebno dopolnjevati športne programe, ki so ustrezni gravitaciji in omogočajo tekmovalne športe oz. selekcije za poglobitve športne zvrsti, ki so razvite v Sloveniji.
- Posebno pozornost je potrebno posvetiti t.im. nacionalnim športom, ki imajo poleg športne tudi vzgojne, socialne, domoljubne in druge pozitivne učinke. Slovenci smo na primer "smučarski narod", v veliki meri tudi kolesarski, alpinistični in pohodniški. Za izvajanje teh aktivnosti so potrebne prostorske ureditve tako hierarhično (od lokalnega okolja, za otroke in začetnike) do nacionalno pomembnih ureditev za množične nacionalne prireditve ali vrhunska tekmovanja, kot tudi "policentrično" (objekti in naprave naj bodo v vseh regijah, seveda odvisno od naravnih pogojev.).
- Za športe, ki so vezani na izrazite naravne pogoje, je potrebno urejati terene v skladu z naravnimi danostmi, ranljivostjo prostora, gravitacijo populacije iz regije in v povezavi s turistično ponudbo. V razvoju zimskošportnih središč je nujno upoštevati dvig temperature in s tem nezanesljivost snežne odeje, celo pri umetnem zasneževanju - zelo so ogrožena smučišča na Pohorju, Kobli, v Kranjski gori in vsa smučišča v Posavju, na Kočevskem Notranjskem in Idrijskem. Rešitev so nekatere še možne širitve na večje

višine (Kobla – Soriška planina, Vitranc II, Dolge njive na Krvavcu). Potrebno je omogočiti in spodbujati nekatere sonaravne in ne dovolj razvite športe, kot so veslanje na mirnih vodah (rekah, umetnih jezerih), teki v naravi, ježa v naravnem okolju, smučarski teki ter druge, za katere imamo v Sloveniji ustrezne naravne pogoje. Majhen morski akvatorij in hkrati kratka obala terjata strogo ločitev nekaterih nekompatibilnih vodnih športov (plavanje, jadranje, moto-navtika).

- Na okoljsko manj problematičnih prostorih je potrebno načrtovati tudi poligone za športe, ki bolj poškodujejo naravo in okolje in jih ne prepuščati stihijskim odločitvam. V tem smislu je potrebno predvideti tudi tekmovališče za avtomobilska in motociklistična tekmovanja oz. športe, za kar je v Sloveniji velika zanimanja in so potrebe za vsaj eno lokacijo na nacionalni ravni.
- Izgradnje in druge investicije ob velikih športnih prireditvah je potrebno nameniti tudi domačim športnim in rekreativnim dejavnostim.
- Tako na državni kot na lokalni ravni je potrebno pospeševati krajevno značilne športe, kot so balinanje na Primorskem, smučanje v alpskih območjih, veslanje na rekah in jezerih.
- Športni objekti in naprave, ki so v okviru šol ali študentskih kampusov, naj se v čim večji meri namenijo tudi drugim prebivalcem v času, ko jih ne uporablja ciljna populacija.
- Nove površine za šport naj se pridobijo predvsem kot sanacija degradiranih površin znotraj naselij ali kot raba v še nezazidanih enklavah. Izven naselij se določajo zlasti na površinah poraslih z gozdom, izjemoma tudi drugod v primeru za določen športnih naravnih pogojev za določeno športno zvrst. Težiti je potrebno za več-namembnostjo športnih terenov, na primer smučanje in pašništvo, veslanje in ribolov na vodnih zajetjih ipd.

1.2.3 Območja proizvodnih dejavnosti

Število delovno aktivnega prebivalstva je v zadnjih petih letih naraščalo (leta 2005 je znašalo 805.637, leta 2010 pa 833.406 oseb), prav tako število zaposlenih (porast od 724.585 na 744.578) in samozaposlenih (od 81.052 na 88.828). Od teh je bilo največ podjetnikov, katerih število je naraslo od 49.713 na 60.842, ostalih pa kmetov, katerih število je upadlo od 31.339 na 27.986.

Podatek o nezaposlenosti (izražen v % populacije nad 15 let) je bil še leta 2007 ugoden: 4'8; v Italiji 6'1, na Madžarskem 7'4, na Hrvaškem 9'6, edino v Avstriji je bil nižji – 4'4 %.

Registrirana brezposelnost je bila vse do gospodarske krize nizka (leta 2008 je znašala 6'7 % ali 63.216 preb.), potem pa je narasla preko 10 %. Tudi stopnja delovne aktivnosti je bila relativno ugodna z 61'9 %. V letu 2011 je brezposelnost že presegla 11 %.

Kot rezultat gornjih podatkov je bilo leta 2008 prejemnikov socialnih pomoči 36 oseb na 1.000 prebivalcev in se je s krizo bistveno povečalo.

Odraz gospodarskih gibanj so tudi podatki o delovnih mestih – zasedenih in prostih. Tu si pogledajmo gibanja za leta 2001, 2005 in 2009: število zasedenih delovnih mest je naraščalo (768.004 leta 2001, 775.164 leta 2005 in 819.136 leta 2009), stopnja prostih delovnih mest pa

je nihala od 0'7 na 0'9 in nato padla na 0'6 % od vseh delovnih mest. Visok odstotek prostih delovnih mest vseskozi izkazuje obalno-kraška regija (okoli 1 %), kjer še iščejo delavce v nekaterih dejavnostih. Zelo nizek odstotek pa je na Koroškem (na razpolago ni nezasedenih delovnih mest), ostale regije ne izkazujejo velikih odstopanj.

Preglednica 21: Gibanje brezposelnosti po statističnih regijah. Vir: SURS, 2009.

	2005		2009	
	Stopnja registrirane brezposelnosti	Stopnja prostih delovnih mest (%) - SKUPAJ	Stopnja registrirane brezposelnosti	Stopnja prostih delovnih mest (%) - SKUPAJ
SLOVENIJA	10,4	0,9	11,1	0,6
Pomurska	18,5	0,8	18,1	0,6
Podravska	14	1,1	13,2	0,7
Koroška	11,1	0,8	14,2	0,4
Savinjska	12,7	1	12,4	0,6
Zasavska	14,1	0,9	12,1	0,6
Spodnjeposavska	11,9	1,1	12,5	0,7
Jugovzhodna Slovenija	8,6	0,8	10,4	0,5
Osrednjeslovenska	7,4	0,9	9,1	0,6
Gorenjska	7,5	0,7	8,4	0,5
Notranjsko-kraška	8,3	0,7	9,1	0,5
Goriška	6,6	0,7	9,1	0,5
Obalno-kraška	8,1	1,1	8,5	0,7

Še leta 2007, torej pred krizo, smo imeli kar ugoden kazalec bruto domačega proizvoda per capita (v € letno), in sicer 17.100. Madžarska je imela 10.100 in Hrvaška samo 9.700, Italija pa precej višjega (20.000) ter Avstrija skoraj dvakrat višjega (32.600).

Za prostorsko načrtovanje so pomembni razporeditev, pa tudi obseg prostih, zazidljivih površin za proizvodne dejavnosti – zlasti v industrijskih conah. V prostorskih aktih prejšnje – v veliki meri še veljavne – generacije so bile gospodarske cone dimenzionirane zelo obsežno. Kljub gospodarski konjunkturi so mnoge od njih ostale slabo zasedene. Razdrobitev v majhne občine je povzročila, da je vsaka občina uredila "svojo" gospodarsko cono, pogosto pa celo več takih območij. Rezultat so majhne, slabo opremljene, neracionalne gospodarske cone v številnih občinah. Mnoge občine so gospodarska območja nasploh predimenzionirale.

V nadaljevanju obravnavamo gospodarska območja (tudi: poslovna, industrijska območja, tehnološke parke, podjetniške cone) po podatkih Javne agencije za podjetništvo in tuje investicije (JAPTI). Ti podatki niso popolni: za večje število območij ni podatkov o površini zemljišča; ni podatkov o obalno-kraški regiji. Kljub tem pomanjkljivostim smo opravili osnovni pregled z analizo.

Vseh območij, ki jih zajemajo podatki JAPTI, je 153.

Vseh površin v conah (večjih oz. vseh tistih, za katere obstajajo podatki), je 4.362 ha.

Vseh prostih, še nezazidanih površin, je 3.132 ha.

Usmeritve

- Razvijati in širiti industrijske in gospodarske parke zlasti v regionalnih središčih (skupaj do osem mest) oz. ob glavnih prometnih vozliščih – križiščih avtocest, ob letališčih, luki, magistralnih železnicah in v povezavi z logističnimi terminali.
- Manjše gospodarske cone načrtovati v medobčinskih in občinskih središčih za razvoj lokalnega podjetništva, za večjo ponudbo lokacij in nižanje cen nepremični.
- Prestrukturirati območja propadle industrije in gradbeništva zlasti s preparcelacijo v več manjših parcel za nova, bolj fleksibilna podjetja.
- Ne spreminjati namembnosti urbanih površin iz proizvodnih v trgovske, stanovanjske in druge rabe, če gre za perspektivna proizvodna območja in pomanjkanje le-teh.
- Proizvodne površine načrtovati zlasti tam, kjer so omogočeni priključki na plinovod, čistilno napravo in druge energetske in okoljske infrastrukture.
- V manjših naseljih načrtovati obrtne cone, ki omogočajo tudi gradnjo stanovanj podjetnikov (po klasifikaciji označena kot IGS).
- Proizvodna območja strateškega pomena za državo naj se urejajo z DPN in naj državni interesi imajo prednost pred občinskimi oz. zasebnimi.

Gospodarska območja glede na statistične regije

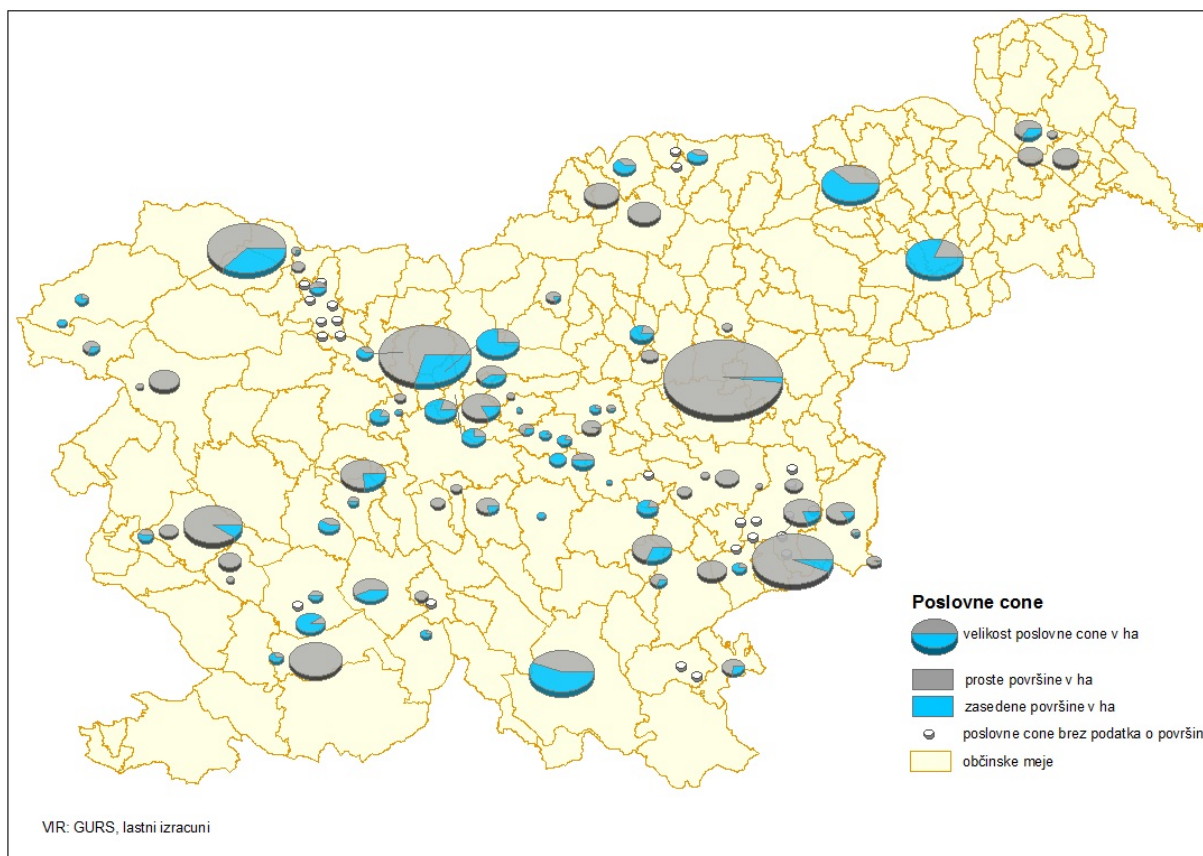
Velike so razlike med obsegom gospodarskih območij po statističnih regijah in po glavnih mestih (statističnih) regij (vključno z obmestji) ter tudi glede na razvitost regij. Praviloma imajo manjše, gospodarsko šibke regije večjo ponudbo še nezazidanih površin za gospodarske dejavnosti kot velike, razvojno močne regije.

Preglednica 22: Pregled gospodarskih con po podatkih JAPTI. Vir: JAPTI, 2010.

	št. vseh evidentiranih con	obseg površin (v Ha)	obseg še prostih površin (v Ha)	povprečna velikost celotne cone (v Ha)	povprečna velikost prostih površin v conah (v Ha)
Osrednjeslovenska	43	601	315	18	9
Podravska	6	336	97	56	17
Pomurska	6	110	97	22	19
Spodnjeposavska	45	553	489	33	29
Zasavska	3	10	4	3	1
Savinjska	9	788	752	88	84
Notranjska	10	290	208	41	30
Gorenjska	93	796	528	47	31
Goriška	28	317	278	11	10
Jugovzhodna Slovenija	17	397	230	36	21
Koroška	6	162	133	40	33

V nadaljevanju analiziramo samo še razpoložljiva, nezazidana zemljišča v gospodarskih conah¹.

¹ Analiza je opravljena na temelju razpoložljivih statističnih podatkov in podatkov JAPTI, zato manjkajo nekatera gospodarska območja (npr. Naklo, Tržič).



Slika 32: Prikaz poslovnih con po podatkih JAPTİ (2010)

Prikaz na sliki 32 je izredno pomanjkljiv, saj ne izkazuje gospodarskih območij na obali, v Sežani, Zrečah, Slovenski Bistrici, Novi Gorici, Ilirski Bistrici, Lendavi, na območju Slovenskih goric, itd. Prikazana ponudba še prostih površin kaže na hipertofiranost na Koroškem (Slovenj Gradec, Ravne) in na primanjkljaj v Zasavju in številnih obrobni delih Slovenije (Goričko, Prlekija, Obsoteljsko, itd...)

Spodnjeposavska regija ima glede na svojo velikost največjo ponudbo novih površin:

PC Phoenix 276 ha; IC Brezina pri Brežicah 35 ha; terminal Obrežje 10 ha; PC Drnovo 20 ha; PC Gramoznica 21 ha; PC pri Vipapu pri Krškem 17 ha; PC Vrbina pri NEK 56 ha, več poslovnih con pri Sevnici: INES 26 ha in več manjših.

Glede na prometno lego ob 10. koridorju, gravitacijo Zagreba oz. čezmejno sodelovanje s Hrvaško je skupni obseg gospodarskih območij upravičen, vendar je njihova številčnost prevelika.

Pomurska regija ima obsežna, še razpoložljiva zemljišča za gospodarske dejavnosti:

Turopolje 14 ha; severna IC ob Murski Soboti 20 ha; TDLC ob avtocesti pri Rakičanu 32 ha in 34 ha; TOC Rakičan 5 ha.

Obseg gospodarskih parkov je upravičen glede na potenciale: lega ob 5. koridorju, bližine Madžarske in Hrvaške.

Goriška regija ima gospodarske cone osredotočene zlasti v ajdovski, vipavski in tolminski občini, drugod pa zanemarljivo. V Ajdovščini beležimo skupaj 5 + 8 + 4 + 7 + 4 + 9 + 108 ha; v Vipavi ok. 26 ha; v Tolminu-Podlubinju 14 ha+ 19 ha ter več manjših. Razmeroma skromno ponudbo beležimo v občini Nova Gorica in njeni okolici.

Savinjska regija ima razmeroma asimetrično razporeditev gospodarskih območij z daleč največjim deležem Celja in njegove okolice: IPC Celje 690 ha, Gaberje – jug 28 ha; Polzela 3 ha + 3 ha; Vojnik 5 ha; IPC Prebold 15 ha; Ljubno 8 ha. V Šaleški dolini in v smeri Rogaške Slatine ne beležimo prostih površin.

Jugovzhodna Slovenija ima skromno ponudbo gospodarskih območij v Novem mestu, večjo pa v Beli krajini, na Kočevskem in po dolini Krke: NCG Prečna pri Novem mestu 11 ha; PI Kočevje 3 ha; LIK Kočevje 7 ha in 87 ha; Metlika 12 ha; Dolenja vas pri Mirni Peči 58 ha; PC Mokro polje blizu Otočca 43 ha.

Koroška ima sicer ustrezno regijsko ponudbo, ki pa je razdeljena med vsa večja naselja v regiji, kar je neracionalno (PC Slovenj Gradec 52 ha; PC Ravne na Koroškem 63 ha, PC Dravograd 10 ha, PC Radlje ob Dravi 8 ha).

Gorenjska ima večino potencialov gospodarskih con na Jesenicah in ob letališču na Brniku, drugod gre za precejšen primanjkljaj še prostih površin (Jesenice-Acroni 21 ha, Jesenice PC, HVŽ, Kisikarna, Ob Savi, Plavški travniki, Javornik 12 + 62 + 62 + 3 + 3 + 29 ha itd.; Aeropolis Ljubljana ok. 300 ha; PC Šenčur 6 ha; Zapuže 7 ha; POC Žirovnica 9 ha ter več manjših). Za gospodarski con v Naklem in Tržiču ni podatkov.

Osrednjeslovenska regija kaže precejšen primanjkljaj površin v Ljubljani in njeni bližnji okolici in znatne površine v širšem regionalnem prostoru – kar ustreza razvoju metropolitanske urbane regije. Tudi Aeropolis Ljubljana bi lahko prištevali k ljubljanski metropolitanski regiji (Želodnik 64 ha; PC južno od Kamnika 25 ha; PC Komenda 23 ha; OIC Trzin 10 ha; IOC Logatec 10 ha; OC Breg pri Litiji 12 ha; OC Kresnice 8 ha; OKC Tojnice pri Vrhniki 13 ha + 3 ha; PC Mengeš 7 ha; PC Goričane 4 ha; GC Jeprca 6 ha; PC Ig 11 ha; GC Jug Grosuplje 12 ha; POC Škofljica 6 ha in več manjših).

Notranjska regija beleži malo površin v Postojni (Veliki Otok pri Postojni 5 ha; Prestranek 4 ha), več pa v smeri urbanizacijskega koridorja proti Reki, kar je razmeroma ustrezno. Razveseljiva je tudi ponudba površin na Bloški planoti (Velike Bloke 10 ha; v Pivki cca 5 ha; Neverke 2 ha; Podskrajnik 35 ha; Krpanov dom 148 ha).

Podravska regija ima razmeroma skromno ponudbo prostih površin v Mariboru in njegovi okolici ter na Ptuj (Tezno Maribor 41 ha; Maribor TA14 24 ha; Ptuj 20 ha in 7 ha). Pogrešamo površine na območju Šentilja, Slovenske Bistrice, Slovenskih Konjic, Majšperka, Pragerskega in Ljutomera.

Nepopolni so podatki za **Zasavsko regijo**, kjer beležimo skupaj le 4 ha razpoložljivih površin (Kisovec, Toplice pri Zagorju, Selo ob Savi).

Za **Obalno-kraško regijo** ni podatkov (npr. gospodarska cona Ortnek pri Sežani, širitve v okviru DPN Luke Koper, cone v Hrpeljah-Kozini in v Divači).

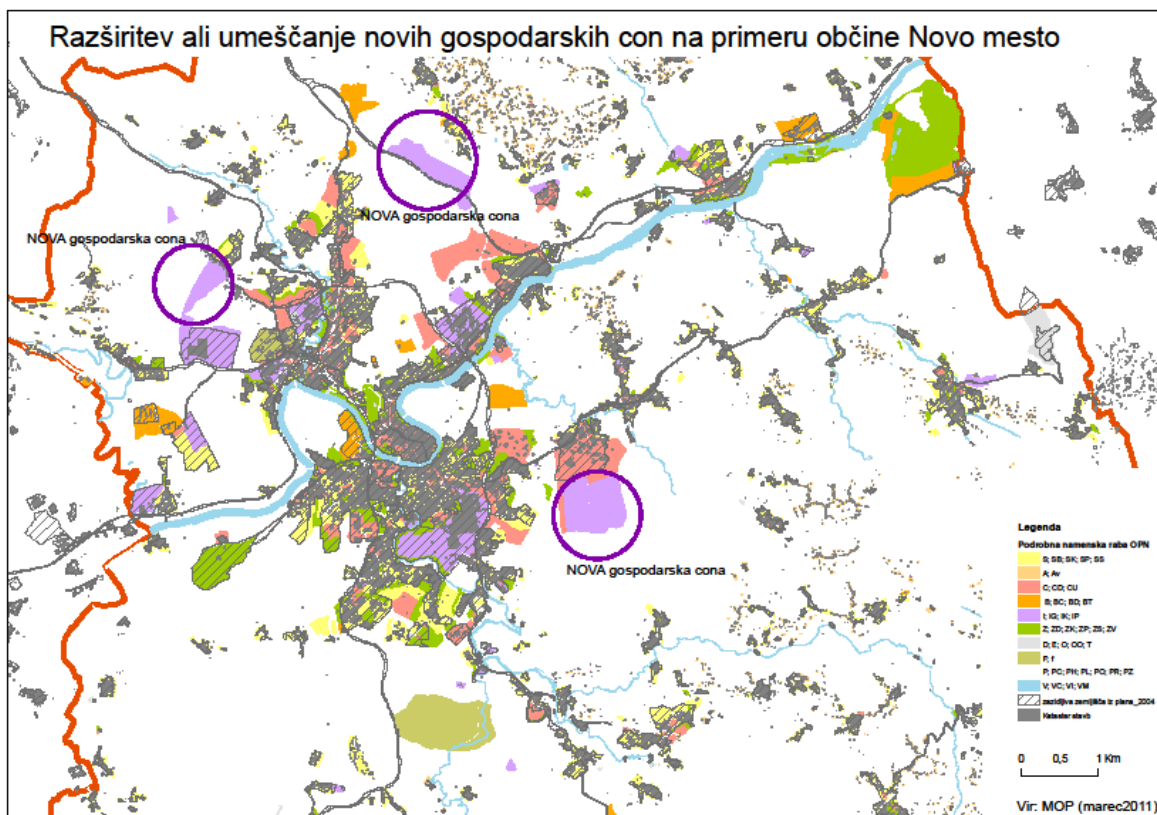
Število gospodarskih con med statističnimi regijami zelo niha: od 45 v spodnjeposavski do treh v zasavski. Temu primerno niha tudi obseg zemljišč v vseh conah, in sicer od 796 ha v Gorenjski do 10 ha v Zasavski. Analogno so različna še razpoložljiva zemljišča v gospodarskih conah. Teh je največ v Savinjski regiji – 752 ha, in najmanj v Zasavski – 4 ha. (Statistične) regije so torej v precej neenakem položaju.

Gospodarska območja glede na urbani sistem

V nadaljevanju analiziramo razpoložljiva (prosta, nezazidana) zemljišča v gospodarskih conah glede na razvoj mest in njihovih ožjih gravitacijskih območji. Pri ugotovitvah izhajamo iz razpoložljive delovne sile v mestih in regijah, kakor tudi iz disproporcij v profilu proizvodnih dejavnosti (ali to sloni na nižje izobraženi delovni sili, ali je tehnološki visoko razvito ...).

- **Ljubljana** ima premajhno ponudbo industrijskih območij (10 + 12 + 8 + 11 + 12 ha in še nekaj manjših).
- **Maribor** ima skromno ponudbo prostih površin (Tezno 41 ha in TAM 24 ha).
- Za **Koper** ni podatkov.
- **Kranj** ima večje površine zlasti v okviru letališča na Brniku (Aeropolis z ok. 300 ha zemljišč), v ali ob samem mestu je ponudba površin skromna.
- **Celje** ima najbolj obsežno ponudbo gospodarskih območij (IPC Celje z 690 ha, Gaberje – Jug 28 ha), kar je glede na vlogo regionalnega središča ustrezno, vendar glede na druga slovenska mesta predimenzionirano.
- **Novo mesto** ima razmeroma ustrezno ponudbo gospodarskih območij (Dolenja vas 58 ha; Mokro Polje 43 ha, Prečna 11 ha).
- **Nova Gorica** ima bistveno premalo prostih gospodarskih območij.
- Med regijskimi središči ima **Ptuj** šibko ponudbo gospodarskih con (ob Puhovi cesti 20 ha; desni breg Drave 7 ha itd).
- **Murska Sobota** ima ustrezno ponudbo (TDLC I. z 32 ha in TDLC II. z in 34 ha; Rakičan 5 ha).
- Somestje **Trbovlje – Zagorje - Hrastnik** ima bistveno premajhno ponudbo še prostih površin.
- Somestje **Slovenj Gradec - Ravne na Koroškem - Dravograd** ima ustrezno, vendar razdrobljeno ponudbo (PC Slovenj Gradec 52 ha; PC Ravne na Koroškem 63 ha; PC Dravograd 10 ha ...).
- Somestje **Krško - Brežice** ima veliko prostih površin, kar pa je ustrezno glede na možnosti obmejnega sodelovanja, bližine Zagreba in energetskega pomena te regije (PC Brezina 35 ha, Obrežje 10 ha; Drnovo 20 ha; Gramoznice-1 21 ha; Vrbina 56 ha in še vrsta manjših).
- Somestje **Jesenice – Radovljica/Lesce** ima (po zaslugi površin na Jesenicah) obsežne gospodarske površine (Acroni 20 ha; HVŽ 62 ha; Kisikarna 62 ha; Vrbje 29 ha itd).
- **Postojna** z okolico je (pre)šibka v tem pogledu in težko uresniči vlogo subregionalnega središča (Prestranek 4'3 ha; Veliki Otok 5 ha).
- Med subregionalnimi središči imajo pretiran obseg industrijske površine v **Ajdovščini** (PC Šturje 4'7 ha; PC Lipa 7 ha; PC v Talih 4 ha; PC pod železnico 9 ha; PC pod obvoznico 3 in 108 (!) ha; Pod letališčem 5 ha itd.).

- Tudi sosednja **Vipava** ponuja znatne površine (3 cone s po 8 ha).
- Veliko ponudbo, ki je upravičena z gospodarskim zaostajanjem Kočevske ima **Kočevje** (LIK 7 ha + 87 ha; Inkubator 3 ha).

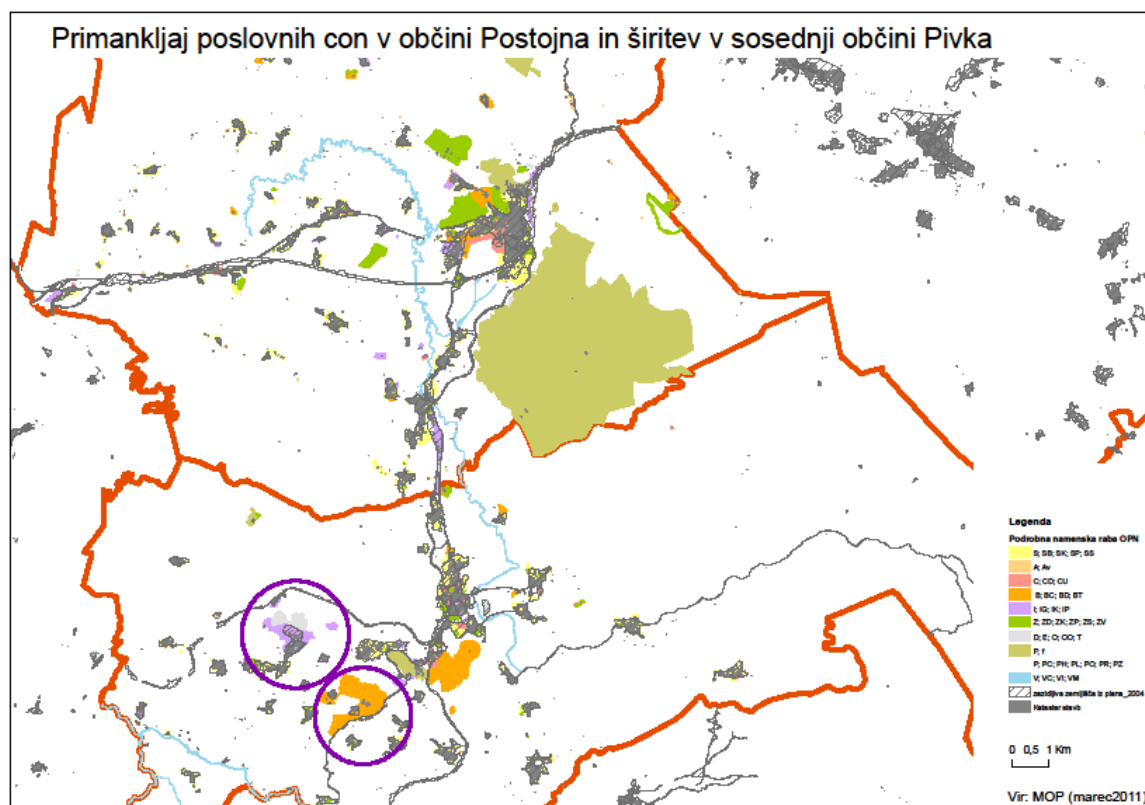


- *Slika 33: Primer novih gospodarskih con v sprejetem OPN v Novem mestu.*

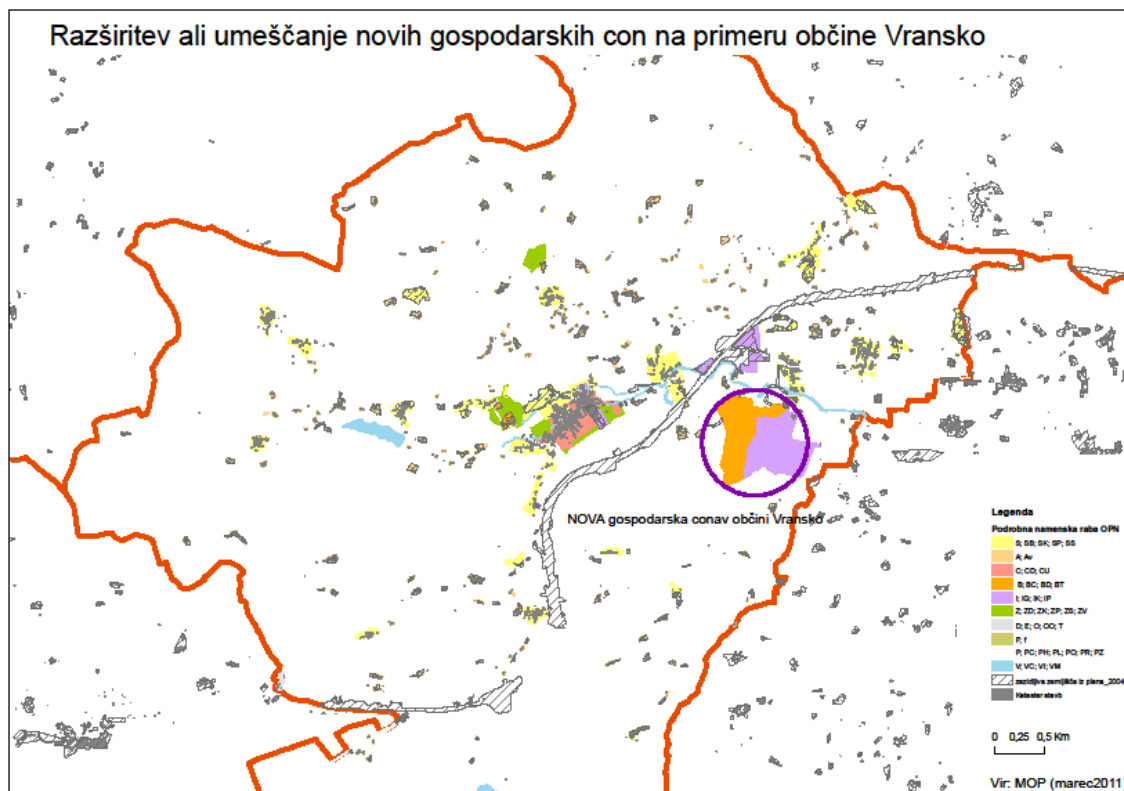
Občina Novo mesto (slika 33) je zelo liberalno razširila nova proizvodna območja na tri lokacije in jih s tem – poleg obstoječih- preveč razdrobila. Upravičena je zlasti cona ob avtocesti.

Na sliki 34 je primer dveh sosednjih občin (Postojna in Pivka), kjer so gospodarske cone zelo utesnjene ob cesti in prostorsko omejene. Ločeno proizvodno območje v občini Pivka je primer decentralizacije gospodarskih dejavnosti izven tradicionalnih lokacij.

Na sliki 35 je primer občine Vransko, ki zelo širokopotezno načrtuje svoje gospodarsko območje, kombinirano s trgovskim centrom. Lokacija je primerna glede na lego ob avtocesti a vprašljiva glede na geografski in demografski potencial.



- Slika 34: Primer gospodarskih con v sprejetem OPN v občinah Pivka in Postojna.



- Slika 35: Primer gospodarskih con v sprejetem OPN v občini Vransko

Sloveniji v zadnjem desetletju beležimo tudi pojav velikih gospodarskih con znotraj **urbanih regij**, na prometno ugodnih lokacijah med večjimi mesti in ki imajo ustrezno komunalno, energetska in okoljevarstveno infrastrukturo. Mnoga večja mesta so "decentralizirala" svojo ponudbo gospodarskih območij, ki so tako razporejena znotraj metropolitanske oz. urbane regije.

- Za urbano območje **savinjske kotline** sta to dve coni v Preboldu in dve coni v Polzeli; za **Brežice-Krško** PC Drnovo itd.
- V **osrednjeslovenski regiji** opisani gospodarski parki nadomeščajo pomanjkanje gospodarskih površin v samem mestu. Naj naštejemo PIC Želodnik 64 ha; IC Jarše 17 ha; Korenova cesta 25 ha; OIC Trzin 10 ha; Logatec 10 ha; OC Breg 12 ha; OC Kresnice 8 ha; IC Sinja Gorica 62 ha; OKC Tojnice 13 ha; PC Mengeš 7 ha; Grosuplje 5 ha; GC Jeprca 6 ha.
- Na **Notranjskem** ima podjetniški inkubator Pivka 148 ha, kar izravnava primanjkljaj v Postojni. Poslovna obrtna cona Velike Bloke z 10 ha pa širi ponudbo tudi na notranjske planote.
- V **Posočju** so gospodarske površine, ki so še na razpolago, zelo razdrobljene (npr. v Bovcu 1 ha in v Kobaridu 4 ha). Zadostno ponudbo gospodarskih območij ima Tolmin (Podlubinj 14 in 19 ha).
- Na **Gorenjskem** imamo poleg gospodarskih površin na območju gornjegorenjskega somestja še površine v **Kranju** in na njegovem vplivnem območju Tržič, Naklo).

Na splošno lahko ugotovimo, da je površin za razvoj proizvodnje v Sloveniji še dovolj, vendar so zelo neenakomerno in stihijsko razporejene. Občine so se tu "znašle" po svoje. Tudi vloga Regionalnih razvojnih agencij (RRA) je razvidna pri nekaterih regijah (Phoenix, 3 cone na Koroškem itd.). Še vedno primanjkuje velikih strjenih gospodarskih območij, kakršna so že navedena Phoenix, Vrbinja, cona na Jesenicah, Aeropolis, IPC Celje, Pivka, Želodnik ipd. Prevelika pa je ponudba majhnih območij s površino 1 -3 ha, pogosto celo pod 1 ha. Če gre za zapolnitve, zaokrožitve že obstoječih con, je ta pojav ugoden, povsem nasprotno pa, če gre za razvoj novih, izoliranih, *green field* območij.

Načrtovanih je več obsežnih gospodarskih območij **ob mejnih prehodih**, oz. po njihovi ukinitvi ob vzpostavitvi šengenskega režima (Obrežje 10 ha; za plato Hrušica, Šentilj in Vrtojbo ni podatkov). Opazen je tudi premik novih gospodarskih območij k avtocestam oz. priključkom na avtoceste, k železnicam, letališčem in k luki. Za lege **ob avtocestah** so značilne PIC Želodnik, POC Komenda – po bodoči izgradnji AC Želodnik - Vodice; IOC Logatec; IC in OC Sinja Gorica; cone v Grosupljem, TDLC pri Rakičanu, PC Dolenja Vas pri Mirni Peči; cone v Vipavi; cone v Ajdovščini; PC Batuje in PC Gojače; OC Tezno in TA14 Maribor; IC na Ptuj, PC Phoenix pri Krškem; Brezina pri Brežicah; IC Drnovo itd. Uspeh načrtovanih gospodarskih območij na Koroškem je odvisen od nove hitre ceste – 3. prometne osi. Za lego **ob letališču** sta značilni Aeropolis Ljubljana in Phoenix (tudi ob avtocestah). Za lego **ob železnici** (po njeni modernizaciji ali novogradnji) so značilne IC v Zasavju in spodnjem Posavju; PC Vrbinja; PSC Noršinska pri Murski Soboti; IC Brezina; terminal Obrežje; PC Krško; PC Boštanj; PC Žirovnica; vse cone na Jesenicah; IPC Celje; cone na Ptuj, v Sežani, ob luki Koper itd.

Zanimivi so tudi podatki o površinskem obsegu **gospodarskih con**. Največja je IPC Celje – 690 ha, sledijo vsa območja Aeropolisa Ljubljana, skupaj 433 ha. Nad 100 ha imajo še LIK II Kočevje – 145 ha; PC Pod obvoznico Ajdovščina – 108 ha; PI Krpanov dom Notranjska 149 ha;

OC Tezno Maribor 108 ha; IC Ptuj 100 ha; PC Phoenix 276 ha. Največja gospodarska območja so tudi še nepozidana. Daleč največ gospodarskih območij pa ima obseg 5 – 10 ha, nekatera celo pod 2 ha. Povprečna velikost gospodarske cone je 30'94 ha, kar je v evropskem merilu majhno območje. Res pa je, da je med temi veliko površin namenjenih obrtnim, poslovnim, mešanim in drugim dejavnostim, in je obseg industrijske površine lahko manjši. Povprečna velikost zazidljivega zemljišča v gospodarski coni je 22'21 ha, kar ustreza prejšnji številki. Ta povprečna velikost je skromna za velike tovarne in velike distribucijske – logistične centre. Je pa primerna za lokacijo manjših podjetij.

Gospodarske cone ne sledijo s svojo prostorsko razmestitvijo urbanemu sistemu, kot ga vzpostavlja SPRS. Nekateri centralni kraji imajo pretiran obseg površin, ki ni ustrezen njihovi vlogi v urbanem sistemu (npr. Ajdovščina, Sevnica). V somestjih si ta ne delijo funkcij, ampak jih podvajajo (kar 4 gospodarske cone na Koroškem). Nekatera pomembna regionalna središča – vsaj v uradnih evidencah – skoraj ne izkazujejo novih gospodarskih območij (npr. Nova Gorica, koprsko somestje). Na splošno je vzorec gospodarskih območij zelo in preveč razpršen in so zato številne cone premajhne, s slabo infrastrukturo in slabimi možnostmi za le-to (npr. v Spodnjem Posavju). Nekatera medobčinska, pomembna zaposlitvena središča pa ne izkazujejo novih zazidljivih površin za gospodarske dejavnosti (npr. Ljutomer, Idrija, Tržič, Loška dolina itd.)

Usmeritve

V Sloveniji je še naprej potrebno razvijati velika zaposlitvena središča v zgostitvenih urbanih regijah z dobro prometno dostopnostjo, infrastrukturo (tudi družbeno – kot so univerze), in z obširnimi zaledjem delovne sile. Te lokacijske prednosti bodo omogočile konkurenčni trg dela, višje dodane vrednosti, višje tehnološke ravni, specializacijo, izbiro na trgu dela. Delovna mesta v proizvodnji naj bodo tako znotraj strnjenih zazidanih območij mest kot tudi v gospodarskih conah, ki so razporejene na najprimernejših lokacijah urbanih regij Ljubljane, Maribora, Obale, Celja, Novega mesta, Nove Gorice. Primerna je 30 minutna oz. največ 40 minutna dostopnost. V zgostitvenih, urbanih regija je potrebno težiti k mreži naselitvenih, zaposlitvenih, pristočasnih in drugih središč oz. območij.

Večjo (po eno) gospodarsko cono in svoji funkciji v omrežju naselij primerno koncentracijo servisnih delovnih mest naj zagotavljajo regionalna, subregionalna in medobčinska središča – slednja zlasti, če so na periferiji in slabo dostopna. Zaledje delovne sile naj ima dostopnost do 30 minut.

Vsa občinska središča naj imajo po eno podjetniško cono za spodbujanje lokalnega gospodarstva in zgostitev na lokalnem trgu dela. Taka ponudba prostora je smotrna celo, če je del (ali celota) obstoječe podjetniške cone **še nezaseden. Nikakor pa ni smotno, da ena občina razvija večje število gospodarskih** območij in drugih zaposlitvenih središč (v občini Ajdovščina jih naštejemo vsaj 5!). Tudi v manj razvitih občinah naj bo izohrona voženj na delo v času do 20 minut.

Na eni strani naj bo torej usmeritev v mrežo velikih, koncentriranih, mednarodno konkurenčnih gospodarskih območij v slovenskih urbanih zgostitvenih regijah. Na drugi

strani pa ponudba manjših, večnamenskih podjetniških con v perifernih, manj razvitih pokrajinah oz. občinah.

Seveda naj se čim več površin za nova delovna mesta "reciklira" iz rjavih con propadlih industrijskih, gradbenih podjetij, iz opuščenih vojašnic, nekdanjih komunalnih območij ali opuščenih železniških postaj. Nikakor pa teh površin ne smemo lahkomišelnostno zapravljati za potrošniško orientirana delovna mesta (za trgovine, gostinstvo, zabavo ipd.).

Območja z izrazitim pomanjkanjem delovnih mest (in z nezaposlenostjo), ki so preveč oddaljena od gospodarskih središč (več kot 30-40 minut), kot so Kočevska, Pokolpje, Zgornje Posočje, severno Goričko ... naj tudi s stimulativnimi ukrepi države ohranijo obstoječa in pridobijo nova delovna mesta vsaj za domače prebivalstvo. Politika načrtovanja določanja proizvodne rabe prostora naj bo v teh občinah čim bolj permissivna. Zaposlitveno pomembna medobčinska in manjša regijska redišča naj vsaj ohranijo delovna mesta, ob ustreznem prestrukturiranju.

Nacionalna regionalna središča naj povečajo kvaliteto in diverzificirajo vrste delovnih mest ter izboljšajo dostopnost za zaledje. Delovna mesta naj tudi servisirajo podeželje in uresničujejo načelo partnerstva mest in podeželja. To partnerstvo naj se izvaja zlasti z dobro dostopnostjo med mesti in podeželjem (lokalne ceste), ustreznimi javnimi servisi v mestih, z območji izletništva in rekreacije na podeželju okoli mest, s prodajo krajevnih pridelkov na mestnih tržnicah ipd.

Zgostitvene regije in največja mesta naj zlasti razvijajo kakovost, čezmejno konkurenčnost obstoječih delovnih mest in ustvarjajo nova, ki imajo izrazite komparativne prednosti. Čim bolj naj pokrivajo s svojo gravitacijo ponudbo delovne sile na podeželju – zlasti tam, kjer v bližini ni pomembnejših zaposlitvenih središč.

1.3 KOMUNALNO OPREMLJANJE ZEMLJIŠČ

Strategija prostorskega razvoja Slovenije je opredelila sledeče cilje na področju komunalnega opremljanja:

- zemljišča poselitvenih območij se opremlja z minimalno komunalno infrastrukturo, ki zagotavlja oskrbo s pitno vodo in energijo, odvajanje odpadkov in odstranjevanje odpadkov ter navezavo na javno cestno omrežje. Manjkajočo komunalno infrastrukturo se dogradi, dotrajano pa sanira;
- nove objekte v poselitvenih območjih, namenjene trajnemu prebivanju, delu, zdravstvu, rekreaciji, športu in drugim dejavnostim se priključuje na obstoječo komunalno infrastrukturo;
- po dograditvi manjkajoče ali izgradnji nove komunalne infrastrukture se nanjo priključi obstoječe objekte, namenjene dejavnostim, navedene v zgornjem odstavku;
- pri načrtovanju naselij se prebivalcem zagotovi zanesljivo oskrbo s pitno vodo v količinah skladno z veljavnimi standardi in učinkovito oskrbo z vodo za potrebe hidrantnih omrežij in požarnih bazenov;
- v novih naseljih se uredi ločen kanalizacijski sistem za padavinsko in komunalno odpadno vodo, kjerkoli je to ekonomsko upravičeno in tehnično možno;
- za obstoječa, kot tudi za nova naselja se izdelava energetske zasnove z analizami možnosti rabe lokalno razpoložljivih obnovljivih virov energije;
- pri načrtovanju novih objektov se le te vključi v energetske zasnove naselja;
- pri načrtovanju novih naselij se upošteva energetska varčno umeščanje objektov v prostor, energetska varčne urbanistične rešitve in oblike samooskrbe objektov z energijo.

Komunalna opremljenost stavbnih zemljišč je osnovni predpogoj za razvoj dejavnosti v prostoru oziroma za gradnjo stavb, s tem pa komunalna opremljenost tudi pomembno vpliva na njihovo razmestitev v prostoru. Gradnja je v skladu z zakonskimi predpisi (Zakon o prostorskem načrtovanju in Zakon o graditvi objektov 1B) dovoljena samo na komunalno opremljenem zemljišču, minimalna komunalna oprema pa obsega dostop do javne ceste, oskrbo pitno vodo, odvajanje odpadne vode in oskrbo z električno energijo.

Opremljanje stavbnih zemljišč je v pristojnosti lokalne skupnosti, zato so občine v prvi vrsti dolžne zagotoviti opremljanje stavbnih zemljišč z gospodarsko javno infrastrukturo, ki bo omogočala gradnjo novih stavb in njihovo uporabo. Poleg tega pa je treba zagotoviti tudi izgradnjo druge gospodarske javne infrastrukture, ki predstavlja sistemski razvoj infrastrukture v smislu zagotavljanja ustreznih zmogljivosti in dostopnosti infrastrukture.

Dejansko stanje kaže, da pomanjkljiva komunalna opremljenost stavbnih zemljišč pomeni veliko oviro pri gradnji na predvsem strnjenih poselitvenih območjih. Občine zaradi sistema financiranja pogosto nimajo dovolj finančnih sredstev za opremljanje stavbnih zemljišč, čeprav imajo v svojih prostorskih aktih dovolj zazidljivih zemljišč. Praviloma so ta zemljišča v lasti lastnikov, ki imajo z njimi svoje načrte, praviloma neusklajene z lokalno skupnostjo, predvsem pa je nejasen status razpoložljivosti teh zemljišč. To je delno posledica objektivnih razlogov privatizacije in denacionalizacije, delno pa špekulativnega zadrževanja zemljišč zaradi pričakovanega višjega dobička. Gradnja komunalne opreme se financira iz

komunalnega prispevka, proračuna občine, proračuna države in iz drugih virov, vendar zaradi finančne šibkosti in prepovedi pretiranega zadolževanja slovenske občine niso finančno sposobne ustrezno razvijati komunalne infrastrukture, kar pa je eden bistvenih instrumentov prostorske politike na lokalni ravni. Ravno pomanjkanje komunalno opremljenih stavbnih zemljišč na ustreznih lokacijah zavira notranji razvoj naselij in spodbuja nadaljevanje razpršene gradnje.

V skladu z veljavnimi zakonskimi predpisi se opremljanje stavbnih zemljišč izvaja na podlagi programa opremljanja. Program opremljanja se pripravi na podlagi občinskega prostorskega načrta ali občinskega podrobnega prostorskega načrta, z njim pa se za območja, na katerih se s prostorskim aktom predvideva gradnja nove komunalne opreme ali objektov in omrežij druge gospodarske javne infrastrukture, podrobneje določi komunalna oprema, ki jo je treba zgraditi, in roke za gradnjo po posameznih enotah urejanja prostora. S programom opremljanja se za komunalno opremo določijo tudi podlage za odmero komunalnega prispevka. Zanimivo je, da v Sloveniji ne glede na zakonsko ureditev ca 10% občin ne zaračunava komunalnega prispevka, ki je eden od virov za gradnjo nove infrastrukture.

Preglednica 23: Odmerjanje komunalnega prispevka. (Vir.: Štravs et. al., 2009).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Število občin, ki ne odmerjajo komunalnega prispevka	34	33	28	26	27	28	26	30	22
Število občin v Sloveniji	192	192	192	193	193	193	193	210	210
Delež občin, ki ne odmerjajo komunalnega prispevka	17,7%	17,2%	14,6%	13,5%	14,0%	14,5%	13,5%	14,3%	10,5%

Programi opremljanja, ki so izdelani za gradnjo nove komunalne opreme, pa samo delno sledijo ciljem zakonodaje. Program opremljanja za gradnjo nove komunalne opreme mora biti v skladu z veljavnimi predpisi namreč izrazito operativni dokument, s katerim naj bi občina celovito načrtovala opremljanje zemljišč in za to izvajala potrebne infrastrukturne projekte, opredelila njihov način financiranja in časovne roke za izvedbo. Izkazalo se je, da občine zaradi nerazumevanja svoje vloge in neurejenega systemskega vira financiranja nimajo finančnih sredstev za opremljanje stavbnih zemljišč, kar najprej pomeni, da ne opravljajo svoje funkcije opremljanja stavbnih zemljišč in usmerjanja razvoja poselitve. Dejanska posledica je, da so občine obveznost gradnje komunalne opreme prenesle na investitorje. Veljavni predpisi namreč dopuščajo, da občina svoje naloge pri opremljanju stavbnih zemljišč na podlagi pogodbe o opremljanju prenese na investitorja, ki tako lahko opremi zemljišča, na katerih namerava graditi. Zgrajeno komunalno opremo investitor nato prenese v last občine in plača samo tisti del komunalnega prispevka, s katerim si zagotovi, da lahko po pogodbi zgrajeno komunalno opremo priključi na obstoječa omrežja. Gradnja komunalne opreme na podlagi pogodbe o opremljanju je postala v večini občin ustaljena praksa, programi opremljanja, ki se izdelujejo za gradnjo nove komunalne opreme, pa služijo predvsem za odmero komunalnega prispevka. Razvojne komponente v sistemu urejanja prostora v takšnem sistemu ni več, bolj bi lahko govorili o gasilskem pristopu k tematiki. Gradnja komunalne opreme na podlagi pogodbe o opremljanju ima v danih razmerah sicer delno pozitiven učinek, saj omogoča, da občine brez finančnih sredstev opremljajo stavbna zemljišča in s tem posledično zagotavljajo razvoj teh območij. Izrazito negativna posledica gradnje komunalne opreme na podlagi pogodb o opremljanju pa je necelovito in neusklajeno opremljanje stavbnih zemljišč. Gradnja komunalne opreme na podlagi pogodb o opremljanju

se odvija skladno s potrebami investitorjev na točno določenih ožjih območjih, občina pa le v manjši meri vpliva na bodoči razvoj. Pri tem seveda ni mogoče govoriti o celostnem in celovitem razvoju. Sistemski razvoj komunalne opreme zaradi svoje narave in širše oskrbne funkcije ne more biti vezan na ožja območja, saj se združuje v sistem, omrežje in celovit razvoj komunalne opreme na ta način ne more biti zagotovljen.

Usmeritve

Opremljanje stavbnih zemljišč ima torej v sklopu prostorskega načrtovanja izrazito pasivno vlogo in se pojavlja predvsem kot posledica načrtovanih prostorskih ureditev in ne kot predpogoj in usmerjevalni element razvoja v prostoru. Opremljanje stavbnih zemljišč se praviloma odvija skladno s potrebami investitorjev in nima nič skupnega z usmerjanjem razvoja. Posledica je ne celovitost in časovna neusklajenost opremljanja stavbnih zemljišč ter povečevanje razpršene poselitve. Dokler ne bodo občine razumele svoje vloge v sistemu opremljanja stavbnih zemljišč in prevzele aktivno vlogo pri opremljanju stavbnih zemljišč ali pa to vlogo predale višjemu (nadobčinskemu, regionalnemu) nivoju v izvajanje ter dokler ne bodo urejeni sistemski viri financiranja za gradnjo komunalne opreme, se stanje ne bo izboljšalo, zato je treba dodatno pozornost nameniti tudi aktivni zemljiški politiki (davki, spodbude, komasacija zemljišč, partnerstvo...).

Večjo vlogo v sistemu prostorskega načrtovanja mora dobiti načrtovanje komunalne infrastrukture. Pri pripravi občinskih prostorskih aktov je to področje popolnoma zanemarjeno. Namesto da bi se z novo generacijo prostorskih načrtov izdelale zasnove vseh infrastrukturnih omrežij (do izvedbenega nivoja natančno), se v aktih opredeli morebitno obveznost priključevanja, izvedbo samo pa prepusti nadaljnjim fazam. Če bi obstajal strokovni sistemski pristop k načrtovanju in gradnji v prostoru, bi se načrtovanje poselitve odvijalo z roko v roki z razvojem potrebne (predpogoj!) infrastrukture in nenazadnje tudi programiranja finančnih virov zanjo. S takšnimi strokovnimi pristopi pa bi se preseglo ozko teritorialno razdrobljenost slovenskih občin in preneslo del prostorskega načrtovanja na višjo, medobčinsko oziroma regionalno raven.

2 RAZVOJ GOSPODARSKE JAVNE INFRASTRUKTURE

2.1 RAZVOJ PROMETNE INFRASTRUKTURE

2.1.1 Cestno omrežje

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije so našteje naslednje naloge na področju cestnega omrežja:

- navezovanje daljinskih cestnih povezav mednarodnega pomena na omrežje daljinskih povezav enakega pomena sosednjih držav; Beljak – Jesenice – Ljubljana – Zagreb (X. koridor), Koper – Ljubljana – Maribor – Lendava – Budimpešta (V. koridor) z odcepom Divače proti Trstu, od Gradca do Maribora, Ptuja in naprej proti Zagrebu, z odcepom od Lendave proti Zalahovem ter odcepom od Postojne/Divače preko Ilirske Bistrice naprej proti Reki (Jadransko–Jonska pobuda);
- navezovanje omrežja daljinskih cestnih povezav mednarodnega pomena na cestne povezave čezmejnega pomena v smereh Razdrto – Nova Gorica – Videm, Trst – Škofije – Koper – Dragonja – Buje, Celje – Velenje – Slovenj Gradec – Velikovec, Celje – Novo mesto – Metlika – Karlovec, Maribor– Dravograd, Slovenska Bistrica – Hajdina – Ptuj – Ormož – Varaždin, Videm – Tolmin – Škofja Loka – Domžale, Želin – Idrija – Logatec ter Ljubljana – Kočevje – Delnice z navezavo na omrežje mednarodnih daljinskih cestnih povezav;
- navezava Ljubljane, Maribora in somestja Koper-Izola-Piran na omrežje daljinskih cestnih povezav mednarodnega pomena;
- prometno povezovanje regionalnih središč Slovenije ter navezovanje regionalnih središč na omrežje daljinskih cestnih povezav mednarodnega pomena oz. omrežje cestnih povezav čezmejnega pomena ter na cestna omrežja sosednjih držav v smereh Črni Kal – Sočerga, Nova Gorica – Tolmin, Kobarid – Predil, Hrušica – Rateče, Podtabor – Ljubelj, Lendava – Čakovec (HR), Celje – Rogaška Slatina – Dobovec, Kočevje – Črnomelj – Metlika, Šentjakob – Zidani Most – Drnovo, Slovenska Bistrica – Rogaška Slatina – Brežice, Murska Sobota – Ormož, Sežana – Nova Gorica, Unec – Žlebič, Kočevje – Novo mesto;
- zagotavljanje povezanosti regij (Idrija, Cerklje, Škofja Loka, Kranj, somestje Kamnik–Domžale, somestje Trbovlje–Hrastnik–Zagorje ob Savi, Novo mesto, Kočevje, Ribnica, Cerklje, Postojna, Logatec, Idrija) mimo Ljubljane z notranjim obodnim cestnim obročem;
- dostopnost slabše razvitih predelov ob meji in povezovanje z osrednjim območjem države in obmejnimi obodnimi cestnimi prometnimi obročmi;
- navezovanje cestnih povezav regionalnega pomena na osnovno državno cestno omrežje;
- povezovanje naselij s cestnimi povezavami lokalnega pomena.

V nadaljevanju analiziramo rast prometa, stopnje motorizacije, prometno varnost ter izgradnjo ali modernizacijo cest v obravnavanem obdobju kot izhodišč za nove usmeritve.

Analiza prometnih obremenitev je izdelana za vsa števna mesta na omrežju avtocest in hitrih cest v Republiki Sloveniji v enoti PLDP (povprečni letni dnevni promet) po vrstah vozil.

Števni podatki so povzeti iz publikacije Promet DRSC za posamezna leta v obdobju 2004 - 2009. Skupaj je bilo analiziranih 79 števnih mest. Iz analize po števnih mestih je izdelana analiza po posameznih krakih (smereh) avtocest in hitrih cest. Analizirane so prometne obremenitve na ljubljanskem obroču, primorskem, štajerskem, gorenjskem in dolenskem kraku. Za vsak krak so povzeti podatki o prometu z določenega števnege mesta, ki je najbolj značilen za določeno smer.

Povprečni letni dnevni promet (PLDP) se je v obdobju 2004 - 2009 povečal s povprečnimi letnimi stopnjami od 3,0 % (Gorenjska) pa do skoraj 10 % (Primorska).

Preglednica 24: Prometne obremenitve v enoti PLDP za vsa vozila po smereh in faktor povečanja prometa v obdobju 2004 – 2009

VSA VOZILA	Gorenjski krak	LJ obvoznica	Dolenjski krak	Primorski krak	Štajerski krak	Prekmurski krak	Vipavski krak
2004	31.776	49.920	17.595	17.458	29.476	14.579	7.077
2005	32.368	52.069	17.745	18.957	30.697	15.013	7.462
2006	33.273	53.961	18.373	20.950	33.289	15.525	7.749
2007	34.655	56.476	19.786	23.666	36.505	16.870	8.214
2008	35.332	59.992	20.887	26.622	38.102	17.600	8.605
2009	35.802	63.105	21.178	28.955	39.637	20.213	8.780
faktor 09/04	1,1	1,3	1,2	1,7	1,3	1,4	1,2
plsr 04-09	3,0	5,0	4,2	9,9	6,4	7,1	4,9

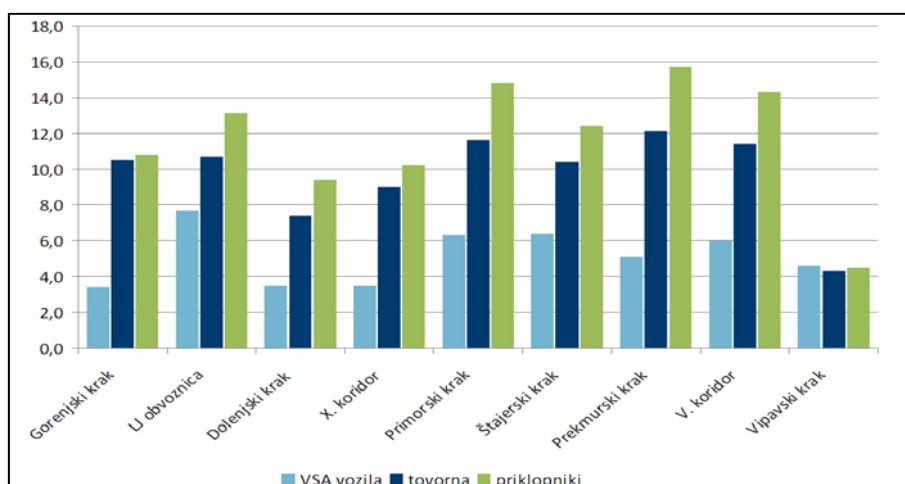
Preglednica 25: Prometne obremenitve v enoti PLDP za priklopnike in vlačilce po smereh in faktor povečanja prometa v obdobju 2004 – 2009

PRIKLOPNIKI IN VLAČILCI	Gorenjski krak	LJ obvoznica	Dolenjski krak	Primorski krak	Štajerski krak	Prekmurski krak	Vipavski krak
2004	784	2.524	1.324	1.440	2.676	1.573	1.477
2005	882	3.012	1.416	2.060	3.326	2.165	1.623
2006	901	3.512	1.480	2.893	3.851	2.446	1.365
2007	1.088	3.918	1.542	4.126	4.608	3.196	1.344
2008	1.186	4.352	1.683	4.694	5.150	3.520	1.359
2009	1.064	3.795	1.506	4.258	4.810	3.646	1.410
faktor 09/04	1,4	1,5	1,1	3,0	1,8	2,3	1,0
plsr 04-09	9,7	11,1	4,7	30,1	14,8	26,0	1,0

Iz analize rasti obsega **prometa priklopnikov in vlačilcev** je razvidno, da je bila rast na vseh avtocestnih krakih v preteklem 5-letnem obdobju izjemno visoka in nad pričakovanji. Povprečna letna stopnja rasti (PLSR v %) je bila od 1,0 % na Vipavskem kraku in do 30,1 % na Primorskem kraku. Do izrazitega povečanja prometa je prišlo zaradi vstopa Slovenije v EU, kar se pozna predvsem na V. koridorju, ki ga tvorijo Primorski, Štajerski in Prekmurski krak, vključno s prehodom prestolnice Ljubljane.

V obdobju 2004 - 2009 je promet vseh vozil na X. koridorju (Karavanke – Obrežje) naraščal s 3,6 % povprečno na leto, medtem ko je kategorija priklopnikov in vlačilcev naraščala s 7,2 % povprečno letno stopnjo rasti.

Na V. koridorju (Koper – Lendava) so stopnje rasti še višje, kar je tudi posledica hitrejše rasti obsega tranzitnega prometa. Obseg vseh vozil se je povečeval s 7,8 % povprečno letno stopnjo rasti, obseg priklopnikov in vlačilcev pa s 23,6 % povprečno letno stopnjo rasti.



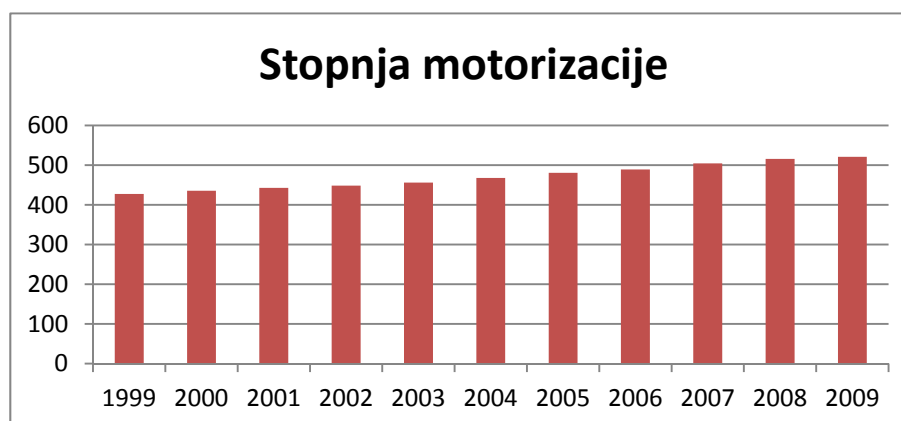
Grafikon 1: Prikaz povprečnih letnih stopenj rasti za obdobje 2004 - 2009

V letu 2009 pa se je naraščanje prometa zaradi gospodarske krize ustavilo. Tako beležimo zmanjšanje tovarnega prometa. V obdobju 2008 - 2009 so vsa vozila imela povprečno letno stopnjo od 1,3 % na gorenjskem kraku, pa do 6,9 % na Primorskem kraku. Kategorija tovornih vozil se je v letu 2009 zmanjšala glede na leto 2008. Na V. koridorju je bila rast vseh tovornih vozil od -6,4 do +0,9 %, priklopniki pa od -10,5 % (Primorska) do +3,5 % povprečno letno stopnjo rasti (Prekmurje).

Razvoj motorizacije v Sloveniji je naslednji pomemben podatek za načrtovanje cestnih prometnih omrežij. Število registriranih motornih vozil se v Sloveniji konstantno povečuje. V naslednji preglednici je prikazana rast stopnje motorizacije oz števila osebnih avtomobilov na 1.000 prebivalcev.

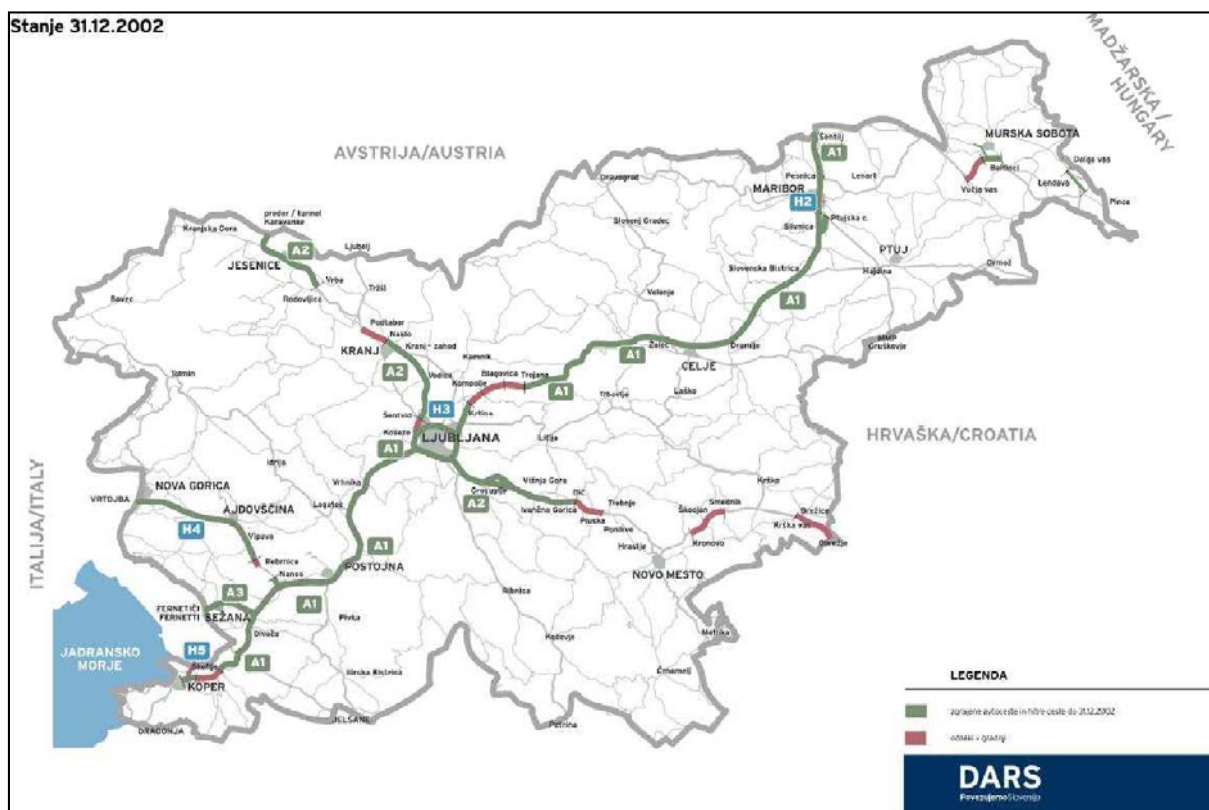
Preglednica 26: Število OA na 1.000 prebivalcev in stopnja motorizacije

LETO	Št. vseh motornih vozil na dan 31.12.	Št. vseh osebnih vozil na dan 31.12.	Št. prebivalcev	Št. osebnih vozil na 1.000 prebivalcev	Rast stopnje motorizacije
2004	1.117.783	933.941	1.996.433	468	2,51%
2005	1.170.606	960.213	1.997.590	481	2,75%
2006	1.200.979	980.261	2.003.358	489	1,79%
2007	1.255.661	1.014.122	2.010.377	504	3,09%
2008	1.308.963	1.045.183	2.025.866	516	2,27%
2009	1.332.314	1.058.858	2.032.362	521	0,98%

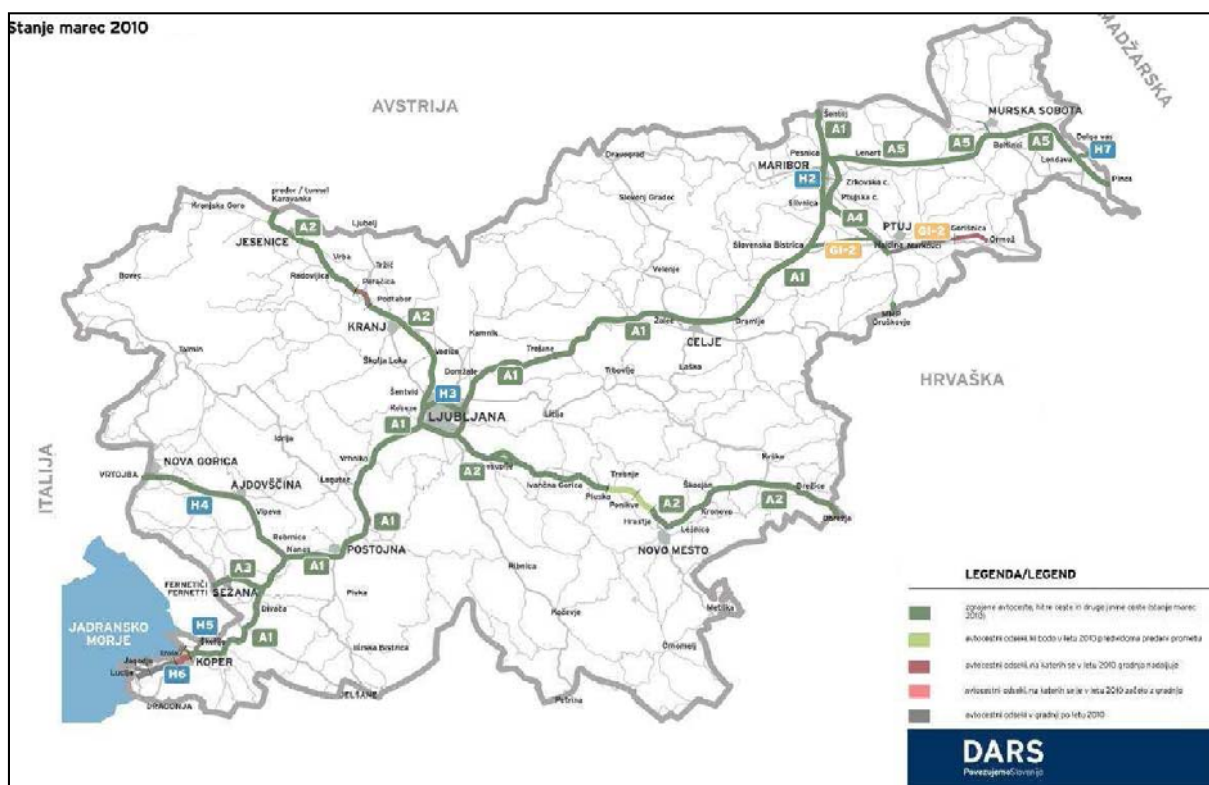


Grafikon 2: Rast stopnje motorizacije

Eden najbolj vidnih uspehov razvoja v prostoru Slovenije v tem času je bila **dograditev omrežja avtocest in hitrih cest**, ki je že skoraj zaključena (prikazano na spodnjih slikah).



Slika 36: Stanje avtocestnega sistema v Republiki Sloveniji v letu 2002.



Slika 37: Stanje avtocestnega sistema v Republiki Sloveniji v letu 2010.

Iz preglednih kart je razvidno, da je bil v letu 2009 je dokončan že pretežni del sistema avtocest in hitrih cest. V obdobju od leta 2003 do leta 2009 je bilo zgrajenih 238,1 km avtocest in hitrih cest in tako je imela Slovenija konec leta 2009 591,2 km avtocest in hitrih cest. V obdobju 2003–2009 je bilo po ReNPIA predvideno dokončanje 226 km avtocest in drugih cest, dejansko pa je bilo predanih prometu 269,3 km avtocest in drugih cest, kar pomeni 19,2 % več, kot je bilo načrtovano.

Preglednica 27: Realizacija vseh novih cest po letih in v km

Vse ceste	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Skupaj 2003-2009
predvideno po RENPIA	47,1	32,2	20,5	36,9	28,8	29,9	226,0
realizirano	70,2	10,9	13,1	4,7	94,9	43,1	269,3

Slabši so rezultati na področju **državnih** cest (ki niso v kategoriji avtocest in hitrih cest). Struktura vlaganj po namenu se je v zadnjih 10 letih spremenila. Opazimo lahko znižanje deleža vlaganj v ukrepe za ohranjanje cest (obnove in preplastitve) ter porast predvsem ukrepov za izboljšanje prometne varnosti.

Preglednica 28: Realizacija vseh novih cest po letih in v km

Vrsta vlaganj	Delež 1999	Delež 2004	Delež 2009
vlaganja v izboljšanje prometne varnosti:	14 %	24 %	23 %
vlaganja v ohranjanje cest:	29 %	18 %	16 %
vlaganja za izboljšanje pogojev bivanja:	0 %	2 %	2 %
vlaganja za znižanje stroškov uporabnikov:	36 %	31 %	37 %
vlaganja za zagotavljanje dostopnosti:	20 %	25 %	22 %

Na omrežju se vsako leto izvaja vizualna ocena stanja vozniških površin po metodologiji modificiranega švicarskega indeksa MSI (na polovici omrežja). Po oceni stanja iz leta 2008 in 2009 je v zelo slabem in slabem stanju kar 53,8% državnega cestnega omrežja, v zelo dobrem in dobrem stanju pa le 34,4% vozišč v pristojnosti DRSC. Iz spodnje tabele je razvidno, da se stanje vozniških površin z leti slabša.

Preglednica 29: Stanje vozniških površin

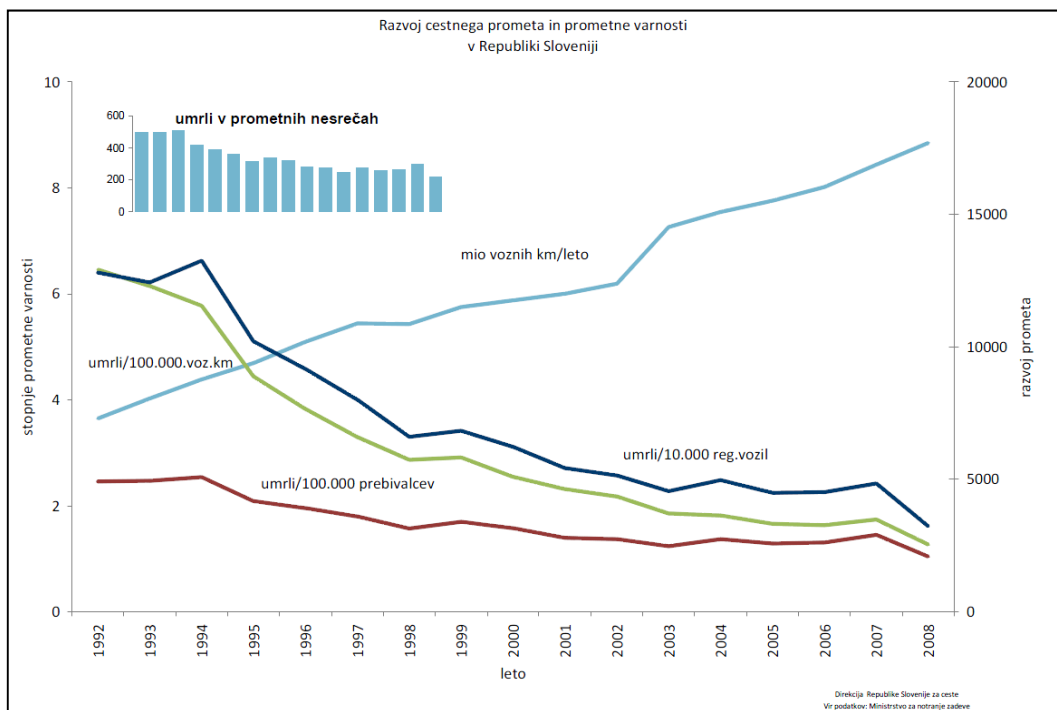
Leto ocenjevanja	Zelo slabo in slabo	Zelo dobro in dobro
2003 do 2004	48,1 %	39,5 %
2005 do 2006	49,9 %	37,4 %
2007 do 2008	53,6 %	34,4 %
2008 do 2009	53,8 %	34,3 %

Uresničevanje ciljev je potekalo v okviru finančnih zmožnosti. Dolgoročni cilji so bili izpolnjeni le na področju prometne varnosti. Stanje državnih cest in objektov se z leti poslabšuje, saj razpoložljiva finančna sredstva ne omogočajo bistvenega izboljšanja stanja državnih cest.

Preglednica 30: Letni cilj programa

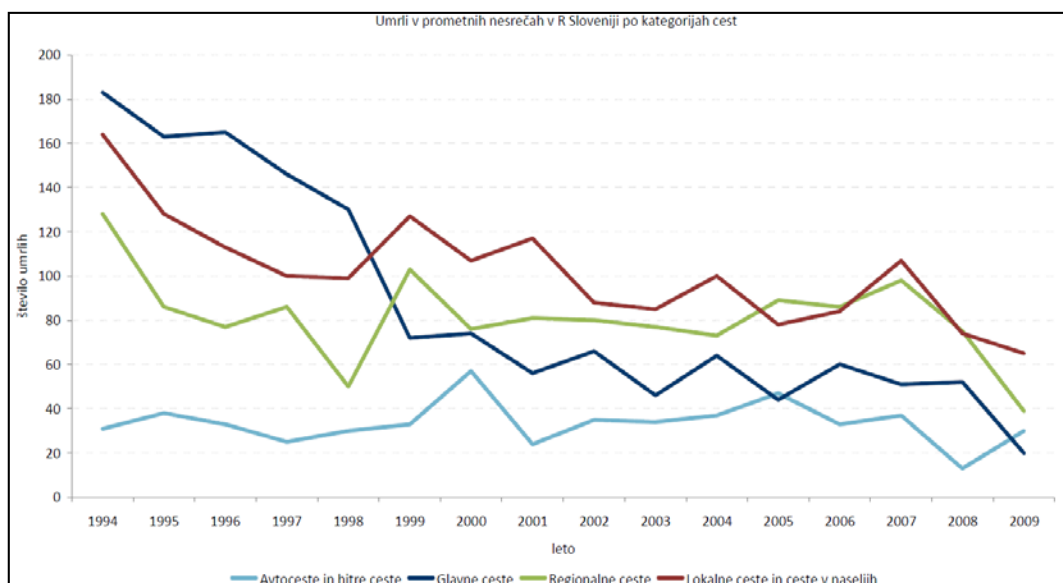
leto	2007		2008		2009	
PROGRAM	CILJI	REALIZACIJA	CILJI	REALIZACIJA	CILJI	REALIZACIJA
Novogradnje cest	priprava 6 kos, gradnja 2 kos	priprava 6 kos, gradnja 2 kos, od tega 1 kos zaključen v 2007, 1 v 2008	priprava 6 kos, gradnja 2 kos	priprava 10 kos, izvedeni 2 kos	priprava 8 kos, gradnja 2 kos	priprava 11 kos
Novogradnje objektov	gradnja 7 kos od tega 2 kos zaključena 2007	gradnja 4 kos, 1 kos zaključen v 2007	priprava 6 kos, gradnja 6 kos	izvedeni 2 kos	priprava 4 kos, gradnja 10 kos, od tega 6 kos zaključen 2009	izvedeni 2 kos
Izgradnja nadomestnega objekta	gradnja in priprava 31 kos od tega 10 kos zaključeni 2007	gradnja 19 kos, 13 kos zaključenih v 2007	10 kos	13 kos	12 kos	13 kos
Sanacije objektov	30 kos	7 premostitvenih objektov in 2 predora	6 kos	13 kos	9 kos	12 kos
Rekonstrukcije objektov	gradnja in priprava 23 kos od tega 4 kos zaključeni 2007	gradnja 9 kos	5 kos	13 kos	11 kos	14 kos
Modernizacije	52 km	gradnja 47,62 km, od tega zaključenih 24,06 km, v 2008 nadaljev. 23,56 km	26 km	gradnja 46,75 km, od tega zaključenih 28,97 km	24 km	gradnja 26,02 km, od tega zaključenih 16,9 km
Izgradnja obvoznice	priprava 13 kos, gradnja 8, od tega 2 obvoznici zaključeni 2007	priprava 13 kos, gradnja 5 kos od tega 2 obvoznici zaključeni 2007	priprava 21 kos, gradnja 10 kos od tega 1 kos zaključen 2008	priprava 21, gradnja 7 od tega 4 obvoznice zaključene 2008	priprava 14 kos, gradnja 14 kos od tega 1 kos zaključen 2009	priprava 24 kos, gradnja 4 kos od tega 2 obvoznice zaključene 2009
Ureditev cest skozi naselje	91 km	gradnja 31,77 km, od tega zaključenih 19,81 km	45 km	gradnja 61,19 km, od tega zaključenih 36,58 km	43 km	gradnja 29,23 km, od tega zaključenih 11,63 km
Izgradnja kolesarskih poti	priprava 9 kos, gradnja 9 kos	priprava 10 kos, gradnja 9 kos (6,85 km samostojnih kolesarskih poti, ostalo kolesarske steze)	priprava 1 kos, gradnja 14 kos od tega 1 kos zaključen 2008	priprava 10 kos, gradnja 5 kos, dokončanih 4,7 km kolesarskih povezav, gradnja se je začela na 3,8 km	priprava 4 kos, gradnja 13 kos od tega 3 kos zaključeni 2009	priprava 22 kos, gradnja 4 kos, dokončanih 3,8 km kolesarskih povezav, gradnja se je začela na 2,5 km
Rekonstrukcije cest	37 km	gradnja 21,33 km, nadaljevanje v 2008 11,06 km	28 km	gradnja 71,00 km, od tega zaključenih 43,05 km	29 km	gradnja 23,63 km, od tega zaključenih 13,20 km
Rekonstrukcije križišč	gradnja in priprava 53 kos od tega 21 kos zaključeni 2007	gradnja 41 kos, od tega končanih 26 kos	25 kos	26 kos, izvedeni 19 kos (od tega osvetlitev in semaforizacija 2 kos)	23 kos	gradnja 21 kos, izvedeni 17 kos
Ureditev okolja cest	0,47 km	gradnja 27,8 km	1,1 km	27,8 km	1,5 km	23,78 km
Preplastitve cest	50 km	gradnja 71,94 km, od tega zaključenih 64,43 km, nadaljev. v 2008 7,51 km	51 km	gradnja 79,99 km, od tega zaključenih 68,57 km	59 km	gradnja 37,02 km, od tega zaključenih 33,43 km
Obnove cest	10,5 km	gradnja 7,27 km, od tega v 2007 končano 3,63 km, nadaljev. v 2008 3,64 km	3,8 km	gradnja 12,95 km, od tega zaključenih 9,56 km	4 km	gradnja 6,25 km, od tega zaključenih 5,24 km
Sanacije propustov	6 kos	4 kos	2 kos	5 kos		
Sanacije podpornih in opornih zidov:	16 kos	gradnja 14 kos, nadaljevanje v 2008 9 kos	4 kos	gradnja 12 kos, izvedeni 6 kos	2 kos	gradnja 10 kos, izvedeni 8 kos
Sanacije brežin	3,2 km	3,93 km	3,4 km	1,5 km	2,2 km	2,78 km
Sanacije plazov	2,9 km	2,84 km	4,8 km	1,35 km	4,4 km	3,66 km

Analiza cestnega prometa je lahko popolna le, če obravnavami tudi **prometno varnost**. V zadnjih desetih letih se je število smrtnih žrtev na cestah zmanjšalo za 36 %. Izpostavljenost tveganjem, ki kaže nivo prometne varnosti se je zmanjšala med 38 % in 53 % ob tem, ko se je obseg prometa več kot podvojil.



Grafikon 3: Razvoj cestnega prometa in prometne varnosti v Republiki Sloveniji

Leta 1990 je bilo na slovenskih cestah 517 nesreč s smrtnim izidom, leta 2007 293, medtem ko je bilo v letu 2009 171 nesreč s smrtnim izidom. Razlogi za izboljšanje so v izgradnji sodobne cestno prometne infrastrukture (predvsem štiripasovnih avtocest in hitrih cest), v tehnoloških izboljšavah vozil in v manjši meri kot posledica vzgoje, izobraževanja, napredka medicine in bolj restriktivne politike do kršiteljev cestno prometnih predpisov.

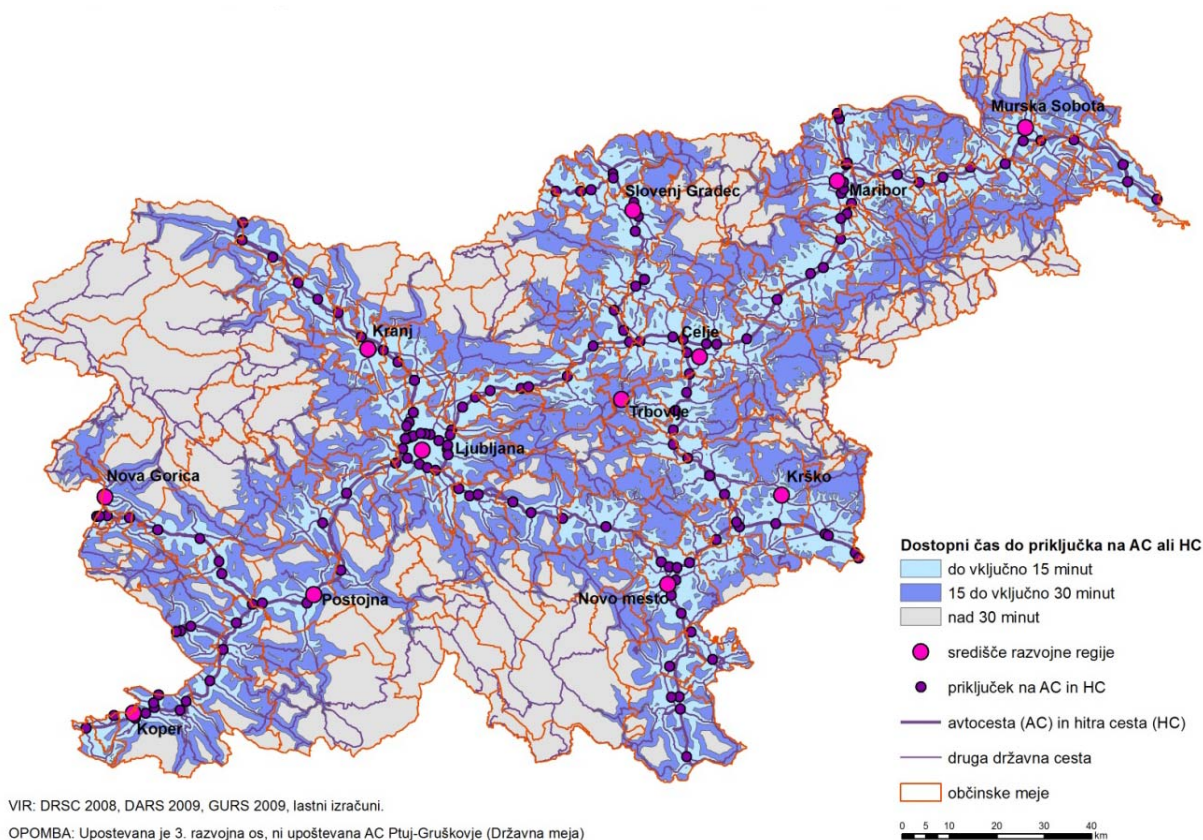


Grafikon 4: Umrlji v prometnih nesrečah po kategorijah cest

Na osnovi zgornjega grafikona lahko ugotovimo, da se je število mrtvih na cestah zmanjševalo predvsem na glavnih in regionalnih cestah. To lahko povezujemo z izgradnjo avtocest in hitrih cest, ki so prevzemale predvsem promet iz glavnih pa delno tudi regionalnih cest. Število mrtvih na avtocestah se izrazito povečuje v zadnjem letu. Istočasno pa se v tem obdobju izrazito zmanjšuje število mrtvih na glavnih in regionalnih cestah. Verjetno je to posledica uvedbe vinjetnega sistema, zaradi katerega se je del prometa iz glavnih in regionalnih cest preselil na avtoceste in hitre ceste.

Za prostorsko načrtovanje je bistvena analiza dostopnosti, ki je v veliki meri odvisna od cestnega prometa.

Omrežje avtocest in hitrih cest je povzročilo bistveno boljšo **dostopnost znotraj Slovenije**, pa tudi njeno povezanost s sosednjimi državami. Čeprav je čas potovanja (oz. razdalja) po avtocesti ali hitri cesti pomemben podatek, pa je prav tako pomemben dostopni čas do najbližjega priključka na AC ali hitro cesto. Le-ta "odpre" dostop podeželja v širši slovenski prostor in s tem na trg dela, šolanja, nakupov itd. V analizi smo uporabili podatke DRSC iz leta 2008, DARS-a in GURS-a iz leta 2009. Vključili smo tudi bodočo 3. prometno os z najbolj verjetno lokacijo priključkov. Avtoceste Ptuj-Gruškovje, Postojna-Jelšane, Divača-Pivka ali Koper-Jelšane niso upoštevane.



Slika 38: Dostopnost do priključka na avtocesto ali na hitro cesto (leto 2025)

Analiza pokaže, da živi (oz. bi živelo po izgradnji tretje osi) večina Slovencev znotraj 15 minutne dostopnosti do priključka na AC ali hitro cesto z motornim vozilom. Ta zelo dobra dostopnost pomeni, da so vzdolž vseh glavnih koridorjev urbanizacije pogoji za okoli 30-45

minutno dostopnost do regijskih oz. večjih zaposlitvenih središč. Vsi ostali prebivalci Slovenije (razen spodaj naštetih) pa imajo vsaj 30 minutni dostop do priključka kar pomeni 45–60 minut do večjega regijskega središča. Tudi ta izohrona omogoča znosne delovne, šolske, nakupovalne in druge migracije (dostopni čas je v daleč največji meri do 45 minut).

Izjeme, kjer je dostopni čas do priključka na AC ali hitro cesto nad 30 minut, pa so: Kočevsko, Pokolpje, Kozjansko, Ribniško in Lovrenško Pohorje, osrednji del Kozjaka, Goričko, južni del Prlekije, zgornje Posočje do Kanala, Cerkljansko, Baška grapa, zahodni del Škofjeloškega hribovja, Bloška planota, Loška dolina (Haloze bodo po izgradnji AC ustrezno dostopne).

Opisano narekuje modernizacijo cest do Kočevja in Fare, ceste Kočevje – Črnomelj, izgradnjo "četrte" prometne osi Škofja Loka – Tolmin, itd. Delno pa bi izboljšano dostopnost lahko dosegli s hitrejšimi in bolj frekventnimi železniškimi povezavami po bohinjski in kočevski progi ter po železnici Murska Sobota – Hodoš (kar predlagamo med usmeritvami železniškega prometa)..

Usmeritve na področju cestnega prometa

- Po dograditvi avtocestnega križa je potrebno nadaljevati z izgradnjo avtocest ali hitrih cest v smeri proti Hrvaški: Hajdina–Gruškovje, Postojna (Divača)–Jelšane, Koper–Dragonja, Jagodje–Lucija–Dragonja, Novo Mesto–Metlika(Vinica), in proti Avstriji (Celje–Velenje–Dravograd). Nadaljevati je potrebno z načrtovanjem srednjega dela 4. osi, katerega izgradnja pa se prenese v obdobje po letu 2020.
- Za povečanje prepustnosti in predvsem varnosti je potrebno zgraditi drugo cev predora Karavanke.
- Kljub usmeritvi k povečanju uporabe javnega potniškega prometa in preusmerjanju tovornega prometa na železnice je smiselno povečati zmogljivost avtocestnega omrežja v okolici Ljubljane (Ljubljanska obvoznica, Ljubljana–Vrhnika, Ljubljana–Domžale, Ljubljana–Vodice, Ljubljana–Grosuplje). Zaradi prostorskih omejitev je smiselno preurediti obstoječe odstavne pasove v dodatne vozne pasove in namesto njih zgraditi odstavne niše ter vzpostaviti sistem nadzora in vodenja prometa (SNVP). Na območju ukinitve odstavnih pasov je potrebno preurediti tudi priključke. Potrebno je zgraditi tudi nekatere dodatne avtocestne priključke (Ljubljana Barje, Lukovica pri Brezovici, Kranj sever,...)
- Sistem SNVP je potrebno postopno širiti tudi na preostalo avtocestno omrežje.
- Z vzpostavitvijo sistema cestninjenja v prostem prometnem toku je potrebno odpraviti ozka grla na območju sedanjih cestninskih postaj.
- Pospešiti je potrebno obnovo in modernizacijo državne cestne mreže, predvsem v smeri 3a in 4. razvojne osi ter izgraditi nekatere nujno potrebne obvoznice (Škofljica, Velike Lašče, Ribnica, Kočevje, Škofja Loka, Hotavlje–Cerkno, Bled, Kranj sever ...). Zgraditi je potrebno povezavo Jeprca–Stanežiče–Brod, Želodnik–Mengeš–Vodice, Hrastnik–Zidani most.
- Z ukinitvijo meja se je realno izboljšala dostopnost nekaterih obmejnih območij, kjer je omogočena povezava preko tuje države (npr. zgornje Gorenjske z zgornjim Posočjem čez Predil, slovenske Koroške z Gorenjsko čez Avstrijo). Kljub temu pa je potrebno skrbeti za povezanost slovenskega nacionalnega ozemlja in dostopnosti ne prepuščati v roke

sosejnim državam (primeri so zapleti pri Karavanškem predoru, nezgrajene lokalne ceste do meje na Madžarskem idr.). S predorom pod Vrščem bi se sedanjo cesto spremenilo v tipično alpsko turistično cesto in povežalo dve pokrajini brez negativnih vplivov na TNP.

2.1.2 Železniško omrežje

Republika Slovenija ima strateško geografsko lego v Evropi, na križanju pomembnih transportnih osi, V. in X. vse-evropskega transportnega koridorja, ki se križata v prestolnici Ljubljani. Oba koridorja predstavljata del evropskega železniškega omrežja.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije so predvideni naslednji ukrepi na področju železniške infrastrukture:

- rekonstrukcije in dograditve daljinskih železniških povezav, ki bodo omogočale hitrosti do 160 km/h in sicer Sežana - Ljubljana, Maribor - Gradec (II. tir Maribor - Šentilj), Zidani most - Zagreb, Ljubljana - Jesenice in naprej proti Avstriji (II. tir Ljubljana - Jesenice - Področja), Pivka - Ilirska Bistrica - Reka in Pragersko - Ormož - Murska Sobota - Budimpešta.
- gradnja nove učinkovitejše daljinske povezave mednarodnega pomena Koper - Divača (II. železniški tir).
- hitra železniška povezava v okviru 5. panevropskega prometnega koridorja. (Benetke - Ljubljana - Zagreb) s povezavami Divača s Koprom in Novo Gorico, Pivka - Istra ter Zidani most - Maribor - Avstrija.
- Dograditev in posodobitev železniške infrastrukture za zagotovitev učinkovitejše železniške povezave v smereh Ljubljana - Novo mesto - Karlovec, Nova Gorica - IT (V. koridor), Nova Gorica - Sežana, Nova Gorica - Tolmin - Jesenice, Maribor - Dravograd - Celovec (AT), Ormož - Čakovec (HR), Ljubljana - Kočevje, Murska Sobota - Lendava.
- Ohranjanje in posodabljanje obstoječih regionalnih prog Ajdovščina - Dornberk, Kreplje - Repentabor, Kočevje - Ljubljana, Kamnik - Ljubljana, Sevnica - Trebnje, Novo mesto - Straža, Celje - Rogatec, Dravograd - Otiški vrh, Šmarje pri Jelšah - Imeno, Ljutomer - Gornja Radgona in Lendava - Gornji Petišovci.
- Preučijo se nove regionalne povezave Tržič - Kranj, Kočevje - Petrina/Črnomelj, Poljčane - Slovenske Konice - Zreče, Vrhnika - Ljubljana, Jesenice - Trbiž, Lendava - Dolga vas in Ljubljana - Brnik - Kranj

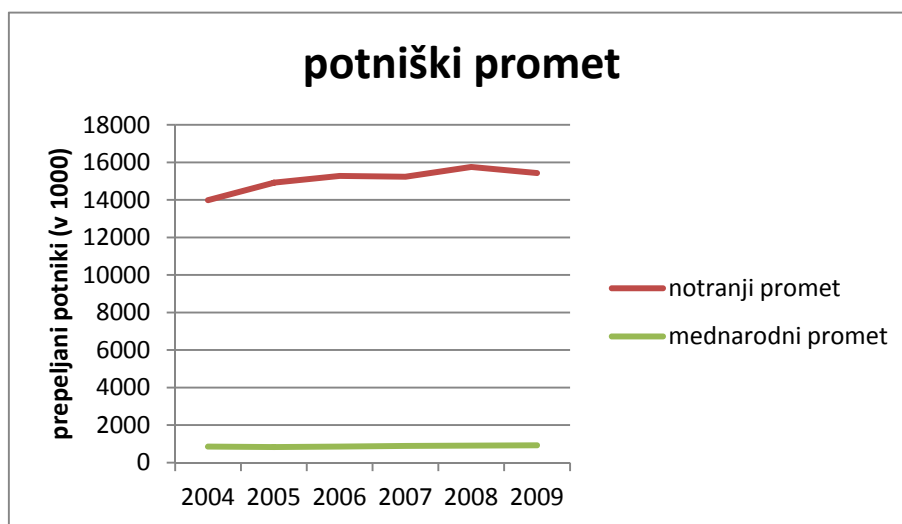
V nadaljevanju analiziramo rast železniškega prometa ločeno za potniški in tovorni promet.

Potniški železniški promet

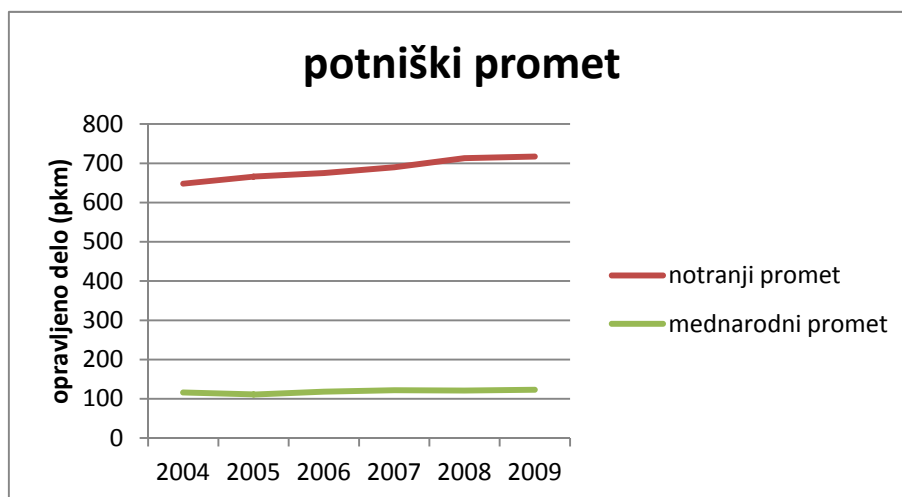
Gibanje obsega potniškega prometa je prikazano v preglednici 39 in grafikonih 5 in 6.

Preglednica 39 : Rast potniškega železniškega prometa

Prevoz potnikov	2004	2005	2006	2007	2008	2009
prepeljani potniki (v 1000)	14.835	15.742	16.131	16.123	16.661	16.355
notranji promet	13.985	14.917	15.275	15.232	15.753	15.434
mednarodni promet	850	825	856	891	908	921
opravljeno delo (v mio pkm)	764	777	793	812	834	840
notranji promet	648	666	675	690	713	717
mednarodni promet	116	111	118	122	121	123



Grafikon 5



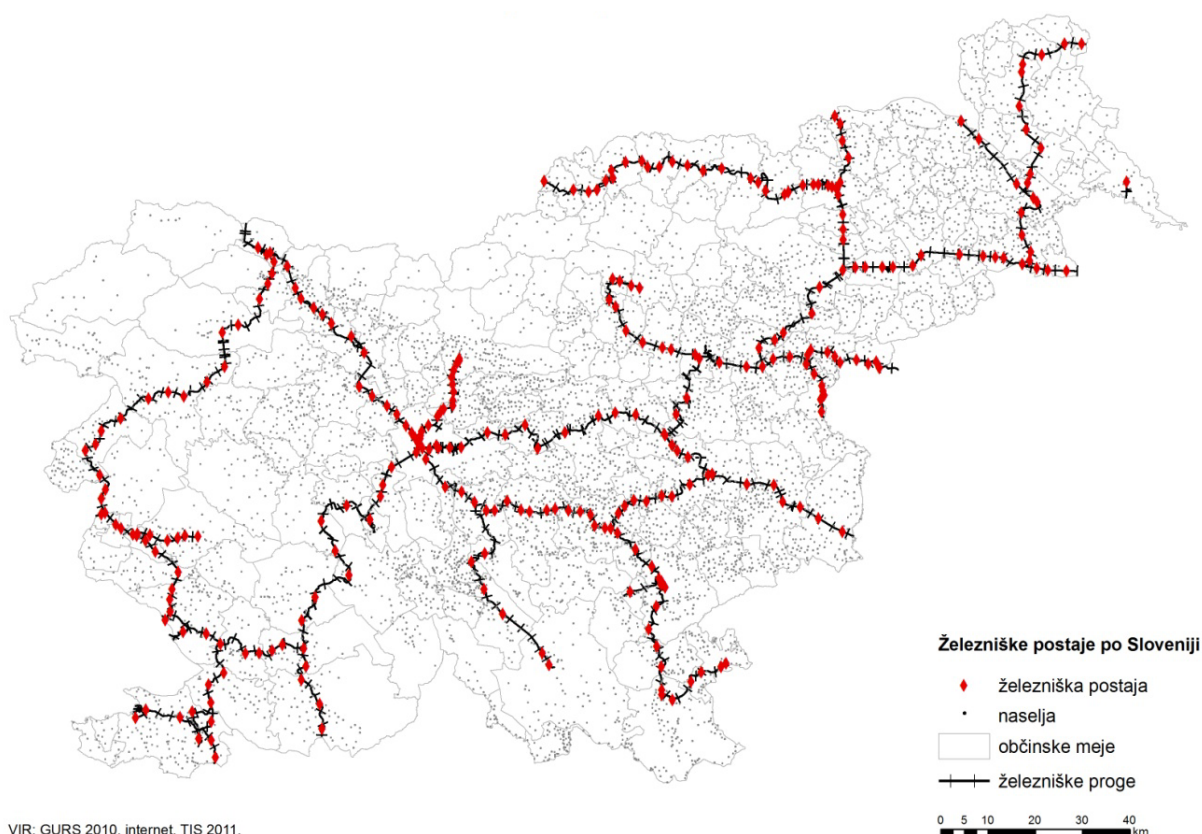
Grafikon 6

Iz prikazanega vidimo, da potniški promet počasi narašča. Gibanje obsega tovarnega prometa pa je prikazano v nadaljevanju. Iz prikazanega vidimo, da je tovarni promet v zadnjih letih zaradi gospodarske krize precej upadel.

V obravnavanem obdobju so bile izvedene sledeče rekonstrukcije železnic ali priprave na gradnjo:

- Izvedene so rekonstrukcije postaj Moškanjci, Cvetkovci, Ormož, Pragersko, Cirkovce, Kidričevo, Ormož in Ptuj.
- Za izvedbo drugega tira Koper–Divača se izvaja projektiranje trase in pripravlja dokumentacija.
- Za ljubljansko železniško vozlišče je izdelana idejna študija.
- Izdelana je idejna študija drugega tira Ljubljana–Kranj z navezavo na letališče Jožeta Pučnika.
- V pripravi je mednarodni razpis za izvedbo sistema GSM-R.
- Na regionalnih progah se izvaja projekt Zavarovanje nivojskih prehodov.
- Na kočevski progi se izvaja projekt Dvig osne obremenitve na progi Grosuplje–Kočevje. Prva faza (obnova tira Grosuplje–Ortnek) bo končana v letu 2011. Predvideni sta še dve fazi in sicer obnova tira Ortnek–Kočevje ter namestitve Sv in TK naprav na celotno progi.

Na železniških progah so zelo številne postaje (vseh je 292), ki so se ohranile zaradi tehnološke zaostalosti in nizkih hitrosti. Številne med njimi so zastarele in ne nudijo sodobnih pogojev za udobje in varnost potnikov (npr. dvignjeni peroni).



Slika 39: Železniške postaje

Gosta mreža postaj pa je idealna za razvoj primestnih prog za delovne in druge migrante, predvsem pa na relacijah:

- med Ljubljano, Kranjem, Kamnikom, Zasavjem, Grosupljem in Logatcem; med Mariborom, Šentiljem in Pragerskim;
- med Novo Gorico, Kanalom, Branikom in Ajdovščino;
- med Novim mestom, Stražo, Trebnjem in Črnomljem;
- med Celjem, Polzelo, Laškim in Šentjernejem;

- med Sevnico, Krškim, Brežicami in Dobovo;
- med Hrušico in Radovljico.

Postaje na naštetih odsekih prog bi morale biti ustrezno posodobljene in uvedeni pogosti, hitri primestni vlaki.

Usmeritve na področju potniškega železniškega prometa

- Zakon o varnosti v železniškem prometu loči proge po povezovalni nalogi v prostoru na glavne in regionalne, glede dovoljenih hitrosti pa na proge visoke hitrosti in na konvencionalne proge. Tudi v SPRS bi se bilo smiselno držati tovrstne delitve.:
- Železniške povezave mednarodnega pomena predstavljajo glavne proge, namenjene odvijanju daljinskega železniškega prometa ter omogočajo hitrosti do 160 km/h in so sestavni del TEN infrastrukturnega omrežja ter prog V. in X. vse-evropskega koridorja. Med te povezave se uvršča tudi hitra železniška povezava za visoke hitrosti do 250 km/h, predvideno v okviru V. koridorja in namenjeno povezovanju središč mednarodnega pomena z evropskim prostorom.
- Železniške povezave nacionalnega pomena predstavljajo regionalne proge, namenjene odvijanju daljinskega in notranjega železniškega prometa, ki medsebojno povezujejo ostala središča nacionalnega pomena in nekatera središča regionalnega pomena, z navezovanjem na daljinske železniške povezave pa zagotavljajo povezovanje s središči sosednjih držav.
- Železniške povezave regionalnega pomena predstavljajo ostale regionalne proge, namenjene odvijanju notranjega železniškega prometa, ki medsebojno povezujejo večino regionalnih središč ter za državo pomembnih objektov in območij, z navezovanjem na železniške povezave višjega pomena pa zagotavljajo povezovanje s podobnimi središči sosednjih držav.
- Železnica lahko uspešno konkurira osebnim avtomobilom na razdaljah do nekaj sto kilometrov samo v primeru, da infrastruktura omogoča vožnjo vlakov s hitrostjo 160 km/h in več. Ker bi omogočanje takih hitrosti zahtevala obsežna vlaganja v infrastrukturo, vidimo v srednjeročnem obdobju v Sloveniji največjo perspektivo železniškega potniškega prometa v povečanju deleža uporabe pri dnevni migraciji, saj na krajših razdaljah zaradi pogostih postankov največja dovoljena hitrost proge ne igra tako velike vloge.
- Tradicionalno bolj obremenjenima relacijama Ljubljana–Borovnica in Ljubljana–Litija se lahko pridružijo še relacije Ljubljana–Kranj, Ljubljana–Kamnik, Ljubljana–Grosuplje in v prihodnje tudi Ljubljana–Vrhnika.
- Povečanje deleža potniškega prometa je kratkoročno možno doseči že samo z nekaterimi organizacijskimi ukrepi, ki niso povezani z velikim vlaganjem v železniško infrastrukturo, kljub temu za izboljšanje stanja v železniškem prometu predlagamo sledeče infrastrukturne ukrepe: posodobitev SVTK na vseh glavnih progah, povečanje nosilnosti na vsaj D3 na vseh glavnih progah (odseki na progi Zidani most–Šentilj, odseki na progi Pragersko–Središče, odseki na progi Ormož–Hodoš, odseki na progi Pivka–Ilirska Bistrica), elektrifikacija in modernizacija SVTK naprav (Pragersko–Ormož–Hodoš) in novogradnje (drugi tir Divača–Koper, drugi tir Maribor–Šentilj, Ljubljansko železniško vozlišče, Ljubljana–Jesenice). Potrebna je rekonstrukcija odsekov z minimalnimi radii za povečanje potovalne hitrosti vlakov.

- Uvedba taktnega prometa z ustrezno frekvenco (v konicah na 15-20 minut) je smiselna na naslednjih relacijah Ljubljana–Kranj, Ljubljana–Kamnik, Ljubljana–Grosuplje, Ljubljana–Litija, Ljubljana–Borovnica (Logatec).
S posebno študijo bi bilo potrebno preveriti izvedljivost in upravičenost uvedbe taktnega prometa na teh relacijah in mogoče še na relacijah v okolici Celja in Maribora. Študija bi dala odgovor tudi glede morebitnih potrebnih vlaganj v infrastrukturo (izogibaljšča, SVTK naprave itd.) in vozna sredstva.
- Za linije, ki jih uporabljajo dnevni migranti je značilno, da imajo znotraj Ljubljane večje število postajališč. Atraktivnost teh linij bi se še povečala, če se linije ne bi končale na glavni železniški postaji Ljubljana, temveč bi se nadaljevale radialno v drugo regijo, npr. Kranj–Litija, Kamnik–Grosuplje, Borovnica–Litija. S tem bi se zmanjšale potrebe po prestopanju, potrebe po servisnih vožnjah in zmanjšala bi se zasedenost tirov na glavni potniški postaji Ljubljana, saj bi tako vlaki imeli daljše postanke za izravnavo voznega reda na manj obremenjenih končnih postajah (v Kamniku, Grosuplju ...).
S posebno študijo bi bilo potrebno preveriti izvedljivost in upravičenost sprememb linij.
- Namesto potniških vlakov v BTC je mogoče smiselna ureditev postajališča v Mostah, na katerem bi ustavljali vlaki na relaciji Ljubljana–Litija, in uvedba shuttle avtobusne povezave z BTC in industrijsko cono Moste.
S posebno študijo bi bilo potrebno preveriti izvedljivost in upravičenost spremembe povezave z BTC.
- Za omogočanje prestopov med posameznimi linijami je potrebno ustrezno uskladiti vozne rede. Potrebno je tudi uskladiti vozne rede z avtobusnim prometom.
S posebno študijo bi bilo potrebno identificirati prestopne točke in uskladiti vozne rede.
- Uvedba enotne elektronske vozovnice za železniški in avtobusni promet bi olajšala način plačevanja in s tem povečala atraktivnost železniškega prometa.
- Pogosto stanje zgornjega ustroja ne dovoljuje vožnje s hitrostjo, za katero je bila proga projektirana. Z remontu prog je potrebno odpraviti počasne vožnje.
- Na glavnih progah je potrebno ukiniti nivojska križanja s cesto skladno z Zakonom o varnosti v železniškem prometu.
- Za povečanje atraktivnosti je poleg večje frekvence potniških vlakov in krajših potovalnih časov potrebno zagotoviti možnost dostopa do železniških postaj. Na večini bolj obremenjenih postaj že sedaj primanjkuje parkirnih mest, zato je potrebno zagotoviti potrebno število parkirišč za osebna vozila in kolesarnice.
- Izgradnja parkirišč je potrebna zlasti v Kranju, Škofji Loki, Medvodah, Brezovici, Škofljici, Grosuplju, Domžalah, Kamniku in Litiji. Parkirišča se lahko zgradijo na opuščanih in degradiranih območjih v lasti SŽ.
- Kljub temu, da je uvedba taktnega prometa verjetno možna brez večjih vlaganj v infrastrukturo, je potrebno v srednjeročnem obdobju posodobiti SVTK naprave in elektrificirati proge Ljubljana-Kamnik in Ljubljana-Grosuplje.
- V obdobju do elektrifikacije je za potrebe taktnega prometa smiselno najeti dieselske kompozicije.
- Gradnja nove proge Ljubljana–Jesenice je potrebna, ker je obstoječa proga enotirna in na meji prepustnosti, gradnja drugega tira ob obstoječem pa zaradi prostorskih omejitev, ki ne omogočajo ustreznih hitrosti, ni smiselna.
- Z novogradnjo rešujemo tudi navezavo letališča Jožeta Pučnika z Ljubljano in ostalimi mesti.
- Trenutno število potnikov na letališču verjetno še ne upravičuje visoke frekvence vlakov (15 do 20 minutni takt), zato je smiselno preučiti možnost povezave nove in stare proge severno od Kranja (mogoče izkoristiti progo Kranj–Naklo). S tem bi omogočili krožni

promet vlakov (Lj-letališče–Kranj–Škofja Loka–Lj in obratno) s čimer bi upravičili večjo frekvenco potniških vlakov.

S posebno študijo bi bilo potrebno preveriti izvedljivost in upravičenost povezave prog in uvedbe krožne linije. Študija bi odgovorila tudi na vprašanje ali je potrebno zgraditi tudi drug tir ob obstoječi enotirni progi Ljubljana–Škofja Loka–Kranj.

- Avtocestni odsek Vrhnika–Ljubljana je eden od najbolj obremenjenih avtocestnih odsekov. Tudi na paralelni državni cesti beležimo visoke prometne obremenitve, zato je verjetno upravičena izgradnja nove proge za potniški promet Ljubljana–Vrhnika.
S posebno študijo bi bilo potrebno preveriti izvedljivost in upravičenost nove proge.
- Železniške povezave mednarodnega pomena predstavljajo glavne proge, namenjene odvijanju daljinskega železniškega prometa ter omogočajo hitrosti do 160 km/h in so sestavni del TEN infrastrukturnega omrežja ter prog V. in X. vse-evropskega koridorja. Med te povezave se uvršča tudi hitra železniška povezava za visoke hitrosti do 250 km/h, predvideno v okviru V. koridorja in namenjeno povezovanju središč mednarodnega pomena z evropskim prostorom.
- Železniške povezave nacionalnega pomena predstavljajo regionalne proge, namenjene odvijanju daljinskega in notranjega železniškega prometa, ki medsebojno povezujejo ostala središča nacionalnega pomena in nekatera središča regionalnega pomena, z navezovanjem na daljinske železniške povezave pa zagotavljajo povezovanje s središči sosednjih držav.
- Železniške povezave regionalnega pomena predstavljajo ostale regionalne proge, namenjene odvijanju notranjega železniškega prometa, ki medsebojno povezujejo večino regionalnih središč ter za državo pomembnih objektov in območij, z navezovanjem na železniške povezave višjega pomena pa zagotavljajo povezovanje s podobnimi središči sosednjih držav.
- Uvedba taktnega prometa z ustrezno frekvenco (v konicah na 15-20 minut) je smiselna na naslednjih relacijah: Ljubljana–Kranj, Ljubljana–Kamnik, Ljubljana–Grosuplje, Ljubljana–Litija, Ljubljana–Borovnica (Logatec) in morda še na relacijah v okolici Celja in Maribora.
- Za linije, ki jih uporabljajo dnevni migranti, je značilno, da imajo znotraj Ljubljane večje število postajališč. Atraktivnost teh linij bi se še povečala, če se linije ne bi končale na glavni železniški postaji Ljubljana, temveč bi se nadaljevale radialno v drugo regijo, npr. Kranj–Litija, Kamnik–Grosuplje, Borovnica–Litija. S tem bi se zmanjšale potrebe po prestopanju, potrebe po servisnih vožnjah in zmanjšala bi se zasedenost tirov na glavni potniški postaji Ljubljana, saj bi tako vlaki imeli daljše postanke za izravnavo voznega reda na manj obremenjenih končnih postajah (v Kamniku, Grosupljem ...).
- Namesto potniških vlakov v BTC je smiselna ureditev postajališča v Mostah, na katerem bi ustavljali vlaki na relaciji Ljubljana–Litija, in uvedba »shuttle« avtobusne povezave z BTC in industrijsko cono Moste.
- Za omogočanje prestopov med posameznimi linijami je potrebno ustrezno uskladiti vozne rede. Potrebno je tudi uskladiti vozne rede z avtobusnim prometom.
- Uvedba enotne elektronske vozovnice za železniški in avtobusni promet bi olajšala način plačevanja in s tem povečala atraktivnost železniškega prometa.
- Pogosto stanje zgornjega ustroja ne dovoljuje vožnje s hitrostjo, za katero je bila proga projektirana. Z remontu prog je potrebno odpraviti počasne vožnje.
- Na glavnih progah je potrebno ukiniti nivojska križanja s cesto skladno z Zakonom o varnosti v železniškem prometu.

- Za povečanje atraktivnosti je poleg večje frekvence potniških vlakov in krajših potovalnih časov potrebno zagotoviti možnost dostopa do železniških postaj. Na večini bolj obremenjenih postaj že sedaj primanjkuje parkirnih mest, zato je potrebno zagotoviti potrebno število parkirišč za osebna vozila ter kolesarnice.
- Izgradnja parkirišč je potrebna zlasti v Kranju, Škofji Loki, Medvodah, Brezovici, Škofljici, Grosupljem, Domžalah, Kamniku in Litiji. Parkirišča se lahko zgradijo na opuščenih in degradiranih območjih v lasti SŽ.
- Kljub temu, da je uvedba taktnega prometa verjetno možna brez večjih vlaganj v infrastrukturo, je potrebno v srednjeročnem obdobju posodobiti SVTK naprave in elektrificirati progi Ljubljana–Kamnik ter Ljubljana–Grosuplje.
- V obdobju do elektrifikacije je za potrebe taktnega prometa smiselno najeti dizelske kompozicije.
- Gradnja nove proge Ljubljana–Jesenice je potrebna, ker je obstoječa proga enotirna in na meji prepustnosti, gradnja drugega tira ob obstoječem pa zaradi prostorskih omejitev, ki ne omogočajo ustreznih hitrosti, ni smiselna.
- Z novogradnjo rešujemo tudi navezavo letališča Jožeta Pučnika z Ljubljano in ostalimi mesti.
- Trenutno število potnikov na letališču verjetno še ne upravičuje visoke frekvence vlakov (15 do 20 minutni takt), zato je smiselno preučiti možnost povezave nove in stare proge severno od Kranja (mogoče izkoristiti progo Kranj–Naklo). S tem bi omogočili krožni promet vlakov (Ljubljana–letališče–Kranj–Škofja Loka–Ljubljana in obratno), s čimer bi upravičili večjo frekvenco potniških vlakov.
- Avtocestni odsek Vrhnika–Ljubljana je eden od najbolj obremenjenih avtocestnih odsekov. Tudi na paralelni državni cesti beležimo visoke prometne obremenitve, zato je verjetno upravičena izgradnja nove proge za potniški promet Ljubljana–Vrhnika.
- Vlaganja v železniško infrastrukturo so zadnjih sedem let izrazito zaostajale in večino načrtovanega v SPRS ni bilo uresničeno. Novogradnja in posodobitev železnic bo prednostna naloga razvoja v prostoru Slovenije v naslednjem obdobju.
- Medmestni (*intercity*) hitri vlaki naj bodo uvedeni zlasti med nacionalnimi in regionalnimi mestnimi središči in to na relacijah:
 - Ljubljana – Jesenice;
 - Ljubljana – Celje – Maribor;
 - Ljubljana – Novo mesto – Dobova;
 - Ljubljana – Postojna – Koper;
 - proga Ljubljana – Kranj naj poteka po novi trasi s postajo na letališču Jožeta Pučnika pri Brniku (že v načrtovanju).

Mednarodni vlaki visokih ali višjih hitrosti pa naj potekajo predvsem na relacijah:

- Ljubljana – Beljak;
 - Ljubljana – Gradec – Dunaj;
 - Ljubljana – Zagreb;
 - Ljubljana – Trst;
 - Ljubljana – Reka.
- Panevropsko pomemben koridor hitre železnice še naprej ostaja povezava Barcelona–Kijev, kar za Slovenijo pomeni odsek Trst–Ljubljana–Zagreb. Na tem koridorju se pripravljajo projekti za progo Trst–Divača (s priključkom na progo Koper–

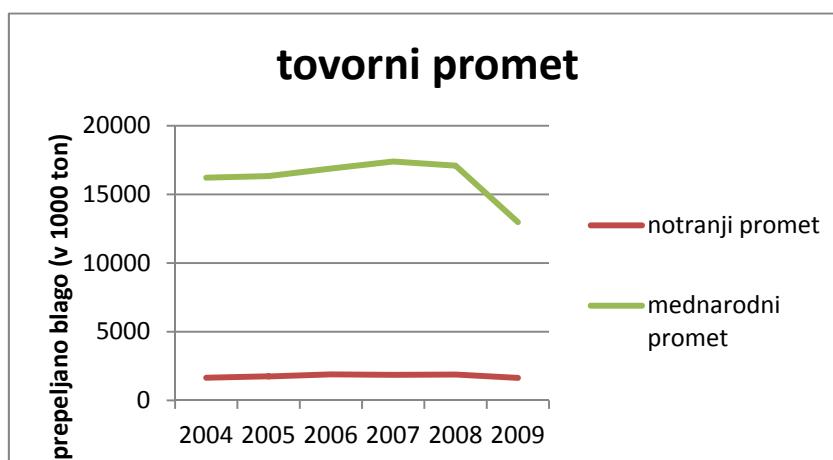
Divača). Na smeri 5. železniškega koridorja bi moral biti nacionalno pomemben cilj, da so postaje na hitri progi v Postojni, Ljubljani (na ljubljanskem potniškem vozlišču), v Zidanem mostu in v Brežicah, tudi za podporo notranjim migracijam in priključevanjem na druga omrežja.

- Za ustrezno povezanost omrežij prog znotraj države in za navezave z omrežji sosednjih držav predlagamo zlasti novi železniški povezavi: Lendava – Murska Sobota, Lendava – Lenty in vzpostavitev prometa po obsotelški progi Šmarje pri Jelšah – Dobova (ki v večjem delu poteka po hrvaškem ozemlju).
- Za tovorni tranzit, deloma pa tudi za turizem v Alpah, je pomemben soški koridor ("bohinjska proga"). Koper – Jesenice – Beljak. Za razvoj manj razvitih delov Slovenije pa: "dolenjska" proga Grosuplje – Novo mesto, ohranitev in posodobitev prog Grosuplje – Kočevje; Trebnje – Sevnica; Novo mesto – Metlika; Celje – Velenje; Pragersko – Središče ob Dravi.
- Glede na nujnost, da so proge ustrezno prometno obremenjene in rentabilne, sodimo, da variante novih prog, ki so bile v SPRS predvidene za proučitev, danes niso več smiselne: Kočevje – Delnice; Hrušica – Trbiž (Italija); Ljubljana – Vrhnika; Naklo – Tržič.

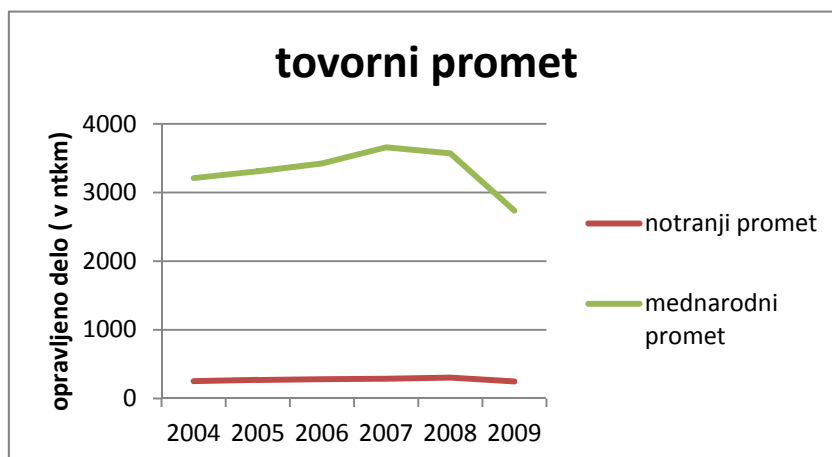
Tovorni železniški promet

Preglednica 31: Rast tovarnega železniškega prometa

Prevoz blaga	2004	2005	2006	2007	2008	2009
prepeljano blago	17.856	18.074	18.773	19.249	18.977	14.607
notranji promet	1.640	1.741	1.887	1.853	1.880	1.631
mednarodni promet	16.216	16.333	16.886	17.396	17.097	12.976
opravljeno delo (v mio ntkm)	3.463	3.579	3.705	3.944	3.873	2.982
notranji promet	252	269	281	286	303	247
mednarodni promet	3.211	3.310	3.424	3.658	3.570	2.735



Grafikon 7



Grafikon 8

Usmeritve na področju tovarnega železniškega prometa

Glede na to, da največja dovoljena hitrost proge pri tovarnih vlakih ne igra tako pomembne vloge kot pri potniškem prometu, je potrebno iskati rezerve za skrajšanje potovalnega časa predvsem pri izboljšanju organizacije (skrajšani postopki nakladanja, razkladanja, ranžiranja, uvedba direktnih vlakov, optimizaciji menjav lokomotiv, optimizaciji voznih redov itd.) ter zagotovitev potrebne infrastrukture za izvajanje oprtnega transporta na relacijah Sežana–Hodoš, Jesenice–Dobova.

Predlagamo sledeče infrastrukturne ukrepe na železnicah:

- Povečanje nosilnosti na vsaj D3 na vseh glavnih progah
 - odseki na progi Zidani most–Šentilj,
 - odseki na progi Pragersko – Središče,
 - odseki na progi Ormož – Hodoš,
 - odseki na progi Pivka–Ilirska Bistrica.
- Elektrifikacija in modernizacija SVTK naprav na železniški progi Pragersko – Ormož – Hodoš.
- Novogradnje:
 - drugi tir Divača – Koper,
 - drugi tir Maribor – Šentilj,
 - ljubljansko železniško vozlišče,
 - Ljubljana – Jesenice,
 - neposredna povezava Koper – Jesenice.
- Na nekaterih odsekih obstoječih prog je smiselno izvesti rekonstrukcije s katerimi izboljšamo minimalne radije in s tem povečamo Vmax.

Izkušnje z izvajanjem nacionalnega programa izgradnje AC kažejo, da je sprejemljiva višina investiranja med 200 in 250 milijoni evrov na leto, kar je v 20 letnem obdobju 4-5 milijard evrov. Situacija pri železnicah je drugačna, saj pri AC zberemo s cestnino približno 250-300 milijonov evrov letno, z uporabnino za uporabo železniške infrastrukture pa bistveno manjši znesek. A vseeno predpostavimo, da je Slovenija sposobna financirati železnice v enakem letnem obsegu. Že samo drugi tir Divača – Koper in ureditev ljubljanskega železniškega

vozlišča zahtevata cca 3 milijarde evrov, zato so po našem mnenju zgoraj naštet ukrepi največ, kar si lahko Slovenija v tem obdobju privošči.

Izvedba predlaganih ukrepov bo možna samo z učinkovitim črpanjem evropskih sredstev ter uspešnim nadzorovanjem cen s pomočjo mednarodne konkurence projektantov, nadzornikov in izvajalcev.

Razmišljanja o:

- pravi hitri progi (250km/h) Benetke – Ljubljana – Zagreb,
- oživitvi nekaterih ukinjenih povezav (Naklo – Tržič, Jesenice – Trbiž, itd.),
- nova proga Beltinci – Lendava,
- elektrifikacija bohinjske proge,
- povezava Gorica – Ljubljana,
- povezava Most na Soči – Čedad,
- povezava Gorica – Šempeter,
- elektrifikacija proge Nova Gorica – Sežana,

zato raje pustimo za naslednje 20 letno obdobje.

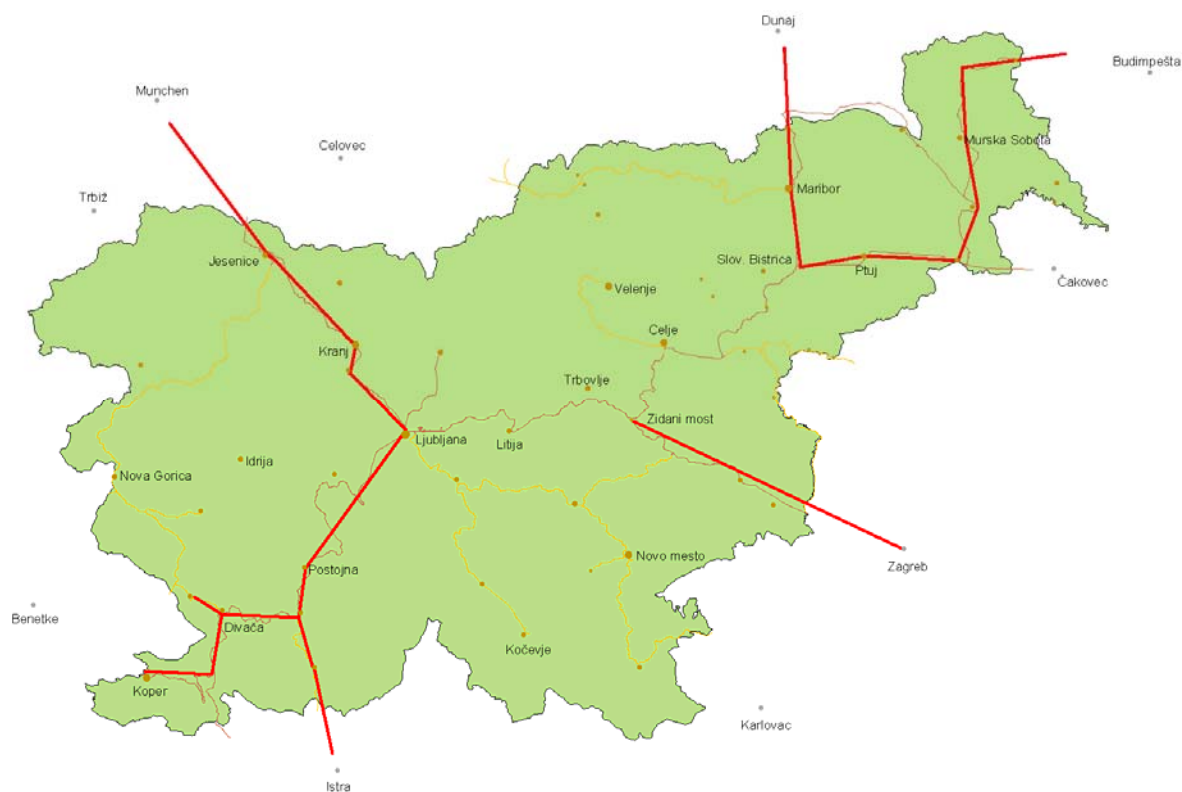
V tem 20 letnem obdobju pa lahko razmislimo o poteku hitre proge. V nacionalnem programu razvoja slovenske železniške infrastrukture je predvidena hitra proga na delu X. koridorja v smeri Ljubljana–Zidani most–Dobova–Zagreb. Zaradi neugodnih terenskih razmer na tej relaciji bi bilo smiselno preveriti povezavo Ljubljana–Novo mesto – Zagreb ob koridorju avtoceste. Ta smer bi lahko bila bolj atraktivna kot povezava preko Zidanega mosta tudi za potniški promet.

Kritično bi bilo potrebno oceniti smiselnost gradnje nove povezave Beltinci–Lendava. ob. Trenutna povezava poteka na progi Ormož–Čakovec–Lendava in predpostavki, da bo Hrvaška kmalu v EU se zdi smiselno izkoristiti že obstoječo povezavo. Trenutno sta na odseku Čakovec–Lendava dva vlaka na dan, torej je še dovolj neizkoriščenih kapacitet.

Glede na to, da največja dovoljena hitrost proge pri tovornih vlakih ne igra tako pomembne vloge kot pri potniškem prometu, je potrebno iskati rezerve za skrajšanje potovalnega časa predvsem pri izboljšanju organizacije (skrajšani postopki nakladanja, razkladanja, ranžiranja, uvedba direktnih vlakov, optimizacija menjav lokomotiv, optimizaciji voznih redov itd.) ter zagotovitev potrebne infrastrukture za izvajanje oprtnega transporta na relacijah Sežana–Hodoš in Jesenice–Dobova.

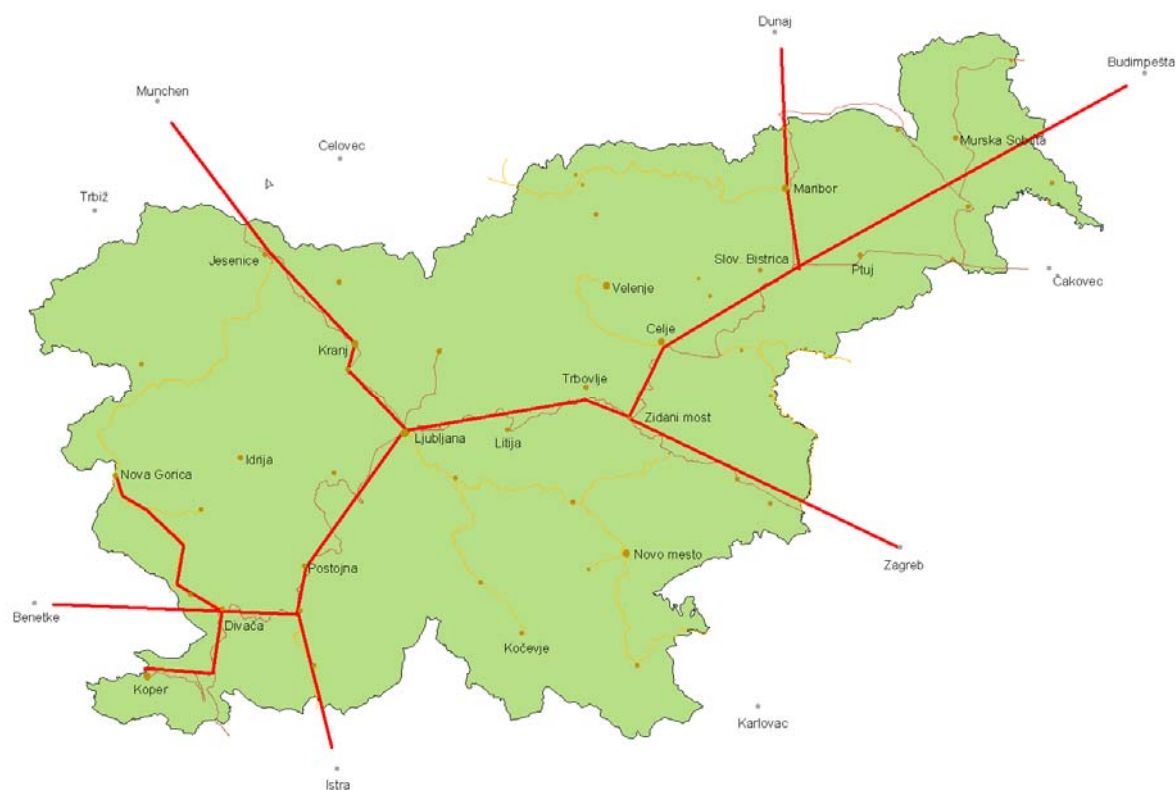
Nekatere usmeritve iz SPRS so še vedno aktualne, in sicer:

- daljinske povezave mednarodnega prometa;
 - *rekonstrukcije in dograditve daljinskih železniških povezav, ki bodo omogočale hitrosti do 160 km/h, in sicer Sežana–Ljubljana, Maribor–Gradec (II. tir Maribor–Šentilj), Zidani most–Zagreb, Ljubljana–Jesenice in naprej proti Avstriji (II. tir Ljubljana–Jesenice–Podrožca), Pivka–Ilirska Bistrica–Reka in Pragersko–Ormož–Murska Sobota–Budimpešta, ter gradnja nove učinkovitejše daljinske povezave mednarodnega pomena Koper–Divača (II. železniški tir).*



Slika 40: Daljinske železniške povezave mednarodnega pomena

- transevropska daljinska hitra železniška povezava v okviru 5. vse-evropskega prometnega koridorja;
 - povezuje Benetke, Ljubljano, Zagreb in Budimpešto. Daljinske hitre proge se navežejo na zmožljive daljinske proge Ljubljana–Munchen in Zidani most–Maribor–Dunaj ter prometna vozlišča na območju Divače s povezavo proti Kopru in Novi Gorici, na območju Pivke s povezavo proti Istri, na območju Ljubljane s povezavo proti Avstriji ter na območju Zidanega mostu s povezavo proti Mariboru.



Slika 41: Daljinske hitre železniške povezave

- navezovanje nacionalnih in nekaterih regionalnih središč Slovenije na daljinske železniške povezave mednarodnega in nacionalnega pomena;
- *rekonstruiranje in posodabljanje obstoječe železniške infrastrukture predvsem za zagotovitev učinkovitejše železniške povezave v smereh Ljubljana–Novo mesto–Karlovac, Nova Gorica–IT (V. koridor), Nova Gorica–Sežana, Nova Gorica–Tolmin–Jesenice, Maribor–Dravograd–Celovec (AT), Ormož–Čakovec (HR), Ljubljana–Kočevje, Murska Sobota–Lendava.*



Slika 42: Navezava regionalnih središč Slovenije na daljinske železniške povezave

- regionalne železniške povezave za povezovanje regionalnih središč, državno pomembnih objektov, pomembnih turističnih in obmejnih območij;
 - ohranjanje in posodabljanje obstoječih regionalnih prog Ajdovščina–Dornberk, Kreplje–Repentabor, Kočevje–Ljubljana, Kamnik–Ljubljana, Sevnica–Trebnoje, Novo mesto–Straža, Celje–Rogatec, Dravograd–Otiški vrh, Šmarje pri Jelšah–Imeno, Ljutomer–Gornja Radgona in Lendava–Gornji Petišovci
 - zagotovi se neposredna povezava Lendava–Murska Sobota ter
 - preučijo se nove regionalne povezave Tržič–Kranj, Kočevje–Petrina/Črnomelj, Poljčane–Slovenske Konice–Zreče, Vrhnika–Ljubljana, Jesenice–Trbiž, Lendava–Dolga vas in Ljubljana–Brnik–Kranj.



Slika 43: Regionalne železniške povezave

2.1.3 Pristanišča

Slovenija ima pristanišča za mednarodni javni promet v Izoli, Kopru in Piranu. Pristanišči v Izoli in Piranu sta namenjeni predvsem krajevnomu potniškemu in mednarodnemu turističnemu prometu, v Piranu se v mednarodnem prometu opravlja še pretovor soli, v Izoli pa iztovarjanje ribiškega ulova. Koprsko pristanišče je edino slovensko pomorsko pristanišče za mednarodni tovorni in potniški pomorski promet.

Republika Slovenija si je v strategiji prostorskega razvoja postavila naslednje naloge:

- zagotavljanje nadaljnega razvoja pristaniške infrastrukture koprskega pristanišča skupaj z dograditvijo železniške in cestne infrastrukture, ki povezujeta pristanišče z zaledjem;
- ureditev dela koprskega pristanišča za domač in mednarodni pomorski potniški promet;
- razvoj in posodobitev obstoječih pristanišč namenjenih javnemu pomorskemu potniškemu prometu (Izola, Piran in Portorož);
- razvoj okolju prijaznega in donosnega navtičnega turizma z razvojem marin in turističnih pristanišč na obstoječih lokacijah ali kot oblika sanacije že degradiranih območji;
- zagotovitev potrebne infrastrukture za razvoj turističnega čolnarjenja na primernih rekah, jezerih in umetnih jezerih;
- razvoj rečnega pristanišča na meji med Slovenijo in Hrvaško (ob pogoju, da se zagotovi plovnost reke Save do izliva v Donavo);
- zagotavljanje varnosti pomorskega prometa z ustreznim radarskim sistemom.

V Sloveniji linijskega prevoza potnikov ni, le v turistični sezoni se opravijo posamezni potniški prevozi v povezavi s turistično dejavnostjo (iz Portoroža v Trst ali Benetke). V preteklih poletnih sezonah je že potekal redni potniški promet z manjšimi potniškimi plovili med obalnimi kraji, vendar se je zaradi ukinitve izvajalca prevozov prenehal izvajati.

Mednarodni pomorski potniški promet poteka predvsem z Italijo in Hrvaško, občasno tudi z Albanijo, Grčijo, Črno goro, Francijo in Turčijo. V njegovem okviru je v slovenska pristanišča od leta 2000 do vključno leta 2009 priplulo 3.385 ladij, ki so letno pripeljale od 17 do 50 tisoč potnikov.

V zadnjih letih se v turistični sezoni (od maja do septembra) število potniških ladij v koprskem pristanišču stalno povečuje. Občasno manjše turistične ladje pristajajo tudi v Portorožu oziroma Piranu in Izoli, nekajkrat na leto pa jih obiščejo tudi večje križarke, ki pa promet z obalo opravijo kar na sidrišču (prevozi potnikov z manjšimi plovili na obalo). Poglobitev operativne obale na starem pristanišču v Kopru omogoča pristanek velikih ladij za turistična križarjenja, manjka pa sodobno urejen potniški terminal.

V preteklih letih je ladijski promet koprskega pristanišča iz leta v leto naraščal in bil v letu 2008 rekorden, saj je bilo pretovorjenih več kot 16 milijonov ton najrazličnejšega blaga, od katerega je bilo nad 350.000 TEU kontejnerskega prometa in blizu 600.000 avtomobilov, tako da to dvoje že dlje velja za strateško blagovno skupino koprskega pristanišča. Ta konjunktura se je (predvsem zaradi svetovne gospodarske krize) v letu 2009 zmanjšala, saj je bilo v letu 2009 pretovorjenega 18 odstotkov manj blaga v primerjavi z istim obdobjem lani. Pri tem je bilo najopaznejše zmanjšanje pri pretovoru avtomobilov, premoga in nekaterih vrst sipkega tovara, pretovor tekočega tovara in lesa pa se je nekoliko povečal. Pretovor

zabojnikov je ostal na ravni leta 2008. Iz Poslovne strategije delniške družbe Luke Koper d.d. do leta 2015 izhaja, da je cilj pristanišča do leta 2015 pretovoriti 18 milijonov ton najrazličnejšega blaga.

Za preteklih nekaj let so značilna tudi pospešena investicijska vlaganja, ki so koprskemu pristanišču prinesla pomembne pridobitve, med ključnimi so: podaljšanje prvega pomola za kontejnerski promet, novi rezervoarji za tekoči tovor, nove zaprte skladiščne zmogljivosti za avtomobile, prenovljena hladilnica za sadje, nova dvigala in druga prekladalna oprema.

Po primerjavi dosedanjega razvoja z načrtovanim je v začetku leta 2010 pristanišče Koper nekje na polovici svojega prostorskega razvoja. Zgrajeni so operativna obala v dolžini pribl. 3.300 m s 25 privezi in pokrita skladišča s površino 300.000 m² ter urejena odprta skladišča s površino 950.000 m², kar pomeni pribl. dve tretjini do zdaj načrtovane operativne obale in urejenih zalednih skladiščnih površin. Navedeni obseg pomeni le slabo polovico površine mogočega prostorskega razvoja pristanišča. Čeprav je od 5.220.000 m² razpoložljivih površin v uporabi že 4.743.000 m², je treba upoštevati, da je 2.555.000 m² teh površin gradbeno urejenih z ustrezno komunalno opremo, preostala polovica pa je le funkcionalno urejena kot začasna makadamska skladiščna površina namenjena predvsem skladiščenju avtomobilov in drugih vozil, ki se tovorijo skozi koprsko pristanišče.

Ukrep prostorskega načrtovanja na področju pomorstva v Republiki Sloveniji je prostorska ureditev pristanišča za mednarodni javni promet v Kopru, kar zahteva sprejetje državnega prostorskega načrta (DPN) za celovito prostorsko ureditev pristanišča za mednarodni javni promet v Kopru, v katerem se medsebojno uskladijo različne vrste in oblike pretovora ter glede na prostorske možnosti in mogoče škodljive vplive na okolje določijo skrajne meje nadaljnjega prostorskega razvoja pristaniških zmogljivosti.

MP je naročilo izdelavo »Študije idejne zasnove plovne infrastrukture pri HE Brežice« z namenom pridobitve strokovnih podlag za prostorsko umestitev splavnice v DPN za HE Brežice ter za določitev njene okvirne investicijske vrednosti, ki se lahko glede na podobnost prostorske in tehnične zasnove uporabi tudi za oblikovanje ocene vrednosti splavnice ob HE Mokrice. Skladno z dolgoročnim strateškim ciljem zagotovitve mednarodne kategorije plovnosti reke Save do Brežic, je upravičeno pri dimenzioniranju splavnic za HE Brežice in HE Mokrice uporabiti kar parametre za IV. mednarodno kategorijo plovnosti in te normative upoštevati tudi pri izdelavi ocene gradbenih stroškov. Izbrana varianta splavnice je za dve širini splavnice odmaknjena od zadnjega prelivnega polja hidroelektrarne.

Glede na obstoječe objektivno stanje plovnosti reke Save in veliko verjetnost, da bo zagotavljanje pogojev za vzpostavitev ustrezne transportne plovnosti reke Save med Siskom in Brežicami potekalo postopno, v povezavi z gradnjo hidroenergetske verige na Hrvaškem in v daljšem časovnem obdobju (10 - 20 let), je bila na MP izoblikovana ocena, da izgradnje splavnic v ustrezni mednarodni plovni kategoriji realno ne bo možno izvesti sočasno z gradnjo HE Brežice in HE Mokrice, vendar je potrebno, zaradi zahtev prostorske zakonodaje glede celovite prostorske obravnave državnih ureditev ob načrtovanju večjih infrastrukturnih posegov v prostor, nadaljevati s postopki za prostorsko umestitev splavnic ob hidroelektrarnah v okviru priprave DPN za HE Brežice in HE Mokrice.

2.1.4 Letališča in heliporti

Omrežje javnih letališč sestavljajo osrednja javna letališča za mednarodni promet in javna letališča za notranji zračni promet. Namen celostnega oblikovanja omrežja javnih letališč je vzpostavitev enakomerne razporeditve, ki zagotavlja najugodnejšo državno prostorsko pokritost z letališkimi storitvami. Zasnova osrednjih letališč za mednarodni zračni promet na državni ravni se ohranja in razvija na podlagi javnih letališč za mednarodni zračni promet za:

- letališče Jožeta Pučnika Ljubljana,
- letališče Edvarda Rusjana Maribor in
- letališče Portorož.

Za notranji in šengenski zračni promet, predvsem pa za športno letenje, šolanje pilotov in turistične dejavnosti letalskih prevozov se na državni ravni razvijajo javna letališča za notranji zračni promet, pri čemer se upoštevajo tudi potrebe služb nujne zdravniške pomoči. Osnovo tega omrežja sestavljajo javna letališča lokalnega pomena. Javna letališča za domači zračni promet in posebna območja na osrednjih letališčih za mednarodni promet, ki so namenjena za splošno letalstvo, so osnova za izvajanje dejavnosti splošnega letalstva.

Sedanje stanje sistema navigacijskih služb zračnega prometa v Republiki Sloveniji izpolnjuje ustrezne varnostne standarde ter primerno obvladuje njegov trenutni obseg. Za obvladovanje njegovega predvidenega obsega in predvsem optimizacijo izrabe zračnega prostora bosta potrebni stalno posodabljanje postopkov, opreme in sistemov ter zagotavljanje zadostnega števila strokovno usposobljenega osebja.

Republika Slovenija si je v strategiji prostorskega razvoja postavila naslednje naloge:

- optimalna pokritost omrežja letališč in heliportov za mednarodni in domači zračni promet;
- ohranitev in razvoj obstoječih treh letališč/heliportov za potrebe mednarodnega zračnega prometa
- razvoj javnih letališč/heliportov za domač zračni promet (upoštevajo se potrebe reševalnih služb);
- ob središčih nacionalnega pomena in v zaledju večjih mest se dopušča možnost razvoja javnega letališča/heliporta za mednarodni promet nižje kategorije;
- razvoj letališča Cerklje ob Krki za potrebe zračnega prometa Slovenske vojske in delno za potrebe civilnega zračnega prometa;
- vzpostavitev učinkovitega radarskega sistema dolgega dosega z obnovo obstoječega in z dograditvijo novih elementov;
- razvoj priletnih radarskih sistemov za vodenje, upravljanje in nadzorovanje zrakoplov na manjših višinah oz. za varen prilet/odlet iz letališč;
- razvoj sistema za satelitsko navigacijo;
- razvoj infrastrukturnih objektov, naprav in sistemov navigacijskih služb zračnega prometa.

Rast potniškega in tovornega prometa na letališčih Ljubljana in Maribor je prikazana v preglednicah 32, 33, 34 in 35.

Preglednica 32: Gibanje števila operacij letal na letališču Jožeta Pučnika Ljubljana

Letališče Jožeta Pučnika LJ Operacije letal	2005	2006	2007	2008	2009
Premiki letal	37.767	40.991	46.517	47.926	45.492
Javni promet	25.980	29.052	33.751	35.492	32.170
- domači prevozniki	19.526	20.664	23.060	25.167	24.013
- tuji prevozniki	6.454	8.388	10.691	10.325	8.157
Splošno letalstvo	10.970	10.970	11.358	10.958	12.341
- domači prevozniki	9.363	9.266	9.572	8.780	10.654
- tuji prevozniki	1.607	1.704	1.786	2.178	1.687
Ostalo	817	969	1.408	1.476	981

Preglednica 33: Rast potniškega letalskega prometa na letališču Jožeta Pučnika Ljubljana

Letališče Jožeta Pučnika LJ Potniški promet	2005	2006	2007	2008	2009
Potniki	1.218.896	1.334.355	1.524.028	1.673.050	1.433.855
Javni promet	1.212.022	1.328.068	1.515.839	1.662.913	1.426.562
- domači prevozniki	852.701	944.482	1.082.291	1.246.638	1.086.236
- tuji prevozniki	359.321	383.586	433.548	416.275	340.326
Splošno letalstvo	6.105	5.942	7.749	9.565	6.152
- domači prevozniki	2.957	2.838	4.337	4.794	3.189
- tuji prevozniki	3.148	3.104	3.412	4.771	2.963
Ostalo	769	345	440	572	1.141

Preglednica 34: Rast tovarnega letalskega prometa na letališču Jožeta Pučnika Ljubljana

Letališče Jožeta Pučnika LJ Tovorni promet	2005	2006	2007	2008	2009
Tovor (v tonah)	11.560	15.308	21.717	17.188	14.333
Letalo	5.244	8.059	13.175	9.094	6.450
Kamion	5430	6.408	7.696	7.211	7.054
Pošta	806	746	815	859	814
Ostalo	80	95	31	24	15

Podobno kot pri ostalih vrstah prometa je tudi pri letalskem prometu opazen padec prometa v letu 2009.

Preglednica 35: Gibanje števila operacij letal, potniškega in tovarnega prometa na letališču Edvarda Rusjana Maribor

Letališče Edvarda Rusjana Maribor	2000	2005	2006	2007
gibanje števila operacij letal		1496	997	1.480
potniški letalski promet (število potnikov)	10.730	17.436	12.452	31.936
tovorni letalski promet (tovor v tonah)	367	646,15	41,3	19,59

Za **letališče Jožeta Pučnika Ljubljana** je pomembna priprava glavnega načrta letališča z železniško povezavo letališča z Ljubljano in Kranjem, ki bo predvidel dolgoročni razvoj infrastrukture na letališču, naj bi bila končana v letu 2010. Glavni načrt je strokovna podlaga, ki se bo uporabila pri pripravi državnega prostorskega načrta (DPN).

Na **letališču Edvarda Rusjana Maribor** se trenutno se pospešeno posodablja infrastruktura v okviru projekta Posodobitev letališke infrastrukture na letališču Edvarda Rusjana Maribor v programskem obdobju 2007–2013 kohezijske politike EU. V okviru tega projekta bo Republika Slovenija kot lastnica infrastrukture obnovila in dogradila obstoječi potniški terminal, ki je podlaga za nadaljnje obratovanje letališča. Glavni načrt letališča mora

razčleniti predvsem možnosti za podaljšanje vzletno-pristajalne steze in najugodnejšo umestitev preostale letališke infrastrukture.

Državni prostorski načrt letališča **Cerklje ob Krki** je bil sprejet in predvideva razvoj civilnega dela letalske dejavnosti na severni strani letališča. Ob upoštevanju vojaških zmogljivosti Republika Slovenija podpira razvoj civilnega dela letališča. S tem bi bile izkoriščene vse prednosti geografske lege letališča in omogočeni dobri vplivi na gospodarski razvoj regije.

2.1.6 Javni potniški promet in prometna vozlišča za JPP

Republika Slovenija si je v strategiji prostorskega razvoja postavila naslednje naloge:

- razvoj javnega potniškega prometa na državni, regionalni in lokalni ravni v logistično povezan sistem;
- razvoj sistema logističnih terminalov in logistično povezovanje postajališč različnih prevoznih sistemov;
- učinkovita povezanost JPP v urbanih območjih v sistem JPP regionalnega, nacionalnega in mednarodnega pomena;
- vzpostavitev sistema 'vlak-bus' skupaj s parkirišči in kolesarskimi potmi
- pospeševanje JPP v priobalnem območju;
- izboljšanje integriranega JPP in spodbujanje nemotoriziranega prometa v ožjih urbanih območjih.

V Sloveniji več kot tri četrtine zasebnih potovanj opravimo z avtomobilom. To je posledica prometne politike zadnjih petnajstih let, ki je jasno favorizirala prevoz z avtomobilom, sistem javnega potniškega prometa pa je stagniral. Tako danes marsikje povezave z javnim potniškim prometom ne obstajajo ali pa so časovno in prostorsko neusklajene. Rezultat je seveda manjše zanimanje potnikov in posledična nerentabilnost javnega prevoza.

Obseg prepeljanih potnikov se je zmanjšal tako v primestnem kot v mestnem potniškem prometu. Največji upad potniškega prometa je zaznati pri javnem medkrajevnem prevozu, kjer je v obdobju zadnjih osmih let prišlo do 50% upada števila potnikov.

Preglednica 36: Cestni javni potniški promet (brez mestnega PP). Vir: SURS, 2011.

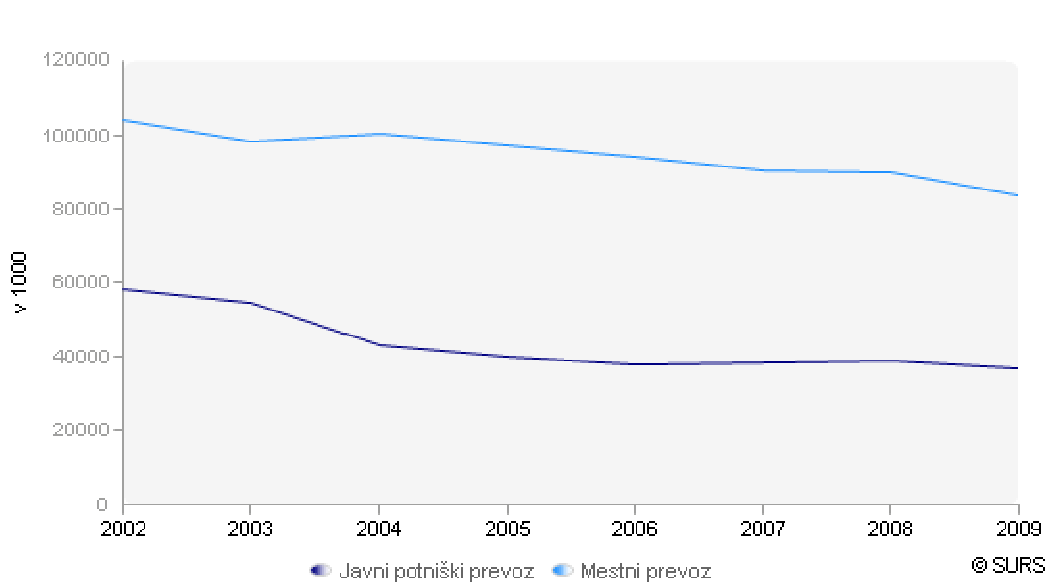
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avtobusi - število vozil	1226	1285	1288	1264	1258	1243	1237	1210	1207
Število linij	2894	2886	2735	3135	3026	3069	2795	2699	2689
Prevoženi km (v tisoč)	69042	70582	68575	64145	60584	60177	57152	58282	57868
Število prepeljanih potnikov (v tisoč)	57955	54538	43084	39759	37964	38532	38751	36720	34769
Potniški kilometri (v tisoč)	1142849	1065040	1000312	862015	850266	817116	814836	776737	733204

V mestnem potniškem prometu je upad potnikov v zadnjih letih manjši kot pri medkrajevnem javnem potniškem prometu in znaša ca 20%. Večina prevozov je opravljenih v Ljubljani, v letu 2009 je bil ta delež 93% (vir: SURS, 2010). Trenutno se mestni potniški promet izvaja v Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novem mestu, Krškem, Kranju, na Jesenicah, v Kopru, Piranu, Novi Gorici, Šempetru – Vrtojbi, Škofji Loki, Velenju in Idriji.

Preglednica 37: Mestni potniški promet. Vir: SURS, 2011.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avtobusi - število vozil	312	247	300	296	295	291	298	301	301
Število linij	78	75	108	106	102	106	109	114	114
Prevoženi km (v tisoč)	19130	14489	16601	16113	16063	16057	16548	16677	16547
Število prepeljanih potnikov (v tisoč)	103938	98373	100418	97227	93953	90654	90024	83500	82789

Spremljanje števila prepeljanih potnikov in opravljenih potniških kilometrov po razdaljah sicer kaže, da se je število potnikov v letu 2009 – kljub splošnemu zmanjšanju obsega te dejavnosti glede na predhodna leta – na relacijah od 51 km do 100 km povečalo za skoraj 4 % (vir: SURS, 2010). Tudi potniških kilometrov je bilo na teh razdaljah opravljenih več kot v letu 2008, in sicer približno za 2 %. Na drugih razdaljah je bil obseg dejavnosti prevoza potnikov v 2009 manjši kot prejšnja leta.



Grafikon 9: Prepeljani potniki, Slovenija, 2002–2009. Vir: SURS.

Preglednica 38: Ponudba in povpraševanje

Leto	Št. avtobusov brez MPP	Št. avtobusov z MPP	Prepeljani potniki brez MPP (v 1.000)	Prepeljani potniki z MPP (v 1.000)	Prevoženi km brez MPP (v 1.000)	Prevoženi km z MPP (v 1.000)
2002	1.226	312	57.955	103.938	69.042	19.130
2003	1.285	247	53.538	98.373	70.582	14.489
2004	1.288	300	43.084	100.418	68.575	16.601
2005	1.264	296	39.759	97.227	64.145	16.113
2006	1.258	295	37.964	93.953	60.584	16.063
2007	1.243	291	38.532	90.654	60.177	16.057
2008	1.237	298	38.751	90.024	57.152	16.548
2009	1.210	301	36.720	83.500	58.282	16.677

V železniškem potniškem prevozu število prepeljanih potnikov zlagoma narašča, v zadnjih 10 letih je bil indeks povečanja prepeljanih potnikov v notranjem prevozu 108,9.

Preglednica 39: Železniški potniški prevoz. Vir: SURS, 2010.

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Notranji prevoz	Potniki (1000)	12870	12743	12972	12987	14171	13585	13593	14152	13985	14917	15275	15232	15753	15434
	Potniški kilometri (mio.)	510,3	510,5	520,4	522,9	592,7	594,0	621,9	650,2	647,7	666,1	675,4	690,3	712,7	717,5
Mednarodni prevoz	Potniki (1000)	813	825	937	769	839	899	926	914	850	825	856	891	908	921
	Potniški kilometri (mio.)	102,5	105,2	124,6	100,3	111,9	121,3	127,6	127,4	115,9	110,5	117,8	121,9	121,5	122,6

Primerjava števila prepeljanih potnikov v javnem sistemu (javni cestni, javni mestni in železniški promet) kaže, da je upad skupnega števila prepeljanih potnikov v obdobju zadnjih osmih letih več kot 25 %, pri čemer se je na račun zmanjšanja prevozov v javnem cestnem medkrajevnem prometu povečal relativni delež prevozov v mestnem potniškem in železniškem prometu.

Preglednica 40: Javni potniški prevoz v Sloveniji. Vir: SURS, 2010.

	2002	delež 2002	2009	delež 2009	indeks 2002/2009
javni cestni potniški promet brez MPP	57.955.000	63,9%	34.769.000	52,1%	60,0
javni mestni potniški promet	19.130.000	21,1%	16.547.000	24,8%	86,5
železniški potniški promet	13.593.000	15,0%	15.434.000	23,1%	113,5
skupaj	90.680.002		66.752.009		73,6

V Republiki Sloveniji imamo trenutno 43 avtobusnih podjetij, ki opravljajo vožnje v linijskem potniškem prometu in enega ponudnika potniških prevozov v železniškem prometu. Potniški prevozi z žičnicami ter redni javni potniški promet na vodah in morju je zanemarljiv in v večini primerov sezonskega značaja.

V statističnem raziskovanju o **cestnem javnem potniškem prevozu** spremljamo poslovne subjekte, ki opravljajo prevoze na najmanj petih linijah. V letu 2009 je v tem prevozu delovalo 1.210 avtobusov, to je 25 avtobusov manj kot leto pred tem. Prevoz je potekal na 2.699 linijah, to je 96 linij manj kot leto prej. Skupna dolžina linij je bila v letu 2009 za 9 % krajša kot v letu 2008.

V letu 2000 je Direkcija Republike Slovenije za ceste pričela uporabljati programski sistem AVRIS (Avtobusni VoznoRedni Informacijski Sistem), leta 2009 pa je bil izdelan prenovljen informacijski sistem SIJPRIS pod vodstvom Fakultete za Gradbeništvo Univerze v Mariboru, ki vpeljuje centralno bazo prometnih podatkov in spletne servise za izmenjavo podatkov, vsebuje programska orodja za vzdrževanje infrastrukturnih, voznorednih in koncesijskih podatkov ter geografski informacijski sistem za prikazovanje podatkov ponudbe in povpraševanja. Načrtovana integracija javnega potniškega prometa predvideva tudi njegovo enotno upravljanje. Zato je SIJPRIS zasnovan tako, da bo vanj v prihodnosti možno vključiti tudi druge oblike javnega potniškega prometa, sprva mestni avtobusni potniški promet, kasneje pa tudi železniški, žičniški in vodni.

Podatki za **mestni potniški prevoz** (ta v podatkih za javni potniški prevoz ni upoštevan) – za leto 2009 kažejo, da je v dejavnosti mestnih prevozov potnikov deloval 301 avtobus (3 avtobusi več kot v 2008); ta potniški prevoz je potekal na petih linijah več kot v letu 2008, dolžina linij pa je bila krajša za dobrih 8 %.

Obseg prevoženih kilometrov v letu 2009 je nekoliko presegel obseg iz leta 2008 (za 0,8 %).

Prepeljanih pa je bilo za 6,5 milijona potnikov manj (zmanjšanje za 7 %) kot v letu 2008. V primerjavi z letom 2002 pa je bil obseg prepeljanih potnikov za 20 % manjši.

Usmeritve

Ministrstvo za promet je leta 2007 začelo z izvajanjem projekta integriranega javnega potniškega prometa (IJPP), katerega namen je vzpostaviti integrirani sistem ponudbe javnega potniškega prometa na ravni železniškega prometa, avtobusnega linijskega prometa in avtobusnega mestnega prometa. Integracija bo vzpostavljena na več ravneh in sicer na ravni poenotenja vozni redov, na ravni poenotenja vozovnic in na ravni vzpostavitve pogojev za prostorsko integracijo. Celotni sistem javnega potniškega prometa je potrebno organizirati na način, da bo konkurenčen uporabi osebnega vozila. To pa pomeni, da mora biti za uporabnika udoben, hiter, cenovno konkurenčen osebnemu avtomobilu, enostaven in atraktiven za uporabo, pri čemer je pomembno, da prevladuje princip »nagrajevanja« uporabe ter ne »zaračunavanja« uporabe. Prenova JPP bi povečala privlačnost in kakovost lokalne skupnosti in širšega prostora kot lokacije za bivanje, izobraževanje, delo in obiskovanje. To pa s seboj prinaša tudi potencial za sinergijske razvojne učinke na številnih področjih, kar povečuje mednarodno konkurenčnost Slovenije.

Integracija vozni redov pomeni usklajenost med voznimi redi železniškega, avtobusnega linijskega in avtobusnega mestnega prometa v sistemu prestopanj z enega prevoznega načina na drugega, kar bo zagotovilo hitrejši potovalni čas potnikov in večjo udobnost.

Integracija na ravni vozovnic pomeni uvedbo enotne vozovnice, ki velja znotraj določenih con, kar bo zagotavljalo potniku, da bo v primeru prestopanj med enakimi ali različnimi transportnimi načini (železnica, mestni avtobus, primestni avtobus, operater prevoza, relacija v vseh kombinacijah parov) znotraj cone oz. con, za katere je kupil vozovnico, lahko uporabljal isto vozovnico brez doplačila. Analiza, ki je bila izvedena za opredelitev con (Agencija za promet, 2008), je predlagala razdelitev Slovenije na osnovnih 9 območij (Celje, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto in Slovenj Gradec), ki predstavljajo gravitacijsko zaledje večjih regionalnih središč in so določena glede na dnevno mobilnost prebivalstva in omrežje javnega potniškega prometa.

Prostorska integracija pomeni vzpostavitev sistemske rešitve na področju prostorskih aktov na nivoju regije in občin, ki morajo načrtovati razvoj dejavnosti v prostoru na način, ki bo usmerjal razvoj naselij in regij v zagotavljanje prostorskih pogojev za učinkovitejše izvajanje JPP v smislu zgostitev poselitve in dejavnosti ob koridorjih JPP, ureditev prestopnih točk (postaj in postajališč) v prostoru na način, da bodo potniku omogočile hitro, varno in udobno prestopanje na enem mestu.

Ministrstvo za promet bo s projektom ustvarilo možnosti (pravne podlage, organizacijske, finančne in prostorske pogoje) za vzpostavitev integriranega javnega potniškega prometa v Sloveniji. Cilj projekta je do leta 2012 vzpostaviti službo za upravljanje javnega potniškega prometa, poenotiti vozne rede na ravni avtobusnega in železniškega prometa, uvesti enotno vozovnico in ustvariti podlage za nadaljnji razvoj in izboljšave v javnem potniškem prometu.

Pomemben element projekta bo tudi informiranje, izobraževanje in ozaveščanje potnikov o pomenu uporabe javnega potniškega prometa oz. širše o pomenu trajnostne mobilnosti.

Z vidika prostorske integracije je posebej pomembno, da se na nivoju lokalnih skupnosti, regije in države vzpostavijo prostorski pogoji za izvedbo IJPP. Za učinkovito delovanje sistema integriranega JPP je poleg ustrezne tehnološke infrastrukture, ki temelji na hitrih in učinkovitih linijah JPP v prostorskem kot organizacijskem smislu, potrebna tudi ustrezna podpora ureditev sistema parkiranja in prestopanja z osebnih vozil na sredstva javnega prevoza ter ustrezna dostopnost in ureditev nemotoriziranega prometa.

Prestopanje med različnimi načini/vrstami prevoza je omogočena z vzpostavitvijo intermodalnih prometnih vozlišč, ki omogočajo številna potovanja, fleksibilnost in možnost izbire različnih vrst transporta in storitev. Namen intermodalnih prestopnih točk, je zagotavljanje intermodalne transportne verige – povezovanje različnih vrst javnega in zasebnega prometa z omogočanjem prestopov med več modalitetami prevoza. Pomembno je, da na intermodalnih točkah pride do prehajanja med sistemi na zvezen, linearen način, ki mora biti čim hitrejši in varen ter z možnostjo dostopa za vse potnike. Prestopne točke so lahko locirane znotraj ali v bližini mesta (npr. Potniški center), lahko pa tudi povsem izven urbanega okolja (npr. P+R parkirišča), saj je lokacija odvisna od funkcije točke: vozlišče je lahko izključno intermodalno, lahko dodatno omogoča še lokalni dostop, če obstaja interes lahko postane centralno vozlišče novo zgrajenega območja oziroma ostane oddvojeno vozlišče, tam kjer nov razvoj ni zaželen. Potniki prestopajo z osebnih vozil ali s sistema "P+R" na avtobuse, hitre linije, železniški promet, taksi promet in nemotoriziran promet. V skladu s tem je potrebno omogočiti izposojlo koles, urediti kolesarnice in kolesarske poti ter sočasni prevoz koles na avtobusih. Vzpostaviti je potrebno tudi ustrezne informacijske in dodatne komercialne storitve ter prilagoditi ponudbo vsem ciljnim skupinam uporabnikov.

Za vzpostavitev intermodalnih vozlišč je treba upoštevati in storiti naslednje (Omegaconsult, 2009):

- določiti pravo lokacijo in zemljišče za ureditev prestopne točke in njeno navezavo na ostale modalitete in "P+R";
- identificirati potencialne uporabniške skupine in njihove potrebe po dostopnosti (starejši, invalidi, šolarji, dnevni migranti, ljudje z nizkimi prihodki, starši z otroškim vozičkom, potniki s težko prtljago, tujci) in jih vključiti v proces načrtovanja;
- določiti tehnične zahteve in elemente in jih integrirati s prostorskimi zahtevami;
- zasnovati primerno arhitekturno rešitev postajališča;
- vzpostaviti vidno in jasno signalizacijo, ki potnikom poenostavi izbiro poti znotraj prestopne točke;
- zagotoviti celostni informacijski sistem - dobro informiranost o storitvah JPP, časih odhodov, zamudah, nakupih vozovnic, prometnih obvestilih in dostopnost predpotovalnih informacij preko interneta ali mobilne telefonije ter trenutnih potovalnih informacij preko monitorjev, zemljevidov in informacijskih točk;
- vključiti možnosti dodatnega obveščanja – npr. zagotavljanje informacij o izbranem potovalnem cilju (kulturne prireditve, turizem, storitvene dejavnosti itd.);
- zagotoviti varnost in nadzor in izoblikovati rešitve za varnost potnikov pred fizičnim napadom, krajo avtomobilov, koles, vandalizmom itd (patrulje, video nadzor...);
- zagotoviti možnost dodatnih storitev prek javno-zasebnih partnerstev.

V luči strateških prostorskih načrtov se najprej postavlja vprašanje, na katerem nivoju naj se zasnuje sistem integriranega javnega potniškega prometa. Ni dvoma, da je izvajanje le-tega v javnem interesu in interesu vseh prebivalcev ter deležnikov v Sloveniji. Sam princip organizacije javnega prometa pa se le deli na lokalni nivo, kjer se na mikro nivoju uveljavlja principe uporabe javnega potniškega prometa in povezave/prehodnosti med njim ter organizacijo točk, kjer se ta lokalni nivo poveže z regionalnim oziroma državnim sistemom javnega potniškega prometa. Zato je določitev primarnih točk intermodalnih vozlišč pomembna strateška naloga in nujno eden izmed elementov strateškega prostorskega načrtovanja na regionalni in državni ravni. Kot primer dobre prakse lahko navedemo projekt »Strokovne podlage urejanja javnega prometa v Ljubljanski urbani regiji, Omegaconsult, 2009«, kjer je na pobudo Ljubljanske urbane regije prišlo do prvega celovitega dokumenta ureditve javnega prometa na regionalni ravni, ki bo gotovo zametek širših ukrepov, sestavljenih iz ureditev na ravni posamezne občine (rumeni pasovi, P+R, sekundarne/lokalne prestopne točke...) in regije oziroma države (primestna hitra linija javnega transporta, primarne/regijske prestopne točke...).

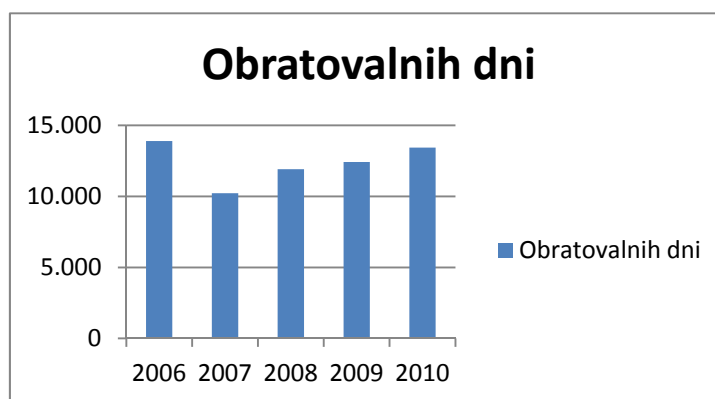
Intermodalna vozlišča ter prostorski koridorji linij javnega potniškega prometa na regionalni in državni skupaj z ureditvami na lokalni ravni naj glede dostopnosti in učinkovitega mestnega potniškega prometa ravni tvorijo tisti tkivo, ki zagotavlja temelj za trajnostno mobilnost prebivalcev ter izboljšanje bivalnega in naravnega okolja.

2.1.7 Žičniški promet

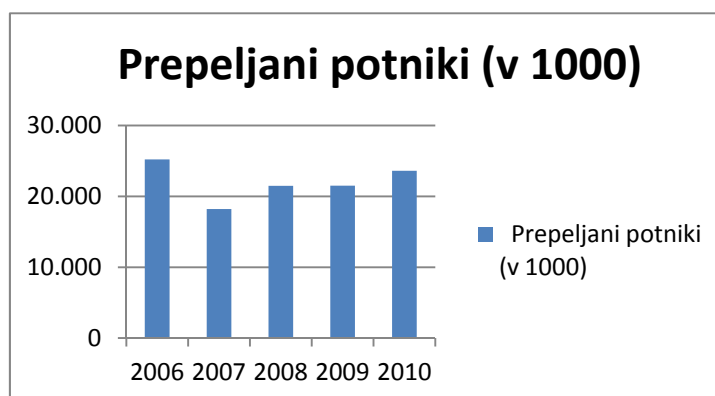
Republika Slovenija si je v strategiji prostorskega razvoja postavila naslednje naloge:

- razvoj žičniškega prometa povsod tam, kjer drugi prometni sistemi zaradi reliefa tehnološko ne morejo opravljati prometne naloge;
- razvoj žičniškega prometa tam, kjer je uporaba drugih prometnih podsistemov zaradi vremenskih in drugih razmer lahko začasno onemogočena ali motena;
- omogočanje mobilnosti potnikov in tovora do gorsko turističnih centrov državnega pomena;
- razvoj žičniškega prometa za potrebe industrije, rudarstva, gozdarstva.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je bil promet na žičniških napravah po posameznih letih precej različen. V zadnjih letih je zaslediti trend naraščanja prometa, kljub občasnim slabim zimam, ko je v Sloveniji zapadlo relativno malo snega in so bile smučarske sezone dokaj slabe.



Grafikon 10



Grafikon 11

V Sloveniji je 87 žičniških centrov, ki jih upravlja 80 upravljavcev. V njih je leta 2006 delovalo 214 žičniških naprav. Skoraj 60% žičniških centrov obratuje ena ali dve žičniški napravi. V mestni občini Ljubljana deluje vzpenjača, ki se po svojem namenu bistveno razlikuje od ostalih žičniških naprav v Sloveniji. Večina žičniških centrov je lociranih v območjih z resnimi in zelo resnimi okoljskimi omejitvami (več kot 85% vseh centrov). Velik del centrov se že sedaj srečuje z resnimi omejitvami pri sedanjem obsegu delovanja.

Usmeritve za področje žičniškega prometa smo podali v poglavju o turizmu.

2.1.8 Kolesarsko omrežje in omrežje pešpoti

Republika Slovenija si je v strategiji prostorskega razvoja postavila naslednje naloge:

- zasnova kolesarskega omrežja, ki povezuje urbana središča in turistična naselja in se navezujejo na daljinski kolesarski povezavi št. 8 in 9;
- oprema kolesarski stez in pasov v urbanih območjih z navezavo na postajališča JPP in parkirne površine za motorna vozila;
- zasnova omrežja planinskih in tematskih pešpoti v urbanih in podeželskih območjih, ki se navezujejo na evropske pešpoti E6 in E7;
- razvoj pešpoti v turističnih območjih.

Omrežje kolesarskih povezav zagotavlja varno, zdravo in udobno uporabo kolesa za zadovoljevanje vsakodnevnih potreb dela in bivanja, rekreacijskih in športnih potreb, dostopa do najpomembnejših turističnih območij ter območij naravnih znamenitosti v Sloveniji in širšem prostoru ter navezava na mednarodni kolesarski sistem.

Z zmanjšanjem motornega prometa se ustvari območja za sprostitev in rekreacijo, večjo prometno varnost (motorizirani in nemotorizirani promet bosta ločena en od drugega), izboljšane življenjske pogoje v njeni okolici, zmanjšanje negativnih vplivov na okolje in boljša povezanost urbanih kolesarskih poti z ostalimi kolesarskimi potmi.

Z ureditvijo kolesarskih in pešpoti se poleg znanih pozitivnih učinkov, kot so učinki na zdravje in telesno počutje, želi doseči še vzporedne cilje kot so zmanjšanje števil vozil na cestah ter s tem zmanjšanje količine emisij in onesnaževanja okolja ter porabe energije, ločitev motornega prometa od prometa pešcev in kolesarjev in s tem zmanjšanje števila konfliktov med obema vrstama uporabnikov ceste in prometna dosegljivost območij, na katerih se uveljavi prepoved motornega prometa.

Zasnova kolesarskega omrežja povezuje urbana središča in turistična naselja ter se navezuje na evropske kolesarske povezave. Zasnova pešpoti obsega planinske in tematske pešpoti v urbanih in podeželskih območjih, ki se povezujejo v omrežje pešpoti in na evropske pešpoti E6 in E7 ter kulturne poti, ki potekajo skozi Slovenijo.

Evropski kolesarski povezavi, ki potekata čez Slovenijo sta:

- št. 9: jantarjeva smer Baltik–Jadran: Gdansk–Dunaj–Gradec–Maribor–Ljubljana–Trst–Koper–Pulj;
- št. 8: sredozemska smer Gibraltar–Atene: Gibraltar–Barcelona–Monako–Benetke–Trst–Ilirska Bistrica–Reka–jadranska obala–Atene.

Slovenijo prečkata dve evropski pešpoti:

- E6: od Baltika do Jadrana,
- E7: od Atlantika do Črnega morja.

Omrežje pešpoti se razvija v turističnih območjih in se povezuje s kolesarskim omrežjem. Skrb za pešpoti je v domeni lokalnih skupnosti in Planinske zveze Slovenije.

Sistematično spremljanje obsega kolesarskega prometa v Sloveniji še ni vzpostavljeno. V letu 2009 je bilo izvedeno pilotsko štetje na 6 lokacijah:

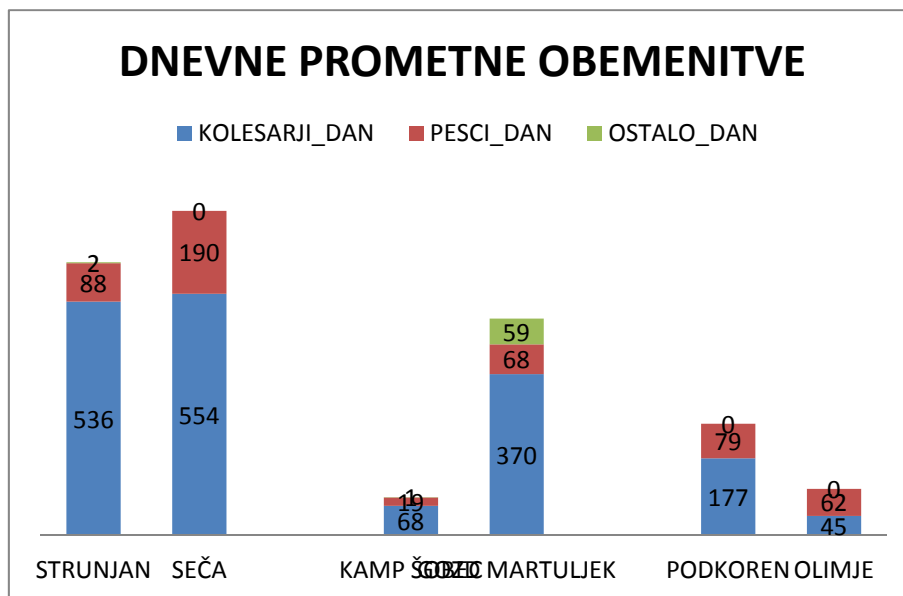
- KOLE Parenzana
 1. Strunjan
 2. Seča (vhod v soline)
- KOLE Jesenice - Lesce – Bled
 3. Most čez Savo
- KOLE Gozd Martuljek – Jesenice
 4. Gozd Martuljek – most
 5. Podkoren
- KOLE Rogaška Slatina- Podčetrtek - Bistrica ob Sotli
 6. Olimje.



Slika 44: Prikaz lokacij pilotskega štetja

Štetje (in anketiranje) se je izvajalo med 9:00 uro in 18:00 uro, na soboto oziroma nedeljo. Štetje se je izvajalo v 15-minutnih intervalih, ločeno v obeh smereh kolesarjenja. Poleg kolesarjev so se ločeno šteli tudi drugi uporabniki kolesarskih poti, kot so sprehajalci-pešci, rolarji in podobno. Termin začetek meseca oktobra je predstavljal »običajni« vikend, kar pomeni, izven časa dopustov, praznikov, šolskih počitnic in drugih vplivov. Vreme je bilo sončno in toplo, torej ugodno za kolesarjenje. Rezultati so prikazani v naslednjem grafu.

Direkcija Republike Slovenije je leta 2005 izdala osnutek strategije državnega kolesarskega omrežja v RS v katerem so zajete smernice strategije prostorskega razvoja. Predvidena državna kolesarska mreža zajema okoli 2700 km delno ali izključno kolesarjem namenjenih glavnih, daljinskih in regionalnih kolesarskih povezav.



Grafikon 12

Leta 2009 je bilo predstavljeno gradivo DRSC za izvedbo odsekov petih državnih kolesarskih projektov, ki jih sofinancira EU v programskem obdobju 2008-2013.

- Odsek 1: Kranjska Gora - Gozd Martuljek – Jesenice (zgrajen je odsek Rateče – Mojstrana);
- Odsek 2: Jesenice – Lesce - Bled;
- Odsek 3: Brezovica – Vrhnika - Logatec;
- Odsek 4: Rogaška Slatina – Podčetrtek - Bistrica ob Sotli;
- Odsek 5: Miren-Vrtojba - Nova Gorica - Kanal.

Omrežje državnih kolesarskih povezav je oblikovano, zasnovano in opremljeno tako, da je sklenjeno in prilagojeno krajinskim lastnostim območja, da so kolesarske povezave sicer različnih funkcij medsebojno povezane, da se kolesarsko omrežje navezuje na postajališča javnega potniškega prometa in železnice ter parkirne površine za motorna vozila in nudi ustrezno dodatno tehnično-servisno infrastrukturo z možnostjo za razvoj drugih podjetniških dejavnosti.

Usmeritve na področju kolesarskega prometa

- Potrebno bi bilo zasnovati instrument, ki bi omogočal vrednotenje in izboljšanje kakovosti obstoječe kolesarske politike. Analiza prednosti in pomanjkljivosti v obstoječi politiki ter redna štetja kolesarskega prometa so osnove za izdelavo natančnejših smernic za izboljšavo kolesarskega omrežja in povečanje varnosti kolesarskega prometa.
- Kolesarjem, ki se vozijo zaradi rekreacije in v turistične namene, je potrebno nameniti ustrezne kolesarske površine, ki služijo daljinskemu kolesarskemu prometu z možnostjo obvoza naselja ali najkrajši navezavi na državno kolesarsko mrežo. Kolesarsko omrežje mora biti povezano, v kolikor je mogoče tudi z možnostjo vračanja na izvor po drugi poti. Kolesarjem, ki se vozijo v turistične namene, je potrebno ponuditi kolesarsko pot, ki poteka do turistično, kulturno in zgodovinsko zanimivih destinacij, kot na primer Bled–Bohinj, Rimske Toplice–Laško–Celje, Kras, obalno območje, Šmarješke, Lendavske,

Ptujske, Moravske toplice ... skupaj z ustreznimi spremljajočimi dejavnostmi, kot so izposojevalnice koles, javne kolesarnice, urejena počivališča, vidni kažipoti ...

- Na območju mest in naselij je potrebo vzpostaviti kolesarsko omrežje za dnevne migracije na krajših razdaljah. Kolesarji v mestih uporabljajo kolo predvsem z namenom potovanja na delo, v šolo, po nakupih ipd., zato jim je potrebno zagotoviti ustrezen, neprekinjen in varen kolesarski obroč znotraj mesta z možnostmi za priključevanje na ostala kolesarska in cestna omrežja. Na ključnih površinah (pred trgovino, pošto, zdravstvenim domom ...) je potrebno zagotoviti varne kolesarske parkirne površine.

Za zagotavljanje funkcionalne povezanosti vseh načinov transporta je znotraj urbanih naselji potrebno zagotoviti dobro dostopnost do javnega potniškega prometa ter ustrezne kolesarske parkirne površine na avtobusnih in železniških postajah oziroma omogočiti prevoz koles s potniškimi vlaki.

2.2 RAZVOJ TELEKOMUNIKACIJSKE INFRASTRUKTURE

Tako kot je bilo ugotovljeno že v Oceni stanja in teženj v prostoru RS (Zavodnik Lamovšek, 2001) trg civilnih telekomunikacij v Sloveniji obsega analogno in digitalno telefonsko omrežje (preglednica 50), telegrafsko omrežje in omrežja za prenos podatkov. Predvsem mobilna telefonska omrežja so s časom omogočila vedno večje prenosne hitrosti, poleg tega pa se prenosi podatkov vršijo vse bolj preko širokopasovnih omrežij. Dejstvo je, da ima po ocenah 98 % prebivalstva Slovenije dostop do bakrenega para, kar je izreden potencial predvsem za ponudnike tehnologije xDSL in povezanih storitev (Strategija razvoja širokopasovnih ..., 2008). Tudi veliko število naročnikov kableske televizije je obširna baza, ki morda z nekaj več vložka v infrastrukturo pomeni velik potencial. Za tista območja, za katera do sedaj ni bilo ustreznih tehničnih rešitev za primerno ceno, prihaja paleta brezžičnih rešitev, ki bodo precej olajšale dostop do interneta in odprle nove možnosti. Poleg tega pa evropska unija preko strukturnih skladov s pomočjo dodeljevanj nepovratnih sredstev omogoča izgradnjo širokopasovnih omrežij na območjih t.im. »belih lis« (Javni razpis za izgradnjo ..., 2010).

Preglednica 41: Telefonska omrežja v Sloveniji. Vir: Statistični letopis, 2000 in 2010.

Leto	Fiksna telefonija			Mobilna telefonija			
	Telefaksni naročniki	Naročniški telefonski priključki	Št. prosilcev za telefonski priključek ²⁾	Naročniški priključki skupaj	Analogne - NMT	Digitalne – GSM	Uporabniki predplačnega paketa
1985	3	286.481	...	-	-	-	-
1990	3.925	421.803	...	-	-	-	-
1995	15.541	614.796	58.438	27.301	27.301	-	-
2000	-	808.012	1.183	468.351	41.145	427.206	669.484
2005	-	813.336	549	995.568	40.260	991.308	755.721
2008	-	882.572	2.034	1.325.822	-	1.325.822	729.077
2009	-	925.258	1.383	1.431.829	-	1.431.829	668.606

Komentar:

Podatki do leta 2006 se nanašajo na 31.10., od leta 2006 pa na 31.12.

Zaradi novega načina štetja, podatki od 2005 niso primerljivi s prej objavljenimi

Do vključno leta 2005 VoIP priključki niso zajeti.

Regionalne razlike v razvoju IKT v Sloveniji so vidne tako med različnimi (statističnimi) regijami kot znotraj posameznih regij. Te razlike temeljijo na »osi«, ki deli urbane aglomeracije (jedrna območja) in podeželska (obrobna) območja. Že grob prikaz rezultatov je pokazal, da so IKT bolj razvite v tudi sicer razvitejših regijah. Regije s slabšimi socio-ekonomskimi kazalci pa zaostajajo tudi v razvoju IKT.

Glede na večino izbranih kazalnikov (preglednica 51) se kažejo kot najslabše razvita območja Nazarje–Mozirje, Radlje ob Dravi Ribnica–Kočevje in Tolmin, kar je verjetno posledica slabše naravno-geografske lege ter velike oddaljenosti od največjih urbanih središč, s tem pa posledično tudi slabše infrastrukturne opremljenosti, manj razvitega gospodarstva, šolstva, zdravstva ... Na drugi strani pa sta najbolj razviti območji Ljubljana in Maribor, pri čemer se Ljubljana ne uvršča v sam vrh po vseh kazalnikih. Presenetljivo visoko se uvrščata Murska Sobota, ki ima sicer veliko strukturnih in razvojnih težav (Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja 2005) in Ptuj. Podatki kažejo na to, da imata obe območji zelo velik

potencial za razvoj z nadaljnjimi vlaganji v zmogljivejšo IKT infrastrukturo in storitve, z ustreznimi vlaganji v R&R ter z intenzivnim povezovanjem z gospodarstvom.

Ker gre v primeru slabše razvitih območij tako za slabšo dostopnost do IKT infrastrukture in storitev kot tudi slabšo opremljenost s prometno infrastrukturo, bo vsekakor tudi v bodoče potrebna pomoč s strani države, tako v obliki neposrednih vlaganj kot v obliki različnih ukrepov (npr. javno-zasebno partnerstvo) za izboljšanje stanja.

Preglednica 42: Razvrstitev izbranih kazalnikov za analizo razvoja IKT v pet skupin (Zavodnik Lamovšek, 2007).

Tematski sklop	Izbrani kazalniki
IKT in prostorske strukture	površina območij z in brez možnosti dostopa do IKT (km ²)
	gostota pozidave glede na poselitvene vzorce ¹ v območjih z in brez možnosti dostopa do IKT (št. enot EHIŠ / km ²)
	razporeditev vstopnih točk NeoWLAN glede na prostorske potenciale za razvoj turizma in prostočasnih dejavnosti ² (št. in lokacija vstopnih točk NeoWLAN)
IKT in razporeditev prebivalstva v prostoru	število in delež prebivalcev z in brez možnosti uporabe IKT ³
	število in delež prebivalcev po značilnih starostnih skupinah (0–14, 15–64, nad 65 let) ⁴ v območjih z in brez možnosti uporabe IKT
	število in delež prebivalcev po izobrazbeni strukturi (dosežena primarna, sekundarna in terciarna izobrazba) ⁴ v območjih z in brez možnosti uporabe IKT
	delež gospodinjstev ⁴ v območjih z in brez možnosti uporabe IKT ⁴
IKT in dejavnosti v prostoru	prostorska razporeditev vseh sektorjev dejavnosti ⁵ v območjih z in brez dostopa do IKT (število dejavnosti)
	razporeditev dejavnosti javnega sektorja ⁶ v območjih z in brez dostopa do IKT (število dejavnosti) glede na gostoto poselitve (število in lokacija)
IKT in opremljenost prostora s cestno infrastrukturo ⁷	dostopnost do vstopnih točk NeoWLAN glede na kategorijo cest v cestnem omrežju Slovenije (št. in lokacija vstopnih točk NeoWLAN)
	primerjava dostopnosti do javnih dejavnosti v ½-urni izohroni po prometnem omrežju z dostopnostjo do IKT (št. prebivalcev v območjih dostopnosti)
	primerjava dostopnosti do javnih dejavnosti v ¾-urni izohroni po prometnem omrežju z dostopnostjo do IKT (št. prebivalcev v območjih dostopnosti)
Možnost dostopa do IKT za vse	primerjava dejanske in želene dostopnosti do ADSL (št. prebivalcev)

¹: posamezen poselitven vzorec je izražen z gostoto grajene strukture, (EHIŠ: GURS 2004), na podlagi česar lahko opazujemo tudi razlike znotraj istega tipa regije

²: Obrazložitev in utemeljitev SPRS (MOP 2004)

³: Centralni register prebivalstva v povezavi z EHIŠ (GURS 2004)

⁴: Popis prebivalstva 2002 (SURs 2002)

⁵: Poslovni register Slovenije (AJPEs 2005)

⁶: Podatki Telefonskega imenika Slovenije 2005

⁷: Ministrstvo za promet 2005, MOP 2005

V Sloveniji so doseženi že dokaj dobri rezultati, kar nam kažejo območja in število prebivalcev z omogočeno dostopnostjo do ADSL priključkov, kar je prikazano na sliki 45 in preglednici 43 (dostopnosti do drugih širokopasovnih povezav ni bilo mogoče prikazati zaradi nedostopnosti podatkov). Slika 45 in preglednica 43 hkrati prikazujeta tudi območja, kjer so še vedno prisotne tako imenovane »bele lise« (Javni razpis za izgradnjo ... 2010), na katerih ni nikakršnega dostopa do širokopasovnih omrežij (ADSL, UMTS, brezžične povezave, optični kabel ...). Izračunano je tudi število prebivalcev, ki tega dostopa nima. Oba podatka sta lahko vodilo za nadaljnje opremljanje prostora ter krepitev policentričnega razvoja Slovenije.

V Sloveniji so cilji, glede na že dosežene rezultate postavljeni bistveno višje, in sicer pokritost s širokopasovnimi omrežji za celotno populacijo Slovenije (Strategija razvoja ..., 2010), kar lahko merilo z naslednjim kazalnikom:

- število računalnikov (IP – naslov internetnih protokolov oz identifikacijskimi številkami računalnikov), ki imajo dostop do širokopasovnega omrežja. S pomočjo sledljivosti, ki jo omogoča internet, se pokaže tudi geografska lokacija teh računalnikov, tako da lahko s tem ugotovljamo tudi prostorsko razporejenost uporabnikov in s tem pokritost ozemlja s širokopasovnimi omrežji.

Doseganje ostalih ciljev v povezavi z razvojem IKT pa lahko merimo še s kazalnikoma:

- investicijskih vlaganj v razvoj IKT na posameznih območjih ter
- števila uporabnikov e-storitev po različnih teritorialnih območjih na ravni NUTS 5 in NUTS 3 na vseh področjih uporabe e-storitev, predvsem pa na področjih uprave, zdravstva, šolstva, učinkovite rabe energije, varstva okolja itd.

Preglednica 43: Dejansko in želeno število prebivalcev z možnim dostopom do ADSL v Sloveniji (Izvorni podatki: Telekom 2005, EHIŠ v povezavi s centralnim registrom prebivalstva, SURS, GURS 2004, obdelava podatkov in kartografski prikaz: Zavodnik Lamovšek, 2007)

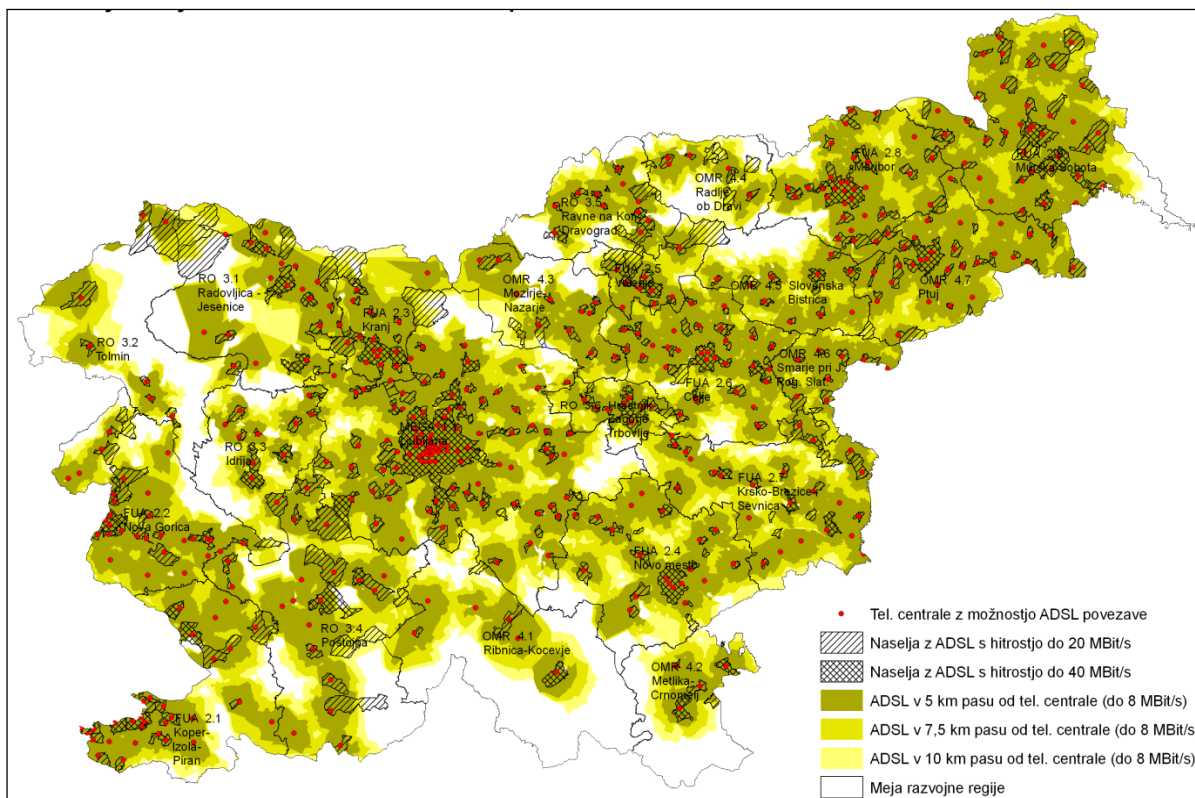
Oddaljenost od telefonskih central, ki omogočajo ADSL-povezave	Št. preb. v izbranem območju	Delež preb. v izbranem območju (%)	Opomba
5-km pas od telefonske centrale	1.753.788,00	87,80	Dejanska možnost uporabe ADSL)
7,5-km pas od telefonske centrale	1.872.153,00	93,72	Simulacija
10-km pas od telefonske centrale	1.909.267,00	95,58	Simulacija
> 10-km pas od telefonske centrale (območje cele Slovenije in vseh njenih prebivalcev)	1.997.590,00	100,00	Cilj Strategije razvoja širokopasovnih omrežij do leta 2010*

Pri opazovanju posameznih območij smo prišli tudi do zaključka, da so glede razvoja ID zelo velike tudi notranje regionalne razlike. V splošnem lahko ugotovimo, da je vsaka regija sestavljena iz bolj razvitega centralnega dela, ki ga predstavlja večje urbano naselje ali zgostitveno (jedrno) območje, ter manj razvitega obrobja, ki ga predstavlja podeželski prostor z manjšimi naselji in obsežnimi območji razpršene gradnje. Za vse regije velja enaka značilnost, da je v jedrnih območjih IKT mnogo bolj razvita kot na njihovem obrobju.

Poudariti je treba še eno ugotovitev, da so jedrna območja po površini bistveno manjša od obrobja, v njih pa živi večina prebivalcev v posamezni regiji. Tako je za razvoj v jedrnih območjih potrebno relativno malo IKT (in druge) infrastrukture, ki se glede na potrebe vse bolj tehnološko zahtevnih odjemalcev neprestano izboljšuje. Hkrati z razvojem IKT infrastrukture in storitev pa se v jedrnih območjih kopičijo tudi ostale dejavnosti, predvsem v terciarnem sektorju, narašča število delovnih mest, na katerih se zaposlujejo dobro izobraženi ljudje (Zavodnik Lamovšek, 2007).

Na ozemeljsko obsežnejših obrobni območjih pa je infrastruktura slabše razvita (v primeru IKT infrastrukture je uporaba interneta pogosto še vedno možna le s klicnim ozkopasovnim dostopom), kar ima za posledico tudi slabše razvite dejavnosti in manj delovnih mest. Tudi izobrazbena struktura prebivalstva je tu slabša kot v jedrnih območjih. Glavni razlog za oviran razvoj na obrobni območjih je v nezainteresiranosti ponudnikov IKT infrastrukture in storitev, saj na teh območjih dejavnost ni dobičkonosna. Tako sta opremljenost z IKT infrastrukturo in ponudba IKT storitev slaba, zato tudi odjemalci ostajajo tehnološko manj zahtevni. Na

obrobnih območjih je zato treba razvoj še posebno skrbno načrtovati, s ciljem zmanjševanja notranjih razlik v regiji. Regije same verjetno tega cilja ne bodo mogle doseči, zato je tudi v teh primerih potrebna pomoč države, ki s pomočjo odprtih javnih razpisov in spodbujanjem javno-zasebnega partnerstva že omogoča hitrejši razvoj IKT (Javni razpis za izgradnjo ...2010).



Slika 45: Območja dejanske in želene dostopnosti do ADSL (vir podatkov Telekom 2005, 2007, Mobitel 2005, obdelava podatkov in kartografski prikaz Zavodnik Lamovšek, 2007)

Usmeritve

Že sedaj ima praktično vsak prebivalec Slovenije dobre teoretične možnosti za pridobitev solidne širokopasovne povezave, kar omogoča, da lahko RS s pravim pristopom naredi velikanski korak naprej in se na področju širokopasovnih povezav hitro prebije v sam vrh razvitosti. Največje rezerve so v odpravi ovir, doseganju sinergij in prepoznavi koristi ter izkoriščanju potencialov, ki jih nudi razvita informacijska družba.

Tudi Evropska unija v Strategiji za Evropo 2020 (2010) široko uporabo informacijske in telekomunikacijske tehnologije (IKT) prepoznava kot nujnost za rast, zato je dostop do infrastrukturnih povezav velikega pomena. Prostorska distribucija internetne infrastrukture je pomembna za promocijo policentričnega in uravnoveženega evropskega prostora kjer so vse regije in mesta povezava z globalnim pretokom informacij in dejavnosti. Cilj do leta 2013 je zagotoviti, da bodo imela vsa evropska gospodinjstva dostop do interneta visokih hitrosti, ki naj bi do leta 2020 omogočal najhitrejšo možno internetno povezavo do 50 % gospodinjstvom (Digitalna agenda za Evropo, 2010).

2.3 RAZVOJ ENERGETSKE INFRASTRUKTURE

SPRS je podala zelo splošne usmeritve za razvoj energetskih infrastrukturnih sistemov. Posebej opozarja na okoljske vplive, ohranjanje narave, varnost in zanesljivost, ter na združevanje infrastrukturnih potekov v koridorje.

Istočasno kot SPRS je bila sprejeta resolucija o nacionalnem energetskem programu (2004). Ta resolucija bi morala biti novelirana vsakih pet let – torej leta 2009, vendar do leta 2011 nove resolucije, ki bi načrtovala razvoj do cca 2030, nimamo. To dejstvo je zelo negativno, saj so se pojavili novi izzivi v energetiki, tako na globalni ravni kot tudi v Sloveniji. Slovenija je zavezana številnim uredbam in direktivam evropskega parlamenta in Sveta na tem področju (od leta 2004 beležimo 9 uredb ali direktiv). Z Zeleno knjigo za nacionalni energetski program so bile podane okoljske in naravovarstvene usmeritve za bodoči razvoj slovenske energetike.

V vmesnem obdobju je Slovenija sprejela naslednje dokumente s področja energetike:

- Akcijski načrt za obnovljivo energijo 2010-2020 (AN OVE); julij 2010;
- Nacionalni akcijski načrt za energetsko učinkovitost za obdobje 2008-2016 /AN-URE/, januar 2008;
- Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007-2013 /OP-ROPI, 2008 ter vrsto pravilnikov, od katerih je najpomembnejši Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah (PURES), junij 2010, ki skupaj z Operativnim programom zmanjševanja emisij toplogrednih plinov do leta 2012 /OP-TGP/, ki je bil sprejet julija 2003 zagotavlja učinkovito rabo energije ter s tem zmanjšanje toplogrednih plinov. V pripravi je tudi nova Resolucija o Nacionalnem energetskem programu, ki bo predvidoma sprejeta v letu 2011-04-06. Podlaga za ta dokument je Zelena knjiga za Nacionalni energetski program Slovenije, april 2011.

Na državni ravni je v obravnavi sektorski dokument Nacionalni energetski program (NEP), s katerim se določajo dolgoročni razvojni cilji in usmeritve energetskih sistemov in oskrbe z energijo upošteva okoljske in tehnološke kriterije, razvoj javne infrastrukture in infrastrukture državnega pomena. Upošteva tudi spodbude in mehanizmi za spodbujanje uporabe obnovljivih virov energije in izvajanje ukrepov za učinkovito rabo energije. V NEP, ki se ga pripravi vsaj vsakih 5 let, so podani projekcija energetske bilance ter način oskrbe in ravnanja z energijo, ki temeljijo na 20-letni razvojni projekciji države, upoštevajoč tehnološke, okoljske in geopolitične smeri razvoja, določeni so cilji države pri oskrbi in ravnanju z energijo, deleži prihrankov energije, ki jih je potrebno prihraniti, deleži obnovljivih virov energije po posameznih vrstah in sektorjih porabe ter opredeljeni potrebni ukrepi za izvajanje oskrbe in ravnanja z energijo. NEP tako v veliki meri pomeni pravo strokovno podlago za pripravo strateških prostorskih načrtov tako na državni kot tudi na regionalni ravni.

Po sprejemu NEP se kot naslednji dokument pripravi Državni razvojni energetski dokument kot okvirni načrt pomembnejših naložb v energetsko infrastrukturo, s katero bo mogoče dosegati zastavljene cilje NEP. Ta dokument bi moral predstavljati osnovo za umestitev energetskih objektov državnega pomena v ostale strateške dokumente. Poleg tega so predvideni še akcijski načrti in operativni program za izvedbo energetske politike ali za

izvrševanje obveznosti mednarodnih pogodb, predpisov, strategij in programov Evropske unije.

Energetski objekti državnega pomena se sicer umeščajo v prostor s pripravo izvedbenih dokumentov- državnih prostorskih načrtov (zakonodajalec je šel s pripravo teh načrtov tako daleč, da je pripravo teh načrtov s posebnim zakonom izločil iz enotnega sistema načrtovanja prostora. Opazno pa je umanjkanje vmesnega regionalnega nivoja načrtovanja, ki ga do vzpostavitve regionalnega nivoja lokalne samouprave in priprave regionalnih dokumentov subsidiarno lahko zagotovi le država. Zato je pomembno, da se v današnjih strateških prostorskih dokumentih obravnava prav regionalni nivo energetske oskrbe, ki podaja izhodišča za ključne odločitve v lokalnem/regionalnem prostoru. Zato energetsko načrtovanje na regionalni ravni ne more biti ločeno oziroma tako rekoč neodvisno od prostorske definicije in posledic, ki jih ima v prostoru in pri pripravi tokratnega NEP je sestavni del tudi okoljsko poročilo, ki prostorske ureditve državnega pomena preveri tudi z okoljskega vidika.

Po letu 2004 so se postopno uresničevale usmeritve iz SPRS, pri čemer pa je realizacija zaostajala za plani – tako pri pripravi prostorskih aktov kot tudi pridobivanje gradbenih dovoljenj in pri sami gradnji. Mnoge zamisli so še vedno brez kakršnekoli aktivnosti. V splošnem zaostajamo pri novih zmogljivostih proizvodnje električne energije iz domačih, obnovljivih in čistih virov (hidroenergije, vetrne, sončne, geotermalne).

Za doseganje ciljev s področja energetike je potrebna tudi medresorska usklajenost. Njeno pomanjkanje se najbolj odraža pri umeščanju objektov v prostor, pri čemer je največ neusklajenosti zaznati med Ministrstvom za gospodarstvo, Ministrstvom za okolje in prostor ter Ministrstvom za kmetijstvo. Različni sektorji v istem prostoru sprejemajo različne odločitve, ki so medsebojno izključujoče. Sektorski zakoni in pravilniki, ki so se sprejemali od leta 2004 pa do danes ne upoštevajo že sprejetih strategij in načrtov drugih sektorjev, kar posledično vodi v slabšo realizacijo planov in nedoseganje zastavljenih ciljev s področja energetike. Primer: predlog Nature 2000 na odseku reke Save, ki je že od leta 1975 predviden za energetsko izrabo.

Letna energetska bilanca Slovenije je sestavljena iz domače proizvodnje, uvoza in izvoza, pri čemer domača proizvodnja predstavlja 37,2 %, izvoz 13,3 %, uvoz pa 49,4 % letne energetske bilance. Delež uvoza se je od leta 2004 do leta 2009 zmanjšal za 2,2 %. Uvoz energije je sestavljen iz naftnih proizvodov, zemeljskega plina, električne energije, trdnih goriv ter manjši delež iz obnovljivih virov in odpadkov.

V zadnjih 5 letih je Slovenija veliko naredila tudi na varčni porabi električne energije, saj se je skupno zmanjšala poraba energije za 36.223 GWh na leto, oziroma 4 %.

V primerjavi z ostalimi prostorskimi akti (npr. s področja cest) so postopki priprave prostorskih aktov s področja energetike daljši, kar pomeni posledično manj sprejetih prostorskih aktov s področja energetike. Od leta 2004 do leta 2010 se je tako sprejelo sedem prostorskih aktov za daljnovode, šest za plinovode, tri za hidroelektrarne ter DPN za odlagališče NSRAO od skupno 83 vseh sprejetih državnih prostorskih aktov od leta 2004 do 2010. V tem času se ni sprejel noben državni prostorski načrt za sončno ali vetrno elektrarno.

Na postopek priprave ter na sprejem Uredbe pa čaka še 50 prostorskih načrtov za državne ureditve s področja energetike. Čas sprejemanja prostorskega plana za daljnovod lahko traja tudi 9 let, še leto dlje pa je trajalo umeščenje odlagališča NSRAO v prostor. K podaljševanju postopkov od leta 2004 vpliva tudi nenehno spreminjanje zakonodaje, saj so nekateri postopki (npr. DPN za območje hidroelektrarno Brežice) začeli pripravljati že po Zakonu o urejanju prostora, nadaljevali po Zakonu o prostorskem načrtovanju, sedaj pa se izvajajo po Zakonu o umeščanju prostorskih ureditev državnega pomena v prostor.

Slovenija močno zaostaja pri t.im. zeleni energiji, kljub stalnemu deklariranju tega cilja, še zlasti, ker gre hkrati tudi za zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov. Popolno blokado beležimo pri izkoriščanju vetrne energije, velike težave so pri sončnih elektrarnah in bioplinarnah. Ni prave volje pri sežigalnicah odpadkov, zamujamo tudi pri izrabi geo-termike. Precejšen del krivde nosijo prav okoljevarstveniki z odklanjanjem lokacij in realnih tehničnih rešitev, pogosto v navezi z lokalnimi iniciativami in vsakokratnimi politično opozicijo. Nemoč pri gradnji vetrnih in sončnih elektrarn, kogeneracijskih obratov na bazi lesne biomase, izrabe vodnih moči Mure postavlja pod vprašaj deklarirane naše cilje in ali z nizko-ogljico družbo ter okolju prijazno energijo sploh mislimo resno.

Po drugi strani pa nekritično in prehitro prenašamo tuje vzore v naš prostor in ponavljamo napake drugih. Značilni primeri so sajenje energetskih rastlin za proizvodnjo bio-dizla ali postavljanje sončnih zbiralnikov na kmetijskih zemljiščih na račun naše prehranske bilance. Ali pa gradnja velikih bioplinarn, ki povzročajo konflikte z lokalnim prebivalstvom.

2.3.2 Obnovljivi viri energije in učinkovita raba energije (Izhodišča in opredelitev teženj in usmeritev za povečanje energetske učinkovitosti)

Ne glede na vsa prizadevanja in sprejete dokumente od sredine 90-tih let naprej (vrh OZN v Riu 1992, Agenda 21 in druge sprejete konvencije) potekajo gospodarski in družbeni procesi še naprej na račun poslabšanja naravnih in socialnih življenjskih pogojev. Sicer se izpostavlja skupna odgovornost za trajnostni razvoj, ki ga od leta 2002 do določene mere nadzorujejo sprejeta merila Kjotskega sporazuma, katerim se pridružujejo različnimi mednarodni dokumenti kot odgovor na okoljske probleme (npr. Tematska strategija EU za urbano okolje iz leta 2006, Strategija EU za trajnostni razvoj iz leta 2006 itd.). Usmeritvam za okoljsko sprejemljive trajnostne oblike urbanizacije se je v zadnjih letih pridružila zahteva po novih oziroma drugačnih oblikah energetske politike. Osnova takšnim stališčem so globalne spremembe ozračja in klimatskih pogojev, zavedanje o omejenosti zalog fosilnih goriv in problemi onesnaževanja okolja.

Slovenija si vsaj na deklarativni ravni prizadeva za zmanjševanje izpusta toplogrednih plinov in za t.im. nizko-ogljico družbo. Vendar na nekaterih ključnih segmentih zaostajamo (počasna gradnja hidroelektrarn, ne gradimo vetrnih in sončnih elektrarn, promet na bazi tekočih goriv se povečuje. Zmanjšanje izpustov z ukinitvijo zastarelih blokov TEŠ je sicer dobrodošlo, vendar s TEŠ 6 nadaljujemo ogljično opcijo v slovenski energetiki. Domač premog, številna delovna mesta šaleških rudarjev, boljši izkoristek in cena elektrike pa so v sedanjih razmerah močnejši argumenti. Še toliko bolj, ker se je v letu 2011 okrepilo tudi gibanje proti nuklearnim elektrarnam.

Slovenija je s svojim izjemnim gozdnim bogastvom velik ponor toplogrednih plinov, ki se s širjenjem gozda na kmetijska zemljišča še povečuje. Na ta način država zmanjšuje ogljični odtis Evrope in bi to morala boljše uveljavljati.

V EU so stavbe odgovorne za 40 % celotne energetske porabe in 36 % celotnih emisij CO₂, tako da področje gradnje presega porabo energije v transportu in industriji. Novi pristopi energetske politike izpostavljajo integralni pristop k obravnavi medsebojno soodvisnih učinkov. Povečanje energetske učinkovitosti stavb je tako bistveni del ekonomsko učinkovitih ukrepov za:

- zmanjšanje učinkov klimatskih sprememb
- izboljšanje zagotavljanja energetske oskrbe ter
- zmanjšanje emisij toplogrednih plinov

Analize kažejo, da je z ekonomsko upravičenimi ukrepi možno prihraniti tudi do 22 % energije ob dejstvu, da so obstoječe stavbe energijsko na splošno izrazito potrošne.

V gradbenem sektorju predstavlja gradnja objektov v Sloveniji dobro polovico gradbenih del, od katerih jih je približno tri četrtine namenjeno novim objektom in le desetina prenovam, rekonstrukcijam in vzdrževalnim delom starejših stavb. Prenova obstoječih stavb predstavlja tako tudi priložnost za nadaljnjo rast gradbene industrije in z njo povezanih gospodarskih panog, kar je v času recesije, ki je izrazita prav v tej panogi, še posebej pomembno.

Preglednica 44: V gradbeništvu, namenjenih stavbam. Vir: <http://www.stat.si/>.

Obdobje	2001	2002	2003	2004	2005/7
Stavbe	55,2 %	51 %	47,6 %	51,7 %	52,5 %
Gradnja novih stavb	40,2	36,5	34,1	38,5	41,5
Rekonstrukcija stavb	7,4	7,9	7,6	7,3	7,0
Investicijska vzdrževalna dela	4,8	3,9	4,1	4,5	3,1
Redna vzdrževalna dela	2,8	2,6	1,7	1,3	0,9

Prizadevanja za izboljšanje energetske učinkovitosti imajo že dolgoletno tradicijo, saj jih podpira državna in regionalna politika, kakor tudi gradbena industrija materialov in opreme. Urbanistično-arhitekturno-oblikovni vidiki izboljšanja energetske učinkovitosti so močno povezani z okoljskimi vidiki inovativnih tehnologij s ciljem za uresničevanje:

- zmanjšanja porabe energije in s tem povezanih stroškov obratovanja stavbe,
- povečanja rabe okolju prijaznih materialov in obnovljivih virov ter
- povečanje ekonomsko ugodnih in inovativnih ukrepov načrtovanja, gradnje in uporabe objektov.

Pojem trajnostnega razvoja predstavlja stalnico razvojnih usmeritev v praktično vseh dokumentih s področja urejanja prostora in gradnje v Sloveniji (Politika urejanja prostora Republike Slovenije, Strategija prostorskega razvoja Slovenije, Zakon o urejanju prostora, Zakon o graditvi objektov, Nacionalni stanovanjski program, Zakon o prostorskem načrtovanju itd.). Med njimi je za strateško učinkovite usmeritve na državni ravni, z učinki na regionalni in lokalni ravni najpomembnejša Strategija prostorskega razvoja Slovenije iz leta 2004 (SPRS), ki podaja trajnostne usmeritve za učinkovito in varčno rabo energije v okviru energetske infrastrukture, kakor tudi pri gospodarjenju in načrtovanju novogradenj, prenovi

in sanaciji obstoječih stavb, s ciljem zmanjšanja rabe energije ob zagotavljanju enake ali večje kakovosti življenja in konkurenčnosti gospodarstva (cit.). SPRS je uvedla tudi termin energetske zasnove regij, mest in lokalnih skupnosti, ki naj bi poleg vključevanja obnovljivih virov in samooskrbe z energijo vključeval tudi možnosti varčevanja z energijo in druge načine pospeševanja učinkovite rabe energije. Pojem energetske učinkovitega urbanističnega načrtovanja in arhitekturnega oblikovanja uveljavlja na področju umeščanja objektov v prostor, sistemov poselitve in energetske varčnih oblik gradnje, ki naj zagotavljajo učinkovito in varčno rabo energije, tako pri novogradnjah kot pri prenovah in sanacijah.

SPRS podaja trajnostne cilje in usmeritve, ki jih morajo upoštevati strateški in izvedbeni prostorski dokumenti v okviru zasnov obnovljivih virov energije na regionalni in lokalni ravni. Pri načrtovanju ter posodabljanju in širitvi obstoječih objektov je prednost namenjena uporabi obnovljivih in okolju prijaznih virov energije pred fosilnimi, ter čim večji nevtralizaciji in zmanjševanju emisij prahu, toplogrednih plinov itd., s ciljem, da se poveča njihov delež v primarni energetske bilanci države. Med obnovljive vire energije so vključeni vodni potencial, biomasa, energija vetra, geotermalna energija, sončna energija, toplota okolja in odpadna toplota ter energija, ki se sprošča pri sežiganju odpadkov, ki jih ni mogoče reciklirati. Z energetske učinkovitim urbanističnim načrtovanjem in arhitekturnim oblikovanjem se spodbuja tudi gradnjo novih enot za sočasno proizvodnjo toplote in električne energije in sistemov daljinskega ogrevanja, ki uporabljajo toploto iz so-proizvodnje.

Drugi dokument je krovni razvojni dokument Strategija razvoja Slovenije (SRS) iz leta 2005, ki v peti razvojni prioriteti v okviru povezovanja ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja uvaja okoljevarstvena merila v sektorske politike in potrošniške vzorce v smislu prizadevanj za zmanjšanje negativnih vplivov na področju podnebnih sprememb. SRS uveljavlja trajnostno rabo naravnih virov, zmanjševanje energetske in snovne intenzivnosti ter spodbuja ponovno uporabo, povečanje ekološke učinkovitosti in kakovosti življenja. Na energetske področju poudarja povečanje energetske učinkovitosti in uporabo obnovljivih virov energije v javnem sektorju, zlasti na lokalni ravni, ter med drugim ob okoljski davčni reformi uvaja pojem zelena javna naročila. SRS nadalje spodbuja okoljsko ustrezne sonaravne podjetniške in potrošniške prakse, razvoj in uporabo okoljskih tehnologij ter reševanje okoljskih problemov na področju transportnih sistemov, mobilnosti, voda, biotske raznovrstnosti, prava in ekonomike.

Zakonodajne zahteve in usmeritve energetskega sektorja v Sloveniji že od druge polovice 90-tih let strateško urejajo to področje v skladu z energetske politiko EU. V poglavju predstavljamo najpomembnejše korake k uveljavljanju energetske politike v grajenem okolju. Tako so bile osnove energetske politike že leta 1996 zajete v Resoluciji o strategiji rabe in oskrbe Slovenije z energijo, ki vključuje tržno usmerjenost in zanesljivost oskrbe z energijo, pokriva pa tudi področja učinkovitejše rabe energije, varstva okolja in uporabe obnovljivih virov energije. Leta 1999 je bil sprejet Energetski zakon, ki je bil kasneje večkrat dopolnjen. Največje učinke na področju graditve objektov pa je imela Evropska direktiva o energetske učinkovitosti stavb (EDEU) iz leta 2002, ki v svojih izhodiščih spodbuja učinkovito rabo energije v novih in obstoječih zgradbah kot eno bistvenih meril kakovosti, ki bi naj prineslo obsežne ekonomske investicije.

Prenos direktiv v slovenski pravni red je določil minimalne zahteve za izračun energetske

učinkovitosti stavb in tako uvedel številne novosti na področje graditve objektov. Predstavlja osnovo za uvedbo energetskega izkaznika kot inštrumenta za oceno energetske učinkovitosti tehnične in tehnološke izvedbe stavb, s katero bi naj dosegli tudi bolj transparentne razmere na trgu nepremičnin in poleg učinkov za nove stavbe tako v določeni meri pospešili tudi energetsko sanacijo obstoječih stavb. Najpomembnejši dokument je Pravilnik o toplotni zaščiti in učinkoviti rabi energije v stavbah iz leta 2002, ki je uveljavil izračun toplotne bilance stavbe, na podlagi evropskih standardov, po katerih so se posledično zvišale zahteve po izboljšanju toplotne prehodnosti vgrajenih elementov v stavbah. Tudi drugi dokumenti s področja gradnje prinašajo določene zahteve v smislu energetske učinkovitosti stavb. Tako na primer Zakon o graditvi objektov iz l. 2003 določa, da morajo stavbe, kadar gre za večjo prenovo, pri rekonstrukciji stavb ter vzdrževanju upoštevati zahteve glede varčevanja z energijo in ohranjanja toplote skladno z gradbenimi predpisi. Resolucija o nacionalnem energetskem programu iz leta 2004 pa je uvedla pojem lokalni energetski koncept, kar skupaj z naštetim pomenilo izhodišče za oblikovanje akcijskih programov na lokalni ravni.

Energetski zakon iz leta 2005 je pojem celovite obravnave energetske učinkovitosti stavb dopolnil z uvedbo energijske izkaznice, ter minimalne zahteve za energijsko učinkovitost v novih stavbah, kakor tudi pri prenovi obstoječih javnih stavb večjih površin. Leta 2006 je ponovno prenovljen energetski zakon določil občinam pripravo energetskega koncepta do leta 2009, po katerem so bile občine dolžne v svojih dokumentih usklajevati svoje energetske ukrepe z energetsko politiko države. V praksi se je izkazal za zelo uspešnega, saj predstavlja predpogoj za pridobitev finančnih sredstev za sofinanciranje projektov učinkovite rabe energije (zlasti javnih zgradb, manj stanovanjskih). V letu 2008 je bil sprejet Nacionalni akcijski program za energetsko učinkovitost za obdobje 2008–2016, ki je izpostavil potrebo po ustreznih ukrepih za energetsko učinkovitost z vidika toplotne zaščite in druge tehnične vidike naprav za izboljšanje energetske učinkovitosti v stavbah.

Na najnovejše dokumente, vezane na energetsko učinkovitost, se navezujejo zakonodajni dokumenti, ki urejajo zlasti področje gradnje kot najbolj aktualno z vidika možnosti za zmanjšanje energetske rabe. To je Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah (PURES) iz leta 2008, ki vključuje izračun energetske učinkovitosti za stanovanjske in podobne stavbe, ki imajo vgrajene sisteme za ogrevanje, prezračevanje, pripravo tople vode in razsvetljavo, ne pa za hlajenje oziroma klimatizacijo. Vključuje strožje zahteve za novogradnje in stavbe, ki se obsežneje prenavljajo, kar je vključeno v energetsko izkaznico. Predvideva 30 %-no zmanjšanje končne energije za delovanje zgradb oziroma vseh sistemov, zajetih z novo metodologijo izračuna celovite energijske lastnosti stavbe. Pri tem zaobide manjše objekte - prevladujoči tip individualne stanovanjske gradnje – ki je verjetno najbolj neekonomičen porabnik energije. V letu 2010 je bila zaradi številnih pomanjkljivosti sprejeta dopolnjena verzija PURES-2, ki vključuje nove elemente harmonizacije z zahtevami EU-energetske direktive iz leta 2010. Ukrepi veljajo tako za nove stavbe, kot tudi za prenovo v primerih stavb obsežnih površin. Obenem vpeljuje metodologijo preračuna energetskih potreb za ogrevanje in prezračevanje. Tematiko energetske učinkovitosti dodatno opredeljujeta dva dokumenta: v letu 2007 sprejet Pravilnik o metodologiji izdelave in izdaji energetskih izkaznic stavb in v letu 2008 sprejet Pravilnik o metodologiji izdelave in vsebini študije izvedljivosti alternativnih sistemov za oskrbo stavb z energijo.

Na področju energetske učinkovitosti mora Slovenija v skladu z direktivo predložiti Evropski

komisiji za devetletno obdobje 2008-2016 kar 3 nacionalne akcijske načrte. Prvi akcijski program, sprejet leta 2008, je Nacionalni akcijski program za energetske učinkovitost za obdobje 2008–2016, po katerem bi naj v tem obdobju dosegli 9% prihranka končne energije, od tega v dveh letih okoli 2,5%. Drugi Nacionalni akcijski program za energetske učinkovitost za obdobje 2011–2016 določa, da je prihranek končne energije potrebno uskladiti s ciljem EU z 20 %-nim zmanjšanjem.

Okoljska politika se je že zgodaj odzvala na sprejete krovne dokumente na ravni EU, ki je zavezujoče za vse države- članice. Z vidika onesnaževanja okolja in odzivom na klimatske spremembe je posegla tudi na področje energetskih virov in rabe energije v prostoru. Vodilni okvir je opredeljen v Resoluciji o nacionalnem programu varstva okolja 2005-2012 in vključuje cilje splošnega izboljšanja stanja okolja in kakovosti življenja ter varstva naravnih virov. Operativni program zmanjševanja emisij toplogrednih plinov do leta 2012 bolj konkretno določa cilje, ki se poleg stavb nanašajo tudi na promet kot pomemben vir emisij in drugih negativnih vplivov na okolje. Cilj zmanjšanja emisij toplogrednih plinov ja tako doseči njihovo zmanjšanje za 8 % v obdobju 2008-2012 glede na leto 1986 in je povezan z doseganjem:

- 12 % deleža obnovljivih virov energije v celotni energetske oskrbi države do leta 2010;
- zmanjšanjem energetske intenzivnosti za 30 % do leta 2015 v primerjavi z letom 2000;
- 2 % deležem vključevanja biogoriv v prometu do leta 2005 in 5,75 % do leta 2010;
- 16 % deležem SPTE do leta 2012 v proizvodnji električne energije;
- 30 % nižjo porabo energije v novih stavbah in možnostjo znižanja porabe energije v javnem sektorju za 15 %;
- s pripravo nacionalnih operativnih programov varstva okolja za posamezna področja.

Direktiva Evropskega parlamenta in sveta 2009 določa, da mora vsaka država članica sprejeti programe za obnovljive vire energije, v katerih je treba določiti letne nacionalne cilje za deleže energije iz obnovljivih virov v prometu, elektroenergetiki ter za ogrevanje in hlajenje stavb do l. 2020, kakor tudi predvidene ukrepe za doseganje tega cilja. Za Slovenijo to pomeni najmanj 25 % -ni delež zmanjšanja končne energije. Najpomembnejši dokument predstavlja Nacionalni akcijski program za obnovljivo energijo 2010-2020 (AN OVE), katerega končna verzija je bila sprejeta 2010 in Akcijski načrt za obnovljivo energijo 2010-2020.

V okviru energetskega sektorja so v zadnjem času aktualna prizadevanja v zvezi z Zeleno knjigo za nacionalni energetski program Slovenije, ki velja kot sodoben posvetovalni dokument za pripravo novega Energetskega programa za Slovenijo, ki bo odprl strateška vprašanja razvoja energetike do l. 2030. Potrebna bo poglobljena razprava, kako preseči šibko izvajanje nacionalnega energetskega programa iz leta 2004. Priprava obsega tudi oceno ciljev energetske politike, učinkov na okolje, na javne finance in makroekonomske učinke idr.

V zadnjih letih je vpeljanih več mehanizmov za promocijo in akcijsko ukrepanje na področju energetske varčne gradnje. Med njimi je zlasti pomembna vloga Slovenskega okoljskega javnega sklada, tim. EKO sklada, ki ga je leta 2008 ustanovilo Ministrstvo za okolje in prostor z namenom uveljavljanja v lokalnih skupnostih, ki je v prvem obdobju vključeval zlasti finančne spodbude za povečanje energetske učinkovitosti v gospodinjstvih in je bil pretežno orientiran na enodružinske hiše. Pomembno je tudi sodelovanje občin z ustanavljanjem

različnih regionalnih energetske agencij, katerih cilj je promocija ukrepov energetske učinkovitosti in možnih finančnih podporah za privatni in javni sektor.

V letu 2011 je bil odprt razpis tudi za energetske prenovе večstanovanjskih stavb, kar predstavlja smiselno nadaljevanje aktivnosti EKO sklada. Prav tako je novost razpis za gospodarske družbe in energetska sanacijo javne razsvetljave.

Tudi spodbujevalna shema za pridobivanja električne energije iz obnovljivih virov ter iz učinkovite soproizvodnje toplote in električne energije je zaživela, odprtih je več razpisov za nepovratna sredstva za vgradnjo naprav in sistemov, kar se odraža v hitri rasti števila sončnih elektrarn. Za gospodinjstva razpis vključuje vgradnjo sončnih kolektorjev in kotlov na bio maso. Gradnja drugih elektrarn je počasnejša zaradi dolgih postopkov umeščanja v prostor. Razpisa za gospodarske družbe sta namenjena vgradnji kotlov na lesno biomaso te širitvi in gradnji sistemov daljinskega ogrevanja na biomaso (Šolinc, 2011).

Med aktualnimi dokumenti EU izstopa strateški dokument EUROPE 2020², ki predstavlja desetletno strategijo kot predlog Evropske komisije v letu 2010 za oživitev gospodarstva EU. Glavno načelo je »pametna, trajnostna, vseobsegajoča rast« z večjo koordinacijo nacionalnih politik z EU-politiko. Na osnovi teh treh prioritet bi naj EU in države članice dosegle visoko stopnjo na treh področjih - zaposlovanja, produktivnosti in socialne kohezije. Reakcije članic niso bile posebej pozitivne, vendar je Evropski svet potrdil glavne elemente nove strategije. Strategija povzema model socialnega tržnega gospodarstva z močno okoljsko dimenzijo. Konkretno si je EU zastavila ambiciozne cilje na področju zaposlovanja, inovacij, izobraževanja, socialne vključenosti in klime/energije – ki naj bi jih dosegla do leta 2020. Vsaka država članica bo sicer sprejela svoje lastne nacionalne cilje v vsakem od teh področij.

EU je sprejela integrirano energetska in klimatska strategija že v letu 2008, ki vključuje:

- zmanjšanje emisij toplogrednih plinov za 20 % v primerjavi z leta 1990, oziroma 30 % v primernih pogojih,
- zmanjšanje rabe energije za 20 % s povečanjem energetske učinkovitosti,
- doseganje 20 % -nega deleža obnovljivih virov.

Kaj pomeni cilj povečanja 20 % učinkovite rabe energije do leta 2020, ki je evropski in hkrati nacionalni cilj držav članic? V vseh sektorjih rabe energije so danes izjemni potenciali, ocenjeni kot 17 % v industriji, 22 % v gospodinjstvih, 14 % v prometu. Po direktivi bo posebna pozornost namenjena zlasti javnemu sektorju, ki naj bi dosegel nadpovprečne prihranke energije in bi bil tako vzor ostalim sektorjem. Tako bi se oblikovala Evropa učinkovitih virov s pomočjo nizko-ogljicnih tehnologij (»dekarbonizacija« gospodarstva), porastom rabe obnovljivih virov, modernizaciji transportnega sektorja in promoviranjem energetske učinkovitosti, ki bi oživila tudi gospodarsko rast. Sektor obnovljivih virov energije, bi naj, denimo, trenutno zagotavljal dva milijona delovnih mest po celem svetu, v prihodnje naj bi jih zagotovil še več.

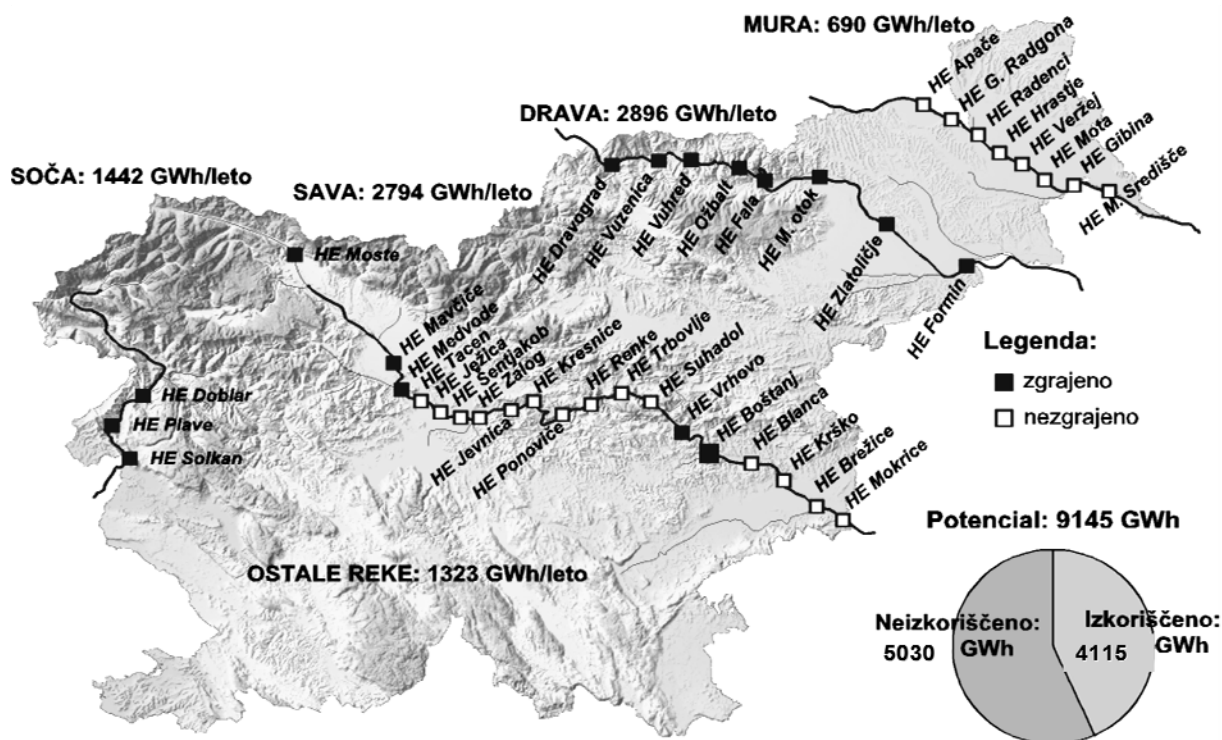
² http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

2.3.3 Elektroenergetski sistem

Delež električne energije v energetskega sistema RS se relativno in absolutno povečuje. Poraba elektrike, skratka, naglo narašča. Kot čist, lahko prenosljiv, v določenem deležu tudi domač in obnovljiv vir energije je izjemno važen energetska vir. Njegov pomen bo v prihodnje še naraščal v luči izčrpavanja zaloga nafte in ob novih tehnologijah (robotika, električni pogon vozila itd.). Slaba stran elektroenergetike pa je zaenkrat še vedno nezmožnost njenega skladiščenja in je sistem odvisen od takojšnje porabe (in s tem povezanih omrežij), zagotovitve tranzita, uvoza, rezervnih agregatov v primerih okvar ali konic, itd. Posredna rešitev so črpalne HE, ki pa rešujejo le manjši del problema. Konično, vršno energijo v Sloveniji zagotavlja tudi plinska elektrarna Brestanica. Hkrati pa je elektroenergetika pod vse večjim pritiskom okoljevarstvenih združenj – zaradi emisij toplogrednih plinov iz termoelektrarn, rizikov in odlaganja radioaktivnih odpadkov iz nuklearnih elektrarn, degradacije narave pri akumulacijah hidroelektrarn in umeščanju daljnovodov v prostor.

Trenutno poteka v Sloveniji intenzivni investicijski cikel izgradnje energetskih kapacitet, pri čemer predstavlja gradnja hidroelektrarn prioriteto. Najbolj intenzivna je gradnja energetske verige na reki Savi, kjer sta načrtovani verigi HE: na odseku spodnje Save s šestimi stopnjami in na odseku srednje Save z desetimi stopnjami. Skupni potencial verige HE na Savi po izgradnji bo dobrih 2.200 GWh/leto. Veriga HE na Savi bo predvidoma zgrajena v roku 20 let. Na gornjem toku reke Mure je načrtovanih šest HE z načrtovanim potencialom 600 GWh/leto, ki bodo predvidoma zgrajene v roku 20 let. Glede na potrebe energetskega sistema po sistemskih storitvah so načrtovane tudi črpalne HE – od teh je prva, kapacitete 180MW v gradnji, druge so pa v načrtovanju. Skladno s strateškimi plani je predvideno, da se dolgoročno delež proizvedene električne energije v celotni energetski bilanci dvigne na 40 %.

Poleg Nuklearne elektrarne Krško je Slovenija leta 2004 imela 60 elektrarn, od tega 28 hidroelektrarn in 33 termoelektrarn s skupno dejansko močjo 92.531 kW. V letu 2009 se je število elektrarn zmanjšalo za 10 termoelektrarn. V letu 2009 je v Sloveniji po podatkih Statističnega urada Slovenije delovalo 28 hidroelektrarn in 22 termoelektrarn z 84.803 kW skupne dejanske moči. Domača proizvodnja energije temelji na Nuklearni elektrarni Krško, termoelektrarnah na trdna goriva, hidroelektrarnah ter na obnovljivih virih in odpadkih in je od leta 2004 do 2009 narasla za 2,3 %. Od tega 42,2 % domače proizvodnje v energetski bilanci predstavlja nuklearna energija, 32,7 % trdna goriva, preostalih 25 % pa obnovljivi viri energije, ki vključujejo tudi hidroelektrarne, kar pomeni 1 % več kot leta 2004. Proizvodnja električne energije je od leta 2004 do leta 2009 narasla za 5.1259 GWh na leto. Temu primerno se je zmanjšal tudi uvoz električne energije in povečal izvoz električne energije, ki je kar za 2.128 GWh večji od leta 2004. Delež električne energije iz obnovljivih virov v bruto porabi električne energije se je od leta 2004 do 2009 povečal iz 29,1 % na 36,8 %.



Slika 46: Hidrocentrale in energetski potencial voda. Vir: SURS, 2011.

V nadaljevanju podrobneje analiziramo gradnjo kapacitet **proizvodnje električne energije** v obravnavanem obdobju skupaj z razvojnimi načrti in problematiko v teh zvezi.

Od hidroelektrarn na reki Savi je bila obnovljena HE Moste ter bili zgrajeni HE Boštanj in Blanca. Do leta 2018 naj bi na spodnji Savi zgradili HE Krško, Brežice in Mokrice. V pripravi sta DLN za HE Brežice in Mokrice, pri čemer so zapleti z okoljevarstvenimi presojami, (pre)velikimi željami občin za ureditve infrastruktur in s čezmejnimi vplivi na Hrvaško.

Na območju Ljubljanske kotline naj bi dolgoročno zgradili HE Ježica, Šentjakob, Zalog, Jevnica, Kresnice in Ponoviče. Na kanjonskem delu Save v Zasavju pa HE Renice, Trbovlje in Suhadol. Izgradnja celotne verige na Savi v Zasavju naj bi bila zgrajena leta 2030, pri čemer sedanja dinamika kaže, da tega cilja ne bo mogoče uresničiti. Večja povečava moči na HE Moste na Gorenjskem ni bila realizirana zaradi nasprotovanja naravovarstvene stroke in civilnih iniciativ.

Posodobljene in povečane so bile nekatere elektrarne na reki Dravi, ki je za proizvodnjo elektrike iz vodnih moči za Slovenijo najpomembnejša (daje 25 % vse električne energije Slovenije). Časovno zaostaja dokumentacija za črpalno HE Kozjak hkrati s HE povezanimi daljnovodi. Razlogi so zlasti naravovarstveni in okoljevarstveni, čeprav so posegi predvideni na nenaseljenih območjih.

Na reki Soči je bila posodobljena HE Doblar in povečana njena moč. Zgrajena je bila naša prva črpalna HE Avče, kar je velik uspeh naše hidroenergetike in prostorskega urejanja nasploh. Pomeni proizvodnjo elektrike iz "mrtve" hidroenergije, ki bi sicer ostala neizkoriščena.

Na reki Muri ni bilo zgrajene nobene hidroelektrarne. Kljub temu, da je bila leta 2005 izdana koncesija za izgradnjo osmih HE na Muri od Sladkega vrha do Veržēja, je zaradi konflikta s sektorji varstva narave in okolja projekt v popolnem zastoju. Pri tem je Mura na avstrijski strani izjemno intenzivno izkoriščena z verigo hidroelektrarn, kar predvidevajo tudi Hrvati na svojem poteku reke.

Na področju proizvodnje iz termoelektrarn beležimo v tem obdobju posodobitve TE Trbovlje, TE Brestanica in TE-TO Ljubljana, ki niso sporne. Po drugi strani pa je izbruhnila velika strokovna in politična afera okoli 6. bloka TE Šoštanj kot nadomestitve dosedanjih agregatov. TE Šoštanj bi s 6. blokom namreč bistveno spremenila sliko slovenske elektroenergetike, saj bi bila povečava tako velika, da bi postavila pod vprašaj NEK II. Hkrati ob (pre)velikem načrtovanem objektu se postavljajo pod vprašaj dolgoročno zadostne količine lignita, njegova kalorična vrednost in možnost izkopa. Z novimi tehnologijami čiščenja 6. blok TE Šoštanj sicer zmanjšuje količino CO₂ in bi dolgoročno ohranjal delovna mesta rudarske šaleške subregije. Zaradi že začelih del in investicij bodo končne, zlasti politične odločitve nujne v zelo kratkem času.

TE Trbovlje se posodablja in ekološko sanira. V načrtu je daljinsko ogrevanje Zasavja so proizvodnjo elektrike, tudi ob uporabi obnovljivih virov energije. Nova plinsko-parna TE naj bi pričela z obratovanjem leta 2014. Posodablja se plinska elektrarna Brestanica. Ustrezna modernizacija se izvaja v TE-TO Ljubljana z uporabo lesne biomase (istočasno kurjenje lesnih sekancev in premoga). Postopno naj bi dodatno zgradili plinsko-parno enoto, uvedli daljinsko hlajenje in energetske izrabo odpadkov. Navedene modernizacije treh TE so skladne z okoljskimi cilji in povečevanja deleža obnovljivih virov.

Izkop domačih fosilnih goriv se je konstantno zmanjševal. V času od 1985 do 1999 se je pridobivanje lignita zmanjšalo od 5'1 na 3'8 mio ton in rjavega premoga od 2'6 na samo 0'7 mio ton (hkrati z zapiralnimi deli v zasavskih premogovnikih). Navedeni trend pomeni, da smo električno energijo pridobivali zlasti iz hidrocentral in iz nuklearne elektrarne.

Nuklearna elektrarna Krško je največja proizvodna enota, ki daje 35'4 % elektrike za državo (podatek za leto 1999). S posodobitvijo je NEK povečala moč in izboljšala varnost. Z odločitvijo o odlagališču nizko in srednje aktivnih radioaktivnih odpadkov je bil storjen pomemben korak pri razrešitvi tega problema in je eden od večjih uspehov slovenskega prostorskega načrtovanja po letu 2004. Še vedno pa ostaja vprašanje skladiščenja NSRAO na Hrvaškem (za polovico proizvedene energije in s tem odpadkov) ter podaljšanja življenjske dobe NEK. Ob koncu prvega desetletja (21. stol.) se je okrepila ideja o izgradnji drugega reaktorja NEK II na isti mikrolokaciji, kar bi za daljše obdobje zagotovilo dovolj elektrike za potrebe Slovenije in za izvoz.

Po jedrskih nesrečah v Černobilu in Fukušimi je naraslo – v javnosti in stroki – nasprotovanje jedrski opciji nasploh. Lahko pričakujemo velike odpore v Avstriji in na Hrvaškem glede čezmejnih vplivov na okolje. Zato je izgradnja drugega reaktorja še popolnoma negotova. Za Slovenijo – kjer NEK I še itak stoji z vsemi riziki vred – bi bil smiseln odkup polovice te elektrarne. Verjetno pa hrvaška stran ne bi želela izgubiti tega zanesljivega in tržno zanimivega energetskega vira, ki nima direktnih okoljskih vplivov na hrvaškem ozemlju.

Na področju pridobivanja elektrike iz solarnih elektrarn Slovenija zamuja in gre za manjše projekte, zlasti v povezavi s HE (Vrhovo – na obrežnem nasipu HE, projekti so za Mavčiče in Medvode). Beležimo prve manjše zasebne solarne elektrarne na stavbah ali na terenu. Prav slednje so izjemno problematične, saj se pogosto postavljajo na kmetijska zemljišča, ki jih s tem zasedajo (zaenkrat se ne smatrajo kot stavbe). Ob tem pa ni zaznati pobud za postavitve na degradiranih površinah na parkiriščih in drugih nekmetijskih zemljiščih. V času pisanja tega poročila je sončna energija kot vir za pridobivanje elektrike še vedno (pre)draga in v Sloveniji količinsko zelo majhna.

Na področju vetrnih elektrarn Slovenija katastrofalno zaostaja za EU in celo za mnogimi državami v razvoju. Do leta 2011 še ni bila zgrajena nobena vetrna elektrarna in je bilo celo zaustavljeno gradbišče pri Senožecah. Vse druge pobude blokirata sektorja varstva narave in okolja ter razne civilne iniciative, kljub temu da gre za čist, varen, domač, obnovljiv energetski vir. Makrolokacije iz strokovnih podlag SPRS ostajajo neizkoriščene. Zaostajanje na tem področju ima tudi negativen učinek na resnost dojemanja pojma *trajnosti* v Sloveniji in na uspešnost prostorskega načrtovanja nasploh.

Tudi na drugih področjih nekonvencionalne energetike Slovenija močno zaostaja. Država močno zaostaja za energetiko na bazi sežiganja odpadkov in lesne biomase, ki v veliki meri ostaja neizkoriščena (kar je škodljivo celo iz stališča gozdarske stroke). Nekatere obratovalne težave pri kotlarnah na les (Preddvor, Gornji Grad, Nazarje ...) ne smejo biti razlog za velik zastoj. Ni večjega izkoriščanja geotermalne energije (nove, globlje vrtnine, toplifikacija, rastlinjaki), bioplina in deponijskega plina. Neugoden stranski učinek svetovnih energetskih trgov v Sloveniji pa je sajenje energetskih rastlin (npr. oljne repice) za proizvodnjo biodizla, kar gre na račun površin za proizvodno hrane. Situacija je še slabša, ker se predelava v tekoče gorivo izvaja v tujini in vlogo Slovenije degradira na raven proizvajalca osnovnih surovin!

Zaradi vse dražjih kuriv in hkrati gospodarske krize med 2008 in 2010 se je postopoma povečevala poraba lesa (drv) za individualna kurišča, pri čemer gre za slab energetski izkoristek in za povečan vir onesnaženja zraka. Res pa je, da zasebna prodaja drv pomeni boljše izkoriščanje gozdne biomase, boljšo situacijo je na področjih mikroekonomije in za manjšo odvisnost države od uvoza (plina, kurilnega olja). Slovenija močno zaostaja za razvitimi državami (npr. Avstrijo) pri popolni industrijski predelavi lesa (do končnih izdelkov in do kuriv – sekancev, peletov za učinkovitejšo energetsko izrabo).

Podobno kot kasni izgradnja novih objektov za proizvodnjo električne energije, je v zaostanku tudi izgradnja in posodabljanje **prenosnih sistemov**. Bistven pri tem je prehod na zmogljivejši sistem mednarodnih povezav s 400 kV daljinovodi.

V pripravi je OPN za 2 x 400 KV daljinovod Cirkovce – Pince, medtem ko še ni prostorskih aktov za 400 kV interkonekcije na relacijah:

- Okroglo - Udine;
- Beričevo - Krško (sprejet DLN, projekti še niso pripravljeni);
- Cirkovce - Lendava - Madžarska: nujna povezava, ker je na Madžarskem daljinovod zgrajen še do meje (DPN je v pripravi);
- vzankanje Okroglica;
- vzankanje Hudo;

- Beričevo - Lavrica – Divača (podvojitev trase; v teku je priprava za izdelavo DPN);
- Beričevo - Podlog (teku je priprava za izdelavo DPN);
- Šoštanj - Podlog (sprejet sklep o začetku priprave DPN);
- Podlog - Cirkovce;
- Podlog - Celje;
- (trasa 2 x 400 kV KP Maribor - Cirkovce je bila opuščena).

Več daljnovodov ni zgrajenih in se nekateri odseki problematizirajo tudi zaradi nasprotovanja krajanov (npr. Renčah). Od mednarodnih elektroenergetskih povezav z 220 kV napetosti so zgrajeni: Padriče - Divača; Divača - Pehlin; Podlog - Na Selu (Obersielach); Cirkovce - Žerjavinec.

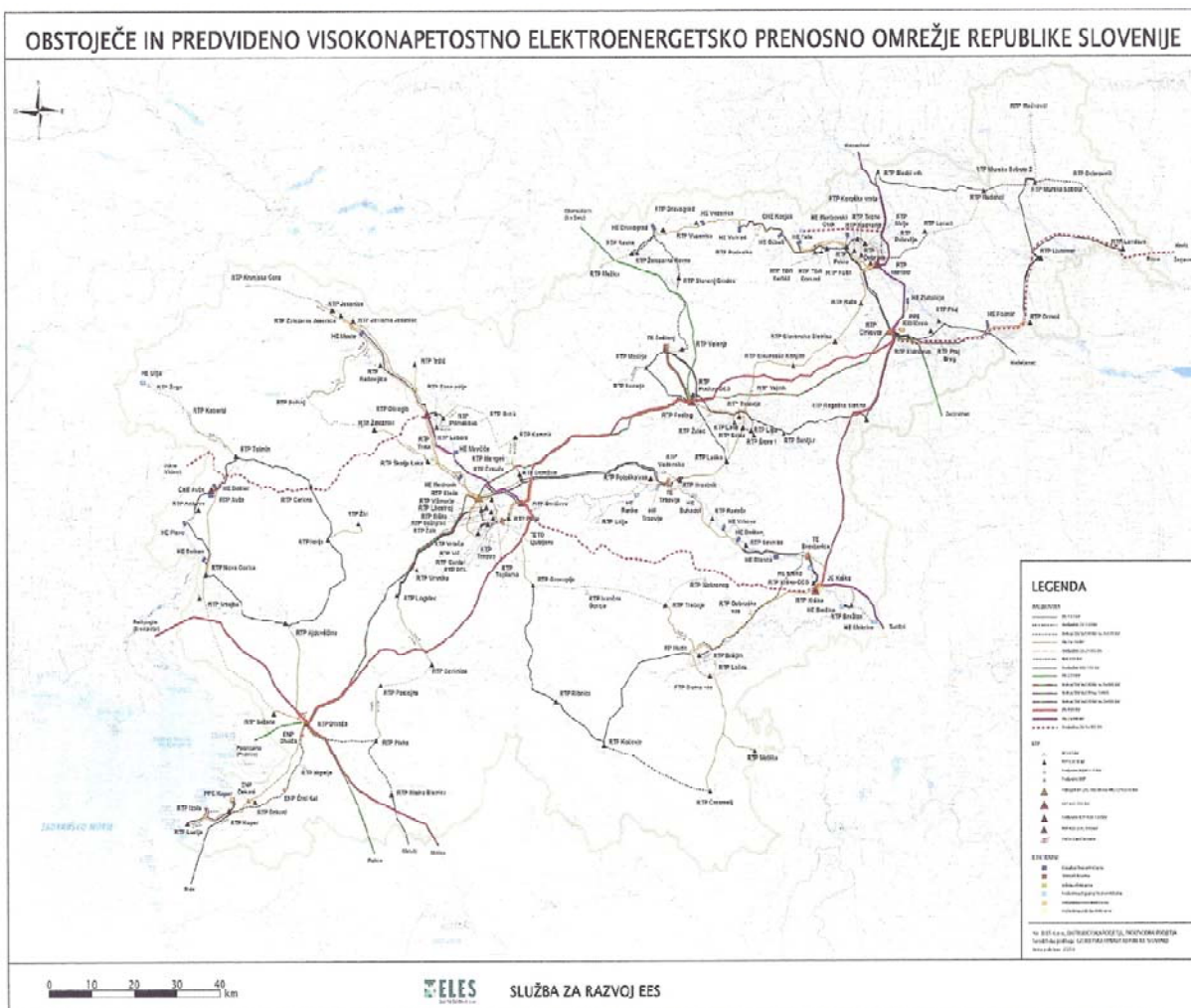
Sprejeta je projektna dokumentacija nekatere daljnovode 110 kV, in sicer:

2 x 110 kV TE - Toljpolje - Beričevo

2 x 110 kV Beričevo - Litija

110 kV Maribor - Pekre

400 kV Beričevo - Krško, kjer se pričinja gradnja.



Slika 47: Obstoječe in predvideno visokonapetostno elektroenergetsko prenosno omrežje RS, karta Razvojnega načrta prenosnega omrežja za obdobje 2011 – 2020.

2.3.4 Plinovodni sistem

Na področju oskrbe z zemeljskim plinom se je stanje med leti 2004 – 2010 le malo izboljšalo. Večina načrtovanih novih mednarodnih plinovodnih povezav ni bila izvedena.



LEGENDA



Slika 48: Evropsko plinovodno omrežje (Vir: <http://www.entsog.eu/mapsdata.html>)

Glavna evropska plinska infrastruktura poteka preko severne Italije do Trbiža in preko avstrijskega Arnoldsteina proti SV. Na to plinovodno os se slovensko omrežje navezuje pri Gorici (Šempetru) in Murfeldu (Ceršak). Glavna plinovodna os je povezana s hrvaškim sistemom pri Rogatcu. Na tej osi sta tudi kompresorski postaji pri Ajdovščini (zgrajena) in Kidričevim. Iz glavnega slovenskega plinovoda vejičasto potekajo odcepni plinovodi do

Jesenic, Novega mesta, Radeč, Raven na Koroškem, Zreč, Murske Sobote itd. Še vedno pa manjkajo ključne povezave z madžarskim omrežjem pri Lendavi in v južni smeri proti Hrvaški.

Tu je treba posebej poudariti, da Slovenija ni povezana (in ni pričakovati lastnih povezav) z morskim transportom plina, ki je pomembna alternativa plinovodom. Tako Italija načrtuje plinske terminale v Tržaškem zalivu (za alžirski plin) in v Porto Levante v delti reke Pad. Hrvaška pa preko terminala Omišalj, ki bi se lahko navezoval preko Reke, Jelšan in Ilirske Bistrice do Logatca (s povezavo na glavni plinovod). Drug pomemben izziv je plinovod »južni tok« iz Rusije, ki bi vstopal v Slovenijo iz madžarske smeri pri Pincah. V ta namen bi bilo potrebno bistveno povečati kapaciteto plinovoda proti Lendavi in zgraditi povezavo do Madžarske.

Obstajajo še druge, sekundarne mednarodne plinovodne povezave, ki bi bile za Slovenijo koristne, pa niso bile predvidene v SPRS (os S – J čez Hrvaško od Dalmacije do Delnic s povezavo Črnomelj – Metlika – Novo mesto; istrska os Vodnjan – Umag – slovenska Obala – Koper).

Leta 2006 je bil zgrajen odcepni plinovod Slovenska Bistrica – Oplotnica – Žreče, leta 2008 je bil zgrajen plinovod Šentrupert – Šoštanj, v gradnji so Kidričevo – Ceršak, Trojane – Vodice, Rogaška Slatina – Trojane.

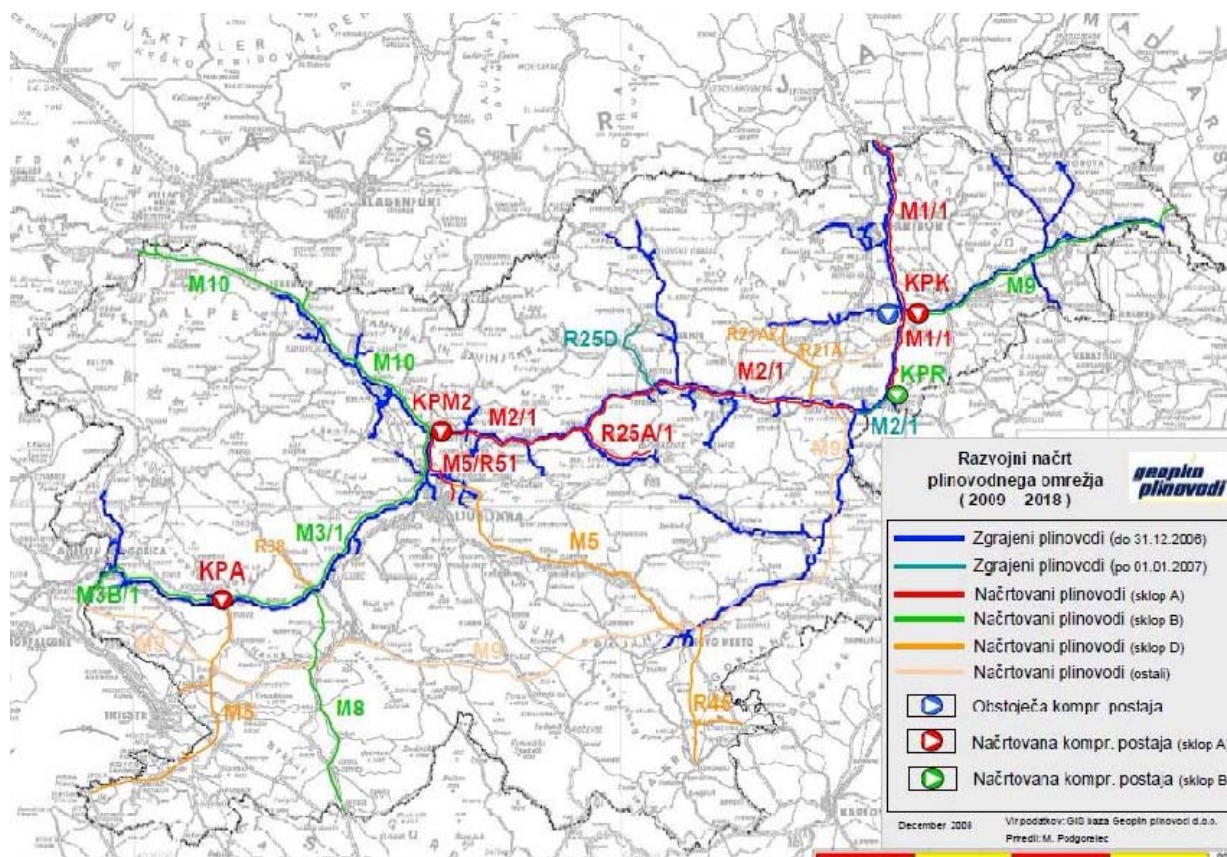
V Sloveniji niso bile zgrajene nekatere pomembne (v SPRS predvidene) notranje povezave, kot so:

- Koper – Divača – Ajdovščina (s povezavo na glavni plinovod), ki bi se lahko koristila tudi za pomorski transport zemeljskega plina do Luke Koper in plinificirala obalno somestje do Lucije;
- povezava Novo mesto – Ribnica – Logatec (ki bi pomenila pomembno zanko in rezervni plinovod v primeru okvare edinega plinovoda na odseku Logatec – Rogatec (ki je za oskrbo Slovenije s plinom zelo ranljiv odsek!). Navedena trasa bi bila lahko variantni potek velikega plinovoda »južni tok« na tem odseku čez Slovenijo; pričakujemo pa lahko tako močne ugovore področju varstva okolja in narave, da je za "južni tok" bolj realna povečava kapacitet na obstoječem glavnem plinovodu.

V pripravi je DPN za odsek Trojane – Hrastnik. V SPRS so bile predvidene še nekatere notranje povezave, ki pa se umikajo v daljšo prihodnost (Novo mesto – Trebnje – Ljubljana, Novo mesto – Metlika – Črnomelj, Slovenske Konjice – Zreče, kjer je že sprejet sklep o pripravi DPN) ali pa njihova realizacija ni več aktualna (Logatec – Idrija). R 38 Kalce – Godovič je odvisen od interesa končnih uporabnikov (v fazi izdelave so predloge za DPN). Med čezmejnimi povezavami tudi ni realizirana plinovoda Krško – Zagreb in Slovenj Gradec – Dravograd – Avstrija (navezava na glavni evropski sistem).

Zgrajena je bila kompresorska postaja Ajdovščina, v načrtih sta kompresorski postaji Rogatec in na plinovodu M2, obe za diverzificirano oskrbo in tranzit ter razširitev KP Kidričevo.

Predvidena izgradnja skladišča zemeljskega plina pri Lendavi še ni realizirana in je Slovenija odvisna od skladiščenja plina v tujini. Zlasti bi bila aktualna v primeru povezave z Madžarsko oz. na območju vstopa sistema »južni tok« v Slovenijo.



Slika 49: Razvojni načrt plinovodnega omrežja 2009 – 2018 (Vir: GIS baza Geoplin plinovodi, 2008)

V sektorskih dokumentih plinskega gospodarstva je predvidena tudi podaljšava plinovoda od Jesenic do Podkorena in navezava na glavni plinovod Italija – Avstrija. Ta varianta je vprašljiva zaradi mnogih omejitev varstva narave, turizma itd. Morda še ne izgubljena priložnost v ta namen bi bila trasa opuščene železniške proge Mojstrana – Trbiž.

Za plinovod Vodice – Radeče je izdan sklep o začetku priprave DPN.

Iz prostorskih načrtov sosednjih držav izhajajo sledeče prioritete oz. možnosti za plinovodni sistem Slovenije:

Hrvaška ima glavni plinovod (75 Bar) na relaciji Pulj – Reka – Zagreb – Slavonski Brod. Na ta plinovod je smiselna navezava slovenskih plinovodov Reka – Jelšane – Logatec in Delnice – Črnomelj – Novo mesto. Plinsko omrežje nižje kapacitete (50 Bar) je med Puljem in Umagom z možnostjo navezave slovenska Obala – Koper – Ajdovščina.

Madžarska ima plinovodno omrežje, ki se križa v kraju Héviz pri Blatnem jezeru in kjer bi bil za Slovenijo tudi pričetek aktualne smeri plinovoda »južni tok«. Od tega vozlišča je načrtovan plinovod proti Sloveniji z vstopom Cirkovce in proti Hrvaški (Tumbri – Zerjavinec). Vstopna točka Pince – Cirkovce je torej za Slovenijo ključnega pomena.

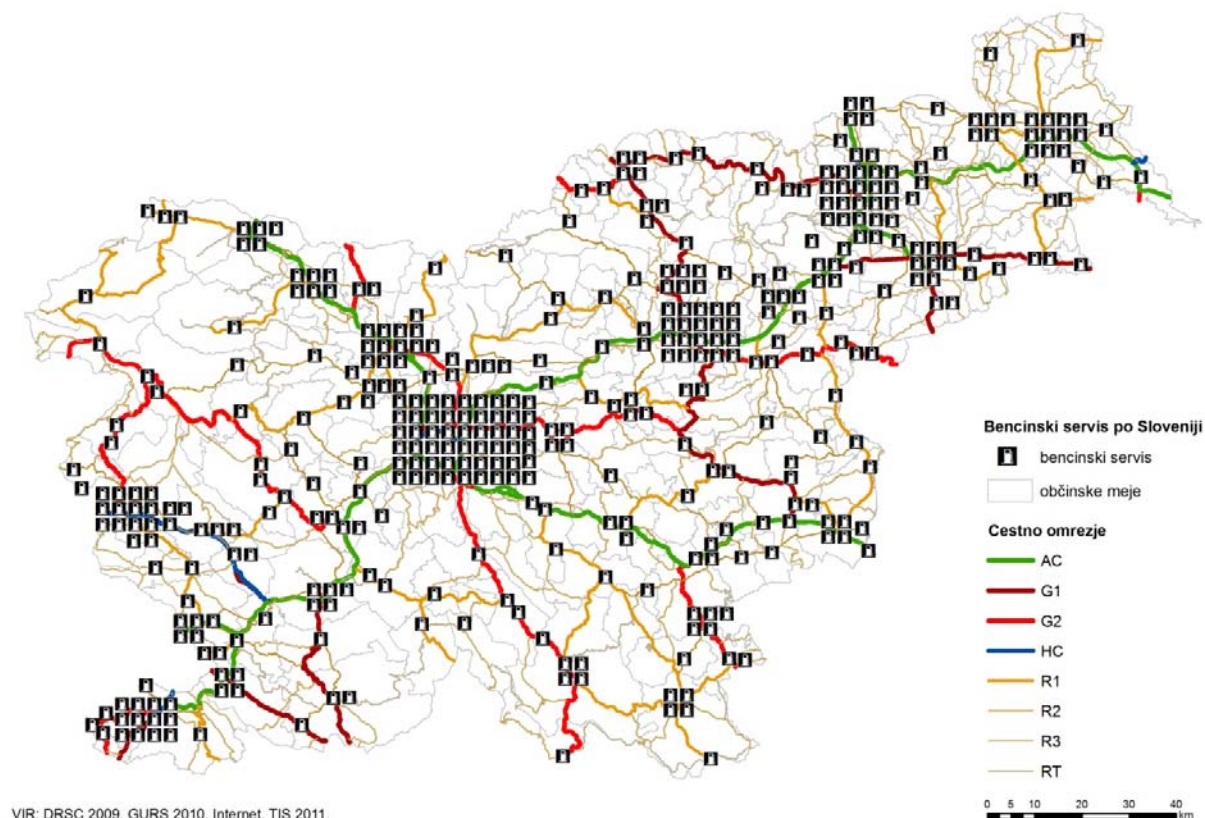


Slika 50: Južni koridor oskrbovalne poti z zemeljskim plinom – Nabucco in Južni tok.
(Vir: www.rtvsl.si, 2011)

2.3.5 Naftno gospodarstvo

Slovenija nima svojih virov tekočih goriv ali predelovalnih kapacitet. Zato je vezana na dobave iz tujine. Zanesljivost dostopa na trg tekočih energentov mora zasledovati cilj, da je dobavitelj čim več, iz raznih območij sveta oz. iz raznih terminalov. V tem pogledu je za Slovenijo izjemno pomemben naftni terminal v Kopru, ki edini omogoča direktno dobavo iz izvenevropskih območij zalog oz. predelave. Ostali distributerji dobavljajo tekoča goriva iz sosednjih držav po železnici ali z avtocisternami. Lokacije strateških zalog še niso v celoti zgrajene in se koristijo skladiščni prostori v sosednjih državah. Prevelik del transporta tekočih goriv do skladišč distributerjev se izvaja z avtocisternami in bi jih morali v večji meri preusmeriti na železnice. Dolgoročno ne računamo z bistvenim zmanjšanjem rabe tekočih goriv v prometu, pač pa v industriji in energetiki. Zmanjšanje potreb po tekočih gorivih iz nafte bo deloma tudi posledica proizvodnje iz energetskih rastlin (bio-diesel).

Na splošno se veliko večjih odjemalcev v industriji, komunalni energetiki in ne nazadnje v gospodinjstvih preusmerja iz tekočih goriv na plin in druga goriva. Tekoča goriva sama po sebi zaradi izboljšane kemične sestave in izgorevalne tehnike omogočajo manj škodljivih emisij in se stanje izboljšuje.



Slika 51: Razporeditev bencinskih servisov

Slovenija je teritorialno dovolj pokrita z bencinskimi servisi (črpalkami za gorivo), tudi v bolj oddaljenih krajih oz. porajinah. Nahajajo se v zlasti ob državnih cestah do vključno ravni R1 in le izjemoma ob cestah nižjih redov. Največje koncentracije bencinskih servisov so v velikih mestih in hkrati v bližini glavnih vpadnic ali križišč, kjer so potrošniki tako prebivalci mest kot

tudi vozniki v tranzitu (Ljubljana, Maribor, Celje, Obala). Ob vpadnicah v velika mesta se pojavljajo celi nizi bencinskih servisov, ki na ta način tekmujejo za kupce (na primer med Ljubljano in Kamnikom, Mariborom in Slovensko Bistrico. Podoben pojav linearne nizanosti je tudi v primerih koridorske urbanizacije (med Koprom in Sečoveljami, Jesenicami in Radovljico). Še vedno opažamo večjo koncentracijo ponudbe iz časov "bencinskega" turizma: Nova Gorica, Šempeter pri Novi Gorici, Goriška Brda; Kranjska gora – Rateče; mejni prehodi proti Trstu; Šentilj; Dravograd; neposredna bližina skoraj vsej mednarodnih mejnih prehodov. Pogoji za cenovne razlike s sosednjimi državami bodo vse manjši, zato lahko pričakujemo zapiranje manjših črpalk ob malo frekventiranih mejnih prehodih (npr. Jezersko, Hodoš, Vinica, Bistrica na Sotli, Robič, Kuzma), s tem pa slabšo oskrbo lokalnega prebivalstva.

Bencinski servisi ob avtocestah in hitrih cestah naj služijo tudi gostinskim, nakupovalnim in turističnim dejavnostim. Omogoča naj se lokacije večjega števila bencinskih servisov ob vpadnicah, kar poveča tekmovalnost in s tem boljše pogoje za potrošnike. Bencinske servise v odročnih občinah s slabo dostopnostjo naj se ne ukinja. Izboljša naj se pogoje za oskrbo ladij v Kopru in letal (zlasti na Brniku) s tekočimi gorivi in učinkovitejše trženje tudi na tem področju. Železniški tir do letališča na Brniku bi bistveno pripomogel k varnejšemu transportu kerozina.

Bencinski servisi ob avtocestah ob Ljubljani, Mariboru, Celju ali na ključni točkah vstopov v državo naj bodo del programa počivališč za kamione in vlačilce (gostinski in trgovski objekt, sanitarije, velika parkirišča).

Usmeritve

- Slovenija kot majhno gospodarstvo in brez izrazitih lastnih energetskega virov mora skrbeti na diverzificirano oskrbo z raznimi energenti od raznih dobaviteljev in smeri vstopa v državo ter povečevati delež lastnih virov, t.j.. hidroenergije, biomase, energije vetra in sonca ter ohranjati delež energije iz fosilnih goriv.
- Glede na gospodarske razmere, ki bodo v svetu še dolgo negotove, usmerjati se v cenovno sprejemljive in zanesljive vire, med njimi tudi ohranjati proizvodnjo v termoelektrarnah in nuklearni elektrarni.
- Dograditi sisteme verig hidroelektrarn na Savi in energetsko izkoristiti Muro, graditi črpalne elektrarne in male elektrarne v skladu z okoljskimi merili; graditi vetrne elektrarne, izkoristiti energijo bioplina in lesne biomase. Razvijati sisteme za izkoriščanje alternativnih in "zelenih" virov energije, vendar brez prenašanja finančnih bremen iz cenovne ugodnejših oblik proizvodnje električne energije.
- Uvajati ukrepe proti sajenju energetskega rastlin ali izgubi kmetijskih površin zaradi sončnih zbiralnikov. Le-te graditi praviloma na strehah stavb ali na parkiriščih.
- Varčevati z energijo in zmanjševati toplotne izgube z izboljševanjem izolacije stavb, z gradnjo na osončenih legah, s stimuliranjem železniškega in vodnega prometa.
- Širiti obstoječe sisteme daljinskega ogrevanja in graditi nove zlasti z uporabo plina in toplote iz lesne biomase.
- Izkoristiti tranzitno lego Slovenije za oskrbo Evrope s plinom in električno energijo ter omogočiti gradnjo tranzitnih povezav z DPN-ji. Izkoristiti izjemno lego Kopra tudi kot energetskega terminala za slovenske in mednarodne potrebe in ne zavračati vnaprej in izključevalno vsake pobude v tej smeri.

- Omogočiti skladiščenju zalog plina in naftnih derivatov znotraj Slovenije v skladu s standardi EU.
- Zmanjšati porabo energije iz naftnih derivatov nasploh – z omejevanjem osebnega motornega prometa, preusmerjanja tovornega prometa na železnice, s krepitvijo vloge JPP, s preusmeritvijo energetske porabe v industriji, gospodinjstvih in drugih porabnikov na plin, elektriko, lesno biomaso ipd.

2.3.6 Komunalna energetika - oskrba s toploto in plinom

Strategija prostorskega razvoja Slovenija je opredelila sledeče cilje

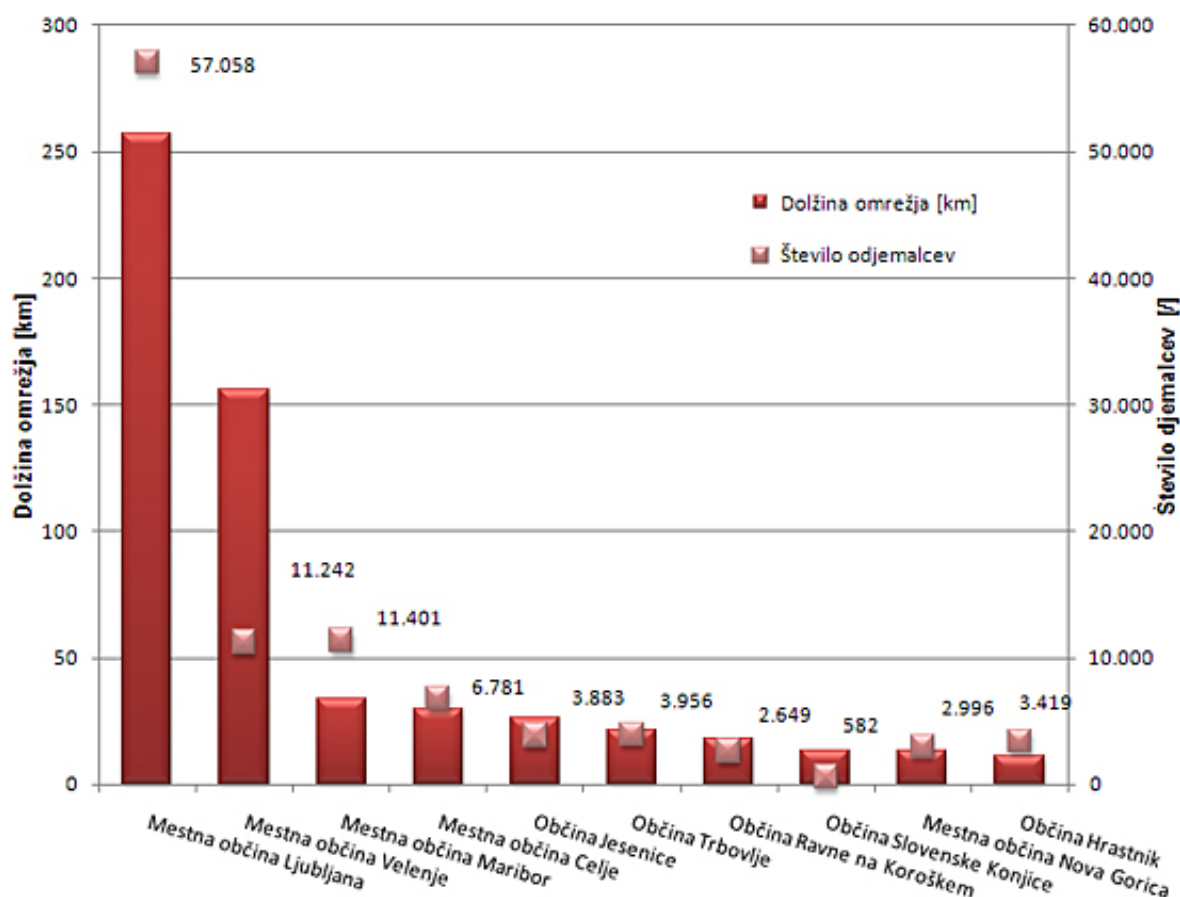
- Komunalna energetika zajema oskrbo naselij s toploto, zemeljskim plinom in tekočim naftnim plinom po lokalnem distribucijskem omrežju.
- Mesta in lokalne skupnosti opredelijo v svojih lokalnih energetskih konceptih energetske varčno in učinkovito oskrbo z energijo z upoštevanjem možnosti rabe razpoložljivih obnovljivih virov energije oziroma samooskrbe z energijo.
- Za obstoječa, kot tudi za nova naselja se izdelava energetske zasnove z analizami možnosti rabe lokalno razpoložljivih obnovljivih virov energije.
- V naseljih, zlasti, če ležijo v območjih z vremensko neugodnimi razmerami, se zaradi izboljšanja bivalnih kakovosti in energetske varčnosti načrtuje daljinsko ogrevanje.
- Pri vseh obstoječih in novo načrtovanih kotlovnica za daljinsko ogrevanje se preveri možnost so-proizvodnje toplote in električne energije.
- Energetske oskrbo široke rabe v mestih in naseljih, ki so že povezana s plinovodnim omrežjem, in v krajih, ki jih je ob razumnih vlaganjih še možno povezati z obstoječim plinovodnim omrežjem, se nasloni na zemeljski plin.
- Na območjih, kjer oskrba z zemeljskim plinom še ni možna in obstaja možnost kasnejšega prehoda na zemeljski plin, se oskrbo prehodno načrtuje z uporabo tekočega naftnega plina.

Razvoj **daljinskih ogrevalnih sistemov** je bil po osamosvojitvi Slovenije pogojen ali z razvojem večjih strnjenih sosesk ali pa z distribucijo tehnoloških proizvodov v večjih industrijskih obratih. Ekonomičnost sistemov je zelo odvisna od ekonomije obsega, saj so tovrstni sistemi investicijsko in za vzdrževanje izjemno zahtevni.

Oskrbo z daljinsko toploto v Sloveniji je v letu 2009 izvajalo 56 distributerjev toplote za daljinsko ogrevanje v 47 slovenskih občinah. Skupna dolžina distribucijskega omrežja je 705 km. Sektor gospodinjstva je porabil več kot polovico proizvedene toplote, industrijski porabniki pa dobro tretjino. V strukturi porabljenih primarnih energentov za proizvodnjo toplote je leta 2009 imel premog 54,2-odstotni delež, sledila sta mu zemeljski plin z 31- in kurilno olje z 2,7-odstotnim deležem. Primarni obnovljivi viri, kot so lesna biomasa in drugi primarni obnovljivi viri energije, so v strukturi primarnih energentov za proizvodnjo daljinske toplote skupaj dosegli 12,1-odstotni delež.

Po dolžini največji distribucijski omrežji sta v Mestni občini Ljubljana (257 km vročevodnega in toplovodnega omrežja) in v Mestni občini Velenje z Občino Šoštanj (156 km toplovodnega omrežja). Omrežje daljinske oskrbe s toploto je urejeno v naslednjih naseljih: Celje, Črna,

Črnomelj, Draga, Gornja Radgona, Gornji Grad, Grosuplje, Hotavlje, Hrastnik, Izola, Jesenice, Kamnik, Kidričevo, Litija, Ljubljana, Logarska dolina, Luče, Maribor, Medvode, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo Mesto, Polzela, Postojna, Ptuj, Radovljica, Ravne na Koroškem, Ribnica, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Sodražica, Šempeter pri Gorici, Šenčur, Šentjur, Šoštanj, Trbovlje, Velenje, Vransko, Zagorje, Zreče in Železniki.

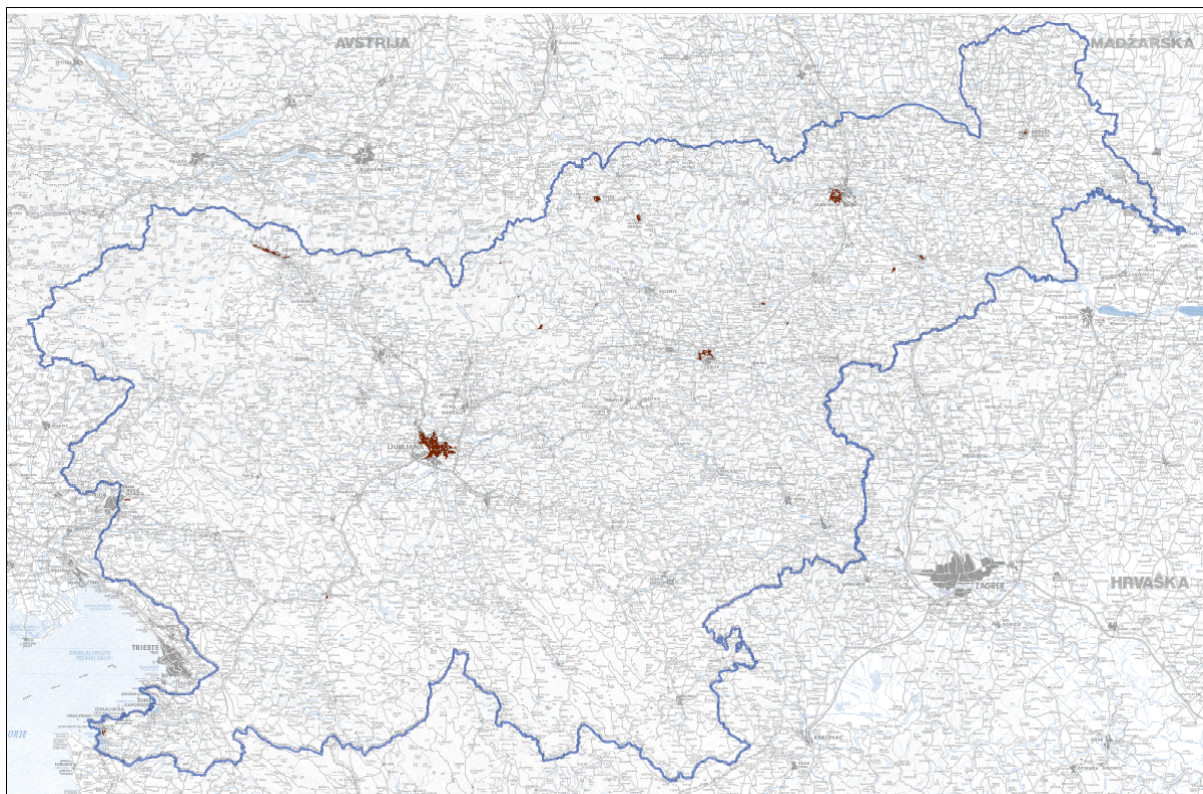


Grafikon 13: Dolžine distribucijskih omrežij za oskrbo z daljinsko toploto v posameznih občinah in število priključenih uporabnikov v letu 2009. Vir: JARSE, 2011.

V zadnjem času se uporablja v manjših naseljih daljinske sisteme, ki toploto pridobivajo iz obnovljivih virov, predvsem biomase, nekatera naselja pa uporabljajo utekočinjeni naftni plin. Takšni sistemi so samostojni in praviloma malo ekonomični, boljši učinki so, kadar je toplota stranski produkt drugega procesa (del industrijskega obrata ipd.). Velika konkurenca daljinskim sistemom s toploto je tudi omrežje zemeljskega plina, ki je bolj fleksibilno in cenejše, zato je gradnja daljinskih sistemov bolj upravičena na območjih, ki niso oskrbljena z zemeljskim plinom. V vsakem primeru je pomembno, da se skladno z širšimi koncepti določi energente za tovrstne sisteme ter skladno z odločitvami izvede zasnovo in vse potrebne ukrepe.

V Sloveniji je leta 2009 obratoval le en sistem **daljinskega hlajenja**, ki za proizvodnjo hladu izkorišča toplotno energijo distribucijskega sistema daljinskega ogrevanja, v prihodnosti pa lahko v večjih naseljih, kjer je uveljavljen daljinski sistem oskrbe s toploto, pričakujemo večji

razmah hladnovodnega omrežja, ki se bo razvijal, v kolikor bo cenovno konkurenčen energetske bolj potratnim samostojnim hladilnim sistemom.



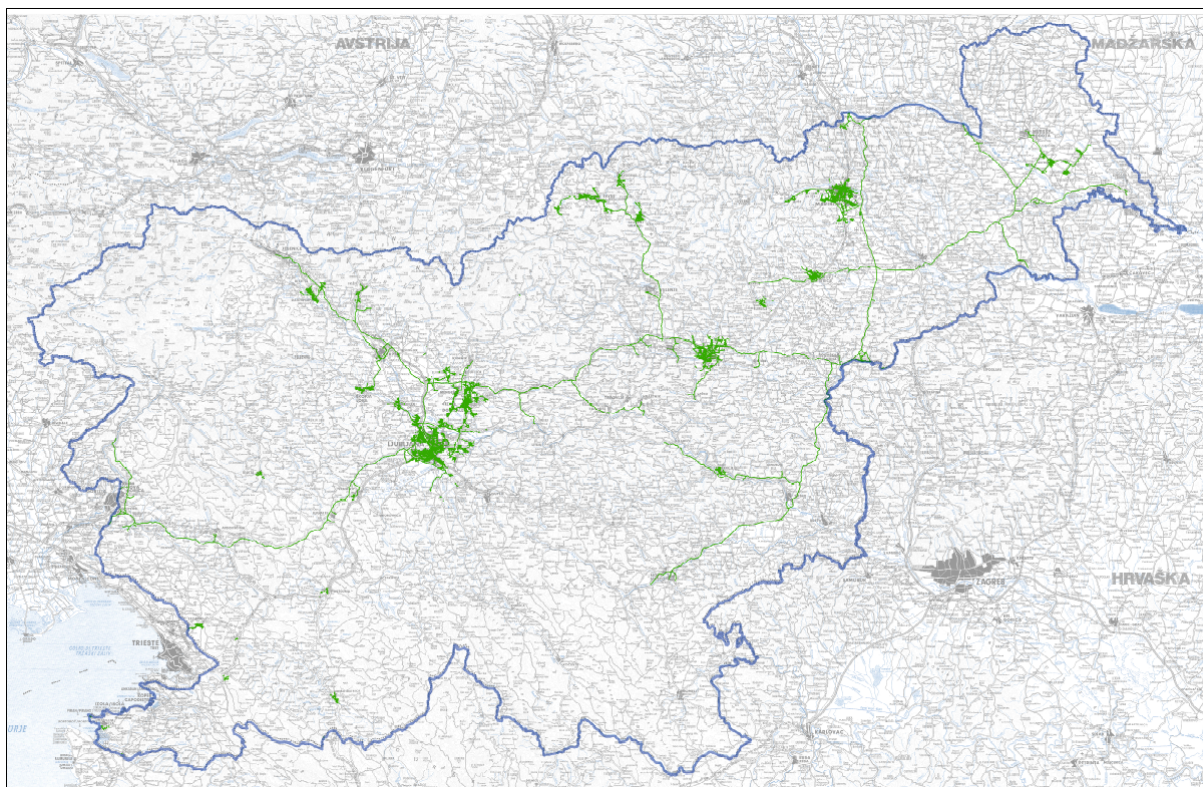
Slika 52: Javno omrežje za oskrbo s toploto v Sloveniji. Vir: Zbirni kataster GJI, GURS, 2010.

V Sloveniji se 7 % končne porabe energije (vir: SURS, 2010) zagotovi z uporabo **zemeljskega plina**. Plinovodno omrežje je razvejano zaradi poteka prenosnega omrežja v smeri severozahod – jugozahod z odcepi proti severozahodu in jugovzhodu Slovenije. Distribucijsko plinovodno omrežje za oskrbo odjemalcev v naseljih se večinoma navezuje na prenosno omrežje in se je zato pretežno razvijalo ob prenosnem omrežju, hkrati pa se območja, ki se niso nahajala v neposredni bližini plinovod, nanj niso mogla priključiti. Pomembno je, da se prenosno plinovodno omrežje širi tako, da lahko izvaja prenosno funkcijo in hkrati omogoči povezavo distribucijskih omrežij ne samo za gospodinjstvi odjem ampak predvsem tudi za industrijske porabnike. Tak primer je npr. gradnja prenosnega plinovodnega omrežja v Belo Krajino, kjer se bo hkrati izvedla povezava s hrvaškim prenosnim plinovodnim omrežjem in zagotovilo možnost distribucije in oskrbe gospodinjstev in industrijskih ter poslovnih porabnikov.

Zemeljski plin se uporablja za oskrbo z energijo v naslednjih naseljih: Ajdovščina, Anhovo, Begunje, Beltinci, Bilje, Bistrica ob Dravi, Bistrica, Bratanci, Breg, Brestanica, Celje, Ceršak, Dokležovje, Dolnji Lakoš, Domžale, Dravograd, Golnik, Gorica, Gornji Lakoš, Gotovlje, Hrastnik, Ig, Ižakovci, Jesenice, Kamnik, Kapca, Kisovec, Komenda, Kranj, Kresnice, Križe, Krško, Laško, Lesce, Lipa, Ljubljana, Ljutomer, Logatec, Ložnica, Maribor, Medvode, Mengeš, Mežica, Miklavž, Moste, Murska Sobota, Novo mesto, Odranci, Ormož, Poljče, Prebold, Preserje, Prevalje, Radeče, Radenci, Radgona, Radomlje, Radovljica, Ravne na Koroškem, Rogaška Slatina, Rogatec, Ruše, Sevnica, Sladki vrh, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica,

Suhadol, Šempeter, Šempeter, Šentilj, Šentjur, Škofja Loka, Škofljica, Štrihovec, Trzin, Tržič, Turnišče, Velenje, Verd, Vir, Vodice, Vrhnika, Vrtojba, Zagorje, Zapuže, Zgoša, Zreče, Žalec.

V naseljih Slovenske Konjice, Ilirska Bistrica, Postojna, Idrija, Kozina, Divača, Sežana prav tako obstaja plinovodno omrežje, ki pa ni priključeno na prenosno omrežje zemeljskega plina, marveč za oskrbo uporablja utekočinjeni naftni plin. Tovrstni sistemi se bodo lahko nemudoma, ko bo možna priključitev na prenosno omrežje, lahko oskrbeli iz prenosnega plinovodnega omrežja. Državni prostorski načrt za prenosni plinovod od Ajdovščine do Lucije je že pripravljen, v delu pa sta še prostorska načrta proti Idriji ter proti Jelšanam (Ilirska Bistrica).



*Slika 53: Javno prenosno in distribucijsko plinovodno omrežje v Sloveniji.
Vir: Zbirni kataster GJI, GURS, 2010.*

Intenzivnost nadaljnje plinifikacije bo povezana z odločitvami o nadaljnji energetske politiki države, saj gre pri tem za strateška izhodišča za uporabo tako obnovljivih virov energije kot tudi povečanja soproizvodnje toplote in energije z visokimi izkoristki, zato bo razvoj tega sektorja v prihodnje izjemno pomemben predvsem na energetske političnem področju.

Usmeritve

Na področju lokalne energetike glavni cilj NEP oblikovanje, sprejem in izvedba intenzivnih razvojnih strategij lokalne oskrbe z energijo, ki sloni na sistemih daljinskega ogrevanja in hlajenja, obnovljivih virih energije, soproizvodnji toplote in energije z visokim izkoristkom ter izkoriščanju odpadne toplote. Zato je načrtovano:

- povečanje pokritosti s sistemi daljinskega ogrevanja s povečanjem deleža daljinskega ogrevanja v strukturi rabe končne energije za ogrevanje do leta 2030 za vsaj 40 % in s povečanjem deleža stavb, ki se oskrbujejo iz sistemov lokalnega ali daljinskega ogrevanja, zlasti novih stavb in stavb v javnem sektorju;
- postopen prehod na vire z nizkimi izpusti ogljikovega dioksida v lokalni energetiki, tako da bo dosežen 80-odstoten delež iz nizkoogljivih virov do leta 2020. Sloni naj na obnovljivih virih energije, soproizvodnji toplote in energije z visokim izkoristkom ter izkoriščanju odpadne toplote.
- razvoj daljinske oskrbe s hladom: postavitve vsaj petih sistemov daljinskega hlajenja do leta 2015;
- prehod petih občin na 100-odstotno oskrbo z energijo iz OVE do leta 2020 in najmanj dvajsetih občin do 2030.

Ker je lokalna energetika v pristojnosti lokalnih skupnosti, morajo lokalne skupnosti za te ambiciozne načrte pripraviti lokalne energetske koncepte, s katerimi se določi način bodoče oskrbe z energijo, ukrepe za njeno učinkovito rabo, soproizvodnjo toplote in električne energije ter uporabo obnovljivih virov energije. V lokalnem energetske konceptu se tako analizira porabo energije in energentov po področjih in lokalni skupnosti kot celoti, analizira oskrbo z energijo in emisije, opredeli šibke točke oskrbe in porabe energije z vidika stabilnosti in okoljske sprejemljivosti, oceni predvideno porabo energije. Daje napotke za prihodnjo oskrbo z energijo, analizira možnosti za učinkovito rabo energije in analizo potencialov obnovljivih virov energije ter poda nabor ukrepov in akcijskih načrtov za izvajanje. Skupna značilnost lokalnih energetske konceptov je, da so izdelane striktno za območje občine, ki jo obravnavajo, čeprav je jasno, da energetske infrastrukturni sistemi seveda ne poznajo administrativnih meja in da sistemi, ki niso izključno lokalnega značaja, ne morejo biti obravnavani na tako ozkem teritoriju, kot ga predstavlja območje povprečne slovenske občine. Zato je treba lokalne energetske koncepte pripraviti na regionalnem nivoju, na istem nivoju pripraviti tudi zasnove energetske oskrbe in energetske sistemov, vse seveda usklajeno z državnimi izhodišči. V lokalnih energetske konceptih na medobčinski oziroma regionalni ravni pa se sprejmejo tudi odločitve o razvoju komunalnih energetske sistemov, torej oskrbe z energijo na občinski ravni. Takšne osnove energetske oskrbe so nato primerna zasnova za prenos v strateške regionalne in državne prostorske načrte z upoštevanjem usklajenega načrtovanja tako z ožjega lokalnega in medobčinskega nivoja kot s strateškega državnega in nadregionalnega nivoja.

Usmeritve so zato tudi:

- regionalizacija oskrbe z energijo,
- integracija lokalnih in regionalnih energetske konceptov
- izhodišča za izvedbo / umeščanje v prostor.

2.4 OSKRBA Z VODO TER ODVAJANJE IN ČIŠČENJE ODPADNE IN PADAVINSKE VODE

Voda, kot naravni vir, je ena izmed dobrin, ki pogojuje obstoj in zdravo življenje ter tudi gospodarski razvoj. Slovenija je zaradi velike količine padavin, ki v povprečju padejo na njeno ozemlje, sorazmerno bogata z vodami. Količine vode, ki se kot del vodnega kroga pojavljajo na območju Slovenije, so nad evropskim povprečjem. Ko pa govorimo o razpoložljivosti voda za oskrbo prebivalcev z vodo in tudi za druge rabe, se kot glavni problem pojavlja izredno neenakomerna časovna in prostorska razporejenost zalog površinskih voda, raznolikost odtočnih razmer in precejšnje nihanje vodnih zalog podzemnih voda. Prioriteta oskrbe čim večjega dela prebivalstva RS s kakovostno pitno vodo je ena izmed stalnih prioritiet pristojnih institucij na področju varstva okolja. Pomen pitne vode izhaja iz vode kot nujno potrebne dobrine za obstoj in preživetje človeka in razvoj gospodarstva.

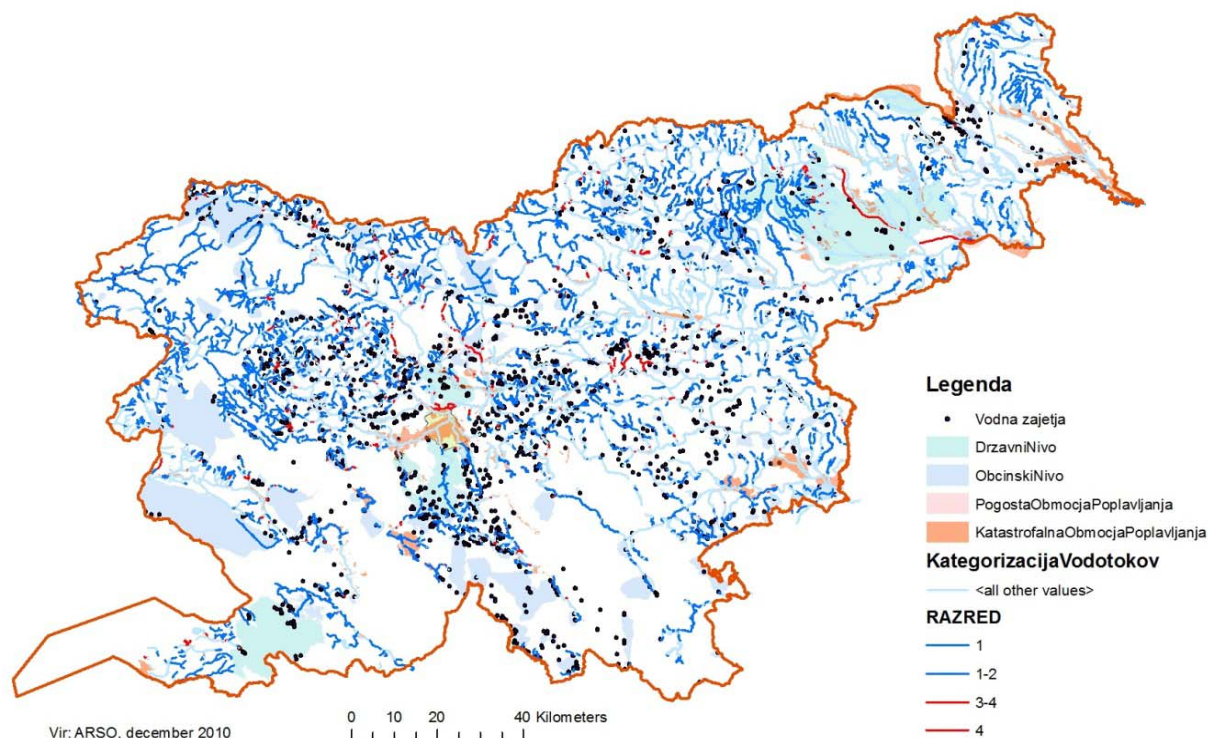
Največje zaloge podzemnih voda so v osrednjem delu Slovenije, najmanjše pa na skrajnem severovzhodu in skrajnem jugozahodu države, ki sta hkrati območji z najmanjšimi povprečnimi količinami padavin. Poseben problem predstavljajo območja s kraško poroznostjo, ki predstavljajo bogat vir podzemnih voda, ki ga je zaradi specifičnih lastnosti območja težko obvarovati pred antropogenimi obremenitvami. V Sloveniji so podzemne vode glavni vir pitne vode, površinske vode pa se uporabljajo predvsem za potrebe tehnološke vode.

Vodarstvo v Slovenije je zaznamovano z zadovoljevanjem direktiv parlamenta EU. Predvsem sta to Direktiva o politiki do voda sprejeta leta 2000 in Direktive o poplavah sprejete leta 2007. V manjši meri pa tudi druge direktive in aktivnosti: Kopalna direktiva, nitratna direktiva, Natura 2000 ipd. Pri tem je zapostavljeno predvsem celovito upravljanje z vodnimi viri in organizirana skrb za gospodarskimi dejavnostmi pri izkoriščanju vodnih virov. Vzrok je v ne izvajanju odločb zakona o vodah, ki zahtevajo imenovanje Konferenc za vode, ki naj bi prevzele naloge celostnega upravljanja z vodnimi viri. Tudi politični cilji države so bili usmerjeni v zadovoljevanje pogojev pri pristopu v EU. Posledica je v podcenjevanju principa subsidiarnosti in privzemanju pristojnosti države na področjih, ki so jih v preteklosti izvajale lokalne skupnosti na svojem območju.

Službe odgovorne za vodarstvo na MOP so bile tako usmerjene na uveljavljanje direktive o politiki do voda sprejete leta 2000 v parlamentu EU. Direktiva se nanaša predvsem na zaščito voda in doseganje dobrega ekološkega stanja do leta 2015. Trenutno je delo na direktivi doseglo izdelavo NUV (načrtov urejanje za voda). V naslednji fazi je potrebno izdelati operativne načrte s katerimi bi lahko dosegli dobro ekološko stanje. Pri tem je potrebno upoštevati tudi sredstva za zadovoljevanje nitratne direktive.

Določanja območij za zaščito podtalnice za oskrbo z vodo je prevzela država in ustrezne akte razglašala z uredbami, ki jih razglašala vlada. Administracija na MOP pripravlja gradivo za dva območja letno. V praksi je zadeva rešena, tako da so v veljavi še stari občinski odloki o zaščiti. Problem je predvsem v posodabljanju in spremembah odlokov, kar pa pri trenutno veljavnem postopku praktično nemogoče. Poleg tega je še problem v pomanjkljivem nadzoru

izvajanja predvidenih ukrepov, še posebej v razmerah tržnega gospodarstva in pritiskov lastnikov zemljišč za njihovo (neprimerno) pozidavo.



Slika 54: Kakovost vodotokov, poplavna območja, vodovarstvena območja in vodna zajetja

Namakanje v Sloveniji je odvisno predvsem od zbiralnikov vode. Ob suši ni vode v strugah vodotokov (z izjemo Drave, Mure in Save v spodnjem toku) za odvzem za potrebe namakanja.

Preglednica 45: Nekateri kazalci s področja namakanja v Sloveniji. Vir: SURS, 2011.

Namakanje									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Količine vode za namakanje glede na uporabljeni vodni vir (v 1000 m³)	-	6383	4553	2309	6344	4641	2336	2461	
<i>Podtalnica</i>	-	325	119	102	95	157	182	163	
<i>Tekoče vode</i>	-	1963	553	244	3168	553	1084	735	
<i>Drugo (akumulacije, jezera in vodovodi)</i>	-	4095	3881	1963	3081	3931	1070	1563	

Trenutno vodarskih strokovnih osnov za izdelavo občinskih načrtov ni. Občine so prepuščene same sebi, da se znajdejo kakor vejo in znajo, pri tem pa tvegajo izdelavo gradiva, ki mogoče v bodoče ne bo uradno potrjeno. Podatkov o turističnih potencialih vodotokov ni. Razvoj je prepuščen lokalnim razmeram in dogovorom, oziroma iznajdljivosti posameznih občin. Osnov za medobčinske dogovore ni. Možnosti, ki jih podaja Natura 2000 v tem oziru niso izkoriščene. Dokumenti, na osnovi katerih je bila izvedena zaščita posameznih območij za razglasitvijo Natura 2000, niso ustrezno pripravljeni, tako da že povzročajo konflikte v prostoru.

Usmeritve

- Bistveno učinkoviteje kot doslej izkoristiti veliko vodno bogastvo Slovenije za gospodarski razvoj, in sicer za hidroenergetiko, namakanje, turizem, vodno in obvodno rekreacijo, za gojenje vodnih organizmov itd.
- S hidrotehničnimi ukrepi izravnovati vodni režim, ki jih narekujejo klimatske spremembe, zlasti ob velikih padavinah in sušah, predvsem z akumulacijami, namakalnimi sistemi, izgradnjo magistralnih vodovodov v vododeficitarnih območjih (obalno-kraška regija, Prekmurje, Haloze, Suha in Bela Krajina, Kozjansko).
- Graditi protipoplavne sisteme s kombinacijo tehničnih (nasipi, zadrževalniki, nasipavanje gradbenih parcel) okoljskih (naravna inundacijska območja, velik delež gozda na prispevnih območjih) in drugih (urbanističnih, obveščanje, alarmiranje) ukrepov.
- Reke in potoke skupaj z obrežno vegetacijo varovati kot ekološke koridorje in kot krajnotvorno sestavino, hkrati z varovanjem pred vodno erozijo oz. pred zasipavanjem s peskom, muljem ipd.
- Urejati večje, kontrolirane vodovodne sisteme in v okviru možnosti manjšati obseg malih (vaških) vodovodov ali individualne oskrbe. Pospeševati reciklažo vode v gospodinjstvih, industriji in drugih uporabnikih, predvsem kot uporabo kapnice in prečiščene vode iz čistilnih naprav.
- Slediti obvezam EU o zagotovitvi dobrega stanja voda do leta 2015 (gradnja čistilnih naprav, zmanjšanje izpustov industrije, kmetijstva itd.).
- Doseči večje usklajevanje med sektorji in omogočiti skupne gospodarne rešitve za izrabo Mure, Zgornje Save, pritokov Soče in drugih rek za proizvodnjo energije, za izgradnjo zadrževalnikov, namakalnih ter osuševalnih sistemov, za vodne športe oz. rekreacijo.
- Bolj ambiciozno načrtovati nove umetne vodne površine za rekreacijo, gojenje rib, za potrebe kmetijstva, za izboljšanje krajinske slike in doseganje pestrejših ekosistemov, skladno z usmeritvami varstva narave in okolja.
- Skrbno gospodariti s prostorom slovenske morske obale v sožitju razvojnih in varstvenih zahtev in prednostno razvijati na Obali dejavnosti, ki stik z morjem nujno potrebujejo (pristanišča, turizem, solinarstvo, energetske terminali, ladjedelništvo). Obalo varovati pred dvigom morske gladine, večjim plimovanjem in valovanjem. Bolj izkoristiti zavarovane obale klifov (Fiesa – Strunjan, Strunjan – Izola), zgraditi obalno pešpot (*lungo mare*).

2.4.1 Oskrba s pitno vodo

Strategija prostorskega razvoja Slovenije podaja sledeče cilje in naloge za oskrbo s pitno vodo:

- Cilj prostorskega razvoja Slovenije je zagotavljanje ustrezne vodo-oskrbe prebivalcem na celotnem območju Slovenije, razmeščanje dejavnosti tako, da se zagotovi ravnovesje med možnostmi oskrbe in potrebami po vodi, varčna in večnamenska raba virov ter zagotavljanje kvalitete bivalnega okolja z ustrezno in racionalno infrastrukturno opremljenostjo
- Za zagotavljanje ustrezne oskrbe s pitno vodo se spodbuja obnova in posodobitev vodooskrbnih sistemov ter njihovo povezovanje v bolj racionalne, učinkovite in strokovno nadzorovane sisteme. Sistem javne oskrbe s pitno vodo se razvija v smeri

zagotavljanja oskrbe na celotnih poselitvenih območjih. Pri načrtovanju naselij se prebivalcem zagotovi zanesljivo oskrbo s pitno vodo v količinah skladno z veljavnimi standardi in učinkovito oskrbo z vodo za potrebe hidrantnih omrežij in požarnih bazenov.

- Za kakovostno zadovoljevanje potreb po pitni vodi se varuje vse obstoječe in potencialno pomembne vodne vire in spodbuja varčno in smotrno rabo pitne vode. Kot vir tehnološke, požarne oziroma druge vode, ki ni namenjena pitju, se uporabi vire kot so padavinska voda, prečiščena odpadna voda in morska voda.
- Prostorski razvoj dejavnosti se praviloma načrtuje tam, kjer je brez večjih prostorskih posegov možno zagotoviti ustrezno oskrbo prebivalcev s pitno vodo.

Letna količina načrpane vode v Sloveniji ostaja od leta 2004 dalje približno podobna, to je okoli 165 milijonov m³. Tudi izgube na vodovodnih sistemih med leti 2005 in 2009 v absolutnem smislu ostajajo približno enake, to je nekje med 42 in 45 milijoni m³ vode, kar znaša nekaj več kot četrtno vse načrpane vode. Od leta 2005 do leta 2009 se je po podatkih SURS zgradilo cca 2.400 km vodovodnega omrežja.

Preglednica 46: Nekateri kazalci s področja oskrbe z vodo. Vir: SURS, 2011.

Oskrba z vodo									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Količine načrpane vode po vodnih virih (v 1000 m³) - skupaj	187109	178691	162465	163460	166207	167411	166715	165132	
<i>Podzemna voda</i>	101555	101662	93246	93241	104806	104536	103612	103075	
<i>Izviri podzemne vode</i>	65920	61067	52644	56156	48242	47834	47230	45165	
<i>Izviri podzemne vode s površinskim dotokom</i>	14629	11334	12101	9744	9783	11162	11465	12499	
<i>Tekoče vode</i>	3532	3131	3532	3271	2329	2775	3214	3061	
<i>Naravna jezera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	
<i>Umetni zbiralniki vode</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	
<i>Meteorne vode</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	
<i>Umetne bogatitve</i>	1473	1497	942	1048	1047	1104	1194	1332	
Izgube v vodovodnem omrežju [v 1000 m³]	50016	42601	36403	42640	44992	44775	43831	45036	
Izgube v vodovodnem omrežju [%]	26.7	23.8	22.4	26.1	27.1	26.7	26.3	27.3	
Dolžina celotnega vodovodnega omrežja [km]	16598	16777	16831	18503	18561	19550	20779	20895	
Število priključkov na vodovodno omrežje	415763	425409	442131	451601	460866	485631	507806	508025	

Poraba vode je v Sloveniji po letu 1990 krepko upadla in se trenutno ne povečuje. Razmere so zadovoljive z izjemo Istre, ki je odvisna od dobav vode iz Hrvaške in Pomurja. Ker je Slovenija v celoti zelo bogata z vodnimi viri so težave z oskrbo predvsem nesposobnost, da se določi in izvedejo potrebne rešitve.

Probleme vodo-oskrbe se prioritarno rešuje na vodo-deficitarnih območjih. Na vodo-deficitarnih območjih se prostorski razvoj prilagaja ogroženosti zaradi omejenosti vodnih virov. Dejavnosti, ki bi pomenile izjemno povečanje potreb po vodi, se praviloma ne načrtuje v vodo-deficitarnih območjih (morebitno umeščanje takih dejavnosti v vodo-deficitarna območja se predhodno vsestransko preuči z okoljskih, prostorskih, tehnoloških in ekonomskih vidikov). V ta območja se ne usmerja novih velikih porabnikov vode, pri obstoječih pa se spodbuja uporabo najnovejših tehnologij in najboljših tehničnih rešitev pri pripravi in uporabi pitne in tehnološke vode.

Izhajajoč predvsem iz evropske okvirne vodne direktive, ki določa pravni okvir za varovanje in ohranjanje čistih voda ter za zagotavljanje njihove dolgoročne in trajnostne rabe ter

uveljavlja sistem integriranega upravljanja z vodami, je bilo področje oskrbe s pitno vodo podvrženo bistvenim premikom glede ureditve stanja v zadnjih letih. Pravilnik o oskrbi s pitno vodo (Uradni list RS, št. 35/2006) določa zahteve za oskrbo s pitno vodo, ki morajo biti izpolnjene pri opravljanju storitev obvezne občinske gospodarske javne službe oskrbe s pitno vodo in pri lastni oskrbi prebivalcev s pitno vodo. Tako ločimo sisteme za izvajanje javne službe in zasebne sisteme za lastno oskrbo s pitno vodo, pri čemer morajo sistemi iz katerih se oskrbuje več kot 50 prebivalcev oziroma distribuirajo več kot 10 m³ vode na dan najkasneje do leta 2015 preiti v upravljanje izvajalca javne službe oskrbe s pitno vodo. Glede na to, da je skladno z zakonom o varstvu okolja oskrba s pitno vodo opredeljena kot obvezna občinska gospodarska javna služba varstva okolja, predstavlja občina izredno pomemben subjekt pri izvajanju nalog, vezanih na učinkovito in uspešno oskrbo s pitno vodo in gospodarski razvoj.

Operativno izvedbo načrtovanih nalog sta prevzela izvedbena dokumenta – operativna programa, in sicer Operativni program za oskrbo s pitno vodo (MOP, 2006) ter operativni program za razvoj okoljske in prometne infrastrukture (SVLR, 2010).

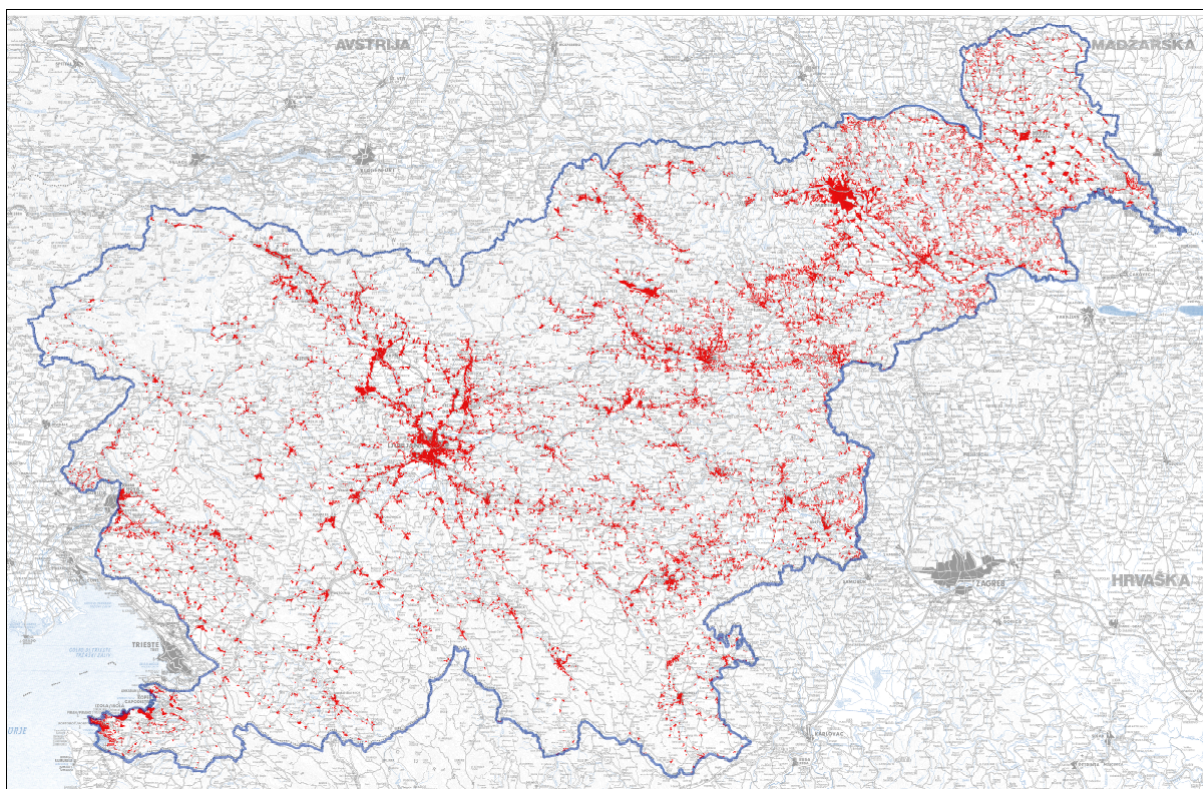
Skladno z operativnim programom oskrbe s pitno vodo (MOP, 2006) so bile v Sloveniji določeni ključni ukrepi za izboljšanje trenutnega stanja oskrbe s pitno vodo:

- uskladitev upravljanja vodovodnih sistemov v skladu z evropsko direktivo o oskrbi s pitno vodo – usposobljeni in registrirani upravitelj vodovodnih sistemov, ki oskrbujejo več kakor 50 prebivalcev.
- posodobitev obstoječih vodovodnih sistemov s ciljem zmanjševanja vodovodnih izgub ter učinkovitejšega in uspešnejšega upravljanja z njimi,
- izgradnja magistralnih vodovodnih sistemov na območjih, kjer se centralizirana rešitev izkaže za ekonomsko ustrezno,
- drugi ukrepi na vodovodnih sistemih, s katerimi se izboljšujejo standardi oskrbe s pitno vodo (ločevanje vodovodnih sistemov od oskrbe z vodo za gašenje v manjših vodovodnih sistemih, rezervni vodni viri za napajanje vodovodnih sistemov idr.),
- dolgoročna zagotovitev pitne vode ob podnebnih spremembah,
- dolgoročno zagotavljanje boljše kvalitete pitne vode v kemijskem in mikrobiološkem smislu.

V skladu z operativnim programom oskrbe s pitno vodo so bile na celotnem ozemlju Slovenije določene aglomeracije, ki morajo biti opremljene z javnim vodovodnim omrežjem, s katerim upravlja izvajalec javne službe.

Na področju oskrbe s pitno vodo se soočamo s/z:

- razpršenim onesnaževanjem podzemnih voda in posledično z visoko ranljivostjo vodnih virov;
- podnebnimi spremembami in spremembami vodnih režimov;
- neenakomerno prostorsko razporejenostjo zalog pitnih voda;
- rabo neustrezne vode kot pitne vode;
- neustrezne bilance vodnih količin vodnih virov (dolgoročno nižanje ravni podzemnih voda na nekaterih področjih);
- dotrajanostjo obstoječih vodovodnih sistemov;
- velikimi vodnimi izgubami na vodovodnih sistemih;
- nedefiniranimi rezervnimi vodnimi viri in veliko ranljivostjo oskrbe.



*Slika 55: Poselitvena območja (aglomeracije), v katerih je treba zagotoviti javni vodovodni sistem.
Vir: Operativni program oskrbe s pitno vodo, MOP, 2006.*

V Sloveniji je bilo leta 2003 skoraj 92 % prebivalcev vključenih v sistem javne oskrbe s pitno vodo (Operativni program oskrbe s pitno vodo), v letu 2008 pa je delež narasel na 93,5 % (Operativni program razvoja prometne in okoljske infrastrukture, 2010). Dolžina celotnega vodovodnega omrežja se minimalno povečuje in je v letu 2009 znašala 20.895 km, skladno z naraščanjem dolžine vodovodnega omrežja pa se povečuje tudi število priključenih objektov.

Poraba vode se v zadnjih letih po skokovitem padcu porabe zaradi prestrukturiranja gospodarstva v 90 letih prejšnjega stoletja letih umirja. Količina načrpane vode je v zadnjih letih ustaljena in kaže rahel trend upadanja.

Preglednica 47: Vodovodno omrežje v Sloveniji. Vir: SURS 2010.

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Dolžina celotnega vodovodnega omrežja	13433	16164	18503	18561	19550	20779	20895
Število priključkov	353164	406302	451601	460866	485631	507806	508025

Poraba vode, dobavljene iz javnega vodovoda, se v evropskih državah močno razlikuje in znaša v novo pridruženih državah članicah EU v povprečju 40 - 50 m³ na prebivalca na leto, v državah centralne in severne Evrope 60 - 80 m³ in v nekaterih južnih državah EU ter v Združenem kraljestvu več kot 100 m³ na prebivalca na leto. Podatki kažejo na trend zmanjšanja porabe vode iz javnega vodovoda v državah EU v desetletju 1996 - 2007. Slovenija je v letu 2009 porabila 81 m³ vode na prebivalca, kar jo uvršča v gornjo polovico po porabi v Evropi.

Preglednica 48: Količina načrpane vode v m³ za oskrbo s pitno vodo v Evropi na prebivalca. Vir: Eurostat 2010.

geo	time	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
European Union (27 countries)		73	73	73	73	71	73	71	71	71	69	67	68
Belgium		143	146	144	132	134	134	128	126	133	134	133	129
Bulgaria		83	81	79	76	75	75	72	69	69	68	66	64
Czech Republic		80	80	80	80	78	80	78	74	74	74	74	70
Denmark		68	68	66	66	65	65	65	62	62	62	62	62
Germany (including former GDR from 1991)		70	59	52	49	52	51	49	40	35	36	36	47
Estonia		149	149	149	149	149	149	149	161	161	141	141	141
Ireland		73	73	73	73	70	77	79	78	82	76	76	76
Greece		118	126	137	133	129	137	138	137	130	130	127	127
Spain		98	98	97	98	102	100	97	94	93	91	91	91
France		160	160	160	160	160	160	160	153	153	153	153	153
Italy		66	80	67	77	65	68	72	74	77	76	34	24
Cyprus		71	71	71	71	71	71	71	71	71	71	71	71
Latvia		36	36	36	36	23	38	38	39	40	39	41	39
Lithuania		88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88	88
Luxembourg		70	71	80	79	79	80	79	69	66	66	64	63
Hungary		49	50	49	41	41	38	37	35	32	34	34	31
Malta		79	80	83	82	78	81	79	77	78	76	76	76
Netherlands		77	78	78	78	78	78	78	78	78	78	78	78
Austria		57	62	61	58	57	57	55	55	56	55	55	54
Poland		64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64
Portugal		124	123	116	110	102	91	81	78	71	69	72	70
Romania		122	122	111	105	94	90	81	82	83	83	83	81
Slovenia		84	80	78	73	72	71	66	64	64	59	59	59
Slovakia		78	78	78 ^(e)	78 ^(e)	78 ^(e)	78 ^(e)	77 ^(e)	77 ^(e)	77 ^(e)	77 ^(e)	77 ^(e)	77 ^(e)
Finland		104	104	104	104	104	103	103	99	98	98	98	98
Sweden		124	124	124	120	123	123	124	124	120	116	113	113
United Kingdom		279	268	276	275	276	274	272	269	269	269	269	269
Iceland		179	179	179	179	179	179	179	179	180	178	178	178
Norway		150	148	148	144	140	148	140	135	132	132	132	132
Switzerland		109	109	109	109	109	109	109	109	109	109	109	109
Montenegro		109	109	109	109	109	109	109	109	109	109	109	109
Croatia		102	100	101	101	104	109	108	107	109	111	113	120
Former Yugoslav Republic of Macedonia, the		64	65 ^(e)	67	69	70	71	70	72	71	74	82	82
Turkey		64	65 ^(e)	67	69	70	71	70	72	71	74	82	82

⋯ Not available e=Estimated value

Količina vode, dobavljene iz javnega vodovoda se v Sloveniji v zadnjem obdobju zmanjšuje, pri čemer pa je zaskrbljujoče nezmanjšano stanje izgub, ki presegajo 25 % skupne količine vode.

Preglednica 49: Voda, dobavljena iz javnega vodovoda. Vir: SURS, 2011.

v 1.000 m ³	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
SKUPAJ	183.421	178.176	164.142	165.219	168.157	170.798	169.181	166.743
Voda dobavljena gospodinjstvom	88.470	92.051	86.680	84.778	86.106	88.064	88.651	85.434
Voda dobavljena dejavnostim	37.559	35.680	35.138	34.508	34.433	33.974	33.368	32.699
Dobavljena, ne-obračunana voda	7.376	7.844	5.921	3.293	2.626	3.985	3.331	3.574
Izguba	50.016	42.601	36.403	42.640	44.992	44.775	43.831	45.036
Izguba %	27%	24%	22%	26%	27%	26%	26%	27%

V Sloveniji je delež prebivalcev, ki je priključen na javno vodovodno omrežje, sicer visok, vendar pa je zaskrbljujoča oziroma problematična zanesljivost oskrbe s pitno vodo predvsem v količinskem in kakovostnem smislu. Na vododeficitarnih območjih Obale, Krasa, Kočevskega, Bele Krajine, Suhe Krajine, Kozjanskega, Haloz, Slovenskih goric in Goriškega je razvoj v prostoru otežen zaradi omejenosti vodnih virov. Izpostavljenost vodnih virov je predvsem zaradi intenzivne kmetijske rabe velika, rezervni vodni viri za primer onesnaženja pa niso aktivirani. Zato so v smislu izvajanja operativnih nalog v zvezi z oskrbo s pitno vodo pomembne ključne naloge:

- zagotovitev ustrezne infrastrukture za oskrbo s pitno vodo;
- ohranitev naravnih virov pitne vode;
- izboljšanje kakovosti podzemne in površinske vode kot vira pitne vode;

- izboljšanje zdravstvenega stanja prebivalcev;
- izboljšanje javne oskrbe s pitno vodo.

Z operativnim programom oskrbe s pitno vodo so bili predvideni ukrepi na državni ravni, ki temeljijo na:

- povezovanju vodovodnih sistemov (Pomurje, Bela Krajina, Goriško...)
- zagotavljanju rezervnih vodnih virov (za sisteme nad 50.000 prebivalcev)
- sanaciji nezadostnih virov oziroma zagotavljanju zadostne količine pitne vode (oskrba obale z vodo),
- aktivna zaščita vodnih virov pred onesnaženji.

Na občinski ravni so bili predvidni ukrepi v manjšem obsegu, ki obsegajo predvsem:

- zmanjševanje vodnih izgub v sistemih,
- povezovanje pri upravljanju vodovodnih sistemov,
- nadzor vodovodnih sistemov,
- sanacija in upravljanje vaških vodovodnih sistemov,
- sanacija starih bremen v okolju lokalnega značaja,
- zagotovitev rezervnih vodnih virov (za sisteme do 50.000 prebivalcev).

Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture je izvajalski dokument Republike Slovenije za obdobje 2007–2013, ki določa neposredno izhajajoče pravne obveznosti in pravice izvajanja kohezijske politike Evropske unije v Sloveniji na področju trajnostne mobilnosti in kakovosti okolja vključno z izgradnjo ustrezne infrastrukture zanj. Izboljšanje trenutnega stanja pri oskrbi s pitno vodo je predvideno z naslednjimi ključnimi ukrepi:

- nadgradnja obstoječih vodovodnih sistemov in priključitev novih prebivalcev na javno vodovodno omrežje;
- hidravlična in sanitarna izboljšava obstoječih vodovodnih sistemov;
- zagotovitev varne oskrbe s pitno vodo;
- izgradnja novih ali nadgradnja obstoječih čistilnih naprav za pitno vodo;
- izgradnja ustrezne infrastrukture za zajem podtalnice in uporabo le-te za potrebe pitne vode;
- izgradnja ustrezne infrastrukture za zajem površinskih voda in uporabo le teh za potrebe pitne vode;
- varovanje obstoječih in potencialnih virov pitne vode ter in zmanjšanje obremenjevanja virov na vodovarstvenih območjih;
- bogatenje vodnih virov.

Z obema Operativnim programoma je Slovenija pridobila pomembno izvajalsko orodje, ki mora zagotoviti bistveno izboljšanje stanja oskrbe s pitno vodo. Preseneča sicer, da izvajanje nekaterih zastavljenih nalog poteka počasi, nekateri od načrtovanih projektov so kljub večletnim prizadevanjem (izvajanje državnih prostorskih načrtov itd.) šele v začetni fazi (Pomurje, oskrba Slovenske Istre...).

Velika večina vodovodnih sistemov nima opredeljenih rezervnih vodnih virov, ki so nujni za delovanje sistema ob kakršnem koli izpadu. Tako je treba za skladnejši razvoj območij nujno zagotoviti izgradnjo novih vodovodnih sistemov, rezervnih vodnih virov in dolgoročne

zmanjšanje ranljivosti Republike Slovenije zaradi podnebnih sprememb ali potencialnih onesnaženj.

Zaradi močne razdrobljenosti izvajalcev javne službe je težko pričakovati ustrezno učinkovito organiziranost izvajanja javne službe. Zato je pomembno začeti s procesom združevanja izvajanja javnih služb oskrbe s pitno vodo, ob upoštevanju ciljne mejne vrednosti oskrbovanega prebivalstva, ki naj ne bila manjša od 50.000 prebivalcev. Z ukrepom združevanja izvajalcev javnih služb se poveča ekonomija obsega in standardi poslovanja na področjih, kjer je ob sodelovanju mogoče doseči dobre sinergijske učinke. Značilnost velikih upravljavcev vodovodnih sistemov je, da so zaradi velikosti vodovodnih sistemov sposobni strokovno in cenovno učinkovito izvajati v celoti vse naloge v zvezi z upravljanjem vodovodnih sistemov. Vendar potrebujejo tudi ustrezne sogovornike in partnerje, torej državo in občine kot lastnike, da jim postavljajo jasne pogoje poslovanja. Glede na obstoječe stanje bo delo države in občin pri združevanju upravljavcev programsko usklajeno s poudarkom na združevanju po statističnih regijah, pri čemer se izkazuje prednost pri združevanju predvsem v Pomurski, Savinjski, Koroški in Gorenjski statistični regiji.

V luči strateških prostorskih dokumentov je v prihodnje v skladu z operativnimi programi pomembno definirati območja s potencialnimi težavami pri zagotavljanju količine in kakovosti pitne vode ter oskrbe s pitno vodo in posebno pozornost nameniti povezovanju vodovodnih sistemov, zagotavljanju rezervnih vodnih virov za večje vodooskrbne sisteme, zagotavljanju zadostnih količine pitne vode (tudi z daljinskimi povezavami) in aktivno zaščita vodnih virov pred onesnaženji.

Na področju oskrbe s pitno vodo in varovanja vodnih virov je namreč izrazita odsotnost regionalnega nivoja lokalne samouprave – nivoja, ki bi lahko v smislu regionalnega povezovanja kot eno izmed izvornih nalog izvajal prav prej omenjene naloge s področja oskrbe s pitno vodo. Združevanje sistemov v večje oskrbne enote je lahko povezano tudi z načrtovanjem upravljanja povodij (ki je v pripravi, čeprav bi morali biti načrti upravljanja povodij že izdelani), saj je prav od celovitosti ukrepov za posamezna področja odvisen končni uspeh upravljavskih in izvajalskih nalog.

V načrtovalskem smislu je pomembno, da se zasnova oskrbe s pitno vodo iz operativnih programov vključi v strateške prostorske načrte države in predvsem pokrajin, predvsem zato, da se tem načrtom doda potrebno prostorsko legitimiteto. Izvajanje nekaterih operativnih nalog je bilo sicer izvedeno z državnimi prostorskimi načrti, še več pa jih je prepuščenih občinskemu nivoju ali v najboljšem primeru medobčinskemu nivoju, ki pa ima v sedanjem obdobju šibkega sistema prostorskega načrtovanja nemalokrat premajhne kompetence za prenašanje strateških izvedbenih nalog v prostor oziroma v izvedbo. Zato naj se v prostorskih načrtih regionalnega in državnega značaja umestijo operativna izhodišča tudi zato, da bo razvoj ostalih dejavnosti v prostoru skladen z razvojem temeljnih pogojev za življenje in delo, kar oskrba s pitno vodo je.

Usmeritve

- regionalizacija vodnih virov in vodooskrbnih sistemov, uskladitev z operativnimi programi
- ureditev problematike vodo-oskrbe, ki je ni moč reševati na lokalnem nivoju, uskladitev z operativnimi programi
- izhodišča za izvedbo / umeščanje v prostor, uskladitev z operativnimi programi in ostalimi sektorji
- akcijski plan izvajanja, uskladitev z operativnimi programi.

2.4.2 Odvajanje in čiščenje komunalne odpadne in padavinske vode

Na področju odvajanja in čiščenja komunalne odpadne in padavinske vode se je predvsem zaradi izvajanja zahtev iz evropske direktive o odpadnih vodah (t.im. Urban Waste Water direktiva) pospešeno gradilo oziroma dograjevalo kanalizacijske sisteme s čistilnimi napravami. Ne glede na to, pa lahko iz podatkov SURS ugotovimo, da se je v obdobju med 2004 in 2009 v Sloveniji zgradilo samo cca. 1.700 km kanalizacijskega omrežja.

Po podatkih iz Operativnega programa odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode se je konec leta 2008 v Sloveniji odpadna voda čistila v 233 komunalnih čistilnih napravah s kapaciteto čiščenja cca. 2'04 milijona PE (populacijskih ekvivalentov).

Preglednica 50: Nekateri kazalci s področja odvajanja in čiščenja komunalne odpadne in padavinske vode (vir: SURS, 2011).

Odvajanje in čiščenje komunalne odpadne in padavinske vode								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Količina odpadne vode, izpuščena iz javnih kanalizacijskih sistemov [v 1000 m³] - skupaj	125185	125421	128144	143299	148952	153781	156015	168477
<i>Neprečiščena odpadna voda [v 1000 m³]</i>	37730	40625	33313	66019	44818	38806	41664	52509
<i>Neprečiščena odpadna voda [%]</i>	30.1	32.4	26.0	46.1	30.1	25.2	26.7	31.2
<i>Prečiščena odpadna voda [v 1000 m³]</i>	87455	84796	94831	77280	104134	114975	114351	115968
<i>Prečiščena odpadna voda [%]</i>	69.9	67.6	74.0	53.9	69.9	74.8	73.3	68.8
Količina odpadne vode glede na stopnjo čiščenja (v 1000 m³) - skupaj	-	84796	94831	77280	104134	114975	114351	115968
<i>Primarno čiščenje</i>	-	61122	58631	32300	31386	18641	8801	4116
<i>Sekundarno čiščenje</i>	-	23512	27542	28994	54600	70146	81331	82795
<i>Terciarno čiščenje</i>	-	162	8658	15986	18148	26188	24219	29057
Odpadne vode po viru onesnaževanja (v 1000 m³) - skupaj	-	125421	128144	143299	148952	153781	156015	168477
<i>Odpadne vode iz kmetijstva, gozdarstva, ribištva</i>	-	1006	1607	272	512	547	548	542
<i>Odpadne vode iz industrijskih dejavnosti - Skupaj</i>	-	24768	19337	17961	19608	19797	17721	17647
<i>Odpadne vode iz industrijskih dejavnosti - Rudarstvo</i>	-	99	109	136	648	383	682	1735
<i>Odpadne vode iz industrijskih dejavnosti - Predelovalne dejavnosti</i>	-	24094	18641	17094	17491	18390	16132	14696
<i>Odpadne vode iz industrijskih dejavnosti - Oskrba z električno energijo</i>	-	278	347	449	1197	755	605	827
<i>Odpadne vode iz industrijskih dejavnosti - Gradbeništvo</i>	-	297	240	282	272	269	302	389
<i>Odpadne vode iz ostalih dejavnosti</i>	-	8279	8807	11070	6866	8310	7710	9288
<i>Odpadne vode iz gospodinjstev</i>	-	77484	76345	72773	74573	68977	70564	63445
<i>Ostale odpadne vode</i>	-	13884	22048	41223	47393	56150	59472	77555
Dolžina kanalizacijskega omrežja - skupaj (km)	-	4848	5545	5496	5820	6241	6673	7215
<i>Dolžina kanalizacijskega omrežja - mešani sistem (km)</i>	-	3331	3539	3453	3651	3632	3752	3807
<i>Dolžina kanalizacijskega omrežja - ločeni odpadni sistem (km)</i>	-	944	1294	1390	1448	1807	2080	2396
<i>Dolžina kanalizacijskega omrežja - ločeni padavinski sistem (km)</i>	-	573	712	653	721	802	841	1012
Število priključkov na kanalizacijsko omrežje	-	168793	171555	182650	194275	207018	215872	231243

2.5 RAVNANJE Z ODPADKI

Širši cilji, ki jih opredeljuje SPRS na področju ravnanja z odpadki, so sledeči:

- Cilj prostorskega razvoja Slovenije je racionalno ravnanje s komunalnimi in drugimi odpadki.
- Ravnanje z odpadki je gospodarska dejavnost, podvržena velikim razvojnim spremembam. V prostoru se zagotavlja z različnimi objekti in napravami, ki se navezujejo na omrežje poselitve in druge izvore odpadkov (industrija, energetika, gradbeništvo, kmetijstvo in gozdarstvo ter druge proizvodne dejavnosti).
- Z objekti in napravami za ravnanje z odpadki na osnovi vzpostavljenega sistema ravnanja z odpadki se zagotovi sto odstotna pokritost države. V okviru ravnanja z odpadki se zagotavlja ponovno uporabo in zmanjševanje količin odpadkov ter nevarnostnega potenciala na izvoru, varno končno odlaganje in odpravljanje neurejenih odlagališč ter drugih starih bremen. Končno odlaganje odpadkov se zagotavlja na prostorsko racionalen način, ob upoštevanju zahtev za varstvo okolja in družbeni sprejemljivosti lokacije.
- Ravnanje s komunalnimi odpadki se zagotavlja na treh ravneh, in sicer na lokalni, regijski oziroma medobčinski in državni. Dopolnilno omrežje manjših centrov je predvsem posledica že obstoječih povezav in dopuščanja možnosti za različne ravni povezovanja lokalnih skupnosti za ravnanje z odpadki.
- Na lokalni ravni se zagotavlja izvajanje ločenega zbiranja komunalnih odpadkov na izvoru, zbiranje in, glede na naravne, prostorske, transportne – logistične in druge razmere, lahko tudi naknadno sortiranje, recikliranje in ponovno uporabo nekaterih ločeno zbranih frakcij odpadkov, trženje sekundarnih surovin in predelavo biološko razgradljivih odpadkov.
- Na regijski oziroma medobčinski ravni se v okviru tako imenovanih regijskih centrov za ravnanje z odpadki le-te naknadno sortira, zagotovi njihovo obdelavo in predelavo, recikliranje in ponovno uporabo ločeno zbranih frakcij odpadkov, trženje sekundarnih surovin, mehansko in biološko obdelanih biološko razgradljivih odpadkov, pripravo odpadkov za termično obdelavo in odlaganje preostankov odpadkov iz teh procesov. Za uresničitev ciljev na področju ravnanja z odpadki se regijske centre organizira prostorsko racionalno, zlasti z vidika gravitacijskih območij in transportnih možnosti. Za ravnanje z odpadki se organizira centre prvega, drugega in tretjega reda. V regijske centre prvega reda se vključuje tudi ravnanje z živalskimi odpadki z visokim tveganjem, drugimi organskimi odpadki in nevarnimi odpadki.
- Na državni ravni se načrtuje toplotna obdelava preostankov odpadkov in odlaganja preostankov po toplotni obdelavi odpadkov v dveh ali največ treh energetske napravah s hkratnim izkoristkom energije tako, da se zagotovi pokritost Slovenije.
- Prostorske ureditve za termično obdelavo odpadkov se načrtuje tako, da se zagotavlja priključitev na obstoječa energetska omrežja, to je elektroenergetski sistem in plinovodni sistem, možnost izkoristka toplotne energije za daljinsko ogrevanje ali v gospodarske namene. Prostorske ureditve za sosežig odpadkov se načrtuje kot gospodarske objekte in naprave na območjih z možnostjo navezave na železniško prometno omrežje in zagotovljenimi prostorskimi možnostmi za odlaganje preostankov po termični obdelavi odpadkov.

- Za zbirna območja ravnanja s komunalnimi odpadki se oblikuje zaokrožena funkcionalna območja s pripadajočimi centri za ravnanje z odpadki. Območja za ravnanje z odpadki se določijo na osnovi zadostnega števila potencialno vključenih prebivalcev, homogene notranje transportne povezanosti, čim krajše transportne razdalje, obstoječega odlaganja oziroma ravnanja z odpadki.
- Centre prvega reda ali regijske centre za ravnanje z odpadki, ki so najvišja oblika združevanja pred toplotno obdelavo, se glede na vključenost prebivalstva (90.000 in več prebivalcev) predvideva v Pomurju, Podravju, Savinjski, Dolenjski, Ljubljani z okolico, Gorenjski, Severni Primorski in na Obali.
- Centre drugega reda se predvidi za manjša območja, kjer je med 55.000 in 90.000 vključenega prebivalstva v okviru območij centrov prvega reda in sicer za Vzhodno Prekmurje, Spodnje Podravje, Dravinjsko, Koroško, Zgornjo Savinjsko, Zasavje, Vrhnjsko – Notranjsko, Kraško – Notranjsko, Posavje.
- Centri drugega reda se lahko predvidijo, če imajo zadostne kapacitete za celovito ravnanje z odpadki za določeno območje. Lahko pa prevzamejo tudi funkcijo centrov prvega reda, če zagotovijo ravnanje z odpadki za celotno območje kot centri prvega reda in izpolnjujejo ostale opredeljene pogoje za center prvega reda.
- S centri tretjega reda ali podcentri se pokriva manjša območja, ki imajo sama premajhno število prebivalcev za ekonomsko racionalno ravnanje z odpadki na daljših transportnih razdaljah, so pa homogena ali že trenutno z dolgoročnim izhodiščem samostojno ravnavajo z odpadki.
- Obstoječa, neustrezno urejena odlagališča odpadkov, ali t.i. »črna oziroma divja odlagališča«, ki so lahko potencialni vir onesnaženja ali motenj v prostoru, se prioritarno sanira. V okviru sanacije se zagotovi okoljsko-tehnične ukrepe, da se prepreči potencialno onesnaževanje naravnih virov ter prostorsko sanacijo, v okviru katere se predvidi ustrezna raba saniranega prostora.
- Trajno odlaganje nizko in srednje radioaktivnih odpadkov (v nadaljnjem besedilu: NSRAO) se zagotovi na območju države pred iztekom življenjske dobe NEK, skladno s pozitivno zakonodajo s področja varstva pred ionizirajočimi sevanji, jedrsko varnostjo in mednarodnimi konvencijami ter pogodbami, katerih podpisnica je Republika Slovenija, medtem ko se rešitve za trajno odlaganje visoko radioaktivnih odpadkov (v nadaljnjem besedilu: VRAO) poišče v sodelovanju s širšo mednarodno skupnostjo. Izhodiščna območja za izbor lokacije za odlagališče NSRAO se pripravijo na osnovi rezultatov ekspertnega vrednotenja ozemlja glede na primernost za odlaganje NSRAO in temeljijo na merilih, ki pogojujejo varnost odlagališča. Presoja alternativnih lokacij znotraj izhodiščnih območij se skladno z mednarodnimi usmeritvami izvede ob presojanju in vrednotenju variantnih rešitev z vidika vplivov na okolje ter na regionalni in urbani razvoj, z ekonomskega vidika, z vidika funkcionalne in tehnične ustreznosti in z vidika družbene sprejemljivosti. Izbor lokacije se izvede s kombiniranim postopkom, ki vključuje strokovno – ekspertno presojno in pridobivanje lokalnih ponudb za lokacijo ter zagotavlja visoko stopnjo vključevanja javnosti.

Ravnanje z odpadki je eden izmed bolj perečih problemov v Sloveniji, saj še vedno poteka pretežno po logiki neomejenih naravnih virov, neekološkega odnosa do virov in zbiranja odpadkov ter odlaganja odpadkov na odlagališča. Na področju ravnanja z odpadki lahko v Sloveniji med ključne probleme štejemo:

- naraščanje količin odpadkov za odlaganje;

- slabo ločevanje na izvoru;
- majhen trg za predelavo odpadkov v surovine in ponovno uporabo odpadkov;
- premajhno število zbirnih centrov;
- nestabilnost finančnih okvirjev za naložbe;
- neizgrajenost objektov in naprav za ravnanje z odpadki;
- neustreznost odlagalnih prostorov.

V evropskem merilu Slovenija proizvede relativno malo odpadkov, saj je precej pod evropskim povprečjem glede skupne količine proizvedenih odpadkov na prebivalca.

Preglednica 51: Količina vseh odpadkov. Vir: Eurostat 2011.

kg na prebivalca	2004	2006	2008
Evropska unija (27 držav) - povprečje	5.516	5.569	5.244
Latvija	544	812	660
Turčija	827	632	912
Hrvaška	1.623		941
Madžarska	2.440	2.213	2.000
Litva	2.040	2.258	2.035
Slovaška	1.982	2.690	2.122
Norveška	1.623	1.942	2.187
Ciper	3.030	1.616	2.324
Češka	2.866	2.410	2.438
Slovenija	2.890	3.008	2.493
Danska	2.329	2.704	2.759
Italija	2.403	2.630	2.992
Španija	3.763	3.648	3.276
Portugalska	2.792	3.302	3.434
Malta	7.833	7.040	3.639
Poljska	4.052	4.463	3.681
Belgija	5.068	5.627	4.540
Nemčija	4.412	4.416	4.540
Irska	6.019	6.948	5.341
France	4.845	5.051	5.375
Velika Britanija	5.972	5.712	5.442
Nizozemska	5.411	5.770	6.056
Grčija	3.160	4.604	6.109
Avstrija	6.488	6.565	6.754
Romunija	17.132	15.955	8.800
Švedska	12.202	12.729	9.346
Estonija	15.460	14.092	14.607
Finska	13.333	13.711	15.394
Luxembourg	18.153	20.283	19.630
Bolgarija	33.855	33.154	37.528
Islandija	1.717	:	:

Tudi pri količini nastalih komunalnih odpadkov se Slovenija uvršča med uspešnejše evropske države, saj je s skupno količino 449 kg nastalih komunalnih odpadkov na prebivalca v letu 2009 pod evropskim povprečjem, ki znaša 513 kg/prebivalca (vir: Eurostat, 2011).

Preglednica 52: Odpadki v Sloveniji. Vir: SURS 2010.

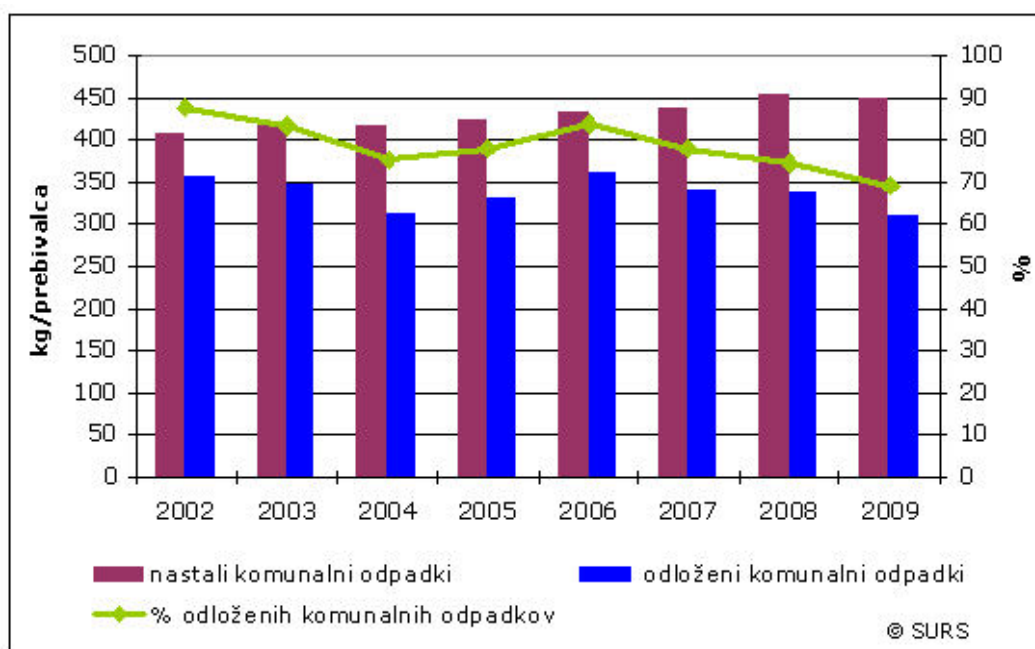
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nastali komunalni odpadki (tone)	872.676	850.740	879.829	832.827	844.949	865.620	885.595	922.829	912.981
Nastali komunalni odpadki (kg/prebivalca na leto)	438	426	441	417	422	431	439	453	449
Nastali nevarni komunalni odpadki (tone)	0	863	1.145	906	1.000	1.461	2.907	3.024	3.577
Nastali nevarni komunalni odpadki (kg/prebivalca na leto)	0.0	0.4	0.6	0.5	0.5	0.7	1	2	2
Odloženi odpadki na komunalnih odlagališčih (tone)	950.614	821.436	820.132	727.464	752.546	840.338	811.674	822.722	750.743
Odloženi odpadki na komunalnih odlagališčih (kg/prebivalca na leto)	477	412	411	364	376	418	402	403	369
..Od tega komunalni odpadki (tone)	-	712.830	693.526	624.923	658.572	725.231	687.612	684.719	627.686
..Od tega komunalni odpadki (kg/prebivalca na leto)	-	357	347	313	329	361	341	336	309
Nastali odpadki v proizvodnih in storitvenih dejavnostih (tone)	3.135.151	4.078.166	4.686.134	5.981.378	5.669.138	6.031.088	6.150.037	6.111.368	5.847.398
Nastali nevarni odpadki v proizvodnih in storitvenih dejavnostih (tone)	67.520	66.780	67.137	108.882	126.848	101.506	103.236	150.915	95.676
Interna predelava odpadkov (tone)	617.098	2.016.642	2.194.327	2.619.714	2.022.718	1.592.491	1.749.767	1.948.316	2.022.729
Interno odstranjevanje odpadkov (tone)	795.054	713.248	885.134	857.465	895.086	788.792	1.246.382	486.658	471.302
Celotna predelava odpadkov (tone)	905.156	2.511.343	3.222.759	3.648.841	3.297.516	3.563.639	4.272.941	5.181.613	5.104.271
Celotno odstranjevanje odpadkov (tone)	1.689.647	1.126.077	1.139.010	1.672.076	1.718.613	1.881.403	2.859.882	2.150.396	1.709.814
Izvoz odpadkov (tone)	115.631	191.676	161.392	334.163	505.724	325.215	263.031	304.091	190.530
Uvoz odpadkov (tone)	-	158.278	197.019	433.202	374.750	861.584	981.478	726.378	692.516

S povečanim zbiranja biorazgradljivih odpadkov se količina zbranih biorazgradljivih odpadkov v zadnjih letih povečuje in znaša v letu 2009 že več kot 4% vseh komunalnih odpadkov.

Preglednica 53: Biorazgradljivi odpadki. Vir: SURS, 2010.

	2005	2006	2007	2008	2009
Nastali komunalni odpadki – SKUPAJ	845	866	886	923	913
biorazgradljivi kuhinjski odpadki					
ter jedilno olje in maščobe	19	23	21	33	40

Količina odloženih komunalnih odpadkov se je v obdobju 2002 - 2009 sicer zmanjševala, vendar smo v letu 2009 še vedno odložili skoraj 69 % celotne količine nastalih komunalnih odpadkov oziroma 309 kg na prebivalca na leto. To je bistveno nad evropskim povprečjem, ki znaša 38 % odloženih odpadkov, vse to pa gre na račun sežiganja in kompostiranja odpadkov, ki v evropskem merilu dosega skupaj cac 40 % celotne količine nastalih komunalnih odpadkov, v Sloveniji pa sta še zanemarljiva, ta količina pa konča na odlagališčih.

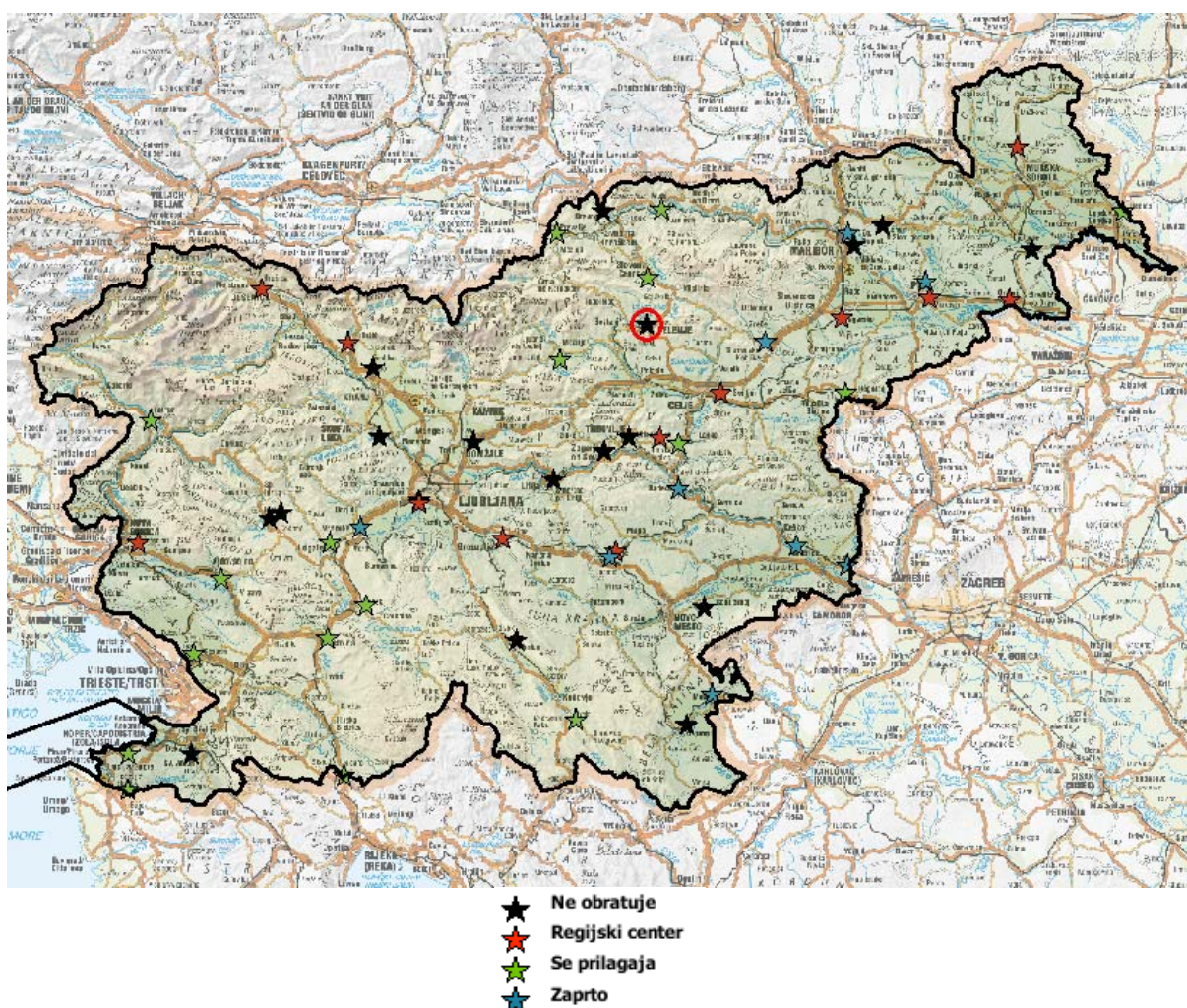


Grafikon 14: Nastali in odloženi komunalni odpadki v Sloveniji. Vir: ARSO in SURS 2010.

Pozitivno je, da je v primerjavi z drugimi evropskimi državami Slovenija sicer zelo uspešna pri reciklaži komunalnih odpadkov - tako kot Danska reciklira 34 odstotkov odpadkov, kar obe državi uvršča tik za Belgijo in Švedsko (36 odstotkov) ter Nemčijo, ki reciklira 48 odstotkov komunalnih odpadkov.

Čeprav je v Sloveniji že vzpostavljeno ločeno zbiranje odpadkov in se ločeno zbrane frakcije ne odlagajo na odlagališčih, pa je stanje na področju ravnanja z odpadki nezadovoljivo predvsem glede količin odloženih odpadkov na odlagališčih, ki so še vedno previsoke zaradi nizkega deleža ločeno zbranih frakcij, saj le ca 10% frakcij (vir: SURS, 2010) izločimo iz skupne količine zbranih komunalnih odpadkov. Večina odlagališč nima potrebne opreme za dodatno razvrščanje in predelavo zbranih mešanih komunalnih odpadkov, ki tako vsi končajo na odlagališčih. To je posledica nezgrajenih zbirnih centrov in nezaupanja v nove okoljske tehnologije ter koristne uporabe odpadkov ali njihovih sestavin, ki zajema predvsem reciklažo odpadkov za predelavo v surovine in ponovno uporabo odpadkov ter uporabo odpadkov kot gorivo v kurilni napravi ali industrijski peči ali uporabo odpadkov za pridobivanje goriva. Za zadostitev osnovnim potrebam po ločenem zbiranju odpadkov je ocenjeno, da je treba imeti v državi praviloma vsaj en zbirni center na občino, pri večjih občinah tudi več.

Največji delež odpadkov se torej odlaga na odlagališčih. Ker vsa odlagališča odpadkov v Sloveniji niso opremljena skladno s predpisi, je bilo z uveljavitvijo zahtev Pravilnika o odlaganju odpadkov in Uredbe o odlaganju odpadkov na odlagališčih doseženo, da so se upravljavci odlagališč, ki ne izpolnjujejo tehničnih zahtev glede delovanja odlagališča, morali odločiti za zaprtje odlagališč ali pa za prilagajanje in pridobitev okoljevarstvenih dovoljenj za delovanje odlagališč.



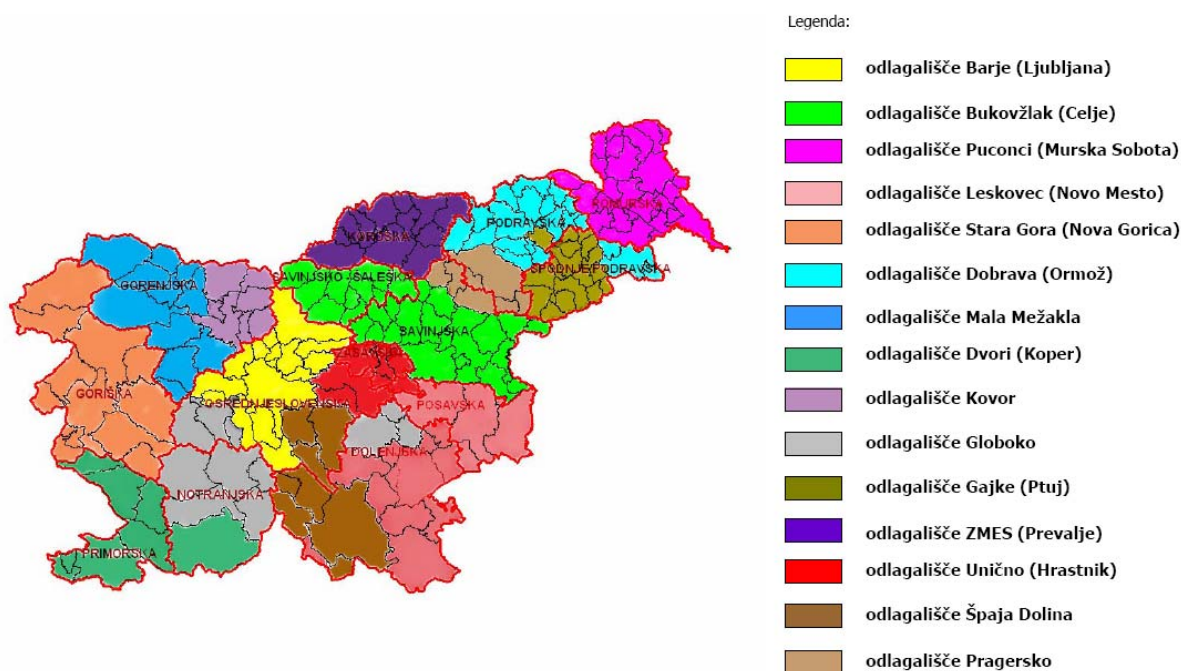
Slika 56: Odlagališča komunalnih odpadkov v Sloveniji. Vir: Atlas okolja, MOP ARSO.

Delež nevarnih odpadkov se v obdobju 2002 – 2009 giblje med 1,5% in 2% vseh odpadkov, v zadnjem letu količina upada (vir: SURS, 2010). Z uvajanjem zakonskih predpisov za posamezne vrste odpadkov je področje primerno urejeno, v okviru urejanja ravnanja z nevarnimi odpadki pa bo treba sanirati tudi obstoječa odlagališča nevarnih odpadkov, kjer je sanacija potrebna zaradi povečanih emisij izcednih voda v podtalnico oziroma drugih okoljskih problemov. V okviru teh dejavnosti bo upoštevano predvsem načelo Onesnaževalec plača (ki je v časih recesije zgolj načelo) in tudi zakonodaja, ki ureja področje državnih pomoči.

Največji izziv okoljske politike predstavlja striktno izvajanje zakonodaje s področja ravnanja z odpadki in skladno s tem preusmerjanje tokov odpadkov z odlagališč. Za ureditev področja odpadkov so bili skladno z direktivami EU s področja ravnanja z odpadki in zakonskimi predpisi sprejeti Operativni programi za posamezna področja ravnanja z odpadki. Tako so bili za posamezne vrste nevarnih odpadkov (pesticidi, gudron, PCB, baterije,...), embalažo, gradbene odpadke itd. sprejeti ločeni Operativni programi, ki pa so vezani predvsem na specifične dejavnosti oz. sektorje ravnanja z odpadki in jih nadalje ne obravnavamo. Zaradi v primerjavi z ostalimi sektorji relativne neurejenosti področja in prostorske zahtevnosti je posebej pomembno področje komunalnih odpadkov. Razvojna prioriteta na področju ravnanja s komunalnimi odpadki temelji na Operativnem programu odstranjevanja

odpadkov s ciljem zmanjšanja količin odloženih biorazgradljivih odpadkov (MOP, 2008) in Odredbi o ravnanju z ločeno zbranimi frakcijami pri opravljanju javne službe ravnanja s komunalnimi odpadki.

Tako kot vsaka gospodarska dejavnost, se tudi ravnanje z odpadki podreja osnovnim ekonomskim zakonitostim. Ravnanje s komunalnimi odpadki je lahko učinkovito in racionalno le pri razmeroma velikih količinah odpadkov. Z velikostjo oziroma kapaciteto naprav padajo stroški na enoto odpadka, zaradi tega pa se povečujejo stroški transporta do teh naprav. Praviloma so stroški transporta v primerjavi s predelavo in odstranjevanjem odpadkov nizki, zato morajo biti kapacitete teh naprav razmeroma visoke. Zato je treba v Republiki Sloveniji problematiko komunalnih odpadkov reševati v okviru zmogljivih regijskih centrov za ravnanje z odpadki. Ob upoštevanju prostorskih, naravnih, poselitvenih in drugih danosti slovenskega prostora, tehnično-tehnoloških možnosti, ekonomičnosti in logistike, družbene sprejemljivosti in usmeritve v načrtno ravnanje z odpadki, je upravičen in izvedljiv le regijski ali medobčinski pristop. Ravnanje s komunalnimi odpadki je v pristojnosti lokalnih skupnosti. Zakon za varstvo okolja določa dve obvezni občinski gospodarski javni službi na tem področju, tj. službo za zbiranje in prevoz odpadkov ter službo odlaganja obdelanih preostankov komunalnih odpadkov. Pretežni del načrtovanja zbiranja komunalnih odpadkov, priprave ločeno zbranih različnih zvrsti odpadkov, določene stopnje obdelave mešanih komunalnih odpadkov pred odlaganjem ter zagotavljanje odlagalnih površin se odvija na medobčinskem nivoju. Gre za zbirna območja, ki so pred petnajstimi leti pripadala posameznim večjim občinam, v bližnji prihodnosti pokrajinam.



Slika 57: Regijska pokritost odlaganja odpadkov.

Vir: Operativni program odstranjevanja odpadkov, MOP, 2008.

Na regijski ravni, ki jo je treba zaradi odsotnosti regionalnega nivoja lokalne samouprave izvajati ali na medobčinskem ali pa na državnem nivoju, je prvenstveno treba vzpostaviti mrežo regijskih centrov 1. reda. V SPRS so bila podana gravitacijska območja, ki so bila v

operativnih programih nadalje razdeljena na manjša območja. Določenih je 15 možnih lokacij za regijska odlagališča glede na prostorsko umestitev z namenom, da vsako od izbranih regijskih odlagališč prevzame približno enako obremenitev zaradi odlaganja obdelanih komunalnih odpadkov pri čim manjših zunanjih okoljskih stroških, ki nastanejo zaradi transporta preostankov obdelave komunalnih odpadkov od centrov ravnanja s komunalnimi odpadki do regijskega odlagališča, čim manjšo okoljsko ogroženost ter čim manjše vplive na ohranjanje narave in varstvo kulturne dediščine.

Preglednica 54: Razpoložljive zmogljivosti odlagališč. Vir: Operativni program odstranjevanja odpadkov, MOP, 2008.

ODLAGALIŠČE	Skupna zmogljivost odlagališča v tonah	Zapolnjeno do 31.12.2006 v tonah	Preostala zmogljivost v tonah na 31.12.2006	Predviden čas odlaganja v letih	Celotna odlagalna površina v ha	Zapolnjena odlagalna površina v ha do 31.12.2006	Prostornina odloženih odpadkov v m ³ na 31.12.2006
BARJE	6.424.456	4.970.512	1.453.944	2013	30,02	20,26	4.568.047
STARA GORA	2.083.416	1.966.416	117.000	2010	20,00	4,20	2.163.058
CeROD	1.855.000	500.000	1.355.000	2037	10,30	4,10	470.000
BUKOVŽLAK	1.500.000	1.150.000	350.000	2010	9,50	5,50	960.000
DVORI	860.000	380.000	480.000	2017	10,00	7,00	600.000
MALA MEŽAKLA	742.000	213.609	528.391	2020	3,86	2,44	201.600
CERO PUCONCI	665.100	290.100	375.000	2020	9,50	2,00	320.000
CERO GAJKE	440.000	106.574	333.426	2025	12,00	3,00	133.217
KOVOR	329.172	179.187	149.985	2037	3,50	0,00	270.000
ŠPAJA DOLINA	320.000	70.567	249.433	2026	1,80	0,90	65.000
UNIČNO	223.000	90.000	5.000	2013	1,05	0,53	112.500
DOBRAVA	190.000	110.000	80.000	2017	3,50	1,90	175.000
GLOBOKO	56.100	23.347	32.753	2012	1,90	0,40	58.367
ZMES- I. faza	75.000	0	75.000	2016	1,7	0	0
PRAGERSKO	268.000	239.000	29.000	2009	6,7	5,8	406.000

Očitno je sicer, da nekatera možna regijska odlagališča nimajo dovolj velikega zaledja prebivalstva, da bi količina obdelanih komunalnih odpadkov, namenjenih odlaganju, zagotavljala ekonomično učinkovitost obratovanja odlagališča, zato so v zadnjem času pogostejše govorice o zmanjšanju števila regijskih centrov 1. reda na 7 do 10, kar je s stališča ekonomije obsega in ekonomske upravičenosti gotovo bolje kot razdrobljenost sistemov. Prav tako je podobno razdelitev predvidela že sedanja SPRS, kjer je v usmeritvah za ravnanje z odpadki zasnovan koncept z osmimi območji prvega reda.

Pri tako primerni osnovi, kot jo je za področje ravnanja z odpadki z zasnovo podala SPRS (podobnega primera v SPRS za npr. področje oskrbe s pitno vodo ni!) čudi, kako da se to področje ni hitreje razvilo oziroma da po vseh teh letih problematika umestitve centrov 1. reda še ni razrešena (različne variante za Notranjsko/Kraško/Obalno območje, Gorenjsko...)

ter da so v veljavi rešitve zaradi neizgrajenosti sistema povzročajo prevoz zbranih komunalnih odpadkov čez celo Slovenijo. Ob tem se je jasno pokazala nujnost regionalnega nivoja lokalne samouprave, saj se princip subsidiarnosti v smislu prevzemanja iniciative na nivoju, ki lahko problem najuspešneje reši, pri odpadkih ni upošteval. Občine so bile namreč prepuščene v medsebojno dogovarjanje, čeprav je ureditev centrov 1. reda v odsotnosti regionalnega nivoja lahko in sme biti samo državna odgovornost. Zato bi bilo potrebno (razen za območja, kjer se v skladu z državnimi izhodišči občine v celoti same dogovorijo in izvedejo tak center) s strani državnih organov prevzeti iniciativo za ureditev problematike ter nato z nadaljnjimi ukrepi (prostorsko načrtovanje, financiranje, upravljanje) izvesti zahtevane naloge. Zato je treba v načrtovalskem smislu vsa izhodišča operativnih programov operacionalizirati ter zagotoviti umestitev v prostor oziroma izhodišča zanj v strateških prostorskih načrtih na ravni regije oziroma države.

Slovenija dolgoročno ne bo mogla izpolnjevati postavljenih okoljskih ciljev glede ravnanja z odpadki brez termične obdelave. Prvi objekt (za potrebe savinjske regije) je zgrajen v Celju. Gradnja podobnih objektov je lahko sicer regijska ali nadregijska, odvisno od količin odpadkov, namenjenih termični obdelavi in pogojev distribucije proizvedene toplotne energije. V RS bi bila zato smiselna umestitev objektov termične obdelave v regijah z več kot 200.000 prebivalci in to v večjih mestih, kjer je izkazana izrazita potreba po toplotni energiji in je zato smiselno razmišljati o nadregijskem konceptu objektov termične obdelave (na primer za osrednjeslovensko - Ljubljana in severovzhodno Slovenijo - Maribor). Enake napake, kot je bila storjena z določanjem centrov 1. reda, ne bi smeli storiti tudi pri objektih za termično obdelavo. Za to področje je sicer po zakonu odgovorna država, zato mora država prva storiti potrebne korake za izvedbo teh projektov ter zagotoviti umestitev v prostor oziroma izhodišča zanj.

Termična obdelava odpadkov z energetske izrabo je zaradi visokih okoljevarstvenih zahtev tehnološko in procesno zahteven postopek. V ta postopek je potrebno usmeriti odpadke ali preostanke odpadkov, ki z ekonomskega vidika nimajo več nobene snovne vrednosti, jih ni mogoče usmeriti v noben postopek, ki je po hierarhiji prednosten in imajo zadostno kurilno vrednost. Gre na primer za naslednje odpadke: del komunalnih odpadkov, ki preostane po ločenem zajemu zbranih frakcij (preostali mešani komunalni odpadki), v procesih mehansko biološke obdelave izločena lahka frakcija preostanka odpadkov po ločenem zbiranju, posamezne vrste odpadkov, ki so preostanki in nastanejo v raznih stopnjah razvrščanja, predobdelave, obdelave ali snovne izrabe in recikliranja posameznih skupin ločeno zbranih frakcij in jih je možno energetsko izrabiti in posamezne vrste odpadkov iz gospodarstva, obrti in ustanov, ki so podobni odpadkom iz gospodinjstev ali njihovim posameznim sestavinam in jih je možno energetsko izrabiti. Poleg komunalnih odpadkov je smiselno in ekonomično termično obdelati z energetske izrabo še naslednje odpadke: posamezne frakcije odpadne embalaže, blata čistilnih naprav, živalskih stranskih proizvodov, ki niso namenjeni prehrani ljudi, odpadke iz zdravstva in druge organske odpadke iz industrije, za katere je termična obdelava iz različnih razlogov že predpisana s posebnimi podzakonskimi predpisi, ali pa je termična obdelava smiselna zaradi lastnosti teh odpadkov (kužnost, rizičnost in drugo). Objekte termične obdelave odpadkov potrebujemo tudi zato, ker bodo v naslednjih letih potekla prehodna obdobja za odlaganje določenih vrst odpadkov, ki ta trenutek predstavljajo okoljski problem, npr. blato iz komunalnih čistilnih naprav, greznični mulji in drugi odpadki, ki nastajajo pri čiščenju komunalnih odpadnih voda in jih na obstoječih odlagališčih ni

dovoljeno odlagati, ter za obdelane odpadke iz zdravstva, kjer so mejne vrednosti za odlaganje odpadkov v večini primerov presežene za izpuste skupnega organskega ogljika in kurilno vrednost. Če želimo zadostiti načelu samozadostnosti in poskrbeti za te odpadke v RS, moramo imeti na razpolago zadosti zmogljivosti za termično obdelavo le teh.

Problematika radioaktivnih odpadov je obravnavana v postopku priprave državnega prostorskega načrta.

Usmeritve

Vodilna načela ravnanja z odpadki naj bodo:

- preprečevanje nastajanja odpadkov, kar zajema kakršnekoli ukrepe, sprejete preden snov, material ali proizvod postane odpadke, ki zmanjšajo količino odpadkov, vključno s ponovno uporabo proizvodov ali podaljšanjem življenjske dobe proizvodov, škodljive vplive nastalih odpadkov na okolje in zdravje ljudi ali vsebnost nevarnih snovi v materialih in proizvodih;
- pripravo za ponovno uporabo;
- recikliranje;
- drugo predelavo (npr. predelavo v energetske namene);
- odstranjevanje, pri čemer je odlaganje odpadkov na odlagališčih najslabša možnost, ki se uporablja samo v primerih, ko odpadkov ni možno predelati ali odstraniti na drug način;
- regionalizacija oskrbnih sistemov ravnanja z odpadki z umestitvijo regijskih centrov 1. reda v strateške prostorske dokumente regionalnega in državnega nivoja, uskladitev z operativnimi programi;
- državne/nadregionalne ureditve – termična obdelava odpadkov, odlagališče radioaktivnih odpadkov, odlagališča nevarnih odpadkov, ključne sanacije stanj, vse vključno z umestitvijo objektov, uskladitev z operativnimi programi;
- izhodišča za izvedbo / umeščanje v prostor, uskladitev z operativnimi programi;
- akcijski plan izvajanja, uskladitev z operativnimi programi.

Usmeritve za področje ravnanja s komunalnimi odpadki torej narekujejo aktivnosti na treh ravneh:

- Lokalna (občinska) raven: zbiranje komunalnih odpadkov, zagotavljanje čim boljšega ločevanja odpadkov na izvoru, naknadno sortiranje, preprostejši postopki obdelave in predelave odpadkov (na primer stiskanje, kompostiranje v kopah na prostem in podobno) ter oddajanje posameznih frakcij v nadaljnjo predelavo v skladu s predpisi.
- Regijska (medobčinska) raven - centri 1. reda (le izjemoma 2. reda): naknadno sortiranje, obdelava odpadkov (kompostarne, mehansko-biološka obdelava,..), oddajanje določenih zvrsti odpadkov v nadaljnjo predelavo v skladu s predpisi, recikliranje in ponovna uporaba ločeno zbranih frakcij odpadkov, odlaganje preostankov odpadkov ter priprava odpadkov za termično obdelavo, termična obdelava preostankov odpadkov s proizvodnjo energije na nivoju regije in odlaganje preostankov po termični obdelavi.
- Nadregijska raven (omrežje regijskih centrov): termična obdelava preostankov odpadkov na nadregijskem nivoju (pokrivanje potreb več regij) z izrabo energije in odlaganje preostankov po termični obdelavi.

3 RAZVOJ KRAJINE

Strategija prostorskega razvoja Slovenije krajino obravnava v okviru izhodišč in ciljev prostorskega razvoja, v okviru zasnove prostorskega razvoja s prioritetami in usmeritvami za doseg ciljev in v okviru zasnove enega zmed treh osnovnih sistemov: poselitev, infrastruktura in krajina.

SPRS v zasnovi razvoja krajine opredeljuje, da se krajina razvija v treh prevladujočih smereh, in sicer: kot pretežno naravna krajina, kot pretežno kulturna krajina ter kot pretežno urbana in kmetijsko intenzivna krajina. Določene so ključne značilnosti in usmeritve za razvoj posamezne kategorije krajine ter generalne usmeritve za umeščanje in posameznih dejavnosti v naravno, kulturno ali urbanizirano krajino. Dejavnosti se umešča v območja z največjimi prostorskimi potenciali zanje, kjer so hkrati najmanj ranljive sestavine naravnega in grajenega okolja, sestavine kulturne krajine ter regionalnega in urbanega razvoja. SPRS navaja k spodbujanju takih prostorskih rešitev in programov, ki omogočajo dolgoročno ohranitev prostorskih kvalitiet, zavrača pa razvojne pobude, ki temeljijo le na kratkoročnih ekonomskih koristih in onemogočajo vzpostavitev kvalitetnih prostorskih rešitev. Na območjih, kjer je cilj trajna ohranitev krajinske prepoznavnosti, kulturne in biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot ter doživljajskih kvalitiet, se spodbuja primerne dejavnosti. Pri načrtovanju razvoja krajine se upošteva s predpisi določene varstvene zahteve. Na območjih, kjer so izraženi interesi za ohranjanje biotske raznovrstnosti, naravnih vrednot in kulturne dediščine ter za varovanje naravnih virov in drugih kakovosti naravnega in bivalnega okolja, se spodbuja skupna varovanja.

3.1 PREPOZNAVNOST SLOVENIJE Z VIDIKA KULTURNEGA IN SIMBOLNEGA POMENA KRAJINE

Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije (Marušič, 1998) slovenske krajine razvršča v pet osnovnih krajinskih območij: alpske krajine, krajine predalpskega sveta, krajine panonskega sveta, krajine kraškega sveta notranje Slovenije in primorske krajine.

Krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni so: Bohinj, Fužinarsko-Studorske planine, Bled, Lipica, Škocjanske jame, del Brkinov in Matarskega podolja, Cerkniško polje, Planinsko polje, grad Snežnik, Loški Potok, Ljubljansko barje, del Osrednjih Slovenskih Goric, Bitnje, Brdo pri Kranju; del Bržanije in Movraške doline; območje Ruta, Granta, Stržišča in Kala; Srednji vrh nad Gozdom Martuljkom, dolina Kolpe pod Starim trgom, območje Strmice – Predjame, Strojna, Kapelske gorice, območje Gore, območje Negove in Treh Kraljev; Polhov Gradec in Črni Vrh, Radensko polje, Prem in Suhorje, grad Borl, Jezersko, dolina Soteske, Starih Žag, območje Fale, del Goričkega, Gorjancev, Podgorja, območje Idrije, Jeruzalemske gorice, Kras, Lipniška dolina, Mirenska dolina, Otočec, območje Kozjanskega, Obsotelja, Bizeljskega, Ribniško Pohorje, območje Rogatca in Donačke gore, območje Strunjana, Šavrini, območje Šentjanža nad Dravčami, območje Smlednika in Šmarne gore, Trenta, območje vasi pod Čavnom, Velika Planina,

Vipavska brda, Paški Kozjak, širše območje Volčjega Potoka, Zgornja Mežiška dolina, Zgornja Selška dolina, območje Žičke kartuzije, Zadrebčka dolina, območje Dolskega in Krumperka, južno Pohorje, Košenjak, Zgornja Savinjska dolina, del Belokranjskega ravnika, spodnji del Goriških Brd, del Haloz.

Na spreminjanje krajinske slike v največji meri vpliva kmetijstvo. Večanje posestne strukture in večanje pridelovalnih enot je osnova za večjo produktivnost dela. Strukturne spremembe kmetijstva in s tem povezane rabe prostora in parcelne strukture, so bile v zadnjih 10 letih neizrazite in niso pomembno vplivale na spremembo krajinske slike. V večji meri spremembe nastajajo zaradi opuščanja kmetijske rabe in postopnega zaraščanja. Slovenske krajine še vedno označuje označuje pestrost, visoka stopnja naravne ohranjenosti in ohranjanje kulturnih sestavin krajine. Opazna pa so nekatera nova razvrednotenja, kot npr. veliki oglaševalskih plakati v krajini in neustrezna širitev poselitve.

Zaradi novih dejavnosti, predvsem infrastrukturnih koridorjev, se naravna območja drobijo in prekinjajo se naravni koridorji, ki omogočajo povezanost naravnega prostora.

Spremembe v krajini nastajajo tudi zaradi širitve poselitve in infrastrukture ter zaradi sprememb obsega in načina rabe naravnih virov. Širijo se poselitve in infrastruktura, širi se gozd, krčijo se kmetijske površine, širijo se območja za rekreacijske dejavnosti in turizem.

Če povzamemo, so dejavniki, ki vplivajo na spremembe v krajini:

- spremembe v mobilnosti prebivalstva, ki vplivajo na razmeščanje dejavnosti v prostoru,
- pritiski zasebnih interesov na rabo prostora,
- uveljavljanje javnega interesa na področju varstva okolja,
- intenzivnost gospodarskega razvoja,
- spremembe v kmetijstvu,
- uveljavljanje novih gospodarskih panog oz. njihovih področij (npr. izraba solarne energije, bioplina,...),
- sistem prostorskega načrtovanja, ki vpliva na razmerje med varstvenim in razvojnim vidikom, med različnimi sektorji, na možnost vsakokratnega preverjanja odločitev napram rezervatnemu varstvu idr.
- usklajenost oz. neusklajenost med sektorji.

Usmeritve

- Ohranjanje in razvoj krajinskih območij s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni, se prvenstveno zagotavlja z ustreznim načrtovanjem in programiranjem. Krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi, ki so pomembna na nacionalni ravni, se lahko tudi zavaruje, če se s tem zagotovi dodatne možnosti za njihovo uspešnejše upravljanje.
- V postopkih prostorskega načrtovanja se krajinska območja s prepoznavnimi značilnostmi obravnava kot zaokrožena krajinska območja in v njih zagotavlja tak prostorski razvoj, ki ohranja njihovo celovito prepoznavnost.
- Poseben kulturni in simbolni pomen ima Slovensko morje oziroma slovenski akvatorij, kjer se zagotavlja prostorski razvoj, s katerim se ohranjajo njegov kulturni in simbolni pomen ter biotska raznovrstnost.

- Opredeljene so splošne usmeritve za ohranjanje prepoznavnosti krajinskih območij, ki se jih upošteva v programih in načrtih posameznih sektorjev in lokalnih skupnosti.
- Dejavnike prepoznavnosti krajine se obravnava kot razvojne dejavnike, ki povečujejo privlačnost območij za prebivalce, investitorje in obiskovalce. V teh območjih se spodbuja dejavnosti, kot so trajnostno rabo dediščine, razvoj turizma v povezavi s kulturnimi vrednotami in s tradicionalno kmetijsko dejavnostjo, oblikovanje kulturnih poti in podobno ter tako prispeva h gospodarskemu razvoju ter ohranitvi in povečanju prepoznavnosti.
- Opredeljene so usmeritve za zagotavljanje ohranjanja prepoznavnih značilnosti na ravni posameznih krajinskih regij
- V alpskih krajinah se upošteva veliko naravno dinamiko, naravne procese, ranljivost visokogorskega sveta in mikroreliefa ter značilno oblikovanost reliefa.
- V predalpskih krajinah se upošteva organizacijo prostora v gorskih in hribovitih območij, za katere je značilen »celek«, ranljivost podzemnih voda in strukturno vrednost avtohtone vegetacije na ravninskih predelih.
- V subpanonskih krajinah se upošteva značilno organizacijo rabe prostora, vezano na relief in ekspozicijo pobočij, ranljivost podzemnih voda in avtohtone vegetacije ter vodnih ekosistemov.
- V kraških krajinah notranje Slovenije se upošteva strukturo kraških polj in podolij, druge posebnosti krasi ter ranljivost kraških vodonosnikov in podtalja.
- V primorskih krajinah se upošteva reliefne in geomorfološke značilnosti, ranljivost naravnih delov morske obale in morja ter krajinsko ekološki pomen naravne zarasti.

3.2 NARAVNE KAKOVOSTI KRAJINE

Naravne kakovosti slovenskega prostora predstavljajo prednost Slovenije v primerjavi z Evropo. Naravne kakovosti ugodno vplivajo na stanje okolja v Sloveniji, na bivalne kakovosti ter so osnova za ekološko naravnane dejavnosti na podeželju. Naravne kakovosti so značilne zlasti za območje Julijskih Alp, za Kamniško Savinjske Alpe in Karavanke, Snežnik, Krim in Kočevsko, Nanos in Trnovski gozd, porečje Ljubljanice, Soče, Drave, Mure, Kolpe, Dravinje in zgornji tok Save. Kot območja z naravnimi kakovostmi se štejejo tudi druga, manjša, pretežno naravno ohranjena območja na celotnem območju Slovenije.

V nadaljnjem besedilu so opredeljene značilnosti in usmeritve za območja ohranjanja narave in naravnih kakovosti.

Evropska konvencija o krajini je mednarodni sporazum o varstvu, upravljanju in načrtovanju krajin ter o ozaveščanju javnosti o pomenu krajin. Sprejeta je bila leta 2000 v Firencah, njena določila pa so postala zavezujoča leta 2004, ko jo je ratificiralo več kot 10 držav podpisnic. Slovenija jo je podpisala in ratificirala leta 2003. Do danes jo je podpisalo 38 držav, od tega jo je ratificiralo 32 držav.

Namen konvencije je oblikovati temeljni okvir za kompleksno obravnavo krajin in ohranitev krajinske dediščine v Evropi. Narekuje celovito obravnavo krajinskega prostora, tako najvrednejše kot vse preostale krajine. Poudarja, da je krajina skupna dediščina držav in da je za njeno ohranjanje potrebno mednarodno sodelovanje. Konvencija je bila sprejeta tudi zaradi zavedanja o možnosti izgube kakovosti in vrednot krajine, ki so posledica spreminjanja in globalizacije družbenogospodarskih procesov.

Izhodišča poudarjajo:

- pomembno vlogo krajine na kulturnem, ekološkem in družbenem področju in njeno vlogo kot gospodarskega vira;
- da je krajina bistveni del bivanjskega okolja in bistvena sestavina evropske naravne in kulturne dediščine, ki prispeva k blaginji človeštva in utrjevanju evropske prepoznavnosti;
- da je krajina pomembna povsod: v naseljih in na podeželju, na razvrednotenih območjih in območjih največjih vrednosti, izjemno vrednih in drugih, manj pomembnih območjih.

Konvencija ni restriktivni dokument, je sporazum, ki pomeni spodbudo za celovito obravnavanje krajin in njihovo vključevanje v procese načrtovanja razvoja in varstva v prostoru. Kot taka spodbuja k medsektorskemu sodelovanju. Pomemben cilj konvencije je tudi spodbujanje aktivnega vključevanja javnosti pri obravnavi krajinskih vsebin, ozaveščanju o pomenu in vrednotah krajin in ustrezno upravljanje krajin, z namenom doseganja zelenega stanja kulturnih krajin.

Omrežje **Natura 2000** sestavljajo posebna območja varstva (SAC Special Areas of Conservation), ki izhajajo iz direktive FFH in posebna zavarovana območja (SPA – Special Protected Area) iz Direktive o varstvu ptičev. Slovenija je določila območja Natira 2000 z Uredbo o posebnih varstvenih območjih (Natura 2000)(Uradni list RS, št. 49/04). V letu 2007

in 2008 sta bili, glede na opomin s strani Evropske komisije, sprejeti dopolnitvi uredbe (UL RS, št. 59/07 in 43/08), ki za posamezna dodatna območja določata obveznost presoje.

Deset let po sprejemu Ocene stanja in teženj 2001 se ugotavlja, da namera po vzpostavitvi monitoringa spremljanja stanja in teženj v prostoru, kljub formalnim zavezam, ni bila realizirana. Zato tudi analiza, ki je predmet tega projekta, navaja zgolj nekatere ugotovitve o stanju prostora oz. krajine.

3.2.1 Ohranjanje narave

Za Slovenijo je značilna sorazmerno visoka stopnja naravne ohranjenosti, biotske pestrosti, krajinske raznolikosti in identitete prostora.

Naravno ohranjena območja so predvsem gozdovi Julijskih Alp s predgorjem, Karavank ter Kamniško/Savinjskih Alp, osrednjega dela Pohorja, osrednjega dela Trnovske planote, Nanosa in Hrušice, Javornika in Snežnika, Gorjancev ter kočevske gozdove, predele ob Muri, Dravi in Kolpi in ob drugih slovenskih rekah.

Pri obravnavi območij ohranjanja narave in kulturnih vrednot je treba izpostaviti, da pri zagotavljanju varstvenih ciljev praviloma ne gre za primarno oziroma izključno rabo prostora, temveč za usmerjanje in omejevanje te rabe zaradi prekrivanja interesov razvoja in varstva. Območja, pomembna za ohranjanje narave in kulturnih vrednot imajo poleg potencialov za varstvo tudi potenciala za druge rabe, predvsem gozdarstvo, kmetijstvo, turizem in rekreacijo, pa tudi za poselitve in infrastrukturo. Upoštevanje varstvenih ciljev in prilagoditve razvoja dejavnosti v prostoru naj ne bi zmanjšale razvojnih potencialov, temveč naj bi se oprle na posebnosti in primerjalne prednosti posameznih območij (Hudoklin, 2002). Pomembno je, da se poleg normativnega varstva uveljavlja tudi proces prostorskega planiranja, ki v pripravo prostorskih planov celovito vključuje varstvene vsebine. Praksa kaže, da smo pri tem le deloma uspešni. Po eni strani se s celovito presojo vplivov na okolje, ki se praviloma izvaja za prostorske plane, preverja sprejemljivost planov z vidika upoštevanja okoljskih ciljev in s tem se zagotavlja varstvene cilje. Po drugi strani pa se iz procesa prostorskega planiranja, zaradi sistemsko slabo urejenega medsektorskega usklajevanja, pritiskov investorjev in upadanja pristojnosti prostorskega načrtovanja, postopno umika celovito vključevanje varstvenih vidikov v proces načrtovanje prostorskega razvoja; oziroma prostorsko načrtovanje upošteva samo izključevalne (varovalne) režime, ne pa kompleksnega varstva. Stanje je slabo tudi zaradi zato, ker se strokovne podlage, od kar njihova izdelava ni več obvezna in jo pogosto nadomešča le prikaz stanja prostora (varstveni režimi), izdelajo le redko.

Problematika usklajevanja sektorskih interesov se na področju ohranjanja naravnih in kulturnih krajin kaže prvenstveno v odnosu med varstvenimi in razvojnimi sektorji, lahko pa tudi med varovalnimi sektorji samimi. Kot izpostavlja Hudoklinova (2002), se na posameznih območjih lahko zastavlja vprašanje prednosti med cilji ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine, ki so si izjemoma lahko celo v nasprotju. Kot primer navaja Sečoveljske soline, ki so pomemben kulturni spomenik in pomembna ornitološka lokaliteta. V zadnjem času se kot

problematičen kaže ukrep nadomeščanja kmetijskih zemljišč. Zaradi širitve poselitve in infrastrukture, ki vpliva na izgubo dela resursa, sektor za kmetijstvo predlaga ukrep nadomeščanja kmetijskih zemljišč. Problematično je določanje tovrstnih območij le z vidika potencialne primernosti za kmetijstvo, brez upoštevanja drugih dejavnikov, kot so na primer naravovarstvena vrednost območij in rekreacijska raba.

Eden izmed kazalcev uresničevanja varstvenih ciljev oziroma izvajanja SPRS so spremembe na področju razglašanih oz. normativno zavarovanih območij. V času priprave Ocene stanja in teženj 2001 je bil razglašen en narodni park (Triglavski narodni park), dva regijska parka (Škocjanske jame in Kozjanski regijski park), 34 krajinskih parkov, 49 naravnih rezervatov in 623 naravnih spomenikov. Prostorski razvoj v narodnem parku in regijskih parkih poteka v skladu z varstvenimi režimi in upravljavskimi načrti, ki jih uveljavljajo javne službe, ki jih je ustanovila država. Krajinske parke so praviloma ustanavljale občine. Do leta 2010 se je število in obseg razglašanih območij povečalo. Med pomembnejšimi spremembami je sprejetje novega Zakona o Triglavskem narodnem parku (Uradni list RS, št. 52/2010), ki je nadomestil zakon iz leta 1981 in sprejetje Uredbe o Krajinskem parku Ljubljansko barje (Uradni list RS, 112/08). Povečalo se je število razglasitev s strani države. Leta 2001 je bilo s strani države razglašanih 6 območij (Triglavski narodni park (1981), regijski park Škocjanske jame (1996), Kozjanski regijski park, kulturni spomenik Kobilaria Lipica (1996), Naravni rezervat Škocjanski zatok (1998), Krajinski park Sečoveljske soline (2001).

Od leta 2001 do 2010 so bile s strani države razglašene kategorije, ki so razvidne v preglednici 55. Današnje stanje širših zavarovanih območij, razglašanih s strani države, je prikazano v preglednici 56.

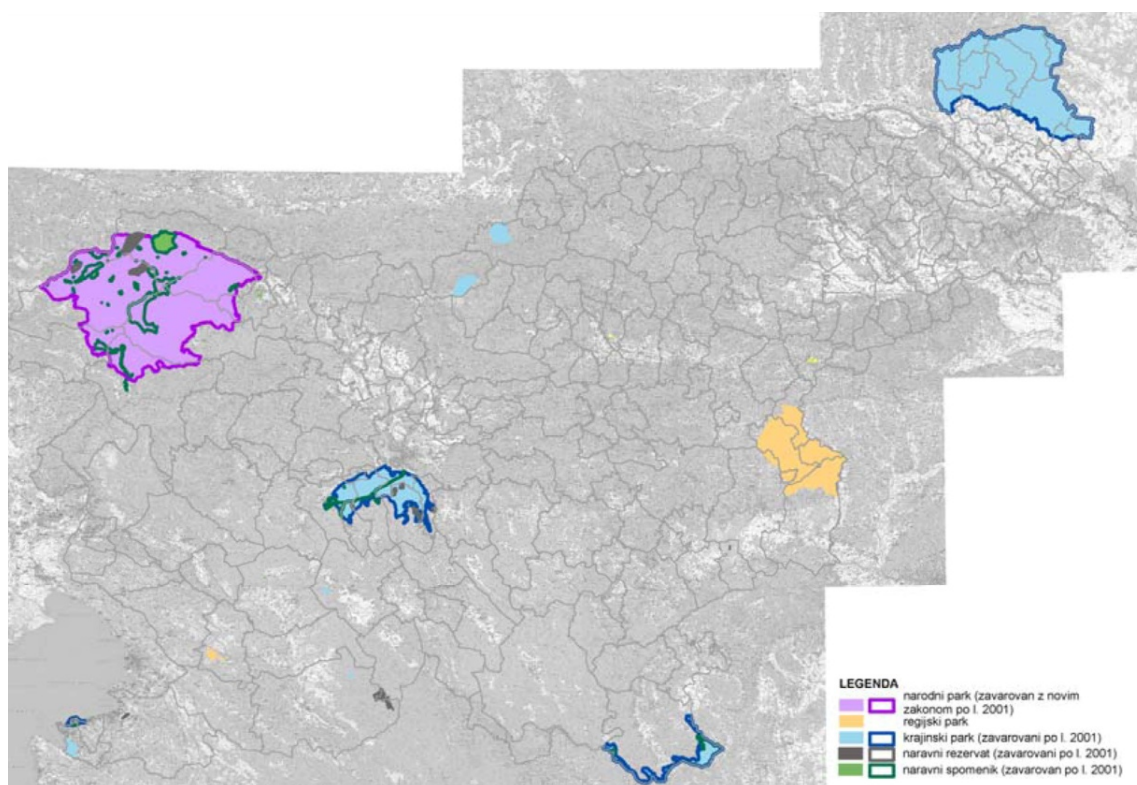
Preglednica 55: razglasitev širših zavarovanih območij s strani države v času 2001 – 2010. Vir: portal ARSO, 2011.

Kategorija	Število razglasitev po letu 2001	površina v ha	% glede na Slovenijo
krajinski park	4	159.465	8
naravni spomenik	68	20.455	1
narodni park*	1	207.523	10

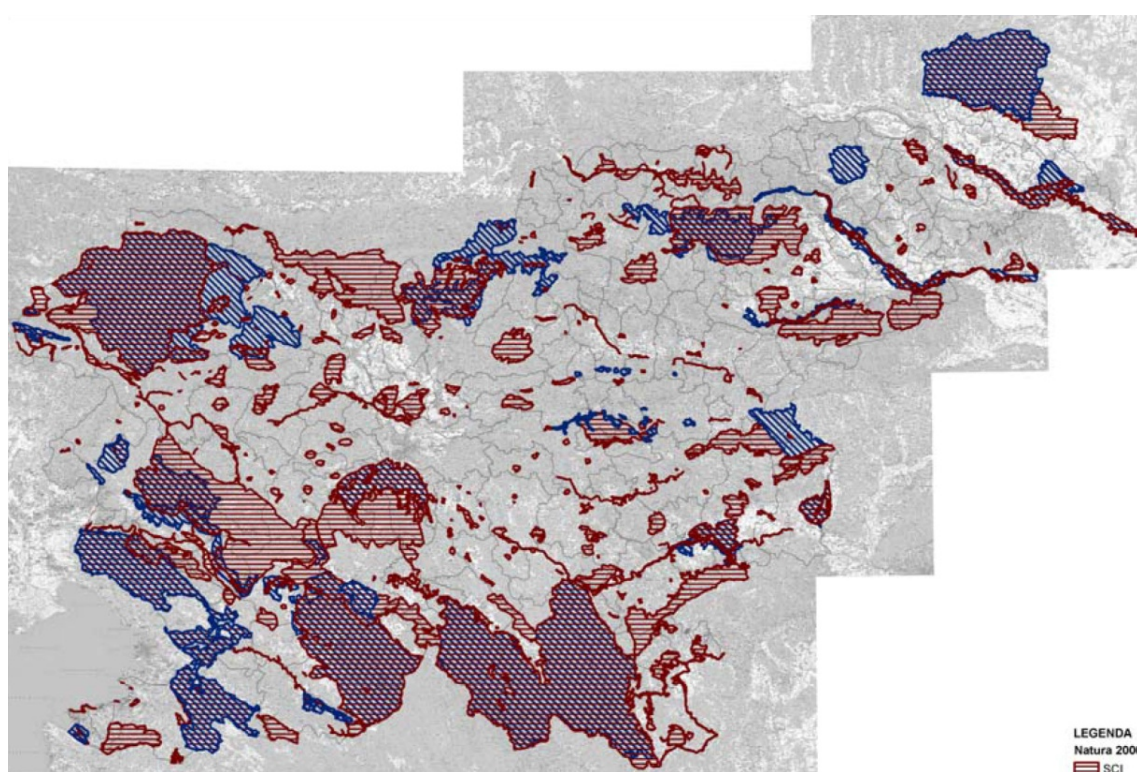
* za Triglavski narodni park je bil leta 2010 sprejet nov zakon, ki je nadomestil zakon iz leta 1981.

Preglednica 56: Širša zavarovana območja s strani države leta 2010. Vir: portal ARSO, 2011.

Kategorija	Število razglašanih območij
narodni park	1
regijski park	2
krajinski park	5

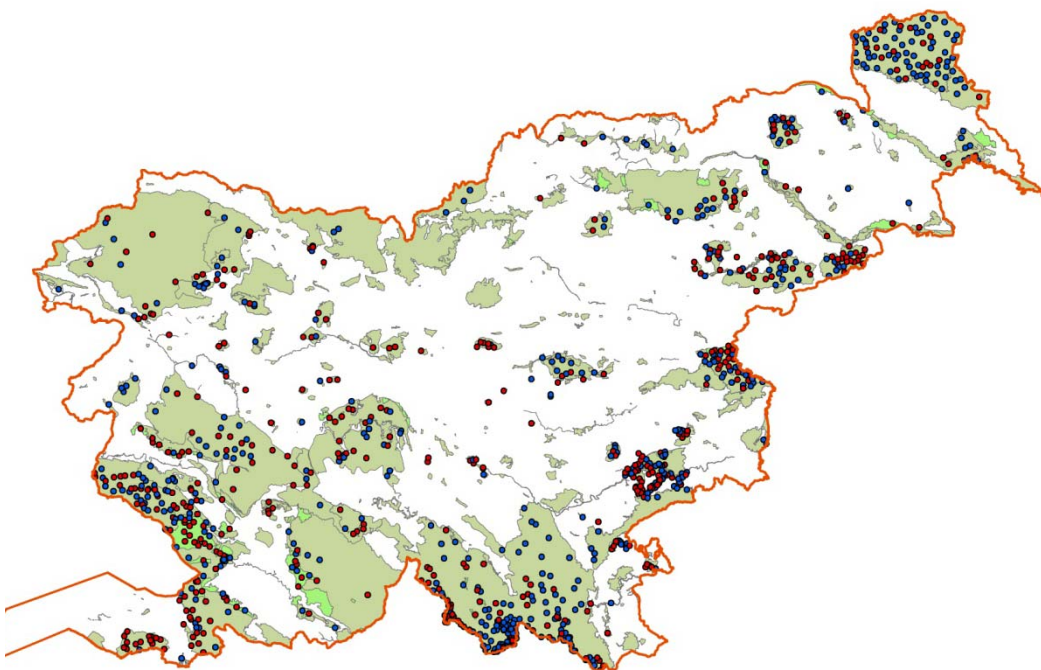


Slika 58: Zavarovana območja razglašena s strani države. Vir: portal ARSO, 2011.



Slika 59: Natura 2000. Vir: portal ARSO, 8.3.2011

V območju Nature 2000 so na sliki 60 prikazana naselja, z rdečo barvo tista, kjer je prebivalstvo od leta 2000 do 2010 naraslo, in z modro barvo tista, v katerih je število prebivalstva v obdobju 2000 - 2010 upadlo. Nekatera izmed naselij so vitalna in jih lahko območje Nature 2000 tudi razvojno omejuje. Posebno pozornost je potrebno nameniti naseljem z upadanjem prebivalstva, kjer lahko dodatni omejevalni ukrep varstva povzroči še večji upad.



Slika 60: Naselja v območju Nature 2000. Vir: portal ARSO, lastni prikaz.

Preglednica 57: Natura 2000. Vir: portal ARSO, 2011.

Kategorija	Površina (ha)	Površina SPA in SCI skupaj (ha)*	Delež SPA in SCI skupaj na SLO (%)
Površina SPA	639.735		
Površina SCI	461.818		
		720.288	36 %

**pri izračunu skupne površine se upošteva, da se območja SPA in SCI mestoma prekrivajo*

Določenih je 286 območij Natura 2000, od tega jih je 260 določenih na podlagi direktive o habitatih in 26 na podlagi direktive o pticah. Območja zajemajo skoraj 36 % površine Slovenije. Območja se pretežno prekrivajo, saj je 60 % površin, predlaganih na podlagi direktive o habitatih, znotraj predlaganih posebnih varstvenih območij po direktivi o pticah.

Poleg razglasitve širših varstvenih območij (parkov) je za izpolnjevanje varstvenih ciljev in skladnega prostorskega razvoja pomembno predvsem sistemsko zagotavljanje razvojnih možnosti uporabnikov prostora. Gre za prepoznavanje in izkoriščanje primerjalnih prednosti območja (npr. neonesnaženo okolje, prisotne kulturne vrednosti, ohranjena identiteta prostora, lastne blagovne znamke, dostopnost oz. predstavitev naravnih in kulturnih vrednot), omogočanje izvajanja dejavnosti, ki vzdržujejo krajino, osveščanje in izobraževanje širše javnosti o pomenu območja, predvsem pa za vključevanje lokalnega prebivalstva. Zgolj sistem prepovedi in omejevanja ne omogoča ohranjanja in vzdrževanja krajine.

Poleg formalnih sprememb oz. podatkov o razglasitvi, je za oceno izvajanja SPRS z vidika krajine, pomembna tudi ugotovitev, kako se cilji dosega izven zavarovanih območij, pri čemer ima pomembno vlogo sistem prostorskega planiranja. Za zavarovana območja je že pred razglasitvijo in po njej potrebno predvideti in nato izvajati ukrepe za ohranjanje in vzdrževanje krajine. To se na območju kulturnih krajin povezuje z ustrezno poseljenostjo in rabo prostora. V času sprejema SPRS je veljal Zakon o urejanju prostora, ki je za krajinska območja predvideval izdelavo krajinskih zasnov. Krajinske zasnove kot podrobnejši prostorski dokumenti, naj bi izhajali iz programov varstva in razvoja ter študij ranljivosti prostora ter preko procesa prostorskega načrtovanja omogočale medsektorsko usklajevanje. Zakon o prostorskem načrtovanju (Uradni list RS, št. 33/07) pa krajinske zasnove, kot ene izmed sestavin prostorskega akta ali obvezne strokovne podlage (kot velja za urbanistično zasnovo naselja), ne predvideva več.

V registru kulturne dediščine je bilo v času izdelave Ocene stanja in teženj 2010 evidentiranih 14.628 enot kulturne dediščine, 70 % stavbne dediščine, 3,2 % naselbinske, 12,4 % arheološke, 11,3 % spominske dediščine in zgodovinske krajine ter 1,4 % dediščinske kulturne krajine. Za 857 evidentiranih enot kulturne dediščine ima Slovenija nove mednarodne obveznosti, ki vsebujejo določila o celostnem ohranjanju stavbne, vključno z naselbinsko, arheološko in krajinsko kulturno dediščino.

Razglašeni so bili 7407 enot kulturne dediščine, od tega 118 državnih spomenikov, za državno razglasitev sta ovrednoteni še 102 enoti.

Območja kulturne dediščine so predvsem naselbinska dediščina in kulturna krajina. Od leta 1999 pa tudi območja kompleksnega varstva kulturne dediščine v odprtem prostoru, kot nadomestilo za kategorijo krajinskih parkov, ki je prešla pod pristojnost varstva narave. Območja kompleksnega varstva se podobno kot druga območja kulturne dediščine (npr. naselbinska dediščina in dediščinska kulturna krajina) ohranja predvsem z instrumenti urejanja prostora.

Že pred nastankom evropske konvencije o krajini in v prvem obdobju po ratifikaciji je bila Slovenija ena izmed vodilnih držav na področju razvoja in varstva krajin. Na izboru za krajinsko nagrado Sveta Evrope v letu 2009 je Slovenija dobila posebno priznanje na področju vrednotenja krajin za projekt Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji (1998, BTF, oddelek za krajinsko arhitekturo). Regionalna razdelitev krajinskih tipov predstavlja temeljit inventar krajin Slovenije, z ugotovljenimi procesi, ki jih spreminjajo in načrtovalskimi usmeritvami, iz leta 1998.

Slovenija na podlagi EU Direktive o strateških presojah in na podlagi državnih predpisov izvaja celovite presoje vplivov planov in programov na okolje. Celovita presoja vplivov na okolje (CPVO) vključuje tudi presojo vplivov na krajino.

Zakon o ohranjanju narave opredeljuje krajinsko pestrost in krajinske vrednote, vendar ni podzakonskega predpisa, ki bi bil podlaga za realizacijo teh zakonskih vsebin.

Zakon o kulturni dediščini kulturne krajine opredeljuje kot vrsto kategorijo nepremične kulturne dediščine.

Problematika na področju ohranjanja narave je sledeča:

- šibko uresničevanje javnega interesa na področju načrtovanja varstva in upravljanja krajine; treba je uveljavljati skladno načrtovanje sektorskih politik in razvojnih programov, kar je pogoj za ohranjanje kakovostnih krajin Slovenije;
- formalno, v zakonodaji, je skrb za krajino relativno dobro zastopana; problem je izvajanje ukrepov za ohranjanje in razvoj krajine. Realizacije vsebin, ki so določene v strateških delih občinskih prostorskih načrtov, glede na to, da so sprejeti le za okoli 20 občin in so v veljavi večinoma manj kot pol leta, sicer še ne moremo ocenjevati.
- v fazi usklajevanja interesov v prostoru, tudi v primeru priprave prostorskih aktov, vidik varstva in razvoja krajina kot celovitega sistema pogosto izgublja enakovredni položaj proti drugim prostorskim sistemom; med vzroki bi lahko našteali pomanjkanje splošnega zavedanja o vlogi in pomenu krajine za identiteto prostora Slovenije in njenega prispevka k človekovi blaginji, dejstvo, da krajina sama po sebi nima odgovornega nosilca urejanja prostora oz. razvojnega sektorja, da je krajina v okoljskih presojah relativno šibko obravnavana, pomanjkanje raziskav in strokovnih podlag in ne nazadnje pomanjkanje uvajanja novih prijemov in metod dela.

Usmeritve

- Ponovno analizirati stanje in trende ter ovrednotiti območja nacionalne prepoznavnosti, ki so opredeljena v SPRS (68 krajinskih območij) ter izdelati prostorske načrte in načrte upravljanja s katerimi se zagotavlja ohranjanje tistih bistvenih krajinskih značilnosti, ki krajine opredeljujejo kot dediščino.
- Revidirati preobsežna območja Natira 2000 ter nekatera bodisi predlagati pristopnim institucijam EU v ukinitev bodisi omogočiti bolj proaktivno gospodarjenje v teh prostorih, ki ne krni direktiv EU. Onemogočiti vnaprejšnje izključevanje vsake gospodarske rabe znotraj območij Nature 2000. Ne širiti in uvajati novih območij varstva. Ohranjanje in razvoj krajine se ne zagotavlja s sprejemanjem odlokov o razglasitvi, temveč z usklajevanjem posegov in ukrepov, ki se umeščajo v prostor ali vplivajo na ohranjanje oz. spreminjanje krajine.
- Aktivneje in bolj tržno koristiti potencialne nacionalnega parka, regijskih in krajinskih parkov ter drugih prostorov varstva narave za turizem in rekreacijo v naravi. Območja varstva bolj odpirati obiskovalcem in jih tržiti s ponudbo različnih sonaravnih aktivnosti. Ne vnaprej, brez strokovnih podlag in preveritev dejanskih negativnih vplivov na prostor in okolje, omejevati ekonomsko upravičenih, smiselnih in nujnih ureditev, kot so smučišča, pohodniške, kolesarske in jahalne poti, prenočitvene zmogljivosti, igrišča za golf, bazeni, adrenalinski parki, obore za divjad, ograde za konje ipd. Iskati ustrezne tehnološke in projektne rešitve za umilitvene ukrepe.
- Večati vlogo celinskih voda - tekočih in stoječih v krajinski sliki, tudi z urejanjem novih umetnih vodnih površin, urejanjem obvodnih poti, dostopov do voda, ohranjanjem obvodne vegetacije.
- Aktivno in premišljeno omogočiti preobrazbo kmetijske krajine v smeri povečane ekonomske učinkovitosti (povečanje kmetijskih gospodarstev, povečanje parcel, gradnje rastlinjakov, plantažni nasadi, selitev kmetij izven strnjenih naselij idr.), ter ob tem

ohranjati bistvena ekološka in kulturna izhodišča (varovanje gozdnih otokov in pasov, obmejnikov, teras, idr).

- Izvajati ukrepe za preprečevanje nadaljnje degradacije slovenskih krajin (npr. nadzor in sankcije za neustrezno izvajanje posegov v prostor; ponovno ovrednotenje veljavnih prostorskih aktov, prvenstveno na območjih nacionalne prepoznavnosti),
- Omejiti postavitev oglaševalskih objektov v prostoru, odstraniti oglaševalske objekte v krajini.
- Odpirati poglede na vidne dominante, kot so cerkvice, gradovi in drugi vidno pomembni kulturni spomeniki z odstranitvijo drevja in drugih vidnih barrier v neposredni okolici ter doseči razumnejše stališče varstva narave v tej smeri.

Sistemske ukrepi

- Vzpostaviti nosilca urejanja prostora za razvoj in ohranjanje kakovosti krajin - območja nacionalne prepoznavnosti nimajo nosilca urejanja prostora, ki bi v procesu prostorskega načrtovanja na državni in lokalni ravni zagotavljal celovitost obravnave krajinskih območij.
- Uveljavljati regionalni nivo prostorskega načrtovanja krajinskih območij – usmeritve, ki so opredeljene v SPRS so splošne in niso v zadostni meri implementirane v prostorsko načrtovanje na lokalni ravni.
- Uveljavljati integralno, celostno načrtovanje prostora – preseči sektorsko obravnavo, saj sektorska zakonodaja temelji predvsem na varstvenih režimih in pokriva le del krajinskih vsebin; sistem varstvenih režimov ovira aktivno načrtovanje in optimizacije prostorskih ureditev, ki so rezultat preveritev različnih možnosti in alternativnih rešitev z oceno njihovega izbora.
- Zagotoviti sinergijo ukrepov razvojnih in varstvenih resorjev, ki sooblikujejo krajino (finančno, pravno, organizacijsko področje); krajino sooblikujejo dejavnosti v prostoru, zato je ključno za urejanje krajine določanje dejavnosti v prostoru, kar zajema položaj v prostoru (namenska raba) in oblika dejavnosti (tehnološki postopki).
- Stalno izobraževati in seznanjati vse akterje v prostoru o pomenu in vrednosti krajin (politiki, prebivalci, načrtovalci, kmetijci, gospodarstveniki,...)
- Izvajati raziskovalne (aplikativne) projekte za razvijanje strokovnih znanj in razvoj dobre prakse.

3.3 RABA NARAVNIH VIROV

Območja naravnih virov so območja gozdov, kmetijskih zemljišč, vodnega in obvodnega prostora, vodnih virov ter območja pridobivanja mineralnih surovin. Območja naravnih virov se varujejo s sektorsko zakonodajo in prostorskimi dokumenti. Po veljavnem prostorskem planu Slovenije pred sprejemom SPRS, so površine varstva naravnih virov zajemale okoli 50% ozemlja Slovenije.

Prilagajanje mednarodni konkurenci, uvajanje sodobnih tehnoloških postopkov, spremembe strukturnih značilnosti dejavnosti, ki delujejo v krajini in spremenjene gospodarske razmere vodijo v intenzifikacijo dejavnosti na nekaterih območjih in opuščanje dejavnosti na manj primernih oz. konkurenčnih območjih. Posledice intenzifikacije se pogosto kažejo v preobremenjenosti prostora, zmanjševanju in izgubi naravnega vira, spremembi zgradbe krajine, zmanjšanju kulturnih, ekoloških in rekreacijskih zmogljivosti, razvrednotenju prostora (npr. zaradi rudarjenja, kmetijskih operacij) ter po drugi strani v oblikovanju nove krajine. To pa poleg razvojnih priložnosti pogosto vodi tudi v tveganja, saj se veliko naravnih pojavov v prostoru človekovih dejavnosti odraža kot nesreča. V Oceni stanja in teženj 2001 je bila podana ocena, da škode, ki vsako leto nastanejo zaradi poletnih neurij, vodnih ujm, žleda, zemeljskih plazov in drugih naravnih nesreč, v povprečju presega 2 % bruto domačega proizvoda (BDP).

Raba naravnih virov zaostaja za razpoložljivimi resursi, kar slabi gospodarstvo države. Kmetijska zemljišča se zmanjšujejo zaradi zaraščanja in urbanizacije. Po drugi strani pa sektor kmetijstva zgolj ščiti kmetijske površine in ne nastopa dovolj kot proaktivni akter v načrtovanju prostora, t.j. pri agro-operacijah, namakanju, razvoju kmetij oz. prenovi vasi. Kmetijstvo se tudi sooča z omejitvami zaradi varstva virov pitne vode in ohranjanja narave. Gozdno bogastvo se ne izkorišča dovolj in propade okoli 50 % lesne mase, ki bi bila koristna tudi kot energetska surovina. Zelo počasi napreduje povečava hidroenergetske izrabe rek, in sicer z gradnjo spodnjesevskih elektrarn, zastoji so na Muri, pri črpalni elektrarni na Kozjaku itd. V zapiranju so vsi rudniki rjavega premoga in bomo v najboljšem primeru na daljši rok koristili le še velenjski lignit. Pridobivanje drugih rudnin je skoraj zamrlo, šibko je pridobivanje mineralnih agregatov, gradbenega kamna, laporja, gline itd.

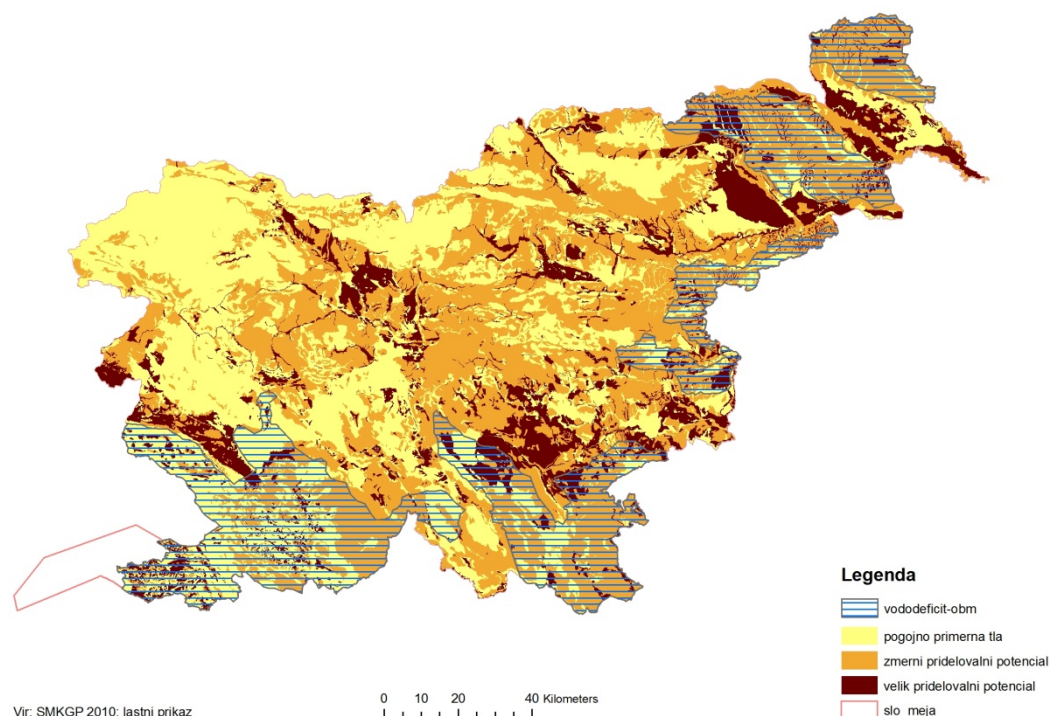
Območja ugotovljenih zalog rudnin je kljub opustitvi proizvodnje potrebno strateško ohranjati. Spremembe v cenah, tehnologijah in druge okoliščine lahko v prihodnosti privedejo do tega, da bodo nekatere rudnine ponovno zelo zanimive. Navedeno pa pomeni, da na površinah ohranjamo gozd ali kmetijska zemljišča.

Slovenija je bogata z vodami, a tudi ta vir slabo izkoriščamo. Navedeno ne velja le za nove hidroelektrarne, temveč tudi za namakanje, akumuliranje vode za sušna obdobja, za gojenje sladkovodnih rib, za turizem in rekreacijo na novih, umetnih vodnih površinah, za umetno bogatenje podtalnice.

Naravne vire, skratka, uporabljamo premalo in gospodarsko ne dovolj učinkovito. Vsaka iniciativa v tej smeri takoj naleti na odločen odpor dela stroke, politike in lokalnega prebivalstva, kar privede do preusmeritev investorjev in do pomanjkanja domačih surovin (celo lesa).

3.3.1 Pridelovalni potencial tal za kmetijsko rabo (kmetijstvo)

Kmetijstvu kot ključnemu dejavniku stanja in razvoja rabe tal, ohranjanja ali spreminjanja krajine in prehrane prebivalstva je SPRS posvetila bistveno premajhno vlogo, saj mu ni posvečeno nobeno poglavje! Kriza proizvodnje in cen hrane zaradi prevelikega števila prebivalstva planeta, naravnih ujm, zaradi obubožanja velikega dela kmečkega prebivalstva, zaradi okoljskih vplivov kmetijstva – to so razlogi, da bomo morali kmetijstvu v novi razvojni etapi posvetiti bistveno večjo pozornost. Ugotovitve, da kmetijsko v gospodarstvu Evrope in Slovenije prispeva majhen delež BDP-ja, da je delež kmetov pod 5 % prebivalcev, da je življenjski standard na kmetih daleč pod tistim v mestih dolgoročno ne vzdržijo in se bo marginalizacija kmetijstva maščevala.



Slika 61: Pridelovalni potencial tal za kmetijstvo. Vir: MKGP, lasten prikaz.

Zaradi različnih podlag in metodologij zajema podatkov se podatki SURS in MKGP o deležih vrst pokrovnosti nekoliko razlikujejo. MKGP pod vrsto rabe gozd vodi le gozdne površine, ki jih je po evidenci dejanske rabe 60%, medtem ko SURS v podatek o gozdnatosti (66%) zajema tudi površine v zaraščanju ter z drevesi in grmičevjem pokrita zemljišča. Kmetijske površine po podatkih SURS obsegajo pretežno površine z dejansko ali potencialno kmetijsko rabo in predstavljajo 28% površine Slovenije, medtem ko je po podatkih MKGP iz evidence dejanske rabe iz leta 2010 delež kmetijskih površin 33%, delež kmetijskih zemljišč v uporabi pa 31% (njivske površine, trajno travinje in trajni nasadi).

Preglednica 58: Površina ozemlja in pokrovnost tal po različnih virih in evidencah

	Gozdne površine	Vse kmetijske površine	Odprte površine	Vode	Pozidano, ceste, železnice	Skupaj Slovenija
SURS (planimetrično); 2005						
Površina (ha)	1.338.654	562.753	31.764	13.503	80.626	2.027.300
Struktura (%)	66,0	27,8	1,6	0,7	4,0	100,0
MKGP (ortofoto); 2010						
Površina (ha)	1.209.239	666.705	30.870	13.862	106.706	2.027.382
Struktura (%)	59,6	32,9	1,5	0,7	5,3	100,0

Po evidenci dejanske rabe kmetijskih zemljišč je v Sloveniji največ travniških površin. Trajni travniki, skupaj z barjanskimi travniki in kmetijskimi zemljišči, poraslimi z gozdnim drevjem, zavzemajo 57,3% vseh kmetijskih zemljišč (2010). Njiv je nekaj več kot 27%, ekstenzivnih sadovnjakov 3,5%, vinogradov 3,2%, intenzivnih sadovnjakov 0,7%, ostalih kmetijskih rab pa je zelo malo (manj kot 1%).

Preglednica 59: Evidenca dejanske rabe kmetijskih zemljišč; 2006 in 2010

Šifra	Raba	Površina (ha)		Indeks 2010/06	Struktura (%)	
		2006	2010		2006	2010
1100	Njiva	181.336	182.449	100,6	27,5	27,4
1160	Hmeljišče	2.077	2.004	96,5	0,3	0,3
1180	Trajne rastline na njivskih površinah	309	339	109,7	0,0	0,1
1190	Rastlinjak	105	122	116,2	0,0	0,0
1211	Vinograd	22.278	21.495	96,5	3,4	3,2
1212	Matičnjak	37	48	129,7	0,0	0,0
1221	Intenzivni sadovnjak	4.793	4.397	91,7	0,7	0,7
1222	Ekstenzivni oz. travniški sadovnjak	20.688	23.203	112,2	3,1	3,5
1230	Oljčnik	1.618	1.803	111,4	0,2	0,3
1240	Ostali trajni nasadi	329	415	126,1	0,0	0,1
1300	Trajni travnik	369.662	366.966	99,3	56,1	55,0
1321	Barjanski travnik	6.458	5.986	92,7	1,0	0,9
1800	Kmetijsko zemljišče, poraslo z gozdnim drevjem	7.317	9.345	127,7	1,1	1,4
	Kmetijska zemljišča v uporabi skupaj	617.007	618.572	100,3	93,7	92,8
1410	Kmetijsko zemljišče v zaraščanju	21.594	24.340	112,7	3,3	3,7
1420	Plantaža gozdnega drevja	317	276	87,1	0,0	0,0
1500	Drevesa in grmičevje	18.648	18.532	99,4	2,8	2,8
1600	Neobdelano kmetijsko zemljišče	1.107	4.985	450,3	0,2	0,7
	Kmetijska zemljišča skupaj	658.673	666.705	101,2	100,0	100,0

Vir: MKGP

V kategoriji drevesa in grmičevje, ki zajema posamične površine, manjše od 2.500 m², vključuje pa tudi mejice in obvodno zarast (ozki linijski pasovi), je 2,8% kmetijskih površin. Ta vrsta rabe predstavlja biološko pestre habitate, koristne za kmetijstvo in okolje. Zaskrbljujoče je, da je od vseh kmetijskih zemljišč kar 3,7% površin v zaraščanju. Obseg kmetijskih zemljišč v zaraščanju se ne zmanjšuje. Vzroki za opuščanje kmetijskih zemljišč so različni, kot na primer nezainteresiranost lastnikov kmetijskih zemljišč za obdelovanje le-teh, nezadosten inšpekcijski nadzor preprečevanja zaraščanja in podobno.

V primerjavi z evidenco kmetijskih zemljišč 2006 se struktura rabe ni pomembneje spremenila, podobna pa je ostala tudi skupna površina kmetijskih zemljišč. Med pomembnejšimi vrstami kmetijske rabe se je najbolj povečala površina ekstenzivnih (travniških) sadovnjakov (+12,2%) in oljčnikov (+11,4%), zmanjšala pa površina intenzivnih sadovnjakov (-8,3%), vinogradov (-3,5%) in hmeljišč (-3,5%). Pri njivah in travniških površinah ni prišlo do večjih sprememb (njive +0,6%; trajno travinje, skupaj z barjanskimi travniki in kmetijskimi zemljišči, poraslimi z gozdnim drevjem -0,3%). Med drugimi vrstami rabe kmetijskih zemljišč so največje spremembe zabeležene pri površinah v zaraščanju (+12,7%), predvsem pa pri neobdelanih kmetijskih zemljiščih, kjer se je površina glede na evidenco 2006 povečala 4,5 krat.

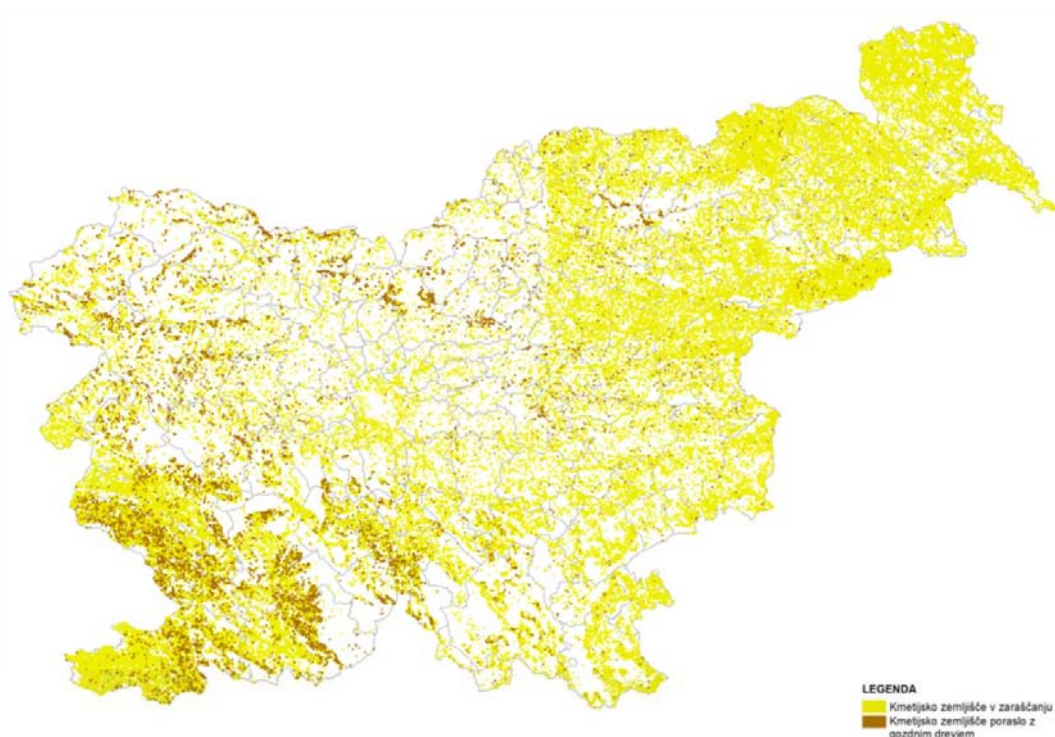
Delež kmetijskih zemljišč je bil že leta 2001 nizek, eden najnižjih v Evropi. Kmetijskih zemljišč je bilo 39 % vseh površin (785.000 ha), od tega 427.500 ha najboljših in 354.000 ha drugih kmetijskih zemljišč. Danes je po podatkih o dejanski rabi prostora delež površin v kmetijski rabi le še 33 %. Poleg zaraščanja na zmanjševanje deleža kmetijskih površin vpliva tudi širitev poselitve in infrastrukture.

Tudi če primerjamo odstotek kmetijskih površin s sosednjimi državami, vidimo, da je v Sloveniji njihov delež skromen. Na razpolago so ESPON-ovi podatki za leto 2000 in se je slika po 10-ih letih kvečjemu poslabšala. Odstotek kmetijskih površin (od celotne površine države) znaša na Hrvaškem 34'9 %, v Italiji 51'9 %, na Madžarskem 67'8 %, edino v gorati Avstriji pa je nekaj manjši - 32'7 %. Deleži gozda so, razumljivo, ravno obratni.

Bolj primerljiv in relevanten podatek dobimo, če primerjamo Slovenijo s sosednjimi večjimi regijami (NUTS-1): tako ima severo-vzhod Italije 49'4 %, regija Dunantul na Madžarskem 63'3 %, osrednja Hrvaška 43'4 %, južna Avstrija 23'6 %, vzhodna Avstrija 53'5 %, Furlanija-Juljska krajina 39'6 % in Štajerska 25'5 % kmetijskih površin. Zaključimo lahko, da ima Slovenija tudi ob upoštevanju reliefnih, hidroloških, klimatskih in pedoloških značilnosti premajhen delež kmetijskih površin.

Temeljna naloga urejanja kmetijskih zemljišč je prilagajanje kmetijskega prostora sodobnim tehnološkim zahtevam in gospodarnosti pridelovanja. Postopoma se zmanjšuje število kmetijskih gospodarstev. Ocena stanja kmetijstva 2010, ki jo je pripravil Kmetijski inštitut Slovenije, navaja, da se je število kmetijskih gospodarstev v obdobju 2000–2010 zmanjšalo za 14 %.

Še bolj kot skupno število gospodarstev se je zmanjšalo število kmetijskih gospodarstev po rabi posameznih kategorij zemlje. To kaže na večjo stopnjo specializacije. Najmočnejše se to kaže v sadjarstvu, kjer se je število kmetijskih gospodarstev s sadovnjaki skoraj prepolovilo, nekoliko manj izrazito pa tudi pri drugih kategorijah rabe. Isti vir navaja, da so v letu 2010 kmetijska gospodarstva upravljala z okoli 500 tisoč hektarji kmetijskih zemljišč, uporabljala pa okoli 467 tisoč hektarjev. V primerjavi s podatki popisa iz leta 2000 so skupna kmetijska zemljišča v uporabi manjša za okoli 19 tisoč ha oziroma slabe 4 %.



Slika 62: Prostorska razporeditev kmetijskih zemljišč v zaraščanju in kmetijskih zemljišč poraslih z gozdom (obseg površin je v prikazu pretiran).

Površina se je zmanjšala praktično pri vseh vrstah rabe zemljišč z izjemo njiv, kjer je zabeleženo povečanje površin za dober odstotek. Površine trajnega travinja v uporabi so manjše za 7 %, površine sadovnjakov za 6 %, površine pod vinogradi pa za dober odstotek. V strukturi kmetijskih zemljišč v uporabi trajni travniki in pašniki še vedno predstavljajo več kot polovico (57 %), sledijo njive in vrtovi s 37 % ter trajni nasadi s 6 %. V primerjavi z letom 2000 je delež trajnih nasadov ostal nespremenjen, delež njiv je za 2 odstotni točki večji, delež trajnega travinja pa za toliko manjši kot leta 2000.

Povečala pa se je povprečna velikost kmetijskih gospodarstev, od 5,6 ha v letu 2000 na 6,3 ha v letu 2010 oziroma za 12 %. Gledano po vrstah rabe se je povprečna velikost od leta 2000 relativno najbolj povečala pri sadovnjakih (blizu 80 % povečanje), sledijo njive in vinogradi (preko 30 % povečanje), najmanj pa se je povečala povprečna površina trajnega travinja na gospodarstvo (za 17 %). Na proces koncentracije kmetijskih zemljišč kažejo tudi spremembe velikostne strukture kmetijskih gospodarstev. Delež gospodarstev, ki imajo v uporabi nad 20 ha kmetijskih zemljišč, je v primerjavi z letom 2000 dva krat večji in sedaj znaša 4 %. Kmetijska zemlja, ki jo ta gospodarstva uporabljajo, pa zavzema skoraj 30 % skupne površine kmetijske zemlje v uporabi, kar je 12 % več kot leta 2000.

V Sloveniji se stanje v kmetijstvu med leti 2004 in 2010 ni bistveno izboljšalo. Zlasti položaj malega kmeta se je prej poslabšal kot izboljšal. Opazno je počasno prestrukturiranje, saj so se kmetije nekoliko povečale (povprečna velikost je 6'3 ha kmetijskih zemljišč, kar je za 0'7 ha več kot leta 2000). Posledično pa se je število kmetij zmanjšalo za 14 %. Leta 2010 je bilo v Sloveniji 74.432 kmetijskih gospodarstev, ki imajo v uporabi 466.941 kmetijskih zemljišč.

Proti siceršnjim pričakovanjem ali celo parcialnim podatkom se je površina kmetijskih gospodarstev (površina, ki je v uporabi) med leti 2000 in 2007 povečala (sicer v majhni meri), in sicer od 485.879 ha na 488.774 ha, število kmetijskih gospodarstev pa se je močno - skoraj za desetino - zmanjšalo: od 86.467 na 75.340. Zmanjšalo se je število majhnih kmetij s površino do 15 ha, število kmetij z več kot 15 ha pa se je povečalo (seveda ne v takem številu, kot se je zmanjšalo število kmetij malih kmetij, zato tudi skupno zmanjšanje vseh kmetij). Povečalo se je število kmetij s površino med 20 ha in 30 ha: od 1.264 na 1.894 oz. od 28.927 ha na 45.228 ha. Relativno še bolj pa se je povečalo število kmetij med 30 ha in 50 ha (od 377 na 888) in kmetij med 50 ha in 100 ha (od 101 na 290). Manj se je povečalo število največjih kmetij, torej z nad 100 ha (od 74 na 98).

Zaskrbljujoč je podatek, da imajo kmetije na razpolago (v lasti) 499.260 ha kmetijskih zemljišč in da jih 6'5 % ne uporabljajo, ali ne obdelajo ali pa so v zaraščanju. Sodimo, da je ta odstotek celo višji, ga je pa težko statistično precizno zajeti. Zaraščanje je med najbolj kvarnimi pojavi v slovenski krajini, saj gre za izgubo resursa za proizvodnjo hrane, pa tudi za razvrednotenje kulturnih krajin, zmanjševanje ekološke raznovrstnosti ter turistično rekreativne vrednosti prostora.

Razveseljivo je, da se je med 2000 in 2010 povečalo število kmetij, ki imajo nad 20 ha (teh je 4 % od vseh), kot rečeno, na račun manjših kmetij. S tem se vsaj del kmetij v Sloveniji bliža tržno vzdržni velikosti. Zmanjšanje števila malih kmetij pa je dopusten pojav le, če ta populacija dobi zaposlitev v nekmetijstvu. Če pa pomeni pojav kmečkega proletariata, nezaposlenosti in zanje nujnih socialnih transferjev, gre za negativen proces. Manjše kmetije (tudi mešane, polkmetije) pa bi se lahko ob ustreznih vlaganjih preusmerile na večjo intenzivnost (trajni nasadi, rastlinjaki) oz. tržno zanimive niše. Majhne kmetije z do 3 ha še vedno predstavljajo kar 42 % kmetijskih gospodarstev, kar priča, da je naša kmetijska posest zelo razdrobljena in da imamo velik sloj malih kmetov, ki pa obdelujejo skromen odstotek (10 %) kmetijskih zemljišč.

Osnovna struktura rabe zemljišč v lasti kmetov se bistveno ni spremenila. Od 888.669 ha jih je 56 % kmetijskih, 42 % gozdnih in 2 % nerodovitnih. Tudi podatki Corrine Land Cover za leta 1996, 2000 in 2006 kažejo podobno sliko (56 % vseh površin so gozdovi, 25 % kmetijske površine, 4 % drugo naravno rastje, 3 % umetne površine).

Preglednica 60: Spreminjanje strukture kmetijskih zemljišč, gozda in števila kmečkih gospodarstev.

Pomembni statistični podatki:	2000	2007	2010	indeks 2010/2000
vsa zemljišča	950.269	921.226	888.664	93,5
vsa kmetijska zemljišča	537.249	524.167	499.260	92,9
kmetijska zemljišča v uporabi	485.879	488.774	466.941	96,1
kmetijska zemljišča v zaraščanju	46.639	33.083	29.618	63,5
gozd	394.701	377.768	372.895	94,5
št. kmečkih gospodarstev	86.437	75.329	34.327	86,0

Delež njiv v strukturi kmetijskih zemljišč pada od vzhoda proti zahodu države. V celi Sloveniji jih je 35'7 % (leta 2007), največ v pomurski regiji (81'4 %). Skoraj recipročna pa je slika v deležih travnikov in pašnikov (v celotni Sloveniji jih je leta 2007 59 %, največ – preko 90 % jih

je na Notranjskem in v Zasavju). Trajnih nasadov je v Sloveniji 5'3 % od kmetijskih zemljišč, največ na goriškem (14'8 %).

Opažamo pomembnejši premik k živinoreji (78 % gospodarstev redi samo živino ali jo redi poleg drugih dejavnosti, 22 % pa ima samo rastlinsko pridelavo). Gozd predstavlja pomembno ekonomsko oporo kmečkih gospodarstvom.

Dinamika sprememb v obsegu kmetijskih zemljišč v uporabi na posameznih območjih Slovenije odraža tudi sicer neugodne trende v razvojno najbolj problematičnih regijah. Na Gorenjskem se je obseg povečal za 3'9 % (od leta 2003 do leta 2007), zmanjšal pa se je na Koroškem (za -5'8 %) in najbolj izrazito v Zasavju (-15'8 %). Močno pa naj bi se povečal v Notranjsko-kraški regiji (za 7 %) in Obalno kraški regiji (za 48'6 %). Ta (zadnji) podatek pa je nerealen in verjetno posledica špekulacij pri pridobivanju pomoči iz skladov EU.

Slovensko kmetijstvo močno omejujejo različna varstvena območja, in sicer bolj kot v drugih državah EU. 25'1 % kmetijskih območij je znotraj varovanih območij narave, kar predstavlja 19'7 % vseh območij varstva narave. Leta 2007 je bilo v varovanih območjih 152.441 ha kmetijskih zemljišč (kar je za 1 % manj kot v letu 2004 zaradi izločitve vplivnega območja regijskega parka Škocjanske jame).

Slovenija ima zlasti manjši delež njivskega sveta na prebivalca (okoli 800 m²/preb.) kot v evropskih državah (kjer jih je 2.000–3.000 m²/preb.). Specializiranost je nizka glede na države EU tako glede števila kmetij kot tudi glede obsega kmetij. Specializiranih je (leta 2007) 56 % kmečkih gospodarstev, v EU pa 63 %. Res pa je, da EU ne podpira izrazite kmetijske specializacije, ker negativno vpliva na okolje.

Zelo zaskrbljujoč je podatek o pozidavi in s tem trajni izgubi kmetijskih zemljišč. Med leti 2002–2007 je bilo pozidanih 19.712 ha, od tega 65'2 % kmetijskih zemljišč ali ok 10–11 ha dnevno! V celi Nemčiji, ki je 17'6 ha večja, je izgubljenih dnevno cca 90 ha, torej pol manj. Ta podatek za Slovenijo pa je lahko sporen, saj gre lahko za "administrativno" izgubo, ko se je spremenila namenska raba. Veliko kmetijskih zemljišč pa ostaja v rabi, ker so nezazidana, četudi so določena kot stavbna zemljišča.

Slovenija ima primerljiv delež površin z ekološkim kmetovanjem in ta znaša nekaj več kot 6 % (povprečje v EU-15 je bilo leta 2007 4'7 %, najnižji je v Bolgariji in na Poljskem, najvišji v Avstriji, visok je v Baltskih državah in na Češkem). Obseg ekološkega kmetovanja se je od leta 1999 povečeval, vendar se v zadnjem času umirja. Cilji so bili, da bi do leta 2010 vključili v eko-pridelavo 20 % vseh kmetijskih površin. Med leti 1999 in 2008 so se močno povečali kmetijsko okoljski ukrepi in so od prejšnjih 0'6 % zavzeli že 50'29 % vseh površin (integrirana pridelava). Slovenija je, žal, na spodnjem delu EU glede namakalnih površin, čeprav se stanje počasi izboljšuje (leta 2000 smo namakali 4.554 ha ali 0'9 % površin, leta 2008 9.695 ha ali 2 % površin).

Preglednica 61 : Število kmetijskih gospodarstev in delež kategorij kmetijskih površin. Vir: SURS, 2007.

	Število kmetijskih gospodarstev	
	2000	2007
Kmetijska zemljišča - skupaj	86.427	75.307
Kmetijska zemljišča v uporabi - skupaj	86.423	75.297
Njive, vrtovi, drevesnice, trsnice in matičnjaki	80.877	70.151
Njive in vrtovi	80.877	70.143
Drevesnice, trsnice in matičnjaki	273	130
Sadovnjaki in oljčniki, skupaj	42.727	26.073
Intenzivni sadovnjaki in oljčniki, skupaj	4.981	3.073
Ekstenzivni sadovnjaki in oljčniki, skupaj	40.010	23.943
Vinogradi	35.129	27.233
Trajni travniki in pašniki	74.230	63.656
Kmetijska zemljišča v zaraščanju - neobdelana	26.068	18.766
Druga neobdelana kmetijska zemljišča	3.668	1.696
Gozd	76.670	67.154
Nerodovitno	81.314	70.071

Zanimive so tudi primerjave o deležu kmetijskega prebivalstva, izraženega kot % zaposlenih v kmetijstvu od vseh zaposlenih. Glede na kmetijsko najbolj razvite in napredne države, kot so Nemčija, države Beneluxa, Anglija, večji del Italije, kjer je delež pod 5 %, ima Slovenija ta delež med 5 % in 10 %. Ta delež je primerljiv z Avstrijo, delom Madžarske, večino Francije. Druge, bolj agrarne države EU, kot so Poljska, Romunija, Grčija, pa imajo 15–20 % zaposlenih v kmetijstvu. Iz tega lahko sklepamo, da so človeške rezerve v kmetijstvu v Sloveniji za precej izčrpane, še posebej glede na neugodno starostno strukturo kmetov.

Usmeritve

- Organizirati razvoj velikih, tržno uspešnih kmetij in se s prostorsko načrtovalskimi ukrepi aktivno vključevati v procese komasacij, agromelioracij, v širitev velikih gospodarstev, površin za agroživilsko proizvodnjo ipd. Širitev kmetij zlasti omogočiti na robu vasi ali drugih urbano-ruralnih naselij.
- Omogočiti, da je pomembnih dopolnilna dejavnost na kmetih gozdarstvo in omogočiti prostorske ureditve v ta namen (žage, odlagališča hlodovine, kotlovnice na lesne odpadke).
- Omogočiti in z ukrepi prostorskega načrtovanja podpirati, da se ponovno usposobijo kmetijske površine v zaraščanju na ravninskih in rodovitnih površinah in preprečiti ogozdovanje novih kmetijskih površin. Pridobiti nove kmetijske površine na območjih dolgotrajne opustitve – primer Kočevske.
- Olajšati pogoje za kmetijsko pridelavo na najbolj perspektivnih, rodovitnih ravninskih površinah.
- Prenavljati vasi in omogočiti sobivanje urbanih, pol-urbanih in kmečkih prebivalcev oz. njihovih dejavnosti (problematika gnojišč, poti za živino ipd.).
- Realno in smotrno načrtovati zgradbe, ki jih terja moderno kmetijstvo, kot so rastlinjaki, veliki hlevi in silosi, namakalne naprave (na vidno in okoljsko manj problematičnih legah).
- Ohranjati gozdne zaplate, obmeje, obvodno vegetacijo in druge oblike eko-koridorjev.
- Ohranjati in premišljeno posodabljati značilne kulturne agrarne krajine – zlasti na Krasu, v vinorodnih gorica, v alpskem sredogorju, na planšarijah itd.

- Pravočasno urejati kmetijski prostor za razmere, ki jih prinašajo podnebne spremembe in – hkrati z njimi – naravne ujme: protipoplavni ukrepi, zagotovitev vode za gospodinjstva, živino in namakanje v vodo-deficitarnih območjih, ukrepi proti toči, zmrzali, vodni eroziji, zemeljskim in snežnim plazovom itd. V večji meri graditi vodne zadrževalnike in daljinske – magistralne vodovode (Kozjansko, Obalno-kraška regija, Haloze, Prlekija, Suha in Bela Krajina ...).
- Zagotoviti varstvo in varnost kmečkim prebivalcem in njihovim dejavnostim pred škodo, ki jo povzroča prosto živeča divjad.
- Stimulirati razvoj lokalnih agroživilskih verig in lokalno značilnih produktov (pridelava, predelava, trženje).
- V planskih aktih striktno določati kot kmetijsko rabo tal območja zaraščanja ali območja sovpadanja kmetijskih zemljišč 1. in 2. kategorije ter gozda.

3.3.2 Povečana sonaravna lesna proizvodnja (gozdarstvo)

Za Slovenijo je značilna velika gozdnatost, ki postopoma še narašča. Delež gozda se v površini Slovenije stalno veča, kar ni v skladu z načeli SPRS. Leta 1875 naj bi ta delež znašal 36 %, leta 1959 45 %, leta 2000 56'1 % in leta 2008 58'5 %. Ta delež je večji kot v Evropi, ki po podatkih FAO znaša skupaj z Rusijo 44'3 %, in – kar je še posebej indikativno – od sosednjih držav (v Avstriji 44'8 %, na Hrvaškem 36'5 %, Madžarskem 18'7 % in v Italiji 26'2 %). Danes gozd po podatkih o dejanski rabi prostora, ki jih vodi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP), zavzema že 59,6 % površine Slovenije. Skupaj s površinami v zaraščanju, kmetijskimi zemljišči dejansko že poraslimi z gozdnim drevjem in površinami z drevesi in grmičevjem je ta delež še višji in obsega kar 62,2 % površine države. Gozdne površine se povečujejo na račun opuščanja kmetijske proizvodnje.

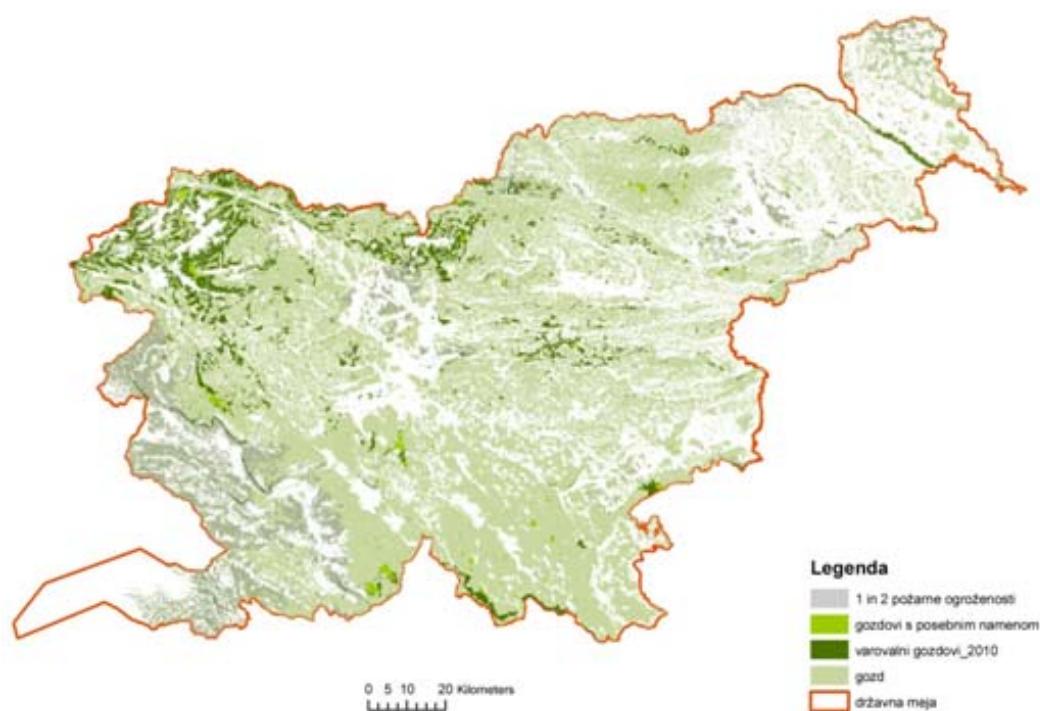
Leta 2001 je bila podana ocena, da večina gozdov ima primerno vrstno sestavo, ki ne odstopa bistveno od naravne sestave gozdnih združb. Sestav gozda je primeren (podatki Corine, 2006). Najbolj občutljivega, iglastega gozda je 12'21 %, mešanega 22'1 %, listnatega 21'8 %, grmičastega 2'1 % (od skupno ok. 58 % površine Slovenije). Monokulturni nasadi in goloseki so redkost. Hkrati pa je bila poškodovanost gozda v Sloveniji precejšnja, kar pomeni zmanjšanje proizvodne in neproizvodne funkcije. Zaraščanje je proces, ki ga je smiselno preprečevati na območjih, na katerih so tla primerna za kmetijsko obdelavo ali kadar zaraščanje ogroža človeka na določenem območju.

Krčenj gozda je bilo v zadnjem desetletju malo. Tako je bilo od novih pozidanih zemljišč v letih 2002-2007 (od skupno 19.712 ha) le 24'4 % gozdnih zemljišč. Krčitve so bile predvsem ob robovih urbanih območij namenjenih širjenju naselij, na površinah za daljnovode, na odlagališčih odpadkov ipd. Po letu 2008 beležimo nekaj več krčitev gozda za kmetijske namene. Povečava v bilanci gozdov gre torej zlasti na račun opuščanja kmetijstva in ogozdovanja, ki se od faz grmičevja in mladega gozda razraste v trajen, visok gozd, ki ga gozdarska stroka postopno vključuje v uradne evidence.

Gozdovi v veliki meri sovpadajo z režimi varovanih območij. Od vseh varovalnih območij jih 71'2 % pokriva gozd, kar pomeni, da z velikim delom gozda ni možno ekonomsko učinkovito gospodariti.

Gozdarske dejavnosti niso okoljsko negativno posegale v gozd, v Sloveniji niso dovoljeni goloseki in veliki lesno-pridelovalni obrati se niso razvili (kot npr. v Avstriji). Ta izrazit zaostanek v izkoriščanju gozda je torej prej negativen kot pozitiven: neizkoriščena lesna biomasa za ogrevanje, razvoj lesnih škodljivcev, slaba dostopnost gozdov, nenadzorovani erozijski procesi, velike delovne nesreče pri gozdarjenju. Ne samo, da je delež gozdov v Sloveniji (pre)velik, gozdovi so tudi med najmanj izkoriščenimi v Evropi. Večji poseki so največkrat le sanacijski po večjih naravnih ujmah.

Značilno za Slovenijo je pestro prepletanje gozdnih in kmetijskih površin. Kot »pretežno kmetijske površine z večjimi območji naravne vegetacije« označujemo koli 9 % površine celotne Slovenije.



Slika 63: Gozdovi in varstveni režimi. Vir: ZZGS, 2010.

Usmeritve

- Učinkovitejše, tržno izrabljati gozd, kar pomeni gospodarsko sečnjo, urejanje gozdnih poti in vlak, urejanje lesnopredelovalnih obratov ipd.
- Lesno biomaso izkoristiti kot energetske vir.
- Preprečevati širitev gozda na kmetijske površine, razen v primeru izrazito strmih, osojnih, plazovitih in manj rodovitnih površin.
- Ohranjati okoljsko vlogo gozda v eko-sferi in bio-sferi, uveljavljati ponor toplogrednih plinov v okviru EU.
- Ohranjati gozdove, ki predstavljajo ekološke koridorje, zlasti migracijske poti živali. Ohranjati obvodni oz. močvirski gozd tudi kot izlivno območje v času poplav.
- Izkoristiti lovske, športno rekreacijske in turistične potencialne gozda, omogočati prost dostop do gozda.
- Glede na velik delež gozda in v skladu z merili varstva narave in okolja je gozdni prostor primeren tudi za širjenje urbanizacije in umeščanje infrastrukture.
- Pospeševati sočasnost funkcij in rabe gozdnega prostora, t.j. njegovo okoljsko, gozdarsko, socialno, rekreativno, turistično in druge funkcije.

3.3.4 Samooskrba z mineralnimi surovinami

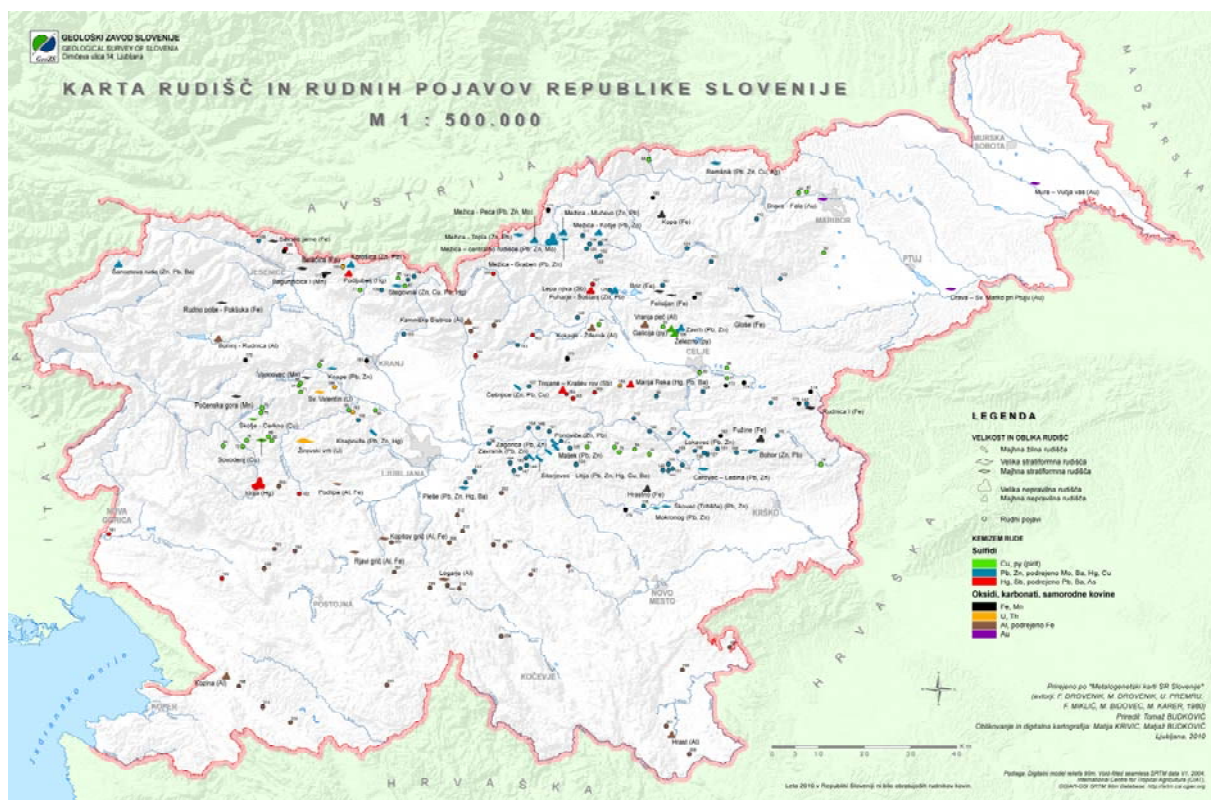
Proizvodnja rudnikov barvnih kovin (živo srebro, svinec, cink itd.) je ukinjena, nekaj je še proizvodnje nekovin (npr. kaolina). Delujeta le še premogovnika Velenje in Hrastnik, ostali so zaprti ali v zapiranjju. Na področju pridobivanja mineralnih surovin ne prihaja do pomembnejši sprememb glede na leto 2004. Dejavnost še vedno označuje sorazmerno skromno izkoriščanje mineralnih surovin za gradbeništvo ter veliko število nenadzorovanega in nezakonitega izkoriščanja. Značilno je predvsem zadovoljevanje lokalnih potreb po mineralnih surovinah. Zaostajajo prostorske ureditve velikih obratov, kjer bi od kamnolomov, peskokopov ali glinokopov surovine predelovali v gradbene polizdelke ali celo končne izdelke (strešnike, tlakovce, zidake ipd.).

Število rudarskih pravic za rudna nahajališča se je od 150 leta 2000 se je razširilo na 245 (podatki 2011).

Problem predstavljajo številni nelegalni kopi predvsem kamenih agregatov, katerih število se povečuje in je leta 2010 ocenjeno na 6.000. Evidenca nelegalnih kopov nam ni bila dosegljiva.



Slika 64: Obstoječi in nekdanji premogovniki ter zasnova območja rudnih nahajališč v Sloveniji.
Vir: Geološki zavod RS, 2011.



Slika 65: Rudišča in rudni pojavi v Sloveniji. Vir: Geološki zavod RS, 2011

3.3.5 Razvoj turizma in prostočasnih dejavnosti

Podatki za leto 2010 nam kažejo dovolj kompleksno sliko slovenskega turizma, da je možno dati celovite ocene o stanju, trendih in želenih usmeritvah. Po izhodu evropskih držav iz gospodarske krize slovenski turizem ni bistveno napredoval. Nekaj več napredka (7 %) kaže tujski turizem, domači pa se je v letu 2010 celo zmanjšal, kar je posledica še vedno trajajoče recesije v Sloveniji.

V državi je v letu 2010 letovalo okoli tri milijone turistov, merjeno kot število prijav v nastanitvenih objektih. Število nočitev je bilo okoli 8,8 mio, torej povprečno manj kot tri nočitve na enega turista. Največji delež ima zdraviliški turizem s skoraj 3 milijoni nočitev in je trajanje bivanja v zdraviliškem kraju tudi najdaljše. Gorski turizem beleži okoli 2 mio nočitev, slabi pa položaj obmorskega turizma (manj kot dva milijona nočitev). Med urbanim turizmom je precej napredovala Ljubljana (88 % povečanje tujih turistov od leta 2009 do leta 2010).

Leta 2010 je bilo v Sloveniji 118.000 turističnih ležišč v nastanitvenih objektih, od tega 34 % v hotelih. Vendar pa so hoteli najpomembnejši nastanitveni objekti, saj bilo v hotelih ustvarjenih 62 % vseh nočitev. Podatki kažejo, da je v Sloveniji premalo drugih, alternativnih oblik turističnih nastanitev, kot so turistični apartmaji (tudi *time-sharing* oblike lastništva), penzioni, tujske sobe, nastanitve v gostiščih, avtokampih ipd.

Trajanje bivanja turistov v Sloveniji odseva sliko splošnih svetovnih trendov za krajše počitnice (do enega tedna), vendar večkrat na leto. Zelo kratkotrajno bivanje turistov v Sloveniji pa povzroča tudi dejstvo, da smo tranzitna turistična dežela za tokove proti morju ali za potovanja po evropskih državah. V tem segmentu prevladujejo 1 do 2 nočitvi. Tudi domači turizem izkazuje krajše bivanje, kar je posledica kratkih razdalj do turističnih destinacij (izletništvo). Skrbi nas dejstvo, da kmečki turizem ni v porastu in je bivanje na kmetijah zelo kratko (1 do 2 nočitvi).

Še najdaljše je zadrževanje turistov v zdraviliških krajih, vendar se tudi tu čas bivanja krajša. Leta 1961 je znašal 12'7 nočitev/turista (dvo-tedensko bivanje v časih "delavskega turizma"), leta 2008 pa le še 4'1 nočitve/turista (torej slab teden). V obmorskem turizmu Slovenije se je povprečno število nočitev zmanjšalo od 6'2 leta 1961 na 4'1 leta 2008 in v gorskem turizmu od 4'1 na 3'1.

Iz navedenega izhaja, da bo slovenski turizem moral ukrepati v smeri podaljševanja bivanja turistov, tako da bi dosegli v zdraviliških in obmorskih krajih vsaj 6 nočitev, v gorskem, kmečkem in urbanem turizmu pa vsaj tri nočitve.

Podatki za leto 2008 nam dajo podrobnejšo sliko o strukturi slovenskega turizma. Zdraviliški, obmorski, gorski (alpski) turizem imajo približno enake deleže (okoli 25 %) tako po številu registracij turistov ("prihodov") kot po številu nočitev. Približno četrtnina turizma pa odpade na urbani, igralniški, kmečki in druge oblike turizma, vendar z nekaj več "prihodi" in z nekaj manj nočitev.

Vse naštetе oblike turizma so bile med leti 2001 in 2008 v porastu.

Preglednica 62: Podatki za leto 2008

vrsta turizma	število vseh turistov	število domačih turistov	število tujih turistov
zdraviliški turizem	666.600	400.000	260.000
obmorski turizem	570.000	250.000	320.000
gorski turizem	680.000	220.000	460.000
druge oblike turizma	830.000	210.000	720.000

Komentar:

Za tujski turizem so rezerve predvsem v zdraviliškem turizmu.

Največ nočitev in prihodka se, kot rečeno, ustvarja v hotelih. Hotelske kapacitete so na splošno skromne in z majhnimi koncentracijami. Ker Slovenija nima velikih mest ali svetovno znanih turističnih središč, nimamo niti enega kraja z več kot 5.000 posteljami. Med 1.000 in 5.000 posteljami imajo Portorož, Ljubljana in Bled, ki po kapacitetah močno izstopajo. V kategoriji z nad 1.000 hotelskimi posteljami pa spadajo še Kranjska gora, Maribor, Rogaška Slatina, Čatež ob Savi, Izola. Med 500 in 1.000 hotelskimi posteljami (kar bi torej pomenilo 1 - 2 velika hotela ali nekaj manjših) imajo Bohinj, Mariborsko Pohorje, Bovec, Nova Gorica, Laško, Strunjan, Koper, Ankaran, Podčetrtek, Radenci, Postojna.

Iz zgornjih podatkov izhaja, da so glede na policentrični urbani sistem in na zeleno vlogo regijskih središč izrazito premajhne kapacitete v Celju in Novem mestu, delno pa ta ocena velja tudi za Kranj, Ptuj in Brežice/Krško. V teh središčih bi se lahko bistveno bolj razvijal urbani, poslovni, sejamski, kongresni turizem.

Bistveno premalo hotelskih kapacitet (pa tudi drugih vrst prenočitvenih kapacitet) imajo turistični kraji (ali tisti s turističnimi potenciali), kot so Solčava/Logarska dolina, Tolmin, Kobarid, Mozirje, Kamnik, Hrpelje/Kozina, Radovljica, Kočevje, Ljutomer, Radlje, Sevnica.

Nič ali skoraj nič nočitvenih kapacitet imajo Snežnik, Log pod Mangartom, Kandrše, Mežica, Trenta, Lepena, Podljubelj, Spodnja Sorica, Divača, Metlika.

V Sloveniji je na splošno premalo razvita oblika apartmajskih turističnih naselij za oddajanje, *time sharing* in razne kombinacije.

Preglednica 63: Število ležišč v apartmajih

vrsta turizma	2009	2004
zdraviliški turizem	2.889	2.046
obmorski turizem	372	138
gorski turizem	1.867	1.331

Komentar:

Opozorili bi na izjemno majhno število apartmajev v obmorskih krajih.

Presenečajo podatki o zelo skromnem obsegu ležišč v penzionih, gostiščih in drugih oblikah prenočišč. Slika je še slabša pri podatkih o zasebnih turističnih sobah. V veliki meri je oddajanje sob neregistrirano in del sive ekonomije. Med leti 2004 in 2009 se je njihovo število (število ležišč) sicer povečalo, vendar gre za izjemno majhne kapacitete (preglednica 61):

Preglednica 64: Število ležišč leta 2009 v penzionih, gostiščih in drugih oblikah prenočišč

vrsta turizma	penzioni, gostišča in druge oblike prenočišč	moteli	sobe leta 2009	sobe leta 2004
zdraviliški turizem	230	0	112	61
obmorski turizem	240	50	63	45
gorski turizem	1.600	0	163	97
drugi kraji	1.450	200	-	-

Slovenija je skromno opremljena z **avtokampi**. Njihove kapacitete po številu turistov so v letu 2009 bile: Ljubljana 630, Banovci 300, Čatež ob Savi 2.400, Moravske toplice 500, Podčetrtek 360, Ptuj 277, Ankaran 1.200, Dovje-Mojstrana 120, Kobarid 200. V mnogih pomembnih turističnih krajih kampov sploh ni (npr. v Kranjski gori, Solčavi-Logarski dolini, Postojni). Ni jih v večini večjih slovenskih mest, čeprav je avtokamp nujna oprema regijskih središč nacionalnega pomena, in bi potemtakem morali biti v Mariboru, Celju, Novem mestu, Novi Gorici, Murski Soboti, Slovenj Gradcu, Brežicah itd. - seveda na obrobju mest, v privlačnem okolju³.

Slovenija je premalo razvila segment **mladinskega turizma** skupaj z otroškimi počitniškimi domovi. Ležišč v teh objektih je bilo leta 2009: v obmorskih krajih 536, v gorskih krajih 610, zdraviliških 53, kar so izjemno majhne številke. Tovrstni objekti naj bi bili po dosegljivih podatkih samo v Ankaranu, Ratečah, na Rakitni, v Kranjski gori in na Mariborskem Pohorju.

Kmečki turizem se je v času med leti 2004 in 2009 ni razvijal v želeni smeri in ni izpolni pričakovanj investorjev. Največ ležišč je v gorskih krajih (401), v zdraviliških samo 25, celo nobeno v obmorskih, ter v drugih 274. Število turističnih kmetij se ponekod celo zmanjšuje.

Poglejmo si sliko o vseh turističnih zmogljivostih po mestih oz. turističnih krajih s komentarji (podatki za leto 2009) glede na vrsto (okolje, prevladujoči namen) turizma.

Preglednica 65: Urbani turizem

turistični kraj	hoteli (število ležišč)	avtokampi (kapacitete oseb)
Ljubljana	3.491	600
Maribor	1.036	50
Nova Gorica	751	
Kranj	267	
Ptuj	377	
Murska Sobota	176	
Velenje	191	
Slovenj Gradec	132	

Komentar:

V urbanem turizmu močno prednjači Ljubljana, sledita ji Maribor in Nova Gorica (igralništvo). Razvidno je, da Celje in Novo mesto, ki sta središči nacionalnega pomena, nimata bistvenih turističnih kapacitet ali pa so le-te premajhne. Od regionalnih središč imajo vsaj skromne kapacitete Ptuj, Murska Sobota, Velenje, in Slovenj Gradec. Pravih kapacitet za urbani turizem (poslovni, sejamski ipd.) pa ni v Brežicah, i Krškem, Kočevju in še kje. Kapacitete Kopra so vključene kot turizem obmorskih krajev, za somestje Radovljica-Bled-Jesenica pa v kategorijo gorskih krajev. Urbani turizem bi lahko razvijala mesta, kot so Škofja Loka, Kamnik, Kostanjevica na Krki, Vipavski Križ idr., ki pa imajo sedaj zanemarljivo ponudbo!

³ Podatki so povzeti iz uradnih statistik i pogosto ne kažejo realnega stanja, saj so avtokampi na Bledu, v Bohinju, Bovcu, Luciji, Seči, Radvanju, pri Pivki Jami itd.

Preglednica 66: Gorski turizem

turistični kraj	hoteli (število ležišč)	apartmaji (število ležišč)	penzioni
Bled	2.475		precej
Kranjska gora	1.380	404	
Bohinj	695	precej	precej
Bovec	468	159	
Pohorje	524		
Rogla	341	244	
Cerkno	271		
Jezersko	77		
Gozd Martuljek	-		
Pokljuka	120		
Rateče	-		
Preddvor	-		

Komentar:

Med gorskimi turističnimi kraji ima največ kapacitet Bled, sledijo mu Kranjska gora, Bohinj, Bovec, Mariborsko Pohorje, Rogla, Cerkno. Prešibke nastanitvene zmogljivosti imajo zagotovo Jezersko, Gozd Martuljek, Pokljuka, Rateče, Preddvor. Celo brez kapacitet pa so Snežnik, Mežica, Kope, Črna na Koroškem, Lepena idr.

Preglednica 67: Zdraviliški turizem

turistični kraj	hoteli (št. ležišč)	apartmaji (število ležišč)	avtokampi (št. gostov)
Rogaška Slatina	1.653	96	
Čatež ob Savi	1.243	302	
Moravske toplice	977	758	
Laško	711		
Radenci	647		
Dolenjske toplice	444		
Dobrna	399	244	
Podčetrtek	593	886	360
Ptuj	377	188	
Šmarješke toplice	380		
Topolšnica	387		
Zreče	355		
Lendava	239	296	
Izlake	77		
Banovci	72		

Komentar:

Med zdraviliškimi turističnimi kraji ima največ kapacitet Rogaška Slatina, sledijo najbolj znana zdravilišča. Manjše turistične kapacitete imajo Ptuj, Šmarješke toplice, Topolšnica, Zreče, Lendava, Izlake, Banovci in drugi.

Preglednica 68: Obmorski turizem

turistični kraj	hoteli (število ležišč)	apartmaji (število ležišč)	penzioni (število ležišč)	marine (privezi)
Portorož	4.962	50	50	50
Izola	1.506	21		536
Ankaran	695	65	1.200	
Koper	547			40
Strunjan	719			
Piran	387		56	
Lucija				524

Komentar:

Daleč na prvem mestu je Portorož, kateremu sledijo Izola, Ankaran, Koper, Strunjan, Piran in Lucija. Naštete kapacitete so v funkciji ne samo obmorskega – počitniškega turizma, temveč služijo tudi potrebam somestja Koper-Izola-Piran z vidika središča mednarodnega pomena (za urbani, poslovni, kongresni in drug turizem).

Med ostalimi turističnimi kraji izstopata še Lipica (249 ležišč v hotelih) ter Otočec (190 ležišč v hotelih in 65 v motelu). Specifičen je položaj Postojne, ki je turistični kraj zaradi Postojnske jame, kapacitete pa ji narekuje tudi funkcija regijskega središča. Ima 532 ležišč v hotelih in 31 v sobah.

V SPRS so opredeljeni kot **turistični kraji** tisti, katerih število turistov za 150 % več presega število stalno naseljenega prebivalstva. Zato smo primerjali število vseh turističnih ležišč v kraju za leto 2009 s podatki o prebivalcih (uporabili smo podatke za leto 2010). Predpostavka je bila, da so vsa ležišča zasedena. Če je število teh turistov nad 150 % glede na število prebivalcev (100 %), je kraj turističen. Ti kraji so:

- topliški: Banovci, Čatež ob Savi, Moravske toplice, Podčetrtek;
- obmorski: Portorož, Strunjan
- alpski – gorski: Kamniška Bistrica, Kranjska gora, Pokljuka, Soča, Trenta;
- drugi: Lipica.

Večina naših turističnih krajev je torej večfunkcionalnih, kar jim daje večjo odpornost v časih zmanjšanja turističnih tokov in omogoča bolj racionalno izkoriščanje družbenih, prometnih in drugih infrastruktur tako za domačine kot za turiste. Če je zgornja analiza pokazala na naselja, ki izpolnjujejo kriterij "turističnih", pa je slika o dejanskem obsegu turizma po naseljih drugačna. Merili smo jo po številu nočitev v letu 2008. Analizo bi morali dopolniti s podatki o turističnem prometu, ki ni vezan le na nočitve (vstopnice, karte za žičnice, potrošnja v lokalih, obiski igralnic idr.).

Preglednica 69: Število nočitev v pomembnejših turističnih krajih

turistični kraj / naselje	število nočitev (leta 2008, zakroženo na 1.000)
Portorož	174.000
Ljubljana	104.000
Čatež ob Savi	103.000
Bled	99.000
Izola	73.000
Ankaran	69.000
Moravske toplice	63.000
Bohinj	49.000
Kranjska Gora	47.000
Podčetrtek	46.000
Lesce	31.000
Bovec	31.000
Rogaška Slatina	25.000
Seča	24.000
Bohinjska Bistrica	24.000
Ptuj	20.000
Maribor	19.000
Piran	18.000
Koper	16.000

Komentar:

Vidimo torej, da so najmočnejši turistični kraji, vezani na obmorsko lego, torej letovišča Portorož, Ankaran, Izola, Seča, Piran in Koper.

Močni turistični kraji so tudi zdraviliški, in sicer Čatež ob Savi, Moravske toplice, Podčetrtek, Rogaška Slatina idr. Sledijo gorski turistični kraji z Bledom, Bohinjem, Lescami, Bohinjsko Bistrico. Uveljavlja se tudi urbani (tudi poslovni, kongresni) turizem na čelu z Ljubljano (drugim najmočnejšim krajem po nočitvah!), znatno manj pa

Ptuj, Maribor in druga mesta. Izrazito premalo nočitev med mesti imajo Nova Gorica (igralnišтво), Novo mesto, Kranj, Celje, med kulturno-zgodovinsko značilnimi mesti Slovenj Gradec, Kamnik, Škofja Loka in Idrija. Zelo malo nočitev glede na turistični pomen imata Postojna in Lipica.

Naj navedemo še podatek, da imajo zanemarljivo majhno število nočitev turistično zanimivi kraji, z mnogimi potenciali, kot so Gozd Martuljek, Jezersko, Pokljuka, Preddvor, Rateče, območje Snežnika, Solčava z Logarsko dolino, Log pod Mangartom, Rakitna, Trenta, Lepena, Divača in Dravograd (bližina meje!). Praktično brez stacionarnega turizma so tudi Kočevje, Ljutomer, Črnomelj, Metlika.

Slovenija se v obravnavanem obdobju ni razvila v pomembno turistično državo, je pa izboljšala svoj položaj na svetovnem in evropskem turističnem trgu, najbolj v letu 2011. **Število nočitev** je od leta 1992 do 2008 naraščalo (indeks okoli 150 glede na indeks 100 leta 1992), v letu 2009 pa zaradi gospodarske krize upadlo. Tuje nočitve so od močnega padca ob razpadu Jugoslavije dalje več ali manj stagnirale ter se rahlo povečevale šele po letu 2006, domače nočitve pa so naraščale (indeks okoli 200 leta 2006 glede na indeks 100 leta 1992). **Število ležišč** je v tem času (1992 – 2008) raslo počasneje – z indeksom 100.

V turizmu se uporablja izpeljani kazalec, ki izhaja iz števila turističnih podjetij, turističnih sob in postelj. Zato je tak podatek uporaben zlasti pri mednarodnih primerjavah, ob upoštevanju velikosti države. Slovenija ima ta kazalec pol manjšo vrednost (410) od Hrvaške (835), kar ustreza razliki v populaciji. Zaostaja za Madžarsko (2001), izrazito pa za turističnima velesilama – Avstrija (13.756) in Italijo (34.155), tudi če upoštevamo razlike.

Leta 2009 beležimo 8.302.231 nočitev na 91.332 turističnih ležiščih, kar pomeni, da so ležišča v povprečju zasedena 91 noči na leto. Delež nočitev tujcev je okoli 60 % (v letu 2008 58 % od vseh nočitev). Podatki kažejo, da so naše kapacitete preslabo izkoriščene in to v glavnem samo v sezonah. Največ nočitev je v juliju in avgustu, najmanj v novembru. Zdraviliški, obmorski in gorski kraji imajo približno enake deleže. Vsa turistična ležišča so zasedena 57'4 % v poletni sezoni in 37'5 % v zimski sezoni (podatki za leto 2008). Največja razlika je, razumljivo, v obalno kraški regiji (78'6 % poleti in 31'5 % pozimi). Zanimivo pa je, da imajo več poletnih nočitev tudi Gorenjska, osrednja Slovenija in Spodnje-posavska regija, druge regije pa so bolj izenačene, izrazito večjo izkoriščenost pozimi ima le Koroška. Celoletna zasedenost je v povprečju prenizka in je zlasti za lastnike penzionov ali tujskih sob odvisnost od zaslužka od turizma vprašljiva.

Prenočitvene kapacitete so približno 50 % v hotelih, motelih in penzionih (podatek za leto 2008 je 44'7 %) ter 50 % v zasebnih turističnih sobah in drugih oblikah.

Ob izhodu iz gospodarske krize slovenski turizem napreduje. Nekaj več napredka (7 %) kaže tujski turizem, domači pa se je v letu 2010 celo zmanjšal, kar je posledica še vedno trajajoče recesije v Sloveniji.

Podatki za leto 2010 nam kažejo dovolj kompleksno sliko slovenskega turizma, da je možno dati celovite ocene o stanju, trendih in zelenih usmeritvah.

V državi je v letu 2010 letovalo okoli tri milijone turistov, merjeno kot število prijav v nastanitvenih objektih. Število nočitev je bilo okoli 8,8 mln, torej povprečno manj kot tri

nočitve na enega turista. Največji delež ima zdraviliški turizem s skoraj 3 milijoni nočitev in je trajanje prebivanja v zdraviliškem kraju tudi najdaljše. Gorski turizem beleži okoli dva milijona nočitev, slabi pa položaj obmorskega turizma (manj kot dva milijona nočitev). Med urbanim turizmom je precej napredovala Ljubljana 88 % povečanje tujih turistov od leta 2009 do leta 2010).

Leta 2010 je bilo v Sloveniji 118.000 turističnih ležišč v nastanitvenih objektih, od tega 34 % v hotelih. Vendar pa je bilo v hotelih ustvarjenih 62 % vseh nočitev. Podatki kažejo, da je v Sloveniji premalo drugih, alternativnih oblik turističnih nastanitev, kot so turistični apartmaji (tudi *time-sharing* oblike lastništva), penzioni, tujske sobe, nastanitve v gostiščih, avtokampih ipd.

Trajanje bivanja turistov odseva sliko splošnih svetovnih trendov za krajše počitnice (do enega tedna), vendar večkrat na leto. Zelo kratkotrajno bivanje turistov v Sloveniji pa povzroča tudi dejstvo, da smo tranzitna turistična dežela za tokove proti morju ali za potovanja po evropskih državah. V tem segmentu prevladujejo 1 do 2 nočitvi. Tudi domači turizem izkazuje krajše bivanje, kar je posledica kratkih razdalj do turističnih destinacij (izletništvo). Skrbi nas dejstvo, da kmečki turizem ni v porastu in je bivanje na kmetijah zelo kratko (1 do 2 nočitvi).

Še najdaljše je zadrževanje turistov v zdraviliških krajih, vendar se tudi tu čas bivanja krajša. Leta 1961 je znašal 12'7 nočitev/turista (dvo-tedensko bivanje v časih "delavskega turizma"), leta 2008 pa le še 4'1 nočitve/turista (torej slab teden). V obmorskem turizmu Slovenije se je povprečno število nočitev zmanjšalo od 6'2 leta 1961 na 4'1 leta 2008 in v gorskem turizmu od 4'1 na 3'1.

Slovenski turizem bo moral ukrepati v smeri podaljševanja bivanja turistov, tako da bi dosegli v zdraviliških in obmorskih krajih vsaj 6 nočitev, v gorskem, kmečkem in urbanem turizmu pa vsaj tri nočitve.

Podatki za leto 2008 nam dajo podrobnejšo sliko o strukturi slovenskega turizma. Zdraviliški, obmorski, gorski (alpski) turizem imajo približno enake deleže (okoli 25 %) tako po številu registracij turistov ("prihodov") kot po številu nočitev. Približno četrtnina turizma pa odpade na urbani, igralniški, kmečki in druge oblike turizma, vendar z nekaj več "prihodi" in z nekaj manj nočitev. Vse našteje oblike turizma so bile med leti 2001 in 2008 v porastu.

Preglednica 70: Število turistov po vrstah turizma

vrsta turizma	število vseh turistov	število domačih turistov	število tujih turistov
zdraviliški turizem	666.600	400.000	260.000
obmorski turizem	570.000	250.000	320.000
gorski turizem	680.000	220.000	460.000
druge oblike turizma	830.000	210.000	720.000

Komentar:

Za tujski turizem so rezerve predvsem v zdraviliškem turizmu.

Največ nočitev in prihodka se ustvarja v hotelih. **Hotelske kapacitete** so na splošno šibke in z majhnimi koncentracijami. Ker Slovenija nima velikih mest ali svetovno znanih turističnih središč, nimamo niti enega kraja z več kot 5.000 posteljami. Med 1.000 in 5.000 posteljami

imajo Portorož, Ljubljana in Bled, ki po kapacitetah močno izstopajo. V kategoriji nad 1.000 hotelskimi posteljami pa spadajo še Kranjska gora, Maribor, Rogaška Slatina, Čatež ob Savi, Izola. Med 500 in 1.000 hotelskimi posteljami (kar bi torej pomenilo 1 - 2 velika hotela ali nekaj manjših) imajo Bohinj, Mariborsko Pohorje, Bovec, Nova Gorica, Laško, Strunjan, Koper, Ankaran, Podčetrtek, Radenci, Postojna.

Iz zgornjih podatkov izhaja, da so glede na policentrični urbani sistem in na želeno vlogo regijskih središč izrazito premajhne kapacitete v Celju in Novem mestu, delno pa ta ocena velja tudi za Kranj, Ptuj in Brežice/Krško. V teh središčih bi se lahko bistveno bolj razvijal urbani, poslovni, sejamski, kongresni turizem.

Hotelske (penzijske in druge) kapacitete sicer imajo turistično zanimivi kraji, kot so sledeča naselja, vendar je velikost ponudbe premajhna: Solčava – Logarska dolina, Tolmin, Kobarid, Mozirje, Kamnik, Hrpelje/Kozina, Radovljica, Kočevje, Ljutomer, Radlje, Sevnica.

Nič ali skoraj nič nočitvenih kapacitet imajo Snežnik, Log pod Mangartom, Kandrše, Mežica, Trenta, Lepena, Podljubelj, Spodnja Sorica, Divača, Metlika.

V Sloveniji je na splošno premalo razvita oblika apartmajskih turističnih naselij za oddajanje, *time sharing* in razne druge načine nočitev.

Preglednica 71: Število ležišč v apartmajih

vrsta turizma	2009	2004
zdraviliški turizem	2.889	2.046
obmorski turizem	372	138
gorski turizem	1.867	1.331

Komentar:

Opozorili bi na izjemno majhno število v obmorskih krajih.

Presenečajo podatki o zelo skromnem obsegu ležišč v penzionih, gostiščih in drugih oblikah prenočišč. Slika je še slabša pri podatkih o turističnih sobah. V veliki meri je oddajanje sob neregistrirano in del sive ekonomije. Med leti 2004 in 2009 se je njihovo število (število ležišč) sicer povečalo, vendar gre za izjemno majhne kapacitete.

Preglednica 72: Število ležišč leta 2009 v penzionih, gostiščih in drugih oblikah prenočišč

vrsta turizma	penzioni, gostišča in druge oblike prenočišč	moteli	sobe leta 2009	sobe leta 2004
zdraviliški turizem	230	0	112	61
obmorski turizem	240	50	63	45
gorski turizem	1.600	0	163	97
drugi kraji	1.450	200	-	-

Slovenija je skromno opremljena z **avtokampi**. Njihove kapacitete po številu turistov so v letu 2009 bile: Ljubljana 630, Banovci 300, Čatež ob Savi 2.400, Moravske toplice 500, Podčetrtek 360, Ptuj 277, Ankaran 1.200, Dovje-Mojstrana 120, Kobarid 200. V mnogih pomembnih turističnih krajih kampov sploh ni (npr. v Kranjski gori, Solčavi-Logarski dolini, Postojni). Ni jih v večini slovenskih mest, čeprav je avtokamp nujna oprema regijskih središč nacionalnega pomena, in bi potemtakem morali biti v Mariboru, Celju, Novem mestu, Novi

Gorici, Celju, Murski Soboti, Slovenj Gradcu, Brežicah itd. Podatki pa so nepopolni in manjkajo številni avtokampi (npr. Seča, Izola, zgornje Posočje itd.).

Slovenija je premalo razvila segment **mladinskega turizma** skupaj z otroškimi počitniškimi domovi. Ležišč v teh objektih je bilo leta 2009: v obmorskih krajih 536, v gorskih krajih 610, zdraviliških 53, kar so izjemno majhne številke. Tovrstni objekti naj bi bili samo v Ankaranu, Ratečah, na Rakitni, v Kranjski gori in na Mariborskem Pohorju.

Kmečki turizem se je v času med leti 2004 in 2009 ni razvijal v pričakovani smeri in ni izpolnil obetov investorjev. Največ ležišč je v gorskih krajih (401), v zdraviliških samo 25, celo 0 v obmorskih ter v drugih 274. Število turističnih kmetij se ponekod celo zmanjšuje.

Razvija se področje **mestnega turizma** kot oblika ogleda mest, kot del poslovne, kongresne, sejemske in druge dejavnosti. Poglejmo si sintezno sliko o vseh turističnih zmogljivostih po mestih (podatki za leto 2009).

Preglednica 73: Urbani turizem

turistični kraj	hoteli	avtokampi
Ljubljana	3.491	600
Maribor	1.036	50
Nova Gorica	751	
Kranj	267	
Ptuj	377	
Murska Sobota	176	
Velenje	191	
Slovenj Gradec	132	

V urbanem turizmu močno prednjači Ljubljana, sledita ji Maribor in Nova Gorica. Razvidno je, da Celje in Novo mesto, ki sta središči nacionalnega pomena, nimata večjih kapacitet. Od regionalnih središč imajo vsaj skromne kapacitete Ptuj, Murska Sobota, Velenje, in Slovenj Gradec. Pravih kapacitet za urbani turizem (poslovni, sejemski ipd.) pa ni v Brežicah, Krškem, Kočevju in še kje. Kapacitete Kopra so vključene kot turizem obmorskih krajev, za somestje Radovljica-Bled-Jesenica pa v kategorijo gorskih krajev. Urbani turizem bi lahko razvijala mesta, kot so Škofja Loka, Kamnik, Kostanjevica na Krki, Vipavski Križ idr., ki pa imajo sedaj zanemarljivo ponudbo!

Preglednica 74: Gorski turizem

turistični kraj	hoteli	apartmaji	penzioni
Bled	2.475		precej
Kranjska gora	1.380	404	
Bohinj	695	precej	precej
Bovec	468	159	
Pohorje	524		
Rogla	341	244	
Cerkno	271		
Jezersko	77		
Gozd Martuljek	-		
Pokljuka	120		
Rateče	-		
Preddvor	-		

Komentar:

Med gorskimi turističnimi kraji ima največ kapacitet Bled, sledijo mu Kranjska gora, Bohinj, Bovec, Mariborsko Pohorje, Rogla, Cerkno. Prešibke nastanitvene kapacitete imajo zagotovo Jezersko, Gozd Martuljek, Pokljuka, Rateče, Preddvor. Celo brez kapacitet pa so Snežnik, Mežica, Kope, Črna na Koroškem, Lepena idr.

Preglednica 75: Zdraviliški turizem

turistični kraj	hoteli	apartmaji	avtokampi
Rogaška Slatina	1.653	96	
Čatež ob Savi	1.243	302	
Moravske toplice	977	758	
Laško	711		
Radenci	647		
Dolenjske toplice	444		
Dobrna	399	244	
Podčetrtek	593	886	360
Ptuj	377	188	
Šmarješke toplice	380		
Topolščica	387		
Zreče	355		
Lendava	239	296	
Izlake	77		
Banovci	72		

Komentar:

Med zdraviliškimi turističnimi kraji ima največ kapacitet Rogaška Slatina, sledijo mu kraji kot prikazuje tabela. Manjše turistične kapacitete imajo Ptuj, Šmarješke toplice, Topolščica, Zreče, Lendava, Izlake, Banovci in drugi.

Preglednica 76: Obmorski turizem

turistični kraj	hoteli	apartmaji	penzioni	marine
Portorož	4.962	50	50	50
Izola	1.506	21		536
Ankaran	695	65	1.200	
Koper	547			40
Strunjan	719			
Piran	387		56	
Lucija				524

Komentar:

Daleč na prvem mestu je Portorož, kateremu sledijo Izola, Ankaran, Koper, Strunjan, Piran in Lucija. Naštete kapacitete ustrezajo tudi potrebam somestja Koper-Izola-Piran z vidika središča mednarodnega pomena (za urbani, poslovni, kongresni in drug turizem).

Med ostalimi turističnimi kraji izstopata še Lipica (249 ležišč v hotelih) ter Otočec (190 ležišč v hotelih in 65 v motelu). Specifičen je položaj Postojne, ki je turistični kraj zaradi Postojnske jame, kapacitete pa ji narekuje tudi funkcija regijskega središča. Ima 532 ležišč v hotelih in 31 v sobah.

V obdobju 2003 – 2010 se, kot rečeno, Slovenija ni razvijala v močno turistično državo kljub obdobju do leta 2008 velike gospodarske rasti, investicij in povečanja turističnih tokov v svetu. Leta do gospodarske krize so bila v veliki meri "izgubljena", Nadaljeval se je nepovezan, razpršen razvoj številnih majhnih turističnih središč, ki pa so zato ostajala slabo konkurenčna in razpoznavna. Stalno posodabljanje in večanje turističnih kapacitet in njihove

ponudbe v sosednjih deželah Avstrije, Italije in Hrvaške (Istra, Kvarner) povzroča naše relativno zaostajanje.

Če pogledamo podrobneje, je bilo v tem času več pomembnejših investicij v naravnih zdraviliščih, ki so zato stalno povečevala število tujih in domačih gostov (Podčetrtek, Moravske toplice, Banovci, Ptujске toplice, Čateške toplice idr.). Prepočasi pa se je razvijala dodatna ponudba (izletništvo, kolesarske in vinske poti, golf igrišča, kultura). Skupna turistična ponudba s hrvaškimi, madžarskimi in avstrijskimi obmejnimi zdravilišči še ni zaživela. Kljub opisanemu pa se jasno kaže, da je naš zdraviliški turizem še naprej perspektiven, saj ni tako izrazito vezan na izjemna naravna okolja. Naši zdraviliški kraji so v glavnem dobro dostopni za goste iz srednje Evrope in hkrati lahko vedno računajo z deležem domačih gostov. V veliki meri lahko nadomestijo primanjkljaj poletnih naravnih kopališč. Zdraviliški turizem bo tudi v evropskem merilu zaradi staranja prebivalstva v porastu in se bo njegov delež v Sloveniji lahko povečal.

Preglednica 77: Prihodi in prenočitve turistov po skupinah nastanitvenih objektov. Vir: SURS, 2009.

Prenočitve turistov	domači	tuji
SLOVENIJA	2.234.372	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	613.011	3.684.005
Kampi		655.609
Pomurska	260.988	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	83.297	251.037
Kampi		70.723
Podravska	109.420	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti		219.712
Kampi		
Koroška	18.252	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti		25.578
Kampi		
Savinjska	582.283	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	50.693	432.691
Kampi		15.098
Zasavska	1.429	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti		7.451
Kampi		
Spodnjeposavska	131.591	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti		147.946
Kampi		
Jugovzhodna	170.676	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	15.825	104.923
Kampi		20.537
Osrednjeslovenska	39.668	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	351	607.098
Kampi		37.924
Gorenjska	178.849	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	20.841	714.343
Kampi		206.963
Notranjsko-kraška	4.361	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti		36.137
Kampi		
Goriška	69.942	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	37.452	213.635
Kampi		115.290
Obalno-kraška	666.913	
Hoteli in podobni nastanitveni objekti	152.495	923.454
Kampi		

Na segmentu gorskega, alpskega in zimskega turizma beležimo v glavnem stagnacijo z nekaj izjemami (načrti DLN za nordijski center v Planici, zgrajen biatlonski poligon na Pokljuki, modernizacija nekaterih žičnic, povezava Kanin – Sella Nevea, nove proge za smučarski tek (Rateče – Trbiž). Nekateri naši zimsko-športni kraji so le šibko popestrili ponudbo (dober primer je vodni park v Bohinjski Bistrici).

Slovenija je imela leta 2001 46 evidentiranih smučišč, od teh le pet regionalnega pomena. Večinoma so majhna, družinska smučišča na nizkih višinah in z le po eno do dvema žičnicama. Zaradi neugodne konfiguracije gora in varstva narave ne bomo mogli razvijati velikih, povezanih visokogorskih smučišč kot so tista v turskih in Karnijskih Alpah ter Dolomitih (v naši soseščini). Pač pa je potrebno obstoječa povsem modernizirati in v okviru možnosti razširiti, npr. povezati Soriško planino in Koblo, realizirati razširitve na Pohorju (Univerziada), Krvavcu, Voglu in Zelenici, ter razvijati smučišča na večjih višinah (v Kranjski gori Vitranc II) ipd. Izkoristiti je treba bližino oz. dobro dostopnost za hrvaške in madžarske turiste. Nekatera smučišča postajajo vse bolj "mestna" in je s tem njihov nadaljnji razvoj zagotovljen (Krvavec za Ljubljano, Pohorje za Maribor).

Ponekod je naša žičniška infrastruktura povsem zastarela (Zelenica, Kobla). Zaradi majhnih nadmorskih višin in segrevanja podnebja je zimsko-športni turizem v mnogih krajih zelo ogrožen (Kranjska gora, Stari vrh nad Škofjo Loko, deloma Cerkno) in bo potrebno širiti smučišča zlasti nad višinami 1.500 m.n.m. (ali vsaj nad 1.200 m.n.m.).

Nekatera naša smučišča so že sedaj premajhna glede na obisk, površino za smučanje ob istočasno znatnih žičniških zmogljivostih (Cerkno, Kranjska gora), kar terja sanacijo stanja z vsaj nujno razširitvijo smučišč brez bistvenega večanja žičniških kapacitet.

Našemu zimsko-športnemu turizmu gredo na roko svetovni trendi, ki povečujejo delež nordijskih disciplin (hoja, tek) in alternativnih oblik smučanja (deskanje na snegu, prosti slog itd.). Za našete oblike imamo ugodne naravne pogoje (alpske doline, razgiban, gozdnat svet), zato je potrebno naša obstoječa zimsko-športna središča opremljati z zadevno infrastrukturo.

Za nove velike zimsko-športne centre nimamo večjih pogojev. Izrazito neizkoriščeno območje pa ostaja notranjski Snežnik zaradi zaledja kapacitet v kvarnerskem zalivu (Opatija, Reka) ter zaradi ustreznih nadmorskih višin (do skoraj 1.800 m.n.m.) in hkrati lego na vremenski prelomnici. Možen turistični razvoj bi bilo potrebno uskladiti z omejitvami varstva narave in okolja. Z vsaj minimalno ponudbo smučišč je potrebno usposobiti Mojstrano, Jezersko.

Na področju poletnega gorskega (alpskega) turizma je potrebno urediti ponudbo tako, da bodo ista središča zasedena tako pozimi kot poleti. Na tem segmentu so bile v obdobju po letu 2004 zgrajene nekatere infrastrukture (kolesarska pot Mojstrana – Rateče – Trbiž), končana obnova ceste na Mangartsko sedlo, z novim mostom pod Predilom), vendar še daleč od možnosti in potreb. Za poletno ponudbo gorskih središč je nujno potrebno urediti vodne parke oz. umetne baje ali jezera, kar je v tujini že skoraj pravilo (nujno v Bovcu, Kranjski gori, Jezerskem). Nekateri kraji so povsem zaostali v turističnem razvoju in ne

dosegajo niti ravni iz preteklosti (npr. Jezersko, Ljubelj, Črni vrh nad Idrijo). Nekateri pa imajo potenciale in se jih je turizem šele komaj dotaknil (npr. Solčava).

Gorske turistične poti, zlasti po visokogorju, so sicer razvejane, vendar za današnje standarde premalo zavarovane in varne (za starejše družine z otroki). Dostopi v visokogorje niso dovolj urejeni in izkoriščeni (prenovljene gozdne ceste s parkirišči na končnih točkah). Cesto čez Vršič bi ob pogoju izgradnje tunela lahko namenili le turizmu (alpska turistična cesta s cestnino). Slabo izkoriščene za turistične namene so tudi obstoječe gorske ceste (npr. čez Pavličovo sedlo, Soriško planino, prelaze Koren, Ljubelj, Jezersko itd.), kjer manjka turistične infrastruktura ponudba z izhodiščem na navedenih prelazih.

Na področju poletnega kopališkega turizma v obdobju po letu 2004 beležimo le malo napredka. Zgrajenih ali prenovljenih je bilo nekaj hotelov (Portorož), ni pa nobenih novosti glede širitve kopališč ali marin. Ponudba se ni bistveno razširila na zaledje (kmečki turizem, obiski turističnih zanimivosti v zaledju Obale, Bleda in Bohinja). Poletni turizem ob Kolpi stagnira, tudi zaradi slabe dostopnosti. Ker Slovenija nima večjih kapacitet kopaliških voda, tako morskih kot tudi jezerskih ali (ob)rečnih, je edina večja perspektiva v razvoju bolj umetnih vodnih okolij (vodni parki, umetna jezera) in v popestritvi ponudbe (izleti, igralništvo, kongresni turizem, posebne ponudbe za starejše itd).

Posebna tržna niša se vse bolj odpira v Kopru za turizem, ki izhaja iz ladijskih križarjenj. Koper mora čim prej zgraditi sodoben potniški pristaniški terminal in omogočiti, da bo tudi končna/začetna točka križarjenj in ne samo vmesna postaja. Če je vloga Benetk tu nesporno močnejša, pa mora Koper še pravočasno prevzeti pobudo napram Trstu, ki ima izrazite prednosti. Koper lahko trži lastne kulturne znamenitosti in izlete v "tri države" (v Trst, Lipico, Postojnsko jamo, Piran, Ljubljano, hrvaško Istro itd.). Pristanišče je odlično dostopno za udeležence križarjenj iz srednje in vzhodne Evrope, kar pa predpostavlja izgradnjo parkirnih in garažnih kapacitet ob koprskem terminalu.

V času po letu 2004 se je, kot že ugotovljeno, okrepil segment t.im. urbanega turizma, vezanega predvsem na Ljubljano in v manjši meri Maribor, kar ustvarja ugodne sinergijske učinke na področjih kulture, trgovine, gostinstva itd. V veliki meri je odvisen od nizkocenovnih letalskih prevoznikov. Urbani turizem pa je zaenkrat zaobšel kraje, ki imajo za tovrstni razvoj vse pogoje (npr. Ptuj, Novo mesto, Koper, Kranj, Celje).

Slovenija je v tem obdobju (in še prej) premalo postorila za razvoj motoriziranega turizma. Primanjkuje avtokampov, še zlasti za počitniške prikolice in avtodome v bližini atraktivnih prizorišč oz. turističnih krajev (npr. v Kranjski gori). Številne panoramske gorske ceste so atraktivne za motoriste in rekreativne vožnje z osebnimi avtomobili.

Vikendaštvo se je v zadnjih - približno 10 letih v Sloveniji upočasnilo. Deloma je ta segment že zasičen (vikende je zgradila prejšnja generacija in jih uporablja sedanja), deloma so se spremenile prostočasne navade (včasih je bil npr. velik trend obnavljati zidanice, stare kmečke hiše v gorah itd.), večajo se tudi stroški.

Še vedno je aktualna novogradnja ali prenova starih stavb v najbolj atraktivnih območjih (v ali na obrobju TNP se prenova pastirskih stanov, senikov ipd. večinoma izvaja nelegalno).

Zelo malo pa je prenov starih zgradb v vaških jedrih na Goriškem in obalno-kraškem območju, kar je za ohranjanje kulturne dediščine vsekakor slabo. Tudi prenova kmečkih hiš v sekundarna bivališča v drugih območjih, kjer bi bila zelo zaželena (Pohorje, Kozjanski park, Slovenske gorice, Goričko, Notranjska, Kočevsko, Gorjanci itd.), je zelo maloštevilna. Nizkocenovni letalski prevozi in nizke cene nepremičnin so povzročili nekaj zanimanja tujcev, kar pa je bil zelo šibek pojav, ki je ob gospodarski krizi, ukinitvi letalskih linij, pa tudi dviga cen, zamrl.

Še vedno pa je prisoten trend za gradnjo "vikendov" v okolici večjih mest, ki sčasoma postanejo trajna bivališča (za čas po upokojitvi ali iz drugih razlogov).

Sinergijski učinki povezane, čezmejne turistične ponudbe, ki naj bi se okrepila po vstopu Slovenije v EU in vzpostavitvi Šengenskega režima se (še) niso uresničili ali pa so omejeni na posamične akcije (Tromeja).

Kongresni turizem, domači in tuji, se polagoma povečuje hkrati z večjo vpetostjo Slovenije v mednarodne inštitucije, poslovne, kulturne in druge stike. Osredotočen je na glavne točke urbanega turizma – zlasti na Ljubljano in na najbolj razpoznavne centre kopalniškega (Portorož, Bled ...), gorskega (Rogla, Kranjska gora ...) ali na specifične lokacije, kot so Brdo pri Kranju, Lipica ipd.

Igralniški turizem je dosegal svoj vrhunec sredi zadnjega desetletja, potem pa je zaradi vrste domačih težav in gospodarske krize začel zastajati. Igralništvo mora ostati ena od spremljajočih dejavnosti večine slovenskih turističnih središč, še zlasti če omogoča obnovo stavb kulturne dediščine (neustrezen odziv na pobudo prenove Erike v Kranjski gori) ali pa je ena od pomembnih mestotvornih dejavnosti (primer Nove Gorice).

Slovenija je v času med 2004 in 2010 zamudila možnosti za uresničenje novih, bolj ambicioznih turističnih produktov. Tu mislimo na jadranski otok, ki bi dal nove obalne kopalne površine in vrsto drugih, za našo morsko obalo prepotrebnih turističnih programov. Material iz predora Markovec je bil v tem pogledu kot naročena priložnost. Gotovo pa bo predor med Koprom in Izolo nudil nove možnosti turistične izrabe tega dela obale. Naši obali tudi izrazito primanjkuje obalna pešpot (npr. med Piranom in Izolo, od Ankarana do Miljskega zaliva). Neuresničeni veliki projekti so še "mega Galaxija" pri Ptuj, letalski muzej itd. Mnogi od njih so preveč utopični in tržno nepreverjeni. V Sloveniji tudi ne razmišljamo dovolj o tekmovališču za avto-moto športe, za kar je ogromno domačega zanimanja. Glede na veliko konkurenco na področju avto-moto prireditev v vseh sosednjih državah, bi bilo potrebno vskočiti z eno od novih, prodirajočih tekmovalnih kategorij. Nedvomno pa je dobrodošla kontinuiteta nekaterih oblik avto-moto športov, kot so rally, srečanja starodobnih avtomobilov, gorske dirke (npr. čez Ljubelj) itd.

Kulturna dediščina še ni dovolj vključena v turistično gospodarstvo. Izjeme so nekatere prenove v urbanih središčih, kjer hkrati z območji za pešce nastajajo zametki "turističnih" četrti in mestnih turističnih poti (Stara Ljubljana, mariborski Lent, Piran). Turizem v manjših mestih se ne razvija dovolj in je bolj na ravni kratkotrajnih obiskov, prodaje spominkov in nasploh ljubiteljstva. Prenova starih mestnih jeder (npr. Višnje gore, Vipavskega križa, Kostanjevice na Krki), starih trških naselij in vasi je zato nujna tudi iz turističnega vidika.

Povsem nezadovoljivo je vključevanje propadajočih gradov v turizem (tudi možnost spremembe lastništva v zasebni sektor in trženje v tej obliki). Slovenija bi morala biti turistično razpoznavna tudi kot dežela tisočerih manjših podružničnih cerkva na hribih, gričih in drugod v naravni krajini – kar je redke primer v Evropi in svetu (kako se tak, in hkrati primerljiv fenomen trži, je Pagan v Burmi).

Premalo poznana in izkoriščena kot turistična ponudba je naša arheološka dediščina predstavljena "in situ", kot so gomile, gradišča, antični, staroslovanski in drugi ostanki, kjer skoraj ni ustrezne predstavitve, urejenih obiskov itd. (Hrušica, Drnovo, okolica Stične, ogledi izkopenin ob avtocestah ob hkratni predstavitvi zgodovinskih dogodkov. Uspešni primeri te vrste pa so uprizoritve bojevanj (pri Ajdovščini, Predjamskem gradu, v Pivki, pri Bovcu ...). premalo je v turizmu vključena dediščina obeh svetovnih vojn.

Splošna ugotovitev je, da se je turizem v obravnavanem obdobju razvijal (pre)počasi in da se mnogi načrti niso uresničili in so odloženi na prihodnji čas. Osnovni cilji iz SPRS-ja so še vedno aktualni, t.j. razvoj bolj kakovostnega turizma z razvejano, raznoliko turistično ponudbo – in ne razvoj masovnega, cenenega in okoljsko spornega turizma. Namesto razpršene ponudbe v številnih manjših krajih vključno s ponudbo kmečkega turizma, pa bi morali bolj poudariti povezanost produktov in koncentracijo okoli večjih, razpoznavnih turističnih središč.

V prihodnje bi morali odpraviti bojazen ali celo ugotovitev SPRS-ja o turistično preobremenjenih naseljih in prostorih, saj gre za pretiravanje. Nova spoznanja v turistično najbolj razvitih državah (primeri iz Švice ali ZDA: Zermatt – Matterhorn, Yellowstone) so, da je možno s strogo prostorsko ločitvijo aktivnosti, z osveščenostjo ljudi in z okolju prijazno ponudbo naravnih lepot uskladiti varovalne in razvojno-komercialne interese. (Pre)veliki obiski Triglava, Bohinja, gornje Soče in Obale so značilni le za nekaj dni najlepšega vremena v sezoni, in še to za vikende, praznike ali počitnice – kar je daleč od celoletnih razmer. "Preobremenjenosti" se ne da posplošiti na celo leto.

Usmeritve

- Razvijati zlasti potenciale mednarodno konkurenčnega, tržno uspešnega turizma, kar za Slovenijo predstavljajo zlasti naravna zdravilišča, Alpe in jezera, podzemski kraški svet, glavno mesto države in še nekatera zgodovinska mesta ter morska obala. Na ta jedrna območja vezati ponudbo kmečkega turizma, tematskih poti, obiskov lokalnih znamenitosti itd.
- Ne omejevati množičnosti turizma, temveč jo omogočiti in uskladiti z varstvom okolja z raznimi ukrepi, kot so prometni režim, ločevanje konfliktnih dejavnosti, vzgoja in osveščanje.
- Razvijati doslej zapostavljene vrste turizma, kot so avto-moto, kolesarski, urbani, kongresni, mladinski, turizem starostnikov itd. ter teh ciljem prilagajati prostorske ureditve.
- Smotrno in v okviru potrebe omočiti vikendaštvo in cone počitniških hiš načrtovati v zaledju večjih turističnih središč ali kot obliko prenove starih kmečkih hiš oz. gospodarskih poslopij – ter na ta način ohranjati del kulturne dediščine, če to ne smernice dopuščajo.

- V večji meri graditi apartmajska naselja za prodajo, najem in alternativne oblike lastništva, kot je *time-sharing*.
- Turistični objekti, naprave oz. storitve naj bodo dostopni tudi krajevnim prebivalcem, kar izboljšuje ekonomičnosti investicij.
- Zajeti del inozemskih tranzitnih turističnih tokov z razvojem ponudbe ob glavnih tranzitnih prometnicah.
- Usmerjati se v turizem srednjega in višjega cenovnega razreda s kvalitetnimi objekti, napravami in visokim standardom storitev.
- Prilagajati se klimatskim spremembam, kar narekuje razvoj smučišč na večjih nadmorskih višinah, urejanje obale za pogoje višanja morske gladine itd.
- Nujno zgraditi Blejsko obvoznico in turistično izkoristiti obalo med Semedelo in Izolo po izgradnji predora Markovec.

3.4 OBRAMBNE DEJAVNOSTI

Prostorske ureditve Slovenske vojske so zelo specifičen sektor, katerega razvoj narekujejo varnostne razmere, tehnološki razvoj, stanje v gospodarstvu in družbi nasploh. Po vstopu v NATO se je vojaško-obrambna varnost Sloveniji izboljšala. Postali smo notranja, zaledna državna zavezništva, ki pa leži na geo-strateško pomembnih smereh proti Bližnjemu vzhodu. Naši naravni pogoji so za obrambo ugodni (gorat, gozdnat svet, obsežna neposeljena območja), kar omogoča tudi lokacije poligonov in strateških zalog. Človeški viri Slovenije so skromni in se bodo zaradi staranja ter nizke natalitete v pogledu obrambne žive sile še zmanjševali. Vloga vojske se vse bolj povezuje z dejavnostmi v primeru naravnih in tehnoloških nesreč. Številne vojaške nepremičnine so zato prešle v civilni sektor zaščite in reševanja.

Razporeditev vojaških sil v prostoru je policentrična, kar je v glavnem v smislu cilje SPRS. Ukinjanje vojašnic in drugih potencialov iz nekaterih manj razvitih in obmejnih regij pomeni slabitev že itak ogroženega območja.

Zemljišča in zgradbe Slovenske vojske so se po osamosvojitvi zmanjšali in se v obdobju po letu 2004 še nadalje krčili. Zlasti je opazen umik vojašnic iz mest (bodisi ukinitve ali preselitev na novo lokacijo, npr. v Murski Soboti, na Vrhniki). Sodimo, da nadaljnje krčenje vojaških zemljišč oz. objektov ni več niti potrebno niti smiselno, saj mora suverena država zagotavljati svojo varnost tudi z ustreznimi prostorskimi kapacitetami. Ukinitve nekdanjih domov JLA v središčih mest bi morali delno nadomestiti z informacijsko promocijskimi središči Slovenske vojske (kot sta primera prenove mariborske kadetnice in uspeh vojaškega muzeja v Pivki).

Slovenska vojska koristno in smotrno omogoča tudi druge dejavnosti na prostorih, ki niso zanj stalnega vitalnega pomena (kmetijska in gozdarska dejavnost na širših vplivnih območjih, športno letalstvo, smučanje, lov itd.). Zlasti kmetijski sektor bi moral ohranjanje svoje dejavnosti na območjih, ki so sicer vojaška raba, upoštevati v bilancah površin.

Slovenska vojska se je uspešno vključila v dejavnosti NATO zavezništva. Kot država gostiteljica v primeru vojaške aktivnosti NATA nudi kapacitete, zlasti v vojašnici Novo mesto, na letališču Cerklje itd. Uspešen je Center odličnosti za usposabljanje enot v visokogorju v Bohinjski Beli. Pojavili pa so se tudi manj ugodni procesi, kot so nasprotovanja lokalnih iniciativ zaradi motenja s strani vojaških dejavnosti ali celo za ukinitve nekaterih lokacij (npr. Poček- Bač). Takim poskusom se je potrebno odločno postaviti po robu ob pogoju pravičnih odškodnin lastnikom zemljišč. postavljena mora biti jasna meja, kje so ključni interesi države.

Veliko vojaške infrastrukture je še vedno slabo izkoriščene in propada, na primer skladišča tekočih goriv ali produktovod kerozina za oskrbo letališča v Cerkljah. Potrebe države za strateškimi zalogami tekočih goriv in za ekološko varnost terjajo, da se ta infrastruktura obnovi in koristno uporabi.

Strateške rezerve Slovenije (hrane, goriv, zdravil itd.) so ustrezno policentrično razporejene in na varnih lokacijah. Pomembno je, da se poleg cestnih ohranjajo tudi železniške povezave do njih (primer Straže pri Novem mestu in Ortneka).

Usmeritve

- Slediti zahtevam in usmeritvam NATO zavezništva, kar je glavni garant varnosti države.
- Potenciali slovenske vojske naj s svojo prostorsko razmestitvijo podpirajo policentrično zasnovno razvoja. Zlasti je navedena usmeritev pomembna za ogrožene, periferne regije, kjer vojaške aktivnosti pomagajo pri krajevnem gospodarskem razvoju ter vzdrževanju infrastrukture.
- Slovenska vojska naj v prihodnje ne krči svojih prostorskih potencialov. T.im. rjave cone bivše JLA, ki so slabo vzdrževane in celo nevarne, je potrebno sanirati oz. prenoviti njihovo infrastrukturo predvsem za strateške rezerve. Proces selitev vojašnic iz mest je v glavnem zaključen, v mestnih središčih pa naj se razvijajo informacijsko-promocijske dejavnosti vojske. Še naprej naj se podpira sočasne dejavnosti Slovenske vojske z drugimi dejavnostmi in rabami, ki ne onemogočajo vojaškega namena v primeru nevarnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, lov, rekreacija v naravi itd.). Zaželeno so tudi druge komplementarne dejavnosti (npr. poligoni varne vožnje, civilno letalstvo).
- Slovenija naj bolje izkoristi in trži svoj izjemno gozdnat prostor, zlasti tam, kjer je prostor tudi gorat in slabo poseljen, za vojaško usposabljanje širšega pomena in specialnosti (npr. na Kočevskem). Razvija naj specifične "niše", kjer ima komparativne prednosti (v gorskem svetu – Pokljuka, Bohinjska Bela, centri za razminiranje itd.). Lokacije in dejavnosti vojske naj se povezujejo z dejavnostmi varstva ter ukrepanja pri naravnih in tehnoloških nesrečah (skupno koriščenje nekaterih površin, objektov, infrastrukture). Nujna je ureditev vojaškega pristanišča.
- Potrebne so aktivnosti, da bo vojska kot uporabnik prostora, pozitivno sprejeta v lokalnem okolju, ki bo v prisotnosti vojske videla tudi razvojno priložnost.
- Krepi povezavo funkcij obrambe s funkcijami civilne zaščite oz. reševanja v primeru naravnih in tehnoloških nesreč.
- Ohranjati poseljenost obmejnih in gorskih območij tudi s tamkajšnjo lokacijo vojaških potencialov.
- Zemljišča, ki jih Slovenska vojska ne potrebuje, okoljsko sanirati prednostno nameniti proizvodnji, transportnim terminalom, obrtnim in sejemskim dejavnostim in šele sekundarno trgovskim, stanovanjskim in prostočasnim dejavnostim.
- Tudi v funkciji zaščite, reševanja in obrambe ohranjati lokalne ceste, regionalne železnice, športna letališča in helioporte.
- Skrbeti za lokacijo strateških zalog energentov, živil, zdravil na varnih lokacijah praviloma izven, vendar blizu večjih mest.
- Predvideti nujno začasno nastanitev in evakuacijske smeri na varne lokacije v primeru izjemnih dogodkov, kot so potresi, poplave, požari, velike tehnološke nesreče, epidemije – zlasti iz večjih mest.

3.5 PROSTORSKE OMEJITVE ZA RAZVOJ NA OBMOČJIH POTENCIALNIH NARAVNIH ALI DRUGIH NESREČ IN NA VODODEFICITARNIH OBMOČJIH

V Ocen stanja in teženj 2001 so bile izpostavljene naslednje značilnosti in problemi:

- V nevarnih oz. ogroženih območjih zaradi potresa živi znaten del prebivalstva (v območju VIII. Stopnja po MSK lestvici, katastrofalen potres, ki obsega ok. 27 % površine Slovenije živi 40 % prebivalstva; 8 % prebivalstva živi celo na območjih IX stopnje po MSK).
- 809 km² površine Slovenije je izpostavljenih najvišji stopnji ogroženosti zaradi požarov, na 1.920 km² je druga stopnja ogroženosti zaradi požarov. V 1. območju je 217 naselij (11,5 km²), na 1. in 2. stopnji pa je skupaj 590 naselij (37 km²). Velik del požarno ogroženega prostora je na območjih predlaganih regijskih in krajinskih parkov. Na teh območjih je 142 (od skupno 142.724) objektov naravne dediščine (spomenikov in rezervatov), od tega 48 na najbolj ogroženih območjih.
- 8.800 km² površine Slovenije (43,5%) je izpostavljenih erozijskim procesom, od tega 3.363 km² zelo izpostavljenih površin (3. in 4. stopnja). Evidentiranih je okoli 1500 zemeljskih plazov. Škoda zaradi plazov je razmeroma velika (leta 1993 npr. 12.% celotne škode zaradi naravnih nesreč).
- Snežni plazovi v visokogorju, na SZ delu Slovenije, do sedaj niso bili problematični; problem bi se lahko pojavil s širitvijo poselitve in rekreacijske rabe teh območij.
- Vodnih površin je 27.205 ha, poplavno ogroženih zemljišč je 55.284 ha. Vodnogospodarske -ureditve s klasičnimi regulacijami in objekti za odtok voda ter obrambo pred poplavami ter za ureditev pretočnih razmer so v preteklosti povzročile številna razvrednotenja v krajini. Reguliranih in protipoplavno urejenih je bilo 2.441 km slovenskih rek. Urejanje in varstvo voda se uveljavlja na celotnem prostoru.

Za Slovenijo je izdelana opozorilna karta poplav (Atlas okolja, 2011), iz katere je razvidno, da je v Sloveniji poplavno ogroženih cca. 880 km² območij, od tega cca 40 km² urbaniziranih območij. Evidentiranih je tudi cca. 130 km odsekov vodotokov, ki poplavlajo. Na poplavno ogroženih območjih živi približno 80.000 ljudi.

Preglednica 78: Količinska ocena površin poplavnih območij. Vir: delovni osnutek NUV, 2011.

Območja	Površina območij poplavljanja (km ²)	Dolžina odsekov, ki poplavlajo (km)	Grajene površine (km ²)	Kmetijske površine (km ²)
Mura	172	83	2	111
Drava	212	6	5	180
Sava	436	32	28	332
Zgornja Sava	19	0	2	13
Srednja Sava	228	4	15	172
Spodnja Sava	137	28	3	107
Savinja	52	0	8	40
Slovenija	872	131	38	664

Zaščito pred poplavami je pred 20 leti prevzela civilna zaščita v sklopu Ministrstva za obrambo. Sredstva za potrebe vodarstva so se sočasno krepko zmanjšala, potrebe po sanaciji posledic poplave leta 1990 (največje poplave v prejšnjem stoletju) pa so porabile preostala sredstva. Melioracije so bile prepovedane s sklepom parlamenta. Vodarska služba se je

ponovno vključila v problematiko zaščite pred poplavami z sanacijo posledic drobirskega toka pri Logu pod Mangartom leta 2000. Enostavnega vzdrževanja, raziskav in pa planskih dokumentov na področju zaščite pred poplavami in vodarstva v zadnjih dvajsetih letih država ni sprejela. Potrjene pa so, sicer dobro izdelane, pa na žalost v veliki meri zastarele Vodnogospodarske osnove iz leta 1978.

Za zaščito pred poplavami in prostorsko planiranje je danes pomembna predvsem »Uredba o pogojih in omejitvah za izvajanje dejavnosti in posegov v prostor na območjih, ogroženih zaradi poplav in z njimi povezane erozije celinskih voda in morja«. Uredba prepoveduje gradnjo objektov na območjih ogroženih z globino vode pri poplavi, ki presega 0,5 metrov. Bodoči razvoj je pa vezan na »Uredbo o vsebini in načinu priprave podrobnejšega načrta zmanjševanja ogroženosti pred poplavami«, ki predvideva izdelavo načrtov za zmanjševanje ogroženosti do leta 2015. Pri tem niso bolj podrobno opredeljeni postopki za izdelavo kart in ustrezni izračuni tako, da so rezultati v veliki meri odvisni od presoje izdelovalca strokovnih osnov.

Slovenija ne dosega ciljev čim večje varnosti in odpornosti na naravne ali tehnološke nesreče. Po takojšnjem odpravljanju najhujših nesreč (npr. po potresih, zemeljskih plazovih, poplavah) se dolgoročne aktivnosti umaknejo drugim prioritetam in na nove nesreče smo zopet nepripravljeni. Zaostaja gradnja nasipov, suhih zadrževalnikov, poglobljanje in čiščenje strug. Gradnja na nevarnih poplavnih območjih se po raznih inercijah še dogaja. Res je, da se je z ogozdovanjem povečalo zadrževanje voda, vendar gre pri tem bolj za spontane kot pa načrtovane procese. Po drugi strani pa se ne odzivamo dovolj na **klimatske** spremembe v smislu velikih suš in vročine. Novih vodnih akumulacij se ne gradi in bo naša izpostavljenost ekstremnim sušam velika.

Zelo počasi ali sploh ne se sanirajo **zemeljski plazovi** in bo nevarnost ob izjemnih padavinah zelo velika. Glede **potresne nevarnosti** so nove gradnje relativno varne, še vedno pa ostajajo zelo nevarni stari objekti ali objekti adaptirani iz nekdanjih skladišč ali industrije (npr. nekatera nakupovalna središča). Lokacijske presoje pri zelo rizičnih stavbah niso dovolj korenite. Po ESPON-ovih analizah Slovenija ni zelo izpostavljena **tehnološkim nesrečam** in mora takšno ugodno stanje ohranjati.

IV

Ukrepi za izvajanje prostorske strategije

Izvajanje SPRS je bilo le delno uspešno. Medtem ko so državni lokacijski načrti (sedaj DPN) sledili določilom SPRS in se kasneje tudi realizirali, pa je bilo izvajanje na lokalni ravni šibko. Zakon in predpisi, zlasti pa praksa, niso vzpostavili mehanizmov, da bi se določila SPRS-ja obvezno izvajala v občinskih aktih oz. v realnosti.

Preglednica 79: Veljavni državni prostorski načrti. Vir: spletna stran MOP, 2011.

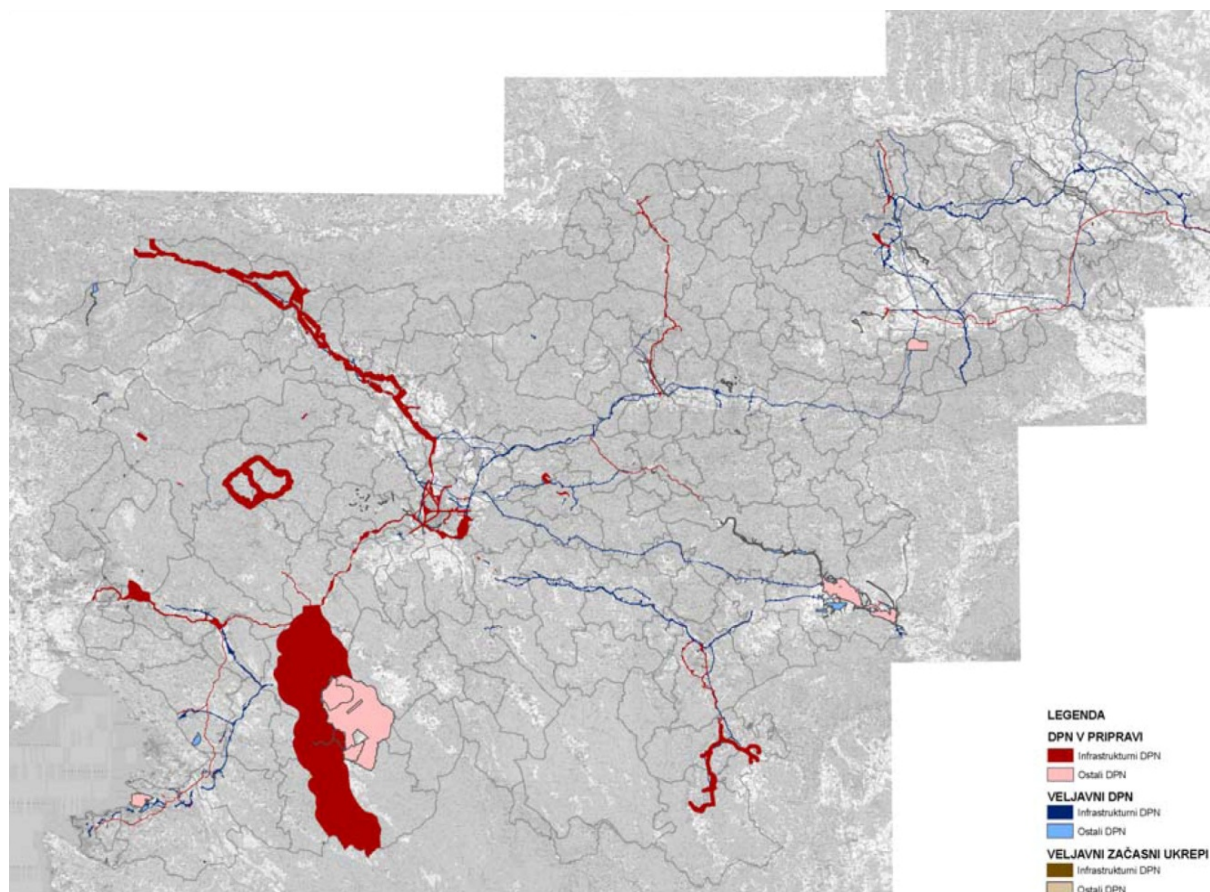
	vrsta	DPN v pripravi
infrastrukturni	energetika - daljnovodi	2
	energetika - plinovodi	21
	promet - železniške proge, križanja	7
	promet - ceste, obvoznice in priključki	15
	skupaj	45
ostali	gospodarstvo - industrijske cone in logistični centri	4
	promet - ceste, obvoznice in priključki	1
	energetika - elektrarne	3
	obramba	2
	promet - pristanišča	1
	vode - vodne ureditve in poplavna varnost	3
	promet - ceste, obvoznice in priključki	1
	skupaj	10

Preglednica 80: Državni prostorski načrti v pripravi. Vir: spletna stran MOP, 2011.

	vrsta	veljavni DPN
infrastrukturni	energetika - daljnovodi	9
	energetika - plinovodi	11
	promet - železniške proge, križanja	2
	promet - ceste, obvoznice in priključki	69
	skupaj	91
ostali	promet - letališča, obramba, gospodarstvo	1
	promet - mednarodni mejni prehod	8
	promet - ceste, obvoznice in priključki	2
	energetika - elektrarne	5
	vode - vodne ureditve in poplavna varnost	5
	zavarovana območja in plazovi	7
	obramba	1
	drugo	3
	skupaj	32

SPRS je podala obsežen nabor ukrepov, še zlasti po posameznih nosilcih urejanja prostora. Če pa široko zastavljeni programi, naloge in aktivnosti niso dovolj podprti z zakoni, predpisi in drugimi zavezujočimi akti, če niso zagotovljeni zanesljivi in zadostni finančni viri in če – ne nazadnje – ni dovolj upoštevano lastništvo zemljišč, ostanejo v glavnem meri na papirju. In prav to se je v veliki meri zgodilo z ukrepi za izvajanje SPRS.

Ne moremo mimo dejstva, da je dodatno težavo pri izvajanju SPRS na nižjih ravneh povzročila sprememba krovne zakonodaje (ZUreP – ZPNačrt). Že začeto delo na "tretji generaciji" prostorskih planov občin je bilo prekinjeno, novi postopki so zahtevali še več časa in sredstev. Od leta 2003, ko se je delo na občinskih planih po ZUreP-u pričelo štiri leta po sprejetju ZPNačrt, je dokončno sprejetih 26 OPN-jev, torej dobra desetina (podatek iz časa zaključevanja te naloge, 2011).



Slika 65: Državni prostorski načrti. Vir: spletna stran MOP, 2011.

Nova zakonodaja (tudi ZGO) ni uresničila pričakovanj in namenov, postopki so postali daljši, še dražji, bolj nepregledni. Z ukinitvijo 1. prostorske konference ni bila več dana možnost, da se javnost seznani že z prvimi zamisljimi OPN. Zakonodaja preveč sloni na iluziji o uspešnem usklajevanju in dogovarjanju, dejansko pa prihaja do prevlade najmočnejših akterjev. Pogosto to pomeni prevlado najbolj varovalnega režima v prostoru.

Partnerstvo javnega in zasebnega interesa je premalo realno podprto s finančnimi in drugimi koristmi (npr. zasebnim lastnikom investitorjem). Zato so mnogi cilji le slabo uresničeni (npr. notranje zgoščanje naselij, mestna prenova, prenova vasi, komasacija za namen gradnje).

Od leta 2002, ko je bilo možno izvajati komasacijo stavbnih zemljišč (uvedel Zurep-1) je bilo v Sloveniji izvedenih 29 komasacij, ki so zaobjele 159 ha stavbnih zemljišč in uredile 813 novih gradbenih parcel (Foški, 2009). Izvajale so se izključno za potrebe občinskih urejanj, nobena ni bila izvedena za potrebe DPN. Polovica komasacij se je izvajala za namen stanovanjske

gradnje, polovica za namen urejanja obrtnih con. Niso se uporabljale pri prenovi, temveč praviloma na območju nepozidanih zemljišč, torej za namen širitve naselij. Komasaacija za namen gradnje se počasi uveljavlja, gotovo pa ne v vseh možnostih, ki jih ponuja.

Komasacije kmetijskih zemljišč se, žal, praviloma uporabljajo le za urejanje kmetijskega prostora, mnogo premalo pa se uporabljajo za namen prenove vasi, oziroma celovitega urejanja vaškega teritorija. Tudi na tem področju, predvsem zaradi razdrobljenega sektorskega pristopa k urejanju podeželja, nismo uspešni. Zelo se je okrepila vloga nosilcev za področje varstva okolja in ohranjanja narave, kar je še posebej pereče pri razvoju podeželja.

Nekateri pomembni in koristni davčni ukrepi se sploh niso ali pa so se le delno izvajali. Obdavčitev nepremičnin še ni realizirana. Davek na nezazidano stavbno zemljišče se lahko uvede na ravni občin, vendar se mnoge občine zanj ne odločajo. Vzroki tičijo tako v metodoloških nejasnostih kakor tudi v težavi kakovostnih prostorskih podatkov. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kmetijskih zemljiščih.(2011) ponovno uvaja odškodnino za spremembo namembnosti kmetijskega zemljišča (delni zajem planskega dobička).

Močno se je okrepila sektorska zakonodaja, ki je podprta z mnogimi podzakonskimi akti vse do tehničnih normativov (vode, hrup, promet, oblike onesnaženja, klasifikacija kmetijskih zemljišč, habitatni tipi, klasifikacija in varstva kulturne dediščine itd.). Realno je postala močnejša od krovne zakonodaje (ZPNačrt), ki ji ostaja vloga načrtovanja "na belih lisah", kjer sektorji ne posegajo s svojimi režimi oz. rezervacijami prostora. Področja poselitve oz. stanovanjske gradnje, podjetništva, industrije, komercialnega turizma idr. nimajo enakovrednih argumentov oz. instrumentov kot navedeni sektorji.

Usklajevanje razvojnih in varstvenih vidikov je šlo najpogosteje na škodo prvih. Pri soočenju javnih in zasebnih koristi pa je pogost prevladal interes lastnikov nepremičnin in investorjev. Javni sektor je premalo varoval svoje koristi in se ni dovolj posluževal možnosti, ki jih zakonodaja daje /razlastitev, začasni ukrepi zavarovanja, predkupna pravica, upravna komasaacija itd.) Od leta 2002 ni bila uvedena nobena upravna komasaacija za namen gradnje, kar priča o šibki usmerjenosti javnega sektorja v načrtno izvajanje sprejetih izvedbenih prostorskih aktov. Po inerciji prepoceni razprodaje državnih stanovanj najemnikom po letu 1991 si mnogi skušajo pridobiti zastonj še preširoko odmerjena funkcionalna zemljišča (po ZVETL zakonu). Hkrati pa se v mnogih stanovanjskih soseskah in mestnih območjih sploh še ni pristopilo k urejanju lastniško-pravnih razmerij na »skupnih« zemljiščih.

V Sloveniji v prihodnje ne potrebujemo novih zakonov in predpisov na področjih urejanja prostora. preveč se je razmahnila dosedanja praksa, da se je vsak nastali prostorski problem skušalo reševati z novimi zakoni in predpisi. Na ta način je nastala preobsežna, neusklajena in komaj obvladljiva zakonodajna materija. Prav to pa omogoča zaviranje ali zaustavljanje postopkov in povsem nesprejemljiv čas do izdaje gradbenih dovoljenj. Razni stransko udeleženci v postopku s pomočjo odvetnikov zlahka zablokirajo mnoge koristne in potrebne prostorske ureditve.

Potrebujemo striktno, pravočasno izvajanje zakonov in novele obstoječih zakonov tam, kjer so možne blokade, zavlačevanja, kjer se križajo določila s sektorskimi zakoni in le-ti med seboj. Potrebujemo davčne in spodbujevalne mehanizme, ki bodo učinkovito pomagali k prostorskemu razvoju v želeni smeri. Izkušnje iz tujine (zlasti iz ZDA) so zelo učinkoviti instrumenti, ki zasebnemu sektorju dajejo dovolj finančne in druge koristi, da bo v prostoru deloval tudi v korist javnosti.

V Sloveniji so se poleg avtocestnega križa izvedli tudi drugi obsežnejši infrastrukturni objekti, trenutno je v veljavi 91 državnih prostorskih načrtov za infrastrukturne objekte. V pripravi je še 45 državnih prostorskih načrtov za infrastrukturne objekte.

Predpisi so se izvajali zlasti sledeč zakonodajam in predpisom sektorjev – predvsem varstva okolja, narave, kulturne dediščine, vodnih virov, koridorjev državne infrastrukture, varstva kmetijskih zemljišč itd., na področjih (policentričnega) urbanega sistema, stanovanjske politike, gospodarskih con pa je država (MOP) v glavnem nemočno opazovala dogajanja v občinah.

V občinah je nastala močna navezava pobud občanov (lastnikov zemljišč), investorjev ter političnih struktur (županov, Občinskih svetov). Občinska politika je na vso moč podpirala urbani razvoj na novih površinah (*greenfield*) in ga na vsak način skušala vnesti v prostorske akte (s spremembami in dopolnitvami PUP-ov, z novimi OPN-ji). Na ta način so bile določene nove stanovanjske površine po domala vseh naseljih v občinah, na kmetijskih zemljiščih in brez utemeljitve v demografskem razvoju, v selektivnem policentризmu. Vsaka občina je dobila vsaj eno, pogosto pa več novih gospodarskih con. V ozadju teh stalnih pritiskov po novih zazidljivih površinah je bila v glavnem le špekulacija – pridobiti višjo vrednost zemljišč ne glede na to, ali je na teh zemljiščih realno pričakovati gradnjo ali ne.

Občinska moč nad prostorskim urejanjem pa se ni kazala le v konfliktih po vertikali (v odnosu do MOP-a, kmetijskega in drugih ministrstev), temveč tudi po horizontali. Občine se pogosto niso mogle dogovoriti o gradnji skupnih vodovodov, o lokacijah za skupna odlagališča odpadkov, višjih in visokih šol, zdravstvenih ustanov, policijskih postajah. Ob skoraj nemogočem številu občin (211) si je vsaka (oz. vsaj večje) krčevito prizadevala za ohranitev ali pridobitev čim več javnih storitev.

Tako je Slovenija konec prvega desetletja 21. stoletja pričakala s še bolj razdrobljenim vzorcem zazidljivih zemljišč, od katerih jih večina nima podlage v demografskih potrebah in zmožnosti investorjev v gospodarske dejavnosti. Mnoge javne funkcije so postale predrage in premajhne oz. s premajhnim številom zajema populacije (bolnišnice, porodnišnice, šole, kulturni domovi, ...). Ideja o somestjih se ni uresničila, ali pa so nastale nove urbane tvorbe ob avtocestah oz. priključkih.

Razvoj na novih površinah je posredno povzročal zastoj v mestni prenovi in notranjem zgoščanju oz. recikliranju površin. Ugodno pa je, da se je v času po letu 2003 stalno zmanjševal obseg črnih gradenj in so le-te omejene na manjše kršitve (nadzidave, dozidave, pomožni objekti, zapiranje dostopov do gozdov ali voda), pogosto na račun izginjanja kulturne dediščine. Črnih gradenj je izrazito manj med sekundarnimi bivališči (vikendi), katerih čas najbolj intenzivne graditve je že minil.

V zadnjih 10 letih (predvsem pa v obravnavanem obdobju) se je krepila vloga okoljevarstvenih presoj in dovoljevanj (CPVO, PVO, okoljska soglasja ...), ki so si privzela vlogo odločilnega arbitra. Izdelava študij, smernic, mnenj in soglasij je podaljšala vse postopke v takšni meri, da je prostor (lokacija) postal izrazita ovira za razvoj, ne pa prednost. Investitorji (celo domači, predvsem pa tuji) se odvrčajo od slovenske »ponudbe prostora« ne samo zaradi izgube časa in s tem sredstev, temveč tudi zaradi à-priorno odklonilnih stališč dela stroke oz. najstrožjih možnih meril. Ta pojav, ki vse bolj grozi z investicijsko-prostorskim »krčem«, je še toliko hujši, ker ga podpihujejo razne civilne iniciative, za katerimi se skrivajo pogosto sebični lokalni interesi oz. pojav *NIMBY*. Tudi če občinske oblasti in celo država skušajo pomagati investitorjem, se vedno znova najdejo lokalne skupine pritiskov in opozicijske politične struje, ki zablokirajo razvoj. Primerov je bila cela vrsta: od dolgotrajnega iskanja avtocestne trase mimo Trebnjega do zadrževalnikov na Gradaščici, od – že skoraj nemogočega stanja – najti lokacije za sežigalnice odpadkov do blokad vetrnih elektrarn, vseh večjih daljnovodov, od zastoja tretje prometne osi, do izpuščene priložnosti Jadranskega otoka itd. Vsaj za državno infrastrukturo je bil sprejet poseben zakon, ki naj pospeši in deblokira državne projekte, saj gre tudi za uspešno črpanje sredstev (skladov) EU.

Slovensko prostorsko načrtovanje ni uspelo uresničiti zamisli o ločevanju med pojavom razpršene poselitve in razpršene gradnje. Oba pojava sta tudi sicer močno prepletena. V avtohtonem vzorcu naj bi se določale parcele za celo gručo ('A'), v razpršeni gradnji pa naj se ne bi dovoljeval noben poseg širitve, modernizacije ipd. Ta neživljenjski pristop so prostorski načrtovalci zaobšli z oznako parcel 'A' v vseh primerih in vsaj s priznanjem funkcionalnega zemljišča tudi v primerih razpršene gradnje. Saj bi se sicer srečali z ogorčenjem lastnikov, protesti na javnih razgrnitvah. Pristop – skratka – ni bil ustrezen in kot tak povzroča še več nereda in nedoslednosti v prostoru. Lastniki povsem legalno zgrajenih objektov na območjih razpršene gradnje ne morejo sprejeti, da se v prostorskih aktih prikazuje le fundus objekta brez rabe gradbene parcele.

3 ZAGOTAVLJANJE SKLADNOSTI RAZVOJNIH DOKUMENTOV IN PROSTORSKIH AKTOV S PROSTORSKO STRATEGIJO

Naša projektna naloga temelji na dveh strateških razvojnih dokumentih Slovenije. Prijavljena je kot del CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013« v letu 2010, ta CRP (Ciljni raziskovalni program) pa je eden od načinov za uveljavljanje krovne Strategije razvoja Slovenije (SRS), sprejete 2005 in sledi njeni strukturi. Usmeritve na področju prostorskega razvoja pa so najbolj celovito opredeljene v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije iz leta 2004 (SPRS), in analiza njihovega uresničevanja ter eventualno potrebnih preusmeritev je med ključnimi cilji projektne naloge, ki v svoji strukturi zato sledi strukturi SPRS. Za oba strateška razvojna dokumenta je značilno, da sta še veljavna, čeprav bi formalno morala biti že nadomeščena. V svojih usmeritvah sta še zmeraj vsebinsko ustrezna, kljub spremenjenim okoliščinam in sta oba še raziskovalno živa, saj se njuno izvajanje spremlja. Na žalost jima je skupno tudi to, da nista najbolj povezana in da se v praksi izvajata le v majhni meri. Nekatere podobne značilnosti so imeli tudi evropski strateški razvojni dokumenti, ki smo jih v tem času

uporabljali kot neobvezni referenčni okvir, namreč tudi niso bili zadosti povezani in se niso izvajali. Kot krovna strategija je veljala Lizbonska strategija, kasneje njena modifikacija Strategija za rast in zaposlenost, na področju prostora pa je naša SPRS sledila usmeritvam Evropske prostorske razvojne perspektive.

Potem je sledila svetovna gospodarska kriza, na katero še ni pravih vsebinskih odgovorov, je pa prišlo v zadnjem času do prave inflacije novih strateških dokumentov. Na ravni EU je leta 2010 bila sprejeta krovna strategija EU 2020, za področje regionalnega razvoja in prostora pa leta 2011 Teritorialna agenda EU 2020. OECD je leta 2011 za Slovenijo pripravil teritorialni pregled. V Sloveniji se določba iz Zakona o prostorskem načrtovanju, da se SPRS nadomesti s prostorskim strateškim načrtom, ni uresničila. Ob pomanjkanju vsebinskega konsenza pa je prišlo do več konkurenčnih predlogov krovnih strategij. Nekatere so se preoblikovale v programe političnih strank, vlada pa je uradno sprejela leta 2010 bolj kratkoročno Slovensko izhodno strategijo 2010-2013 in interno že ocenila, da se izvaja le v majhni meri. V letu 2011 je sprejela tudi Uredbo o razvojnem načrtovanju, ki sistemsko poskuša hierarhično urediti pripravo strateških dokumentov, in Nacionalni reformni program, ki je sicer dokument letnega razvojnega načrtovanja, vendar je njegova vsebina seznam in vpliv strukturnih reform. Skupno vsem tem evropskim in domačim dokumentom je to, da pomanjkanje vsebinskega konsenza nadomeščajo z presplošnimi formulacijami (vsi so za trajnostno rast) in istočasno veljavnimi neusklajenimi dokumenti.

Izvirni greh je po našem mnenju v veliki meri v tem, da EU še ni našla prepričljivega odgovora na gospodarsko krizo. Prva reakcija je bila, da je kriv preveč liberalni kapitalizem. Poskusila je namesto BDP opozoriti na širše opredeljene kazalce blaginje (Poročilo Stiglitz, Sen, Fitoussi), in v strategijo EU 2020 uvedla cilje pametne, trajnostne in vključevalne rasti. Njeni poskusi ostrejšje regulacije finančnih trgov niso zaživel zaradi nasprotovanja ZDA in VB. Vse je ostalo pri bolj kozmetičnih poskusih krpanja kapitalizma, pokazalo se je, da kredibilnih alternativ ni. Če bi bilo krize kmalu konec, bi se vse hitro vrnilo v predkrizne tirnice.

Vendar se iz krize nikakor ne izkopljemo. Države so čedalje manj sposobne za spopadanje z njo, ker zaradi prevelike zadolženosti ne morejo več učinkovito uporabljati javnofinančnih inštrumentov, in ker vlade postajajo čedalje bolj politično neoperativne. Kolikor dlje kriza traja toliko bolj se že iščejo alternative liberalnemu kapitalizmu na nivoju političnih gibanj. Za razliko od drugih svetovnih regij je prevladujoč evropski odgovor na krizo še vedno omejevalen ne pa razvojen. Strateški razvojni dokumenti postajajo čedalje manj pomembni, saj so zapoznili odgovor na krizo namesto, da bi poiskali rešitve, ki bi preprečile njeno poglobljanje in nastanek bodočih kriz. Zato se zlasti pri strateških usmeritvah prostorskega razvoja, ki ima veliko daljši časovni horizont kot gospodarsko usmerjanje, čedalje težje navezujemo na splošne strateške usmeritve. Vendar njihovo nadomeščanje izključno s stroki lastnimi izhodišči nosi tveganje, da tako usmerjanje ni družbeno relevantno.

V teh razmerah ni čudno, da je usmerjanje razvoja v Sloveniji brez prave vsebinske orientacije in je bolj formalno in brez pravih možnosti za izvedbo. Za pripravo strateških prostorskih usmeritev so iz splošnih razvojnih dokumentov, poleg splošnih formulacij, uporabne le nekatere konkretne parcialne drobtine, kot primer identificirana prioriteta železniški javno potniški promet. Vendar si tudi s tem lahko bolj malo pomagamo, ker se ta prioriteta dejansko ne izvaja. Nekaj drugih izhodišč iz splošnih strateških dokumentov bi tudi

bilo uporabnih za prostorske usmeritve, vendar bi z njihovim naštevanjem dali napačni vtis, da gre za prioritete, v resnici gre za bolj slučajnostni izbor nekaterih drobcev problematike.

V nadaljevanju podajamo nekatere bolj konkretne ugotovitve glede skladnosti prostorskih aktov s prostorsko strategijo Slovenije.

Zaradi še vedno neobstoječe druge stopnje lokalne samouprave – to je regionalne ravni – ni v zadostni meri zagotovljeno izvajanje strateških usmeritev države in na medobčinski in pokrajinski ravni. Tu mislimo zlasti na prometnice regionalnega pomena, odlagališča odpadkov, mrežo bolnišnic, visokih šol, kulturnih ustanov, na upravljanje regijskih in krajinskih parkov, itd.

Tudi občinski prostorski načrti, tisti že sprejeti in tisti v nastajanju ne upoštevajo v zadostni meri SPRS, razen tam, kjer jih k temu zavezujejo DPN-ji ali razni varstveni režimi. Tam, kjer so opredelitve SPRS bolj usmerjevalne in priporočilne narave (npr. prednostna območja kmetijstva, turizma, usmeritve glede urbanega sistema, ...) pa jih občine upoštevajo le, če se skladajo z njihovimi lokalnimi interesi. Vertikalna transmisija obvez država – pokrajina – občina je neučinkovita, hkrati pa tudi preveč omejevalna. Nekaj več je bilo v času krize storjenega na področju pomoči države regijam z izrazitimi gospodarskimi problemi (zlasti Pomurju, deloma Beli Krajini, Kočevski, Zasavju).

Rastoči obseg sektorskih zakonodaj, kot tudi nagla sprememba krovnih prostorskih zakonov v letih 2003–2007 povzroča precej težav tako prostorskim načrtovalcem, upravnim delavcem, investitorjem, kot tudi občinam in krajanom. Postopki so preveč komplicirani, netransparentni, težko izvedljivi. Od 211 občinskih prostorskih načrtov, ki bi morali biti sprejeti, jih je bilo do dokončanja te raziskave do leta 2011 sprejetih le desetina (okoli 26). Zastoj povzroča tudi upočasnjene investicije in druge pozitivne procese v prostoru. Mnogi strokovnjaki ugotavljajo škodljivost ukinitve mešane rabe, ki je v prostoru najpogostejša realnost.

Mehanizmi aktivne zemljiške politike sicer so, vendar nimajo pravega učinka. Občine, ki so se odločile za davek na nezazidano stavbno zemljišče so ga ovrednotile prenizko, ali pa se zanj niso odločile, posledično nezazidana stavbna zemljišča znotraj naselij niso prišla na trg. Vrednotenje nepremičnin je imelo številne napake in celovitega davka še vedno ni. Partnerstvo javnega in zasebnega sektorja ne izkorišča vseh možnosti. Še zlasti pogrešamo bonuse investitorju, ki bi s svojo nepremičnino omogočili tudi neko javno korist (prehodi, širitev javnosti dostopnih prostorov, prenova dediščine). Velikanski dobiček od spremembe rabe prostora (iz nezazidljivih v stavbno) se bo delno zajemal na podlagi Zakona o kmetijskih zemljiščih (2011), vendar bo njegov zajem usmerjen v izravnalne površine kmetijskih zemljišč ali ustvarjanje novih kmetijskih površin. Del tovrstnega zajema (nadomestila) bi bilo nujno usmeriti tudi v pridobivanje in sproščanje zazidljivih površin. Le na ta način bomo preprečili nadaljnje posege v kmetijska območja. Slaba kontrola je nad transakcijami nepremičnin, najemi itd. Gre za veliko bogastvo, ki ga družba ne zna dovolj in dinamično obdavčiti. Javni sektor bi moral nastopati kot aktivni udeleženec na trgu nepremičnin in jih ustrezno opremljati in vzpodbujati racionalno rabo ter jih ponujati na trgu (s prostorskim načrtovanjem, zemljiškimi skladi, ipd.). V Sloveniji skoraj nimamo t.im. "razvoja zemljišč" od faze planiranja, nakupa, izgradnje prometne in komunalne infrastrukture do prodaje posameznih parcel graditeljem. Kot smo že omenili, javni sektor ne pristopa h komasacijam

stavnih zemljišč in k vzpodbujanju lastnikov zemljišč k aktivni vlogi v procesu preoblikovanja neprimernih (po obliki, velikosti, legi) zemljišč. Tudi zaradi pasivne vloge javnega sektorja ali odsotnosti investorjev, ki bi usmerili svojo vlogo v zgoščevanje, sili urbanizacija na vedno nove še nezazidane površine, praviloma na obrobju naselij, ostaja pa neracionalna izraba obstoječega poselitvenega območja.

Med zakonsko urejeni postopki aktivne zemljiške politike je tudi prenova, vendar se skoraj ne izvaja. Prepogosto se poudarja le varstvo in ohranjanje, kot pa posodobitev in tržno privlačnost. Prenovo vasi se sicer lahko izvaja tudi v okviru ukrepov kmetijske politike (ukrep 322), vendar se tovrstna sredstva namenjajo pretežno v posamezne objekte ali v infrastrukturne izboljšave (ceste, kanalizacije, manjši gradbeni ukrepi, itd), ne pa v namene celovitega načrtovanja in prenove vasi. Za ukrep obnova in razvoj vasi je bilo v letu 2010 za 113 odobrenih vlog dodeljenih 15,7 milijona EUR javnih sredstev. Gledano po namenih je bila več kot polovica (58 naložb) usmerjena v obnovo in izgradnjo večnamenskih stavb skupnega pomena. V celotnem programskem obdobju naj bi bilo v izvajanje različnih ukrepov zajetih 550 vasi s celotnim obsegom naložb v višini 30,2 milijona EUR (Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2010, 2011).

Počasi se izboljšuje stanje na področju nedovoljenih posegov v prostor. Pojavi novih črnih gradenj stavb se zmanjšujejo, kot rečeno, pa je precej nelegalnih adaptacij, degradacij in uzurpacij prostora. Pogosti so nedovoljeni izkopi mineralnih agregatov in odlaganje odpadkov. Osveščenost ljudi je vse večja, kar omogoča zgodnejše odkrivanje in kaznovanje tovrstnih dejanj. Aktivnosti pa so bistveno manj učinkovite na področjih, kjer gre tudi za socialni problem (npr. nelegalne gradnje Romov, deloma vrtničarstvo ipd.).

3.1 USMERITVE ZA USKLAJEVANJE RAZVOJNIH POTREB IN VARSTVENIH ZAHTEV

V obravnavanem obdobju se je nadaljeval trend prevlade varstvenih zahtev nad razvojnimi potrebami, ki ga je kot temeljno doktrino v bistvu določila tudi SPRS. V veliki meri ne moremo govoriti o usklajevanju, temveč o izključevanju, ki so ga omogočile stroge zakonodaje in predpisi s področij varstva okolja, ohranjanja narave in kulturne dediščine, ki so sledili evropskim direktivam. Posledice so dolgotrajni postopki, podražitve investicij, ekonomsko in tehnološko nerealne variante. Načelo prevlade javne koristi je bilo zapostavljeno. Posledice so predrage gradnje (npr. avtocest), časovni zamiki ali celo zastoji (pri daljnovodih, hidrocentralah) ali popolna opustitev mnogih koristnih ureditev (npr. vodnih akumulacij, vetrnih elektrarn).

Kljub opisanim pojavom prevlade varstvenih zahtev pa na mnogih področjih cilji vzdržnega prostorskega razvoja niso bili zasledovani, še manj pa doseženi: močan porast motornega prometa, zlasti kamionskega tranzita, podaljševanje dnevnih delovnih voženj, upad javnega prevoza, pozidava kmetijskih zemljišč za povsem neproduktivne rabe (stanovanjske, trgovske).

Po drugi strani pa je država z mnogimi akcijami za energetske varčno gradnjo, za ločevanjem odpadkov, odstranjevanjem nelegalnih odlagališč (akcija "Očistimo Slovenijo"), z vzgojo mladine, pospeševanjem kolesarjenja in pešačenja storila mnogo za bolj trajnostni razvoj. Gre za dolgoročen in pozitiven trend, ki sledi najbolj razvitim državam Evrope.

Pri načrtovanju prostora in - kasneje pri dejanskih posegih v prostor – je izrazito prevladal interes posamezne dejavnosti. Najbolj značilni primeri prevlade sektorskih interesov so kmetijstvo, vodarstvo, promet. Prostorsko načrtovanje se vse bolj omejuje na izločanje že vnaprej rezerviranih površin. Hkrati pa se pojavlja še močan pritisk občin in občanov preko pobud, ki najpogosteje zasledujejo ozke, celo zasebne interese. Vse manj je prostora za ustvarjalno prostorsko sintezo ki bi omogočala nove, gospodarsko uspešne, trajnostne, estetske, varne, zlasti pa nujno potrebne prostorske ureditve.

3.2 NAČINI UGOTAVLJANJA SKLADNOSTI PROSTORSKIH AKTOV S SPRS

Ugotavljanje skladnosti SPRS z občinskimi akti (torej po vertikali) je omogočeno v postopkih sprejemanja OPN, pa tudi skozi smernice in mnenja posameznih nosilcev urejanja prostora. V večini primerov pa se je njihova vloga omejevala na kontrolo upoštevanja predpisov in (sektorskih) zakonov in se ni ukvarjala z vsebino. V prihodnje bo nujno, da država pomaga in kasneje kontrolira izdelavo in izvajanje občinskih prostorskih načrtov ter bodočih regionalnih prostorskih načrtov. Z državnimi prostorskimi načrti naj izvaja strateške naloge v prostoru, pri čemer pa naj se vsakokratni projekti prilagajajo spremenjenih tehnologijam, novim usmeritvam EU, stanjem v sosednjih državah ipd. Na splošno lahko trdimo, da so izostali vertikalni mehanizmi prenašanja usmeritev iz SPRS v občinske prostorske načrte, pa tudi v plane sektorjev. Četudi so občine v strateškem delu OPN vsaj delno upoštevale usmeritve SPRS, pa so se od njega odmaknile v izvedbenem delu OPN in še bolj v OPPN.

Šibko je tudi horizontalno usklajevanje med prostorskimi akti sosednjih občin ali med sektorskimi plani na istem ali sosednjih območjih.

Ugotavljanje skladnosti OPN-jev z novim državnim strateškim prostorskim načrtom se bo moralo izvajati že v zgodnji fazi nastajanja OPN, še preden bo šel osnutek skozi dolge procedure smernic in mnenj in ko še ne bo "razburjal" občanov. Skozi neformalni postopek svetovanja in usklajevanja bodo novi OPN že v začetni fazi upoštevali interese države, morebitne pokrajine, pa tudi legitimne interese občanov.

Potrebno je realno, operativno vzpostaviti monitoring (informacijski sistem), ki bi spremljal plansko in dejansko rabo prostora in skozi bilance pravočasno opozarjal na morebitne trende odmikov od strateških usmeritev.

4 SPREMLJANJE IZVAJANJA PROSTORSKE STRATEGIJE

Na splošno je izvajanje strateških usmeritev, zakonov in predpisov šibka točka naše družbe. Nič drugače se ni zgodilo s SPRS. Zaveza, da se na štiri leta izdela dokument "Stanje na področju urejanja prostora" in na njeni osnovi "Analiza stanja in trendov" ni bil uresničena. Tako je pričujoča študija eden od poizkusov celovitega pregleda po sedmih letih od sprejetja SPRS in po skoraj 10 letih od "Analize stanja". V tem času so, seveda, spremljanje stanja izvajale številni geoinformacijski sistemi za posamezne sektorje: kmetijstva, gozdarstva, vodarstva, gospodarskih javnih infrastruktur, varstvenih območij in krovni podatki GURS-a in SURS-a. Lahko smo spremljali in vzporejali stanje v prostoru Slovenije s tistim v EU na podlagi podatkov EUROSTAT-a in še zlasti ESPON-a. Vse opisano smo v raziskavi koristili. Lahko ugotovimo, da v Sloveniji razpolagamo s številnimi evidencami, analizami in drugimi prikazi za posamezne sektorje, manjkajo pa povezovalni kazalniki, ki bi dali bolj celovito, objektivno sliko o razmerah v prostoru.

Zaključek

Ob zaključku raziskave lahko ocenimo, da je le-ta dala razmeroma objektivno sliko razmer v prostoru po 20 letih samostojne Slovenije. Pri tem se je bilo treba omejiti na glavne kazalce za posamezna področja, medtem ko specialne službe znotraj sektorjev razpolagajo z bistveno bolj podrobnimi podatki, analizami in projekcijami. Res pa je, da raziskava omogoča bolj celosten pogled, ki presega specialna področja.

V raziskavi smo se sicer dotaknili tudi prostorskih politik, zakonodajne materije, zemljiške politike in drugih sorodnih tematik – vendar bi te zaslužile večji obseg raziskovanja. Nasploh je težava v tem, da je prostorsko analizo težko razmejiti od drugih področij – kot so demografija, gospodarski, socialni in politični razvoj, vplivi EU, vplivi globalizacije, podnebne spremembe itd., ki močno vplivajo na prostorski razvoj.

Ali lahko stanje v prostoru Slovenije okoli sedem let po SPRS in na začetku drugega desetletja 21. stoletja strnemo v nekaj ugotovitev? Lahko bi rekli, da so se do leta 2008 nadaljevali trendi iz preteklosti z izrazito prevlado potrošništva (velik obseg gradenj vseh vrst, razrast nakupovalnih središč) v pogojih gospodarske uspešnosti. Še naprej smo prekomerno "gradili" socialno državo (nove šole, vrtce, zdravstvene, kulturne, športne objekte). Z nastopom krize so se trendi upočasnili, nastopil je zastoj v gradnji. Pokazale so se pomanjkljivosti premalo gospodarnega, tržno uspešnega urejanja prostora, kar se kaže v manjšanju prehranske samooskrbe, zanemarjanju gozdarstva in pridobivanja mineralnih surovin, zaostajanje v proizvodnji in prenosu energije; na drugi strani pa breme hipertrofirane gradnje stanovanj in socialnih ustanov – ki si jih naša šibka ekonomija le težko privošči.

Ali bomo morali v prihodnjem desetletju res reči "Manj okolja in več profitnih dejavnosti v prostoru?" ali pa "Manj varstva in več razvoja?" Upajmo, da ne. Vendar pa tudi za prostorski razvoj velja, da bo moral v Sloveniji in EU postati bolj globalno konkurenčen, da bo moral smotrno izkoriščati svoje naravne resurse. V današnjih razmerah nihče ne bo plačeval za naše napake in zamude pri urejanju prostora – v zaostajanju kmetijstva, gozdarstva, v nerazumnih blokadah pri hidro in vetrnih elektrarnah, energetske prenosnih omrežjih in terminalih, pri neskončnih iskanjih variant cest, pri previsokih cenah nepremičnin, pri skoraj nemogočih lokacijskih pogojih za proizvodnjo, energetiko, turistično infrastrukturo. Vsaka država – tudi znotraj EU, ima dovolj lastnih težav, da bi se ukvarjala s prostorskimi problemi in fobijami ene od držav. Oziroma, bo druga država izkoristila tisto, kar naša država ne bo storila ali bo zamudila. Treba se bo ponovno spomniti, da trajnostni razvoj ne pomeni samo varstvo okolja in narave, temveč tudi gospodarsko in socialno trajnost. Teritorialna agenda kot eden zadnjih usmeritev EU poudarja prav to. Z usklajenim razvojem in varstvom v prostoru bomo prispevali k prebroditvi gospodarskih, finančnih, socialnih ter političnih kriz, ki pestijo Slovenijo, Evropsko unijo in cel svet. Raziskava in v njej zapisane usmeritve naj bodo prispevek v tej smeri.

Literatura in spletni viri

Alpe-Jadran-Panonija: www.matriosca.net.

Analiza uresničevanja Nacionalnega programa izgradnje avtocest v Republiki Sloveniji (NPJA RS) v obdobju 2003 do 2009 (1994 – 2009), Strokovne podlage, Ljubljana, september 2010

Ažman Momirski, L. 2008. Preobrazba krajine zaradi posodabljanja kmetijstva in spreminjanja poselitvenega vzorca. Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Baccini, P., Oswald, F. (2003). Netzstadt. Basel: Birkhäuser.

Bogataj, L. B. (2006). Proučitev vpliva demografskega razvoja na prostorski razvoj. *CRP-Konkurenčnost Slovenije 2001-2006, Končno poročilo*. Ljubljana: SVRL, UL-EF.

Bole, D. (2004). Daily Nobility of Workers in Slovenia = Dnevna mobilnost delavcev v Sloveniji. *Acta geographica Slovenica* 44, 1: 25–45.

Borsdorf, A. (2004). On the Way to Post-Suburbia? Changing Structures in the Outskirts of European Cities. V Borsdorf, A., Zembri, P. (ur.), *European Cities. Structures. Insight on Outskirts*, COST Action C 10 (str. 29–35). Brussels: COST Office.

CENTROPE: www.centrope.org.

Cigale D., Miklavčič T., 2006. Pobuda skupnosti Interreg IIIB v Sloveniji. Ministrstvo za okolje in prostor (medmrežje).

Doytchinov, G. (2005). Obmejne pokrajine in razvoj »od spodaj navzgor«. V Sitar, M. (ur.), 2005. *Odperte meje – Open borders* (str. 149–157). Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

Drobne S., Konjar M., Lisec A. (2009). Delimitation of Functional Regions Using Labour Market Approach. V: Zadnik Stirn L., Žerovnik, J., Drobne, S., Lisec, A. (ur.). *Proceedings of SOR'09, 10th International Symposium on Operational Research in Slovenia*, Slovenian Society Informatika (SDI), Section for Operational Research (SOR), Ljubljana: 417-425.

Drozg, V. (2005). Koncepti policentrične ureditve Slovenije. *Dela*, 24, str. 147-158.

Državni program gospodarjenja z mineralnimi surovinami - splošni načrt – Vlada RS, 9.4.2009.

EC (2002). European Commission. *Structural Policies and European Territory, Cooperation without Frontiers*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Energetski zakon, 2005

ESPON 1.1.1 (2005): www.espon.eu;

ESPON 1.1.3 (2006). *Enlargement of the EU and its Polycentric Spatial Structure (2002–2006)*. Pridobljeno s spletne strani 20.9.2007: <http://www.espon.eu>.

Europe 2020, http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (12.3.2011)

Evropska konvencija o krajini – izvajanje v Sloveniji. 2008. Ministrstvo za okolje in prostor

Faludi, A. (Ed.) (2002). European Spatial Planning, Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge Massachusetts.

Faludi, A. 2008: European Teritorial Cooperation and Learning. Disp 172.

Fonetično - Zakon o urejanju prostora, 2001

Foški, M. 2009. Možnosti uporabe komasacije zemljišč za namen gradnje. Geodetski vestnik. Ljubljana. <http://www.geodetski-vestnik.com/index.htm>

Hall, P., Pfeiffer, U. (2000). Urban Future 21: a Global Agenda for Twenty-first Century Cities. London, E & FN Spon.

Hamilton, FEI, Dimitrovska Andrews, K., Pichler-Milanović, N. (ur) (2005). Transformation of Cities in Central and Eastern Europe: Towards Globalization, Tokyo-New York-Paris: UNU Press.

http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso

<http://kazalci.arso.gov.si/>

<http://rkg.gov.si/GERK/>

<http://www.business-zones.si/sl/Slovenija/tabid/72/Default.aspx>

<http://www.drc.si/Portals/6/prispevki/I/186-192.pdf>

<http://www.drc.si/Portals/6/prispevki/I/193-203.pdf>

<http://www.geo-zs.si/podrocje.aspx>

<http://www.lju-airport.si/o-podjetju/promet>

<http://www.maribor-airport.si/?id=77>

<http://www.mk.gov.si/>

<http://www.slo-zeleznice.si/sl/podjetje/onas/vstevilkah>

<http://www.stat.si>

<http://www.zgs.gov.si/>

Hudoklin, J. 2002. Ohranjanje narave in varstvo kulturnih vrednot ter prostorski razvoj Slovenije. Slovenski prostor 2020. Acer Novo mesto, d.o.o., Novo mesto

INTERREG III B CADSES PlaNet CENSE (2006): www.plane-cense.net.

INTERREG III B CADSES REPUS (2007): www.repus.it.

Interreg IIB CADSES. 2008. Results ISSUE 3. Advancing Territorial Cooperation. Joint Technical Secretariat. Dresden, 2008.

Karlsson, C., Olsson, M. (2006). The Identification of Functional Regions: Theory, Methods, and Applications. *Ann Reg Sci* 40: 1-18.

Kreitmayer, J. (ur.) (2001). »Istanbul +5« Slovensko nacionalno poročilo o izvajanju Agende Habitat, Ministrstvo za okolje in prostor.

Marcuse, P. van Kempen, R. (ur) (2000). *Globalizing Cities: A New Spatial Order*, Blackwell Publishers, Oxford.

Marušič, J. in sod. 2002. *Krajina in prostorski razvoj Slovenije*. Slovenski prostor 2020. Oddelek za krajinsko arhitekturo, BF, Univerza v Ljubljani

Meijers, E., Romein, A. (2002). *Building Regional Policy Networks: a Development Strategy for Polycentric Urban Regions*. V *EURA Conference on Urban and Spatial European Policies, Levels of Territorial Government* (str. 1–18), Turijn: EA Publishers.

Mineralne surovine v letu 2009. Ministrstvo za gospodarstvo. <http://www.geo-zs.si/podrocje.aspx?id=450>

Ministrstvo za promet RS (2006): *Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih 2007-2023: Modernizacija državnega cestnega omrežja na prioritetenih razvojnih oseh (3. razvojna os, 3a. razvojna os in 4. razvojna os)*. Ljubljana.

Mlinar, Z., (1995). *Osamosvajanje in povezovanje v Evropskem prostoru*. Zbirka Znanstvena knjižnica. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Nacionalni akcijski program za energetske učinkovitost za obdobje 2008 – 2016

Nacionalni program varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami (NPVNDN), Ur. L. RS, 44/2002

Nacionalni program razvoja Slovenske železniške infrastrukture (NPRSZI), UL RS, št. 13/1996 Osnutek strategije razvoja državnega kolesarskega omrežja v Republiki Sloveniji

Nared J., Kavaš D., 2009. *Spremljanje in vrednotenje regionalne politike v Sloveniji*. Georitem 10. Ljubljana.

Občinski program varstva okolja za Maribor, 2008 do 2013, www.maribor.si (12.3.2011)

Ocena stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije. 2001. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad za prostorsko planiranje

Ocena stanja v kmetijstvu v letu 2010. 2010. Kmetijski inštitut Slovenije, Oddelek za ekonomiko kmetijstva

OECD. (2002). *Redefining Territories – The functional regions*. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development: 130 str.

ÖROK (2005). *Österreichische Raumordnungskonferenz. Europaregionen – Herausforderungen, Ziele, Kooperationsformen*. ÖROK Schriftenreihe Nr. 169. Wien: Eigenverlag.

Peterlin, M., Kreitmayer McKenzie J., 2007. The Europeanization of Spatial Planning in Slovenia. Planning, Practice and Research, Vol. 22, No. 3, pp. 443-439. Routledge.

Pichler-Milanović, N. (2004a). »Slovenia«. V: Potentials for Polycentric Development in Europe, ESPON 1.1.1. project, Final Report (August 2004) (www.espon.eu).

Pogačnik A., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Žaucer, T., Trobec, B., Pichler Milanović, N., Štefula, M. (2009a). Analiza razvojnih virov in scenarijev za modeliranje funkcionalnih regij. Drugo poročilo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 240 str.

Pogačnik, A. (2000). International Framework and Spatial Development of Slovenia. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje.

Pogačnik, A., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Trobec, B., Soss, K. (2009b). Analiza konceptov regionalizacije Slovenije s predlogom območij pokrajin: ekspertna študija - končno poročilo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 55 str.

Politika urejanja prostora Republike Slovenije. 2001. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad za prostorsko planiranje

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva in gozdarstva v letu 2010, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijski inštitut Slovenije.

Pravilnik o metodologiji izdelave in izdaji energetskega izkaznika stavb, 2007

Pravilnik o metodologiji izdelave in vsebini študije izvedljivosti alternativnih sistemov za oskrbo stavb z energijo, 2008

Pravilnik o metodologiji izdelave in vsebini študije izvedljivosti alternativnih sistemov za oskrbo stavb z energijo, 2008

Pravilnik o toplotni zaščiti in učinkoviti rabi energije v stavbah, 2002

Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah, 2008

Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah, 2008

Prettenthaler, F. et al (2007). Zukunftsszenarien für den Verdichtungsraum Graz-Maribor (LebMur). Teil A: Zum Status quo der Region. Joanneum research Forschungsgesellschaft, Wien.

Prosen A., Zavodnik Lamovšek A., Žaucer T., Drobne S., Soss K. (2008). Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij: zaključno poročilo s predlogom meril za razmejitev mest in odprtega prostora : CRP "Konkurenčnost Slovenije 2006-2013". Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.

Razvoj orodij za oblikovanje in spremljanje politike regionalnega razvoja indeks razvojne ogroženosti (2005) (D. Kavaš, J. Pečar, S. Kušar) Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

Ravbar, M. et al (2001). Zasnova poselitve in prostorski razvoj Slovenije, Inštitut za geografijo, Ljubljana.

Resolucija o nacionalnem energetskega programu, 2004

Resolucija o nacionalnem programu razvoja civilnega letalstva republike Slovenije do leta 2020 (ReNPRCL), UL RS, št. 9/2010

Resolucija o nacionalnem programu razvoja pomorstva Republike Slovenije (ReNPRP), UL RS št. 87/2010

Sieverts, T., et. al. (2005). Zwischenstadt – inzwischen Stadt? Entdecken, Begreifen, Verändern. Querschnittsband der Schriftenreihe Zwischenstadt. Wuppertal: Müller + Busmann KG.

Sitar, M. (ur.) (2005). Odprte meje – Open Borders. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo.

SPRS (2004). Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Direktorat za prostor, Urad za prostorski razvoj.

Statistični urad republike Slovenije

Strategija izgradnje žičniških sistemov v RS upoštevajoč predvsem naravne danosti, končno poročilo, RS Ministrstvo za promet, Ljubljana, 2008

Strategija prostorskega razvoja Slovenije (OdSPRS), UL RS, št. 76/2004

Strategija prostorskega razvoja Slovenije (Uradni list RS, št. 76/04)

Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2003

Strategija razvoja Slovenije, 2005

Šolinc, H., 2011. Načrti na področju URE & OVE v letu 2011, v: Učinkovito z energijo, 2011, letnik 16, št. 1.

Urban Studies, vol. 36, no. 5-6, (1999). Review Issue: Competitive Cities.

Vlada Republike Slovenije (2006). Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007-2023. Ljubljana, Služba Vlade RS za razvoj.

Vode v Sloveniji. Ocena stanja voda za obdobje 2006-2008 po določilih okvirne direktive o vodah. ARSO, 2010

Winther, L., Hansen, H. K. (2006). The Economic Geographies of the Outer City: Industrial Dynamics and Imaginary Spaces of Location in Copenhagen. European Planning Studies, zv. 14, št. 10. London, New York: Routledge.

Zakon o graditvi objektov, 2002

Zakon o javno privatnem partnerstvu, 2006

Zakon o kmetijskih zemljiščih, 2011 (popravek zakona)

Zakon o prostorskem načrtovanju (Uradni list RS, št. 33/07)

Zakon o prostorskem načrtovanju, 2007

Zakon o varstvu okolja, 2006